

ปัญญาสชาดก

ปฐมภาค มี ๕๐ ชาดก

- 1. สมุทรวโฆสชาดก
- 2. สุชนชาดก
- 3. ตัตตชนุชาดก
- 4. รัตนปโชตชาดก
- 5. สิริวิบูลกิตติชาดก
- 6. วิบุลราชชาดก
- 7. สิริจุฑามณชาดก
- 8. จันทราชชาดก
- 9. สุกมิตตชาดก
- 10. สิริธรรชาดก
- 11. ทูลกบัณฑิตชาดก
- 12. อาทิตชาดก
- 13. ทุกัมมานิกชาดก
- 14. มหาสุรเสนชาดก
- 15. สุวรรณกุมารชาดก
- 16. กนกวรรณราชชาดก
- 17. วิริยบัณฑิตชาดก
- 18. ธรรมโสณทกชาดก
- 19. สุทัสนชาดก
- 20. วัฏฏังคุลีราชชาดก
- 21. ไปราณกบิลราชชาดก

- 22. ธรรมิกบัณฑิตราชชาดก
- 23. จากทานชาดก
- 24. ธรรมราชชาดก
- 25. นรชีวะชาดก
- 26. สุรูปชาดก
- 27. มหาปทุมชาดก
- 28. ภัณฑาคารชาดก
- 29. พหุลภาวีชาดก
- 30. เสตบัณฑิตชาดก
- 31. ปุปผชาดก
- 32. พาราณสีราชชาดก
- 33. พรหมโมศราชชาดก
- 34. เทวรุกขกุมารชาดก
- 35. สลภชาดก
- 36. สิทธิสารชาดก
- 37. นรชีวกฐินทานชาดก
- 38. อติเทวราชชาดก
- 39. ปาจิตตกุมารชาดก
- 40. สรรพสิทธิชาดก
- 41. สังขปัตตชาดก
- 42. จันทเสนชาดก
- 43. สุวรรณกัจฉปชาดก

- 44. สีโสทรชาดก
- 45. วรวงศชาดก
- 46. อรินทมชาดก
- 47. รถเสนชาดก
- 48. สุวรรณสิริสาชาดก
- 49. วนาวนชาดก
- 50. พากุลชาดก

ปัจฉิมภาค มี ๑๑ ชาดก

- โสนันทชาดก
- สีหนาทชาดก
- สุวรรณสังขชาดก
- สุรัพภชาดก
- มหาสุวรรณกัจฉปชาดก
- เทวันธชาดก
- สุปินชาดก
- สุวรรณวงศชาดก
- วรรณุชชาดก
- สิริสาชาดก
- จันทกาศชาดก

ชาดกแทรก มี ๓ ชาดก

- ปัญญาพุทธพยากรณ์
- ปัญญาพุทธศักราชวรรณนา
- อานิสงส์ผ้าบังสุกุล

ที่มา

พระมหามานะ มุณีวิโส (กลมกลาง), ปัญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๑-๗: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาธานินทร์ อาทิตวโร (คำกมล), (ปัญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๘-๒๗: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาประสิทธิ์ อหีสโก (ทองปาน), ปัญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๒๘-๔๔: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาประสานชัย เทวรุกโร (ตรีพงษ์ศิลป์), ปัญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๔๕-๕๐: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาอาคม สุมณีโก (แก้วใส), ปัญญาสชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๑ - ๔: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระเมธีสุตถากรณ์ (เฉลา เตชวโนโต), ปัญญาสชาดกปัจฉิมภาค เรื่องที่ ๕ - ๘: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาจรัญ อุดมธมฺโม (บัวชูก้าน), ปัญญาสาขาคบัจฉิมภาค เรื่องที่ ๕ - ๑๑: การตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

1. สมุทรโฆษชาดก

พระศาสดาประทับอาศัยเมืองสาวัตถีอยู่ที่พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระนางยโสธราเทวี ได้ตรัสพระธรรมเทศานี้ ในวันหนึ่ง พวกภิกษุนั่งสนทนาธรรมกันในโรงธรรมว่า พระศาสดาเพื่อจะได้พระนางยโสธราแล้ว ถึงกับสละรัชสมบัติของพระองค์ เสด็จไปยังพระนครอื่นแสดงศิลปะ ๖๐ อย่างที่หาผู้เสมอมิได้จนได้พระนางมา ที่นั่นพระศาสดาได้สดับถ้อยคำของพวกภิกษุ ตรัสว่ามีใช้แต่บัดนี้เท่านั้น แม้ครั้งก่อนเพื่อให้ได้นางยโสธรา มา ก็ละรัชสมบัติพร้อมทั้งบิดามารดาไปยังนครอื่นเหมือนกัน ทรงนำอดีตนิทานมาแล้วว่า ในอดีตในแคว้นกาสิ ได้มีนครชื่อว่าพรหมบุรี ในเมืองนั้นมีพระราชานามว่าวินททัตครองราชย์โดยธรรม มีอัครมเหสีพระนามว่าเทวธิดา คราวนั้นพระโพธิสัตว์จุติจากดาวดึงส์มาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระเทวี ในขณะที่ประสูตรมหาสมุทรได้กระฉอกกระฉอน เพราะฉะนั้นจึงตั้งพระนามว่าสมุทรโฆษ พระสิริรูปสมบัติของพระองค์ได้แผ่ไปตลอดชมพูทวีป ในสมัยนั้นยังมีเมืองอีกเมืองหนึ่งชื่อรัมมบุรี มีพระเจ้าสีหนครคุปครอง มีพระมเหสีพระนามว่ากนกวดี พระนางมีพระธิดาพระนามว่าวินทุมดี มีสิริโฉมงดงามยิ่งนัก พระธิดาได้ฟังถึงรูปสมบัติของพระโพธิสัตว์ ก็มีจิตปฏิพัทธ์ติดใจ ไปนมัสการเทวสถานเป็นประจำ กระทำประทักษิณบูชาแล้วอธิษฐานขอให้บันดาลให้ได้พบพระองค์ แล้วจะกระทำการบูชาถวาย คราวนั้นพราหมณ์ ๔ คน ออกเดินทางจากเมืองรัมมบุรีไปยังคามนิคมเมืองอื่นๆ ก็ลุถึงเมืองพรหมบุรี พวกพราหมณ์ได้เห็นพระกุมารก็ได้ถวายพระพร พอพระองค์ได้ประทับแล้วจึงตรัสตามพวก

พราหมณ์ถึงข้าวกวราที่น่าสนใจในเมือง นั้น พวกพราหมณ์ได้ทูลเรื่องราวถวายจนถึงเรื่องของพระราชธิดาที่มีสิริโฉม รุ่งขึ้นเข้าเฝ้าพระราชบิดาพระราชมารดาทูลขอลาไปยังเมืองรัมมบุรี โดยทูลถึงเรื่องราวของพระราชธิดาที่สิริโฉม จึงใคร่จะได้เห็นยิ่งนัก ฝ่ายพระบิดามารดาพอฟังคำพระโพธิสัตว์ตรัสห้าม แต่จะส่งทูตไปขอ พระโพธิสัตว์ยังทูลขอและลาพระราชบิดามารดา ก็พระองค์ยังเป็นผู้ฉลาดในการคิดพินิจ จึงนำพินิจออกจากนครไป คืบเดียวก็เดินทางได้ ๗ โยชน์ พอสว่างก็ถึงเมืองรัมมบุรี รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่งพระธิดาวิณฑุมลิตีก็เสด็จไปยังเทวสถานประทับนั่งอยู่ในสำนักพระบิดา ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็ประดับพระองค์พร้อมสรรพเสด็จไปยังเทวสถานเหมือนกัน พระโพธิสัตว์จึงได้ยื่นข้างพระพักตร์พระราชธิดา จึงทรงคิดพินิจได้อย่างไพเราะจับใจ ที่นั่นพระเจ้าสีหนครุตสดับเสียงพินิจ แม้พระธิดาวิณฑุมลิตีพระเทวีก็ทอดพระเนตรเช่นกัน พระราชาเลื่อมใสพระโพธิสัตว์ทรงพอพระทัยมาก อภิเสก ณ เทวสถานนั้นนั่นเอง จากนั้นได้จัดเตรียมบรรณาการมากมายส่งทูตไปพรหมบุรี พระเจ้าวิณฑุมลิตีได้สดับเรื่องแล้วก็พอพระทัย ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เสวยสุขอย่างยิ่งดังทิพสุข หนึ่งปีผ่านไปพระโพธิสัตว์ประสงค์จะประพาสูอุทยานจึงเสด็จไปกับพระเทวี คราวนั้นยังมีวิทยากรคนหนึ่งเหาะเที่ยวเล่นกับภรรยาคนที่เขาไกรลาส เก็บดอกไม้มาประดับตนกับภรรยา คราวนั้นเองยังมีวิทยากรอีกคนหนึ่งที่เขาสุทัศน์พร้อมกับภรรยาเที่ยวเก็บดอกไม้ มณฑลต่างๆ ประดับตนเองก็ถือพระขรรค์เหาะไป พอเห็นวิทยากรที่อยู่เขาไกรลาสเหาะไปอย่างนั้นก็ร้องถามไปว่า เราคือมรณาปิต ท่านไม่รู้จักเราหรือ ? ฝ่ายวิทยากรที่อยู่เขาไกรลาสก็ร้องทำทายเป็นต่างสู้รบกันในอากาศ วิทยากรมรณาภิมุขที่อยู่เขาไกรลาสเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ มรณาปิตได้ชัยชนะจึงจับเอาภรรยาของเขาไปด้วย ทั้งตัวของมรณาภิมุขเป็นรูปพรุนด้วยพระขรรค์เหมือนอาบด้วยน้ำครั่ง จึงตกลงท่ามกลางอุทยานของพระโพธิสัตว์พร้อมทั้งพระขรรค์ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ประพาสูอุทยานแล้วก็ประทับอยู่ที่ปราสาทกลางอุทยาน แล้วชวนบุตรปุโรหิตและอำมาตย์ไปเล่นในป่า ก็ได้พบวิทยากรแต่ไกล จึงให้อุ้มเขาไปปราสาทเรียกหมอมารักษา พอหายแล้ววิทยากรจึงได้ถวายพระขรรค์ พร้อมทูลว่าพระขรรค์มีอำนาจมาก ถือพระขรรค์นี้แล้วจะเหาะได้เหมือนยีนบนพื้นดินแล้วลาไป ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์จึงเรียกพระเทวีมาชวนไปเที่ยวที่ป่าหิมพานต์จากนั้น ได้ผลอหลับไป ที่นั่นมีวิทยากรคนหนึ่งเหาะมา เห็นว่านอนหลับจึง

ค่อยขโมยพระขรรค์หนีไป พอตื่นบรรทมไม่เห็นพระขรรค์ก็เที่ยวหาแต่ไม่พบ พระโพธิสัตว์
 คิดหาวิธีกลับ ตรัสว่าต้องข้ามด้วยเรือ มองหาเรือก็ไม่พบเห็นขอนไม้จิว จึงจับโคน พระเทวี
 จับปลาย ทั้งสองพระองค์ลอยไปถึงกลางมหาสมุทร คลื่นลมแรกกระแทกขอนไม้แตก
 ออกเป็นสองท่อน สองกษัตริย์พรวดพราดกันไป พระเทวีได้เป็พจึงถึงฝั่งคร่ำครวญจนสลบไป
 พอฟื้นมาก็เที่ยวหาร่องให้คร่ำครวญไป พระนางตากผ้าแห้งแล้วจึงห่อเครื่องประดับเดินไป
 ตามรอยช้างลูดึงเมืองทัททรรัฐ จึงเอาเขมาไฟทาพระองค์เข้าเมือง คราวนั้นมีหญิงชราคนหนึ่ง
 พบพระนางจึงไต่ถามแล้วชักชวนให้มาอยู่ที่บ้านตน รุ่งขึ้นพระนางถอดธำมรงค์สี่แดงให้
 หญิงชราไปขายแก่เศรษฐี พอเศรษฐีเห็นเข้าก็บอกว่าสิ่งนี้มีค่ามากยิ่งนัก นางบอกว่าทั้งเมืองก็
 ไม้พอ แต่ขอแก่ทองเต็มห้าเกวียนแล้วนำกลับมาให้พระนาง พระนางจึงซื้อทาสชายหญิง ไม้
 สร้างปราสาท จากนั้นสร้างศาลาแล้วเขียนภาพตั้งแต่เทวสถาน เรือยมาจนถึงภาพขอนไม้จิว
 แดกเป็นสองท่อน ให้เลี้ยงสมณพราหมณ์มากมาย แล้วคอยบอกพวกนางสาวใช้ ให้สังเกตดู
 และบอกกิริยาของคนเหล่านั้นให้ทราบ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ถูกคลื่นซัดไปถึงกลางมหาสมุทร มี
 คำถามว่าทำไมพระโพธิสัตว์จึงเสวยทุกข์ขนาดนี้ ? เพราะครั้งก่อนพระองค์เป็นคนเมือง
 พาราณสี ฤๅร้อนชวนภรรยาไปอาบน้ำ คราวนั้นมีสามเณรรูปหนึ่งเล่นน้ำอยู่ พายเรือเล่นอยู่
 สองสามมีภรรยาช่วยกันตีฟองน้ำเกิดเป็นคลื่นทำให้เรือล่ม ทำให้สามเณรมน้ำ กั้วร้องให้
 แต่ได้ช่วยขึ้นมา ด้วยวิบากนั้นใน ๕๐๐ ชาติจึงเกิดมาเสวยทุกข์ในทะเล พระโพธิสัตว์ถูกน้ำ
 พัดไปอยู่อย่างนี้ คราวนั้นมีนางมณีเมขลา ไปเทวสมาคมตลอด ๗ วัน วันที่ ๗ จึงได้มาตรวจดู
 ที่ที่ตนดูแล ได้เห็นพระมหาสัตว์ลอยอยู่ จึงไปสำนักของท้าวสักกะทูลให้ทราบ ท้าวสักกะ
 สดับแล้วก็ดำนินางมณีเมขลา จึงได้ไปช่วยพระโพธิสัตว์ขึ้นมาไว้บนฝั่ง นางมณีเมขลาทูล
 อิกว่าวิทยากรมาขโมยพระขรรค์ของพระโพธิสัตว์ไป ท้าวสักกะจึงหยิวชิราวุธลงจากเท
 วโลกขว้างให้หมุนอยู่บนกระหม่อมของวิทยากร วิทยากรกลัวสันสะท้านจึงนำพระขรรค์ไป
 คืนพระโพธิสัตว์ หลังจากรับพระขรรค์แล้วพระโพธิสัตว์เหาะไปที่ฝั่งมหาสมุทรถึงเมือง
 มัททรรัฐ คิดว่าเราอดข้าวมาหลายวันควรจะพักที่เมืองนี้ก่อน จึงลงมาคิดจะถามเรื่องราวของ
 พระเทวี แปลงเพศเป็นพราหมณ์เข้าเมือง ชาวเมืองเห็นเข้าก็บอกถึงศาลาของพระนาง จึงเข้า
 ไปกินอาหารแล้วดูรูปภาพ พอเห็นก็ร้องให้แล้วหัวเราะอีก ที่นั้นพวกสาวใช้จึงไปบอกพระ

เทวี พระนางรีบเสด็จมาเห็นพระโพธิสัตว์ก็ดีพระทัยอย่างยิ่ง จากนั้น ๒-๓ วัน ก็ออกไปถึงเมืองรัมมทบุรี พระราชาก็ทรงจัดตกแต่งพระนครต้อนรับการกลับมา อภิเสกในรัชสมบัติ ส่วนพระองค์ก็เข้าป่าหิมพานต์ผนวชเป็นฤาษีทำสมาบัติได้ไปเกิดในพรหมโลก ฝ่ายพระเจ้าวินททตศดับการมาของพระโพธิสัตว์แล้วมอบรัชสมบัติให้ พระองค์เองออกไปป่าหิมพานต์ผนวชเป็นฤาษีเจริญสมาบัติแล้วเกิดในพรหมโลก ฝ่ายพระโพธิสัตว์ให้สร้างศาลาโรงทานที่เมืองพรหมบุรีบริจาคนาน แม้ที่เมืองรัมมทบุรีก็ให้สร้างโรงทานบริจาค พระโพธิสัตว์ครองราชย์โดยธรรม ชาวเมืองก็ตั้งมั่นในศีล ๕ ในคราวหมดอายุขัย ก็ได้บำเพ็ญทางสวรรค์ไว้บริบูรณ์แล้ว ในตอนจบเทศนาทรงพระภาศอริยสัง ๔ เมื่อจบอริยสัง ๔ จึงทรงประชุมชาดกว่า วิชาธรผู้ขโมยพระขรรค์คือเทวทัตในบัดนี้ บุตรของปุโรหิตคืออานนท์ พุทธอนุชา บุตรของอำมาตย์คือราहुลโอรส พระเจ้าสีหนรคุดคือพระสารีบุตรผู้มีปัญญา พระนางกนกวดีคือพระนางมหาปชาบดีโคตมี กิณรทุมราชคือพระโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์ ท้าวสหัสเนตรจอมเทพคืออนุรุทธจักขุทิพย์ นางมณีเมขลาคืออุบลวรรณา นางวินทุมดีเทวีคือโสธราเทวี ส่วนสมุทรมโฆษคือเราสัมมาสัมพุทธเจ้า

2. สุธนชาดก

พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่งเที่ยวบิณฑบาตอยู่ ได้พบสตรีสาวสวยนางหนึ่งเกิดปฏิพัทธ์ พอกลับจากบิณฑบาต ก็วางบาตรไว้นั่งก้มหน้าเสียใจ คราวนั้นพระสหายของท่านเห็นจึงถามว่าไม่สบายอะไร ท่านจึงเล่าเรื่องให้ทราบ พวกภิกษุจึงพาท่านไปเฝ้าพระศาสดา พอพระองค์ตรัสว่า ทำไมจึงได้ทำอย่างนี้ ทั้งที่เธอก็บวชด้วยศรัทธา ละสมบัติมาบวชในพระศาสนา ยังหวนคืนถึงเรื่องสตรีได้ และตรัสถึงเรื่องสตรีว่าเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ดังเรื่องอดีตที่แม่บัณฑิตในครั้งก่อน เพราะสตรีจึงได้ละทิ้งบิดามารดา รัชสมบัติ แม้ชีวิตตนเองก็มีได้ค้ำจุน จนประสบทุกข์มากมาย ทรงนำอดีตนิทานมาเล่าว่า พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ครองราชย์อยู่ในเมืองอุตตริปัญจาลนคร มีพระมเหสีพระนามว่าจันทาทวี สมัยนั้นพระโพธิสัตว์จุติจากดาวดึงส์มาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของนาง พระนางก็ประสูตพระโอรสมีพระฉวีดังพระปติมาทอง ก็ในวันที่ประสูตทั้งสี่ด้านของปราสาทได้มีขุมทรัพย์เกิดขึ้นทั้ง ๔ ทิศ เพราะเห็นอัครราชย์นั้นพระราชาราชินานพระนามว่า สุธนกุมาร ต่อมาได้เรียนศิลปขนู มีพลละกำลังมาก ก็ในทิศตะวันออกของเมืองอุตตริปัญจาละ มีสระอยู่สระหนึ่ง ณ ที่นั้นเป็นที่อยู่ของพญานาคชื่อท้าวชมพูจิต เพราะฉะนั้นนครจึงมีความอุดมสมบูรณ์มาก ในครั้งนั้นทางทิศตะวันออกของเมืองอุตตริปัญจาละยังมีอีกเมืองหนึ่งชื่อว่า มหาปัญจาลนคร ได้เกิดทุกข์ภัยภัยแสนสาหัส ชาวเมืองต่างขัดสนจนยาก ต่างอพยพออกไปทีละ ๑๐๐ ทีละ ๕๐๐ ทีละ ๑,๐๐๐ หนีไปเมืองอุตตริปัญจาละมากขึ้น เมื่อมหาปัญจาละจึงมีผู้คนร่อยหรอลงทุกที ในพระนครมีพระราชานามว่านันทะครองราชย์อยู่ พระองค์ได้ทรงทราบข่าวความเดือนร้อนผู้คนอพยพไป จึงถามพวอำมาตย์จนได้ความแล้ว ทราบว่าเมืองอุตตริปัญจาละอุดมสมบูรณ์เพราะพญานาคชมพูจิต จึงมีความประสงค์จะฆ่าพญานาคเสีย จึงคิดหาอุบาย พวกอำมาตย์ทูลว่าจะฆ่าด้วยคนธรรมดาไม่ได้ ต้องใช้ผู้มีเวทมนต์ จึงรับสั่งให้ตักลงปาวประกาศให้ชุมนุมพราหมณ์ผู้ทรงเวทย์ คัดพราหมณ์จาก ๑,๐๐๐ ให้เหลือ ๕๐๐ และลดลงมาจนได้พราหมณ์ผู้ทรงเวทย์คนเดียว ทรงสั่งว่าหากฆ่าได้จะยกรัชสมบัติให้ครั้งหนึ่ง พราหมณ์เองก็มีวิชาและมีความโลภด้วยจึงรับพระคำรัส พราหมณ์ก็พอใจในความสำเร็จ สะกดมนต์ไว้แล้ว

นอนหลับไป รุ่งเช้าจึงเข้าป่าหาหา ฝ่ายพญานาคออกจากนาคพิภพแปลงเพศเป็นพราหมณ์ยืนอยู่ริมสระน้ำ คราวนั้นยังมีพรานชื่อบุญทริก (พรานบุญ) บังเอิญผ่านไปถึงเขตนั้น พญานาคจึงถามได้ความว่าเป็นชาวอุดรปัญจาละ มีความเคารพในตน พญานาคจึงแสดงตนและขอร้องให้ช่วยเหลือ พรานก็เต็มใจช่วย พญานาคพอนพ้นจากมนต์ก็สบายขึ้น คิดถึงการช่วยเหลือของพรานจึงนำไปชมนาคพิภพ กาลเวลาผ่านไป วันหนึ่งพราหมณ์เข้าป่าล่าสัตว์จนถึงเขตป่าหิมพานต์ พบอาศรมหลังหนึ่ง พระฤๅษีถามความเป็นมาก็บอกกล่าวเรื่องราว จากนั้นก็ลาท่านเดินทางต่อไป คราวนั้นเป็นวันพระจันทร์เต็มดวงอุโบสถ ธิดาทั้ง ๗ ของพระเจ้าทুমราชแห่งเขาไกรลาสพาบริวาร ๑,๐๐๐ มาลงเล่นน้ำในสระ นายพรานเห็นนางกินรีรูปงามนางหนึ่ง เพราะไม่เคยเห็นมาก่อนจึงตกตะลึง คิดจะพานางกินรีนั้นมาถวายพระสุธนมหารหวังจะได้บรรณาการ จึงกลับไปถามพระฤๅษีว่าจะทำอย่างไรจึงจะได้ พระดาบสตอบว่าต้องได้บ่วงนาคบาส พรานถามว่าจะได้บ่วงจากที่ใด พระฤๅษีตอบว่าอยู่ที่นาคพิภพ พรานพอได้ฟังก็คิดใจ ขอลาไปยังสระน้ำแล้วระลึกถึงพญานาคชมพวจิตขอบ่วงนาคบาส พญานาคไม่อาจทานได้จึงมอบให้ไป นายพรานออกจากที่ซ่อนขว้างบ่วงไป บ่วงมิได้ไปคล้องนางอื่นๆ คล้องแต่มือของนางมโนราห์ธิดาคณโฑเท่านั้น นางกินรีทั้งหมดเห็นนายพรานต่างกลัว บินหนีไป พรานคิดว่าจะพาไปถวายพระสุธนมหาร วันนั้นพระโพธิสัตว์ทรงช้างสมุททกหัตถิที่ส่งางามเสด็จออกประพาสอุทยานพร้อม ด้วยข้าราชการบริวาร ได้ทอดพระเนตรเห็นมโนห์ราตามมาข้างหลัง พอได้เห็นเท่านั้นได้เกิดความรักขึ้นมาอย่างจับใจ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ได้อยู่ร่วมกับนางมโนห์ราอัศจรรย์อย่างมีความสุข เมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป พราหมณ์ผู้ทรงเวทคนหนึ่งอยากจะได้รับใช้พระมหากษัตริย์ จึงเข้าไปเสนอตัวรับใช้ กล่าวว่าหากพระราชบิดาของพระองค์ทิวกตแล้ว ตนเองขอเป็นบุโรหิตคนต่อไป พระมหากษัตริย์ก็รับคำ ที่นั่นบุโรหิตที่เป็นบิดาของเขา ได้ฟังเรื่องจากคนอื่น จึงผูกใจเจ็บผูกเวรในพระโพธิสัตว์ ได้ยุยงให้แตกกันกับพระบิดาว่า พระสุธนมหารจะลอบปลงพระชนม์อิศริยสมบัติ พระราชามีได้ทรงเชื่อเลย แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปเมื่อเมืองรอบนอกเกิดกำเริบขึ้น พระราชาเสด็จไปปราบปรามด้วยพระองค์เอง แต่ไม่สามารถปราบได้ เมื่อพบบุโรหิตจึงตรัสถามวิธีที่จะจัดการให้สงบ บุโรหิตได้ทีทุลว่าให้ส่งพระโอรสไป พระราชาหัดทานว่าพระโอรสไม่รู้เรื่องการรบ แต่ไม่อาจทาน

ได้จึงยอมตามคำปฐุโรหิตส่งพระโอรสไป วันนั้นเองพระราชอาทิจวงส์ได้สุบินนิมิตเห็นว่า
 ถ้าไส้ของพระองค์ออกมาจากพระอุทร พันรอบชมพูทวีปสามรอบแล้วกลับเข้าไปดังเดิม
 ทรงสรงต้นบรรทม รับสั่งให้หาปฐุโรหิตแต่เช้าเล่าสุบินนิมิตให้ฟัง ปฐุโรหิตได้ทีคิดว่าเป็นไป
 ตามใจมุ่งหวังของคนแล้ว วันนี้จะได้จัดการกับพระกุมารเสีย จึงทูลด้วยความกระหึ่มใจว่า
 สุบินนิมิตนั้นไม่ดี จะเป็นเหตุให้พระเทวี รัชสมบัติ พระโอรส หรือพระองค์เองพินาศ
 พระราชาได้สดับก็กพระทัพบตรัสถามว่าจะทำอย่างไรดี พราหมณ์ทูลว่าควรบูชาด้วย
 สิ่งมีชีวิตทุกอย่างเคราะห์จึงจะหาย พระราชาพอได้สดับก็ให้รับสั่งให้จัดหาให้ครบทุกอย่าง
 เพื่อบูชาด้วย ฝ่ายปฐุโรหิตว่ายังมีอีกอย่างหนึ่งที่ขาดไปคือกินระ พระราชาตรัสว่ากินระหาได้
 ยาก ปฐุโรหิตทูลว่ามีอยู่ที่คือพระสุณิสาของพระองค์นั่นเอง พระราชาก็ทรงทัตทานด้วยเหตุผล
 ว่าเป็นสิ่งที่รักของพระกุมาร พระราชาไม่สามารถทัตทานได้จึงทรงนั่งอยู่ ปฐุโรหิตจึงให้ทหาร
 ไปจับนาง นางจึงให้พระเทวีช่วยบอกที่เก็บปีกให้แล้วสวมปีกบิน ไปยังป่าหิมพานต์ ไปหา
 พระกัสสปะฤาษี แจ้งเรื่องราวต่างๆ ให้ทราบ และฝากบอกพระสุชนกุมารด้วยว่า หากเสด็จ
 ตามหาให้มอบผ้ากัมพลและธำมรงค์เพชรให้เสด็จกลับเสีย เพราะว่าหนทางที่จะไปตามหา
 นางนั้นมีอันตรายมากมาย แล้วมุ่งหน้าไปทางใต้ เดินทางถึงเขาไกรลาสเข้าเฝ้าพระบิดา คราว
 นั้นพระเจ้าทุมราชได้สดับการมาของธิดาคำริว่า ธิดาไปอยู่กับมนุษย์นาน จะกลับมาอยู่กับ
 กินนรอีกไม่สมควร ควรสร้างปราสาทให้นางอยู่ต่างหาก คราวนั้นพระโพธิสัตว์ปราบปี
 จันตประเทศราบคาบแล้ว พระมารดาทอดพระเนตรเห็นพระโอรสเสด็จมาต้อนรับพระโอรส
 สวมกอดครรรแสงร้องไห้ พอพระกุมารถามก็ได้บอกเรื่องราวให้ฟัง หลังจากได้ฟังพระมหา
 สัตว์ปานประหนึ่งใจจะขาด จะออกตามหานางให้ได้ แม้พระมารดาจะห้ามปรามอย่างไรก็มี
 อาจทัตทาน พระโพธิสัตว์ออกจากพระนครไปกับพรานป่า ได้เดินทางไปถึงที่อยู่ของกัสสปะ
 ฤาษีจึงเข้าไปถาม พระฤาษีทูลเรื่องราวให้ทรงทราบ และมอบผ้ากัมพลแดงธำมรงค์ให้ พระ
 มหาสัตว์พอได้เห็นเท่านั้นก็โสกลดพระทัยประหนึ่งว่าได้พบหน้า มโนห์ราอีกครั้ง พระ
 คาบสทูลให้เสด็จกลับ แต่พระกุมารตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวที่จะติดตามนางต่อไป พระคาบสเห็น
 ถึงความรักมีพลาณาภาพจึงบอกตามที่นางมโนห์ราบอกไว้ให้ทราบโดย ละเอียด พระโพธิสัตว์
 จึงลาพระฤาษีเดินทาง ได้พบกับสิ่งต่างๆ ตามที่นางมโนห์ราบอกไว้ นางพอทราบว่พระ

สวามีมาถึงแล้ว นางจึงเข้าเฝ้าพระบิดา พระบิดาจึงซักถามเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วถามว่า
 สวามีของนางเป็นเช่นไร นางมโนห์ราก็ทูลตามความจริงว่าสวามีเป็นบุรุษผู้มีบุญญาธิการ
 พระบิดาจึงว่าทำไมไม่ติดตามนางมาเล่า พระธิดาทูลว่าพระสวามีมาถึงแล้ว พระเจ้าทুমราช
 แปลกพระทัย เพราะหนทางมานั้นแสนยากยิ่งนัก เมื่อมาแล้วให้รีบพามา สวาใช้ไปเชิญพระ
 กุมารเสด็จมา พอพระสุชนกุมารเสด็จมาถึง เหล่าวิทายาทรกษัตริย์ต่างจ้องมองอย่างสนใจ พระ
 โภทิสต์ทูลว่าใช้เวลาถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน จึงมาถึง พระเจ้าทুমราชตรัสถามถึง
 ความสามารถอื่น โดยเฉพาะวิชายิงธนู รับสั่งให้ทดลองด้วยการให้ยิงให้ทะลุต้นตาล ๗ ต้น
 กระดานไม้มะเดื่อ ๗ แผ่น ซึ่งกว้างยาวถึง ๓ สอก แผ่นทองแดง ๗ แผ่น เถียนบรรทุททุกทราบ
 ๗ เล่มวางต่อกัน พระสุชนกุมารก็ยิงได้ทะลุ ตรัสทดสอบอีกว่านี่เป็นแผ่นหินที่คนตั้งพันจึง
 จะยกได้ให้พระโภทิสต์ช่วย แล้วให้พระธิดาทิ้ง ๗ แห่งพระองค์เหมือนกันให้นั่งตามลำดับ
 พระมหาสัตว์ตรวจดูแต่จำนางไม่ได้จึงคิดหาวิธี จึงอธิษฐานว่าหากมิได้ทำผิดในภรรยาผู้อื่น
 ในที่ไหน ขอให้เทวดาช่วยบอกให้ทราบด้วย ร้อนถึงท้าวสักกะต้องลงมาบอกให้ทราบ
 หากกษัตริย์นางใดเป็นมโนห์รา จะแปลงเป็นผึ้งบินรอบนางนั้น พระโภทิสต์จึงทราบ
 ว่านางคือมโนห์รา พระเจ้าทুমราชพอพระทัยจึงจัดพิธีอภิเสกที่พระลานหลวงมอรัชสมบัติให้ พระ
 โภทิสต์จึงได้อยู่ร่วมกับมโนห์รา ต่อมาได้คิดถึงมารดาบิดา รุ่งเช้าจึงเข้าเฝ้า พระบิดามารดา
 แจ้งเรื่องทั้งหมด พระเจ้าทুমราชก็อำนวยการตามได้พากันมายังมนุษยโลกอยู่ได้ ๗ วันก็ลากลับ
 พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ได้อภิเสกในรัชสมบัติ ส่วนพระองค์ออกผนวชเจริญญาณสมาบัติ ไปเกิดใน
 พรหมโลกแล้ว พระโภทิสต์ทำบุญถวายทาน เลี้ยงมารดาบิดา สิ้นพระชนม์ไปเกิดในดุสิต
 ภูมิแล้ว มหาชนตั้งอยู่ในพระโอวาท จนสิ้นชีพตักษัยไปบังเกิดในสวรรค์ พระศาสดาครั้งนั้นนำ
 เทศสนานี้มาแล้วประชุมชาดก ประกาศอริยสัจแล้ว พระที่กระแสนั้น ได้บรรลุโสดาปัตติผล
 พระศาสดาเมื่อจะประกาศความนั้นจึงตรัสว่า พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ครั้งนั้นคือพระเจ้าสุทโธทนะ
 พระนางจันทาเทวีคือพระนางมหายาเทวี ทุมราชาคือพระสารีบุตร ดาบสกัสสปฤาษีคือ
 พระมหากัสสปะ นาคราชคือพระมหาโมคคัลลานะ พรานบุญจริกคือพระอนนท ท้าว
 สักกะคือพระอนุรุทธ ปุโรหิตคือพระเทวทัต มโนห์ราก็อร่าหุลมารดา ที่เหลือคือเหล่าพุทธ

บริษัท สุชนกุมารคือตถาคตผู้เป็นเลิศประเสริฐในหมู่มนุษย์ ท่านทั้งหลายจงทรงจำขาด
อย่างนี้

3. สัตตชนูชาดก

พระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตะวัน ทรงปรารภการทรมานมารและเสนามาร ภิกษุทั้งหลาย
นั่งประชุมกันในธรรมสภายกเรื่องขึ้นกล่าวว่า พระตถาคตทรงละทิ้งจักรพรรดิราชย์ที่กำลัง
จะได้ ออกมหาภิเนษกรมพระองค์เดียว ประทับนั่งเหนืออชริบัลลังก์ ทรงชำนะมารและพล
มารประมาณ ๓๐ โยชน์ มิได้ตรัสอะไรเลย รบชนะมารซึ่งเนรมิตแขน ๑,๐๐๐ กับทั้งหมู่มาร
อันมีรูปร่างต่างน่าสะพรึงกลัว มีมือถืออาวุธต่างๆ ทุกตัวตน พระศาสดาช่างมีพละานุภาพมาก
พระศาสดาสดับถ้อยคำจึงตรัสว่า มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้นที่เราบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทศัน แล้วดำรง
ในพุทธภาวะถึงชัยชนะอันยิ่งใหญ่ แม้ในครั้งก่อนในคราวที่มีญาณยังไม่สูงยอดเต็มที่ ก็ได้
ทรมานฉนดราชย์ถึงชัยชนะเหมือนกัน ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า ในเมืองพาราณสีพระเจ้า
เจ้าพรหมทัตครองราชย์ พระองค์มีพระมเหสีพระนามว่าเกศินี เป็นประธานนางสนม
๑๖,๐๐๐ ทั้งหมดไม่มีพระโอรสพระธิดาเลย ชาวนครจึงเข้าเฝ้าพระราชาราชแล้วทูลว่า ขอให้รับ
ได้พระโอรสสืบต่อรัชสมบัติเถิด พระราชาทรงรับคำ ตรัสเรียกเหล่าพระเทวีและนางนักร้อง
รำ ประกาศว่าหากใครได้พระโอรสจะมอบรัชสมบัติให้กึ่งหนึ่ง หญิงเหล่านั้นต่างรับพระคำ
รศ อ่อนวอนทวดตาที่ตนนับถือทำพิธีกรรม บรรดานางสนมทั้งหลายก็ยังมิได้มีใครได้ราช
โอรสเลย ฝ่ายพระเทวีเป็นคนฉลาด ในวันอุโบสถทรงตั้งนบธรรมแต่เช้าสมาทานศีล บริจา
คทรัพย์ ๑,๐๐๐ บริจาคทานแก้วนิพภยาจากเจิญใจ แล้วเสด็จขึ้นปราสาท ระลึกถึงศีลอธิษฐาน
ให้ได้พระโอรสแล้วบรรทมหลับไป ขณะนั้นด้วยเดชศีล ภพของท้าวสักกะก็ร้อนขึ้นมา ท้าว
สักกะทราบเหตุการณ์โดยละเอียด จึงดำริที่จะประทานพระโอรส เห็นพระโพธิสัตว์ทั้งหมด

อายุขัยจะไปบังเกิดในเทวโลกสูงขึ้น จึงเสด็จไปสู่สำนักขอให้ถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางเกศินี ทราบว่าพระโพธิสัตว์รับคำจึงมามนุษย์โลกเสด็จเข้าห้องของพระนางกระซิบว่า ให้พระเทวีตื่นแต่เช้าทรงพระกายแล้วยืนที่หน้าต่างหันหน้าไปทางประตู จะมีเหยี่ยวคาบผลพุทรามาถึงต่อหน้าพระพักตร์ ให้เสวยผลไม้ชิ้นแล้วโยนเมล็ดกลงที่พื้นล่าง ก็จะได้พระโอรส พระนางตื่นบรรทมตกพระทัย ดำริถึงสุบินแล้วทรงทำตามที่สุบิน จนถึงเสวยผลไม้แล้วโยนเมล็ดกลงที่พื้นล่าง ในขณะที่นั้นแม้ม้าแก่เดินอยู่ข้างล่างจึงกินเมล็ดพุทราเสียและตั้งท้อง พระเทวีก็ทรงตั้งครรภ์จึงทูลให้พระราชาทราบ แม้ม้าได้ตกลูกก่อน เพราะมีตาสีเขียวเหมือนแก้วมณีจึงตั้งชื่อลูกม้าว่า มณีกั๊กขิ ฝ่ายพระเทวีก็ได้ประสูติพระโอรส ในวันที่พระสูติพระราชานินชมพู่ทวีปทั้งสิ้นได้นำบรรณาการมากมายถวาย พระราชาจึงให้หมอทำนายนิมิตพยากรณ์พระลักษณะ พระกุมารมีศิลปธนูไม่มีใครในชมพูทวีปเทียมถึง พระราชาจึงทรงตั้งพระนามพระโอรสว่าสุชนู คราวนั้นบุตรของพระมาตุลานามว่าเศวตกุมาร ซึ่งมีน้องสาวชื่อเกรณวุฒิมิสิริ โจมงคงาม สมควรแก่พระโพธิสัตว์เท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไป คราวพระโพธิสัตว์มีพระชนม์ได้ ๑๖ พรรษา พระเจ้าพรหมทัตสิ้นพระชนม์ ชาวนครต้องการจะอภิเสกพระกุมารจึงน้อมถวายม้าสินธพที่ประดับประดาแล้ว พระโพธิสัตว์มิได้ทรงรับ แต่ได้เห็นม้ามณีกั๊กขิก็ให้อำมาตย์นำไปประดับแล้วนำมาถวาย พอพระโพธิสัตว์ทรงม้าเท่านั้น ม้าพาพระกุมารไปจนถึงเมืองเศวตนคร ซึ่งมีพระเจ้าเศวตครองราชย์ มีพระนางปทุมกัฬาเป็นพระมเหสี พระธิดาพระนามว่าจิริปภามิสิริ โจมงคงามยิ่งนัก มีหญิงค่อมสาวใช้ชื่อนางปทุมมา ก็พระราชามีประสงค์จะถวายแก่เทวินทเทพ จึงให้สร้างปราสาท ๗ ชั้นให้พระธิดาอยู่ พระมหาบุรุษเปลี่ยนเพศเป็นพราหมณ์เข้านคร พวกชาวบ้านที่คุ้นกันเป็นกลุ่มพูดถึงนางจิริพานั้นทำกรรมใดจึงมีสิริ โจมงคงาม พระโพธิสัตว์ได้ฟังก็คิดหาวิธีที่จะได้เห็นนาง ตกกลางคืนจึงคิดถึงม้า ให้นำไปหานางจิริปภา โดยได้นำเอามัลลย์และของหอมไปด้วยจนถึงประตูห้องของนาง แลดูทางช่องกุญแจ ทอดพระเนตรเห็นพระนางบรรทมอยู่กับสาวใช้ เมื่อได้ทราบว่าคือพระนางจึงได้เปิดประตูเข้าไป ทอดพระเนตรตั้งแต่พระเศียรจนพระบาทก็ได้อัมลเลย จึงลูบไล้พระวรกายด้วยสุคนธชาติ สวมกุสุมมัลลย์และจารึกเป็นปริศนาไว้ที่หลังนางปทุมมาสาวใช้ ประดับด้วยมัลลย์ที่เหลือ พอสว่างพระนางตื่นบรรทม เห็นรูปปริศนาที่หลังของสาวใช้

และมาลัยเครื่องลู่ปลี คิดว่อมรินทราธิบตีคงเสด็จมา จึงนัดแนะกับสาวใช้ให้คอยกำหนดจับให้ได้ พระโพิธสัตว์ได้ทำเหมือนในวันก่อนและออกไปได้ แต่ในวันที่ ๔ พระนางได้กระซิบกับสาวใช้ให้จับไว้ พระนางถูกจับที่เอวจึงบอกไปตามความจริงว่า พระองค์เป็นโอรสของพระเจ้าพาราณสีนามว่าสุชนกุมาร พระธิดาได้สดับคำนั้นมีพระทัยยินดีจึงได้อภิรมย์กับพระกุมาร พระธิดาจึงตกลงพระทัยกราบทูลให้พระบิดามารดาฟัง พระราชาทรงพิโรธจึงอยากทดลองให้ประหลุมพระรชาน้อยใหญ่ พระราชาจึงตรัสว่าอยากชมศิลป์ของพระ พระโพิธสัตว์ พระโพิธสัตว์ก็ยิ่งได้ทะเลหุด พระเจ้าเสตราชลูกจากที่นั้งจุมพิตศิระและกระทำวิวาหมงคลให้ในทีนั้น ก็เมื่อกาลผ่านไป วันหนึ่งพระโพิธสัตว์บรรทมอยู่กับพระชายา ไกลรุ่งทรงระลึกถึงพระมารดา จึงทูลลาพระบิดามารดาไป วันเดียวเท่านั้นก็เดินทางได้ ๗๐๐ โยชน์ คราวนั้นพระเทวีเพราะกำลังความเร็วของม้าและลมแดด พระโพิธสัตว์ทอดพระเนตรเห็นบอกให้ม้าหยุด ม้าบอกว่าหยุดไม่ได้ เพราะดินแดนนี้เป็นเขตของฉันทารักษ์ ซึ่งเดิมทียักษ์นี้ได้บำรุงท้าวเวสวรรณด้วยการตักน้ำถวายถึง ๓ ปี เมื่อครบกำหนดจึงได้ทูลขอพรให้ได้โอกาสรักษาเขตนี้และสามารถกินมนุษย์ที่ เข้ามาได้ จึงสร้างบรรณศาลาอยู่ ใครเข้าไปก็จะถาม ๓ ครั้ง หากได้คำตอบก็จะไม่กิน หากไม่ได้คำตอบครบ ๓ ครั้งจึงจับกิน ยักษ์นี้มน้องสาวชื่อนางอัญชนวดี ยักษ์สร้างปราสาทให้นางอยู่แล้ว ไปชิงพระธิดาจากเมืองต่างๆ มาเป็นข้ารับใช้ ถึงนางเกรงวดีก็ถูกชิงมาอยู่ในที่นั้นด้วย ส่วนตนสร้างปราสาทอยู่ไม่ไกลนัก พระองค์อยู่ที่นี่เลย พระโพิธสัตว์เห็นศาลาแล้ว ถามได้ความ ตรัสว่า ยักษ์กินได้ทุกคน หรือ ม้าตอบว่ามีได้ทุกคน พระโพิธสัตว์ตรัสว่า พักที่นี่เถิด หากไปต่อพระเทวีต้องสิ้นพระชนม์แน่ ม้าไม่สามารถหัดทานได้จึงลงมาเข้าไปที่นั่น พระโพิธสัตว์ก็ได้ให้คำตอบเป็นระยะทุกครั้ง คราวนั้นในปัจจุบันยาม พระเทวีตื่นบรรทมทูลขอให้พระโพิธสัตว์บรรทม พระองค์จะรักษาเวรยามต่อ พระเทวีก็ทรงถูกความง่วงครอบงำอย่างหนัก จึงตอบเสียงค่อยลงและหลับไป ครั้งที่สามยักษ์มาถามอีกไม่ได้ยินคำตอบจึงคิดว่าหลับหมดแล้ว จึงส่งเสียงดังถามว่าใคร แล้วผลักประตูเข้าไปยืนอยู่ และได้ออกไปสูกับยักษ์บนอากาศ พระกุมารและพระเทวีตื่นบรรทมต่างตกพระทัย พระมหาสัตว์จึงตรัสให้ม้าระวังบังเหียนไว้ให้ดี ยักษ์ได้ยินคิดว่าบังเหียนเป็นเหล็ก จึงจับที่บังเหียนอย่างแน่นหนา ฝ่ายม้าแม้พยายามดิ้นรนแต่ก็ไม่หลุดพ้น

กลับหมดกำลังลง ขณะนั้นยักษ์จึงขี่ม้าไปส่งให้บริวารรักษาไว้อย่างดี สองกษัตริย์ไม่ได้ยินเสียง ก็ร้องเรียกหาแต่ไม่พบ พบแต่รอบเลื่อดจึงคิดว่าม้าถูกจับได้แล้ว พระโพธิสัตว์ปลอดพระเทวี ตั้งสติเล็งเห็นหมู่ไม้เบื้องหน้าเขียวทึบเป็นสีเมฆ อาจจะมีมหาสมุทรอยู่ จึงไปที่นั่น ผูกธงผ้าที่ปลายไม้ให้สัญญาณแก่พวกพ่อค้าวาณิชจะได้ไปด้วยกัน ครานั้นพ่อค้า ๕๐๐ แล่นเรือมาพร้อมด้วยภคินาค้าพบพระโพธิสัตว์จึงถาม และให้อาศัยเรือไปด้วย เมื่อคราที่ทั้งสองกษัตริย์ขึ้นเรือ เรือได้แล่นไปด้วยกำลังลมแรง ๗ วัน พ่อค้าควบคุมเรือไม่ได้คิดว่าต้องตายแน่นอน ต่างอ่อนวอนเทวดาที่ตนนับถือให้ช่วยรักษา พระโพธิสัตว์กับพระเทวีเห็นเหตุการณ์แล้ว ก็เสวยเนยใสน้ำกรวดจนพอประมาณแล้ว เอาผ้าสาฎกชุบน้ำมันพันกาย ขึ้นเสาศระ โดงเรือเอาผ้าผูกสะเอวพระเทวีผูกติดกับแผ่นกระดานอย่างแน่นหนา เมื่อเรือเริ่มจม พระโพธิสัตว์เห็นมหาสมุทรแดงฉาน กำหนดทิศที่เมืองพาราณสีตั้งอยู่ และพระมารดากระโดดจากเสาศระ โดงเรือเลยปลาเต่า ตกในที่ประมาณอุสภหนึ่ง แต่ด้วยผลกรรมที่สองกษัตริย์ได้ทำมา แผ่นกระดานกลับแตกเป็นสองเสี่ยง แต่ละคนได้แผ่นกระดานคนละครึ่งลอยไป ถูกกระแสน้ำพัดไปได้รับทุกขเวทนาอย่างหนักท่ามกลางสมุทร เพราะทำกรรมอะไร จึงได้เสวยทุกข์อย่างนี้ ตอบว่าในอดีตกาลในเมืองพาราณสี ทั้งสองพระองค์เป็นสามิภรรยา กัน วันหนึ่งไปฝั่งน้ำเล่นน้ำ ตอนนั้นมีสามเนตรหนุ่มรูปหนึ่งพายเรือเล่นน้ำ สองสามิภรรยาเห็นเข้าอยากจะได้เล่น จึงตีพอละลอกคลื่นใส่เรือสามเนตรจนสามเนตรจมน้ำ แต่ได้ช่วยขึ้นฝั่งได้ เพราะทำกรรมประมาณนี้จึงได้เสวยทุกข์ใน ๕๐๐ อัฏฐภาพ พระเทวีจิริปภาถูกน้ำพัดไปถึงฝั่งด้านหนึ่ง พอข้ามขึ้นได้ได้เดินไปพระองค์เดียว คิดถึงพระโพธิสัตว์พลางร้องไห้คร่ำครวญ พระนางค่อยคลายความโศกลงจึงเอาภูษาชุบน้ำให้ชุ่ม ถอดพระธำมรงค์ผูกที่ชายผ้าเดินไป ทั้งที่ไม่รู้ทิศทางเดินไป ๒-๓ วันก็ถึงเมืองอินทปัตถ์ เข้าไปภายในเมืองเปล่งเพศเป็นหญิงเชยใจ ในเมืองนั้นมีเศรษฐีถึงคราวตกยากถือกระบือของทานเลี้ยงชีพ พระนางถึงบ้านของเขาขออยู่ด้วย เมื่อได้โอกาสอยู่รุ่งขึ้นจึงถอดพระธำมรงค์ดวงหนึ่ง ให้แก่ผู้เฒ่านำไปขายซื้อทาสทาสีสิ่งของเครื่องใช้และไม้สร้างศาลา เมื่อสร้างเสร็จให้เขียนรูปอันวิจิตรไว้ท่ามกลางถนน ๔ แพร่ง อันดับแรกนางให้วาดรูปพระราชาทรงม้าเหาะ เปิดประตูห้องทอดพระเนตรจนถึงรูปที่เรือแตก แล้วตั้งทานวัตรบริจาคทานแก่บุคคลที่สัญจรผ่านไปมา

เมื่อเลี้ยงจนอิ่มหน้าแล้วให้ครูปจิตรกรรมนั้น จึงตั้งชื่อศาลาว่า ศาลานางอุมมาพันติ ถวายทานบริจาคทานรอฟิ่งข้าวของพระโพธิสัตว์อยู่ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ถูกคลื่นซัดไปกับแผ่นกระดาน ก็ลุดึงทำอัญจนวดีตามลำดับ เมื่อขึ้นฝั่งได้ก็คิดถึงพระชายา ครั้งนั้นนางอัญจนวดี ยักษิณีเรียกนางกรณวุดีมาบอกว่า ให้ไปทำน้ำตักน้ำสรงมา นางพร้อมกับชัตติยานีสิบหกนาง จึงไปทำน้ำ ตนเองเดินตามหลังพระโพธิสัตว์พอเห็นนางจำได้ ในเวลาที่นางอาบน้ำเสร็จ กำลังจะไป จึงออกจากดงกล้วยมาเรียกนาง นางมองหาดูเห็นจึงถาม ได้ความแล้วจึงร้องให้ พระกุมารบอกให้นางอย่าบอกใคร นางกลับไปเข้าปราสาท กลิ่นมนุษย์ได้ติดกายนางไป จึงถูกคาดคั้นให้บอกเรื่องราว พอได้ฟังว่าพระสุธนเสด็จมา นางอัญจนวดียักษิณีถึงกับเกิดความรักอยากจะได้พบหน้า จึงเขียนหนังสือให้นางกรณวุดีไปว่าหากพระกุมารฉลาด ก็จะเข้าใจความและเสด็จมา หากไม่รู้จะเป็นภักษาต่อไป นางกรณวุดีรับหนังสือส่งให้พระกุมาร พระกุมารเข้าพระทัยจึงตรัสกะนางกรณวุดีว่าไม่มีอะไรน่ากลัว จึงเขียนรูปตนจับที่พระศอกของนางยักษิณี ส่งให้นางกรณวุดีไป พอนางได้รับก็ดีใจเตรียมการต้อนรับ และได้ อภิรมย์สังวาสกันและกัน เมื่อกาลผ่านไป วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ก็ระลึกถึงพระมารดา จึงออกอุบายที่จะไป แต่ไม่มีช้างม้าที่เป็นพาหนะจึงถามนางกรณวุดี นางตอบว่าฉันดราขัณฑ์มีม้าอยู่ พระโพธิสัตว์จึงหาอุบายให้นางอัญจนวดีทูลขอม้ากับพระยายักษ์ นางอัญจนวดีจึงทรมบเร้า มิได้จึงส่งนางกรณวุดีไปขอ นางกรณวุดีจึงบอกม้าว่าพระสุธนูมาถึงแล้ว ม้าดีใจจึงยินยอมไปกับนาง พอได้พบกันพระสุธนกับม้าต่างดีใจและถามถึงพระเทวีจิรปภา และปรีชากันจะออกตามหา จึงปรึกษากับนางกรณวุดีได้ความว่า จะหลอกมอมเมานางอัญจนวดีในอุทยาน แล้วหนีไปและได้ทำอย่างนั้นแล้ว หนีไปถึงเมืองอินทปัตต์ ในคราวนั้นจึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์เข้าเมือง ไปพักม้าภายนอกพระนคร เทียวถามชาวนครว่า พวกสมณพราหมณ์ บัณฑิตประชุมกันที่ไหน ได้ความว่าประชุมกันที่ศาลาอุมมารยันติของนางปริพาชิกานางหนึ่ง จึงเสด็จไปที่นั่น ได้ทำตามวัตรธรรมเนียมของที่นั่น เสวยแล้วได้ทอดพระเนตรรูปเขียนต่างๆ แล้วร้องให้หัวเราะ พวกนางสาวใช้เห็นกริยานั้นจึงนำเรื่องไปบอกนางปริพาชิกานางรีบมาดูจำได้ว่าเป็นพระสวามี ก็เข้าไปกราบแทบพระบาทร้องไห้คร่ำครวญนานาประการ ในคราวที่พระมหาสัตว์เสด็จไปพระมารดามีได้มีความสุขเลย มีแต่ความทุกข์ พระโพธิสัตว์

มาถึงจึงเข้าไปถวายบังคมแทบบาทมูลพระมารดากรรมแสง พระมารดาก็สวมกอดพิโรราพันว่ามิได้มีความสุข ทั้งเดินยืนนั่งบรรทม น้ำตาไหลพรากตลอดเวลา บัดนี้ก็กลับมาแล้วจึงคลายโศกได้ และได้อภิเสกในกองในรัตนะแก้ว กาลต่อมาพระโพธิสัตว์หวนระลึกถึงนางอัญชนวดีและนางกรมวดี จึงเสด็จไปลูถึงเมืองฉันทราชกัษ ตรีศกับฉันทราชกัษว่า นางอัญชนวดีนั้นได้เป็นพระชายาของพระองค์ แล้วจงมอบให้มา ถ้าไม่ให้ก็เป็นการทำผิดศีลธรรมด้วย จึงให้ยักษ์ตั้งอยู่ในศีลธรรมต่อไปว่า หากรักษาศีลจะไปเกิดในพรหมโลก ตรีศกัษยักษ์ว่า พระยายักษ์ ท่านนั้นครั้งก่อนเป็นมนุษย์ แต่เพราะทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต บัดนี้จึงเกิดเป็นยักษ์ คุร้าย หยาบคาบ จากนั้นไปขอท่านได้สมาทานสุจริต รักษาศีล ๕ ข้อ มหายักษ์ฟังธรรมของพระมหาสัตว์ เลื่อมใสอย่างยิ่ง พระมหาสัตว์จึงได้ทรมาณยักษ์จนหมดพยศ ให้สมาทานศีล ๕ พานางอัญชนวดีนางกรมวดีกลับเมืองพาราณสีให้ดำรงตำแหน่งใหญ่ ทำสักการะแม่มี้มณีกักขิ จากนั้นได้เสวยสมบัติครองราชย์ จนสิ้นอายุขัยได้เกิดในพรหมโลก พระศาสดาครั้งนั้นนำอดีตนิทานมา ทรงประชุมชาดกว่า พระเจ้าพรหมทัตคือพระเจ้าสุทโธทนะ พระเกศินิเทวีคือพระมหามายาเทวี พระเจ้าเสตราชคือพระมหาโมคคัลลานะ ท้าวสักกะคือพระอนูรุช พระเจ้ามหาปนาทคือพระสารีบุตร ปทุมคัพภเทวีคือพระนางปชาบดีโคตมี จิรปภาเทวีคือพระยายโสธรา หลิงค่อมสาวใช้คืออุบลวรรณาเถรี มี้มณีกักขิคือมี้มกัณฐกะ นางอัญชนวดียักษ์ณีคือจันทเถรี นางกรมวดีคือสุนทรีภิกษุณี ฉันทราชกัษคือกาลาวีรยักษ (มาราธิราช) ส่วนสุตธนูราชาคือพระโลกนาถสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกอย่างนี้

4. รัตนปิตตชาดก

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตะวัน ทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดาเป็นเหตุ ตรีศพระธรรมเทศนานี้ ภิกษุนั้นอุปสมบทแล้วเที่ยววิณชบาตเลี้ยงมารดา ภิกษุทั้งหลายพากันติเตียน

ว่า การที่บรรพชิตเลี้ยงคฤหบดีเป็นของไม่ควร เรื่องนั้นมีความพิสดารเหมือนกับสุวรรณสามชาดกในคัมภีร์ทศชาดก ในที่นี้มีความย่อดังต่อไปนี้ พระบรมศาสดามีดำรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายอย่าติเตียนภิกษุผู้เลี้ยงมารดานี้เลย นักปราชญ์แต่ก่อนก็ได้เคยบำรุงเลี้ยงมารดาด้วยเพศบรรพชาเหมือนกันอย่างนี้ จึงนำเรื่องราวที่ล่วงแล้วมาอ้างอิงดังต่อไปนี้ว่า ยังมีพระราชองค์หนึ่งทรงพระนามว่ามหารถ ๓ พระนครชื่อว่าเมฆวดี พระอัครมเหสีทรงพระนามว่าสิริรัตนอาภา คราวนั้นพระบรมโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระอัครมเหสี เมื่อพระอัครมเหสีทรงพระครรภ์บริบูรณ์แล้ว บังเอิญให้พอพระทัยจะใคร่ประพาสมสวนราชอุทยาน พระมหารถราชกับพระราชเทวีพร้อมด้วยเสวกามาตย์ราชบริพารเสด็จไปประพาสยังราชอุทยาน ตั้งแต่เวลาเช้าจนถึงเวลาค่ำ พระราชากับพระราชเทวีก็ไม่สามารถจะเสด็จกลับคืนเข้ายังพระนครได้ จึงประทับแรมอยู่ ณ อุทยานนั้นสิ้นราตรีหนึ่ง คืนวันนั้นพระราชากับพระราชเทวีบรรทม พระราชเทวีทรงพระสุบินนิมิตว่า มีบุรุษผู้หนึ่งผิวกายดำผมหอมนุ่มห่มผ้าสีแดงมือถือดาบอันคมกล้า วิ่งมาแต่ทิศปราจีน ตรงเข้าไปถึงที่บรรทมพระราชเทวี รวบรวมวพระเกศีนุคกระชาดลากพระเทวีให้ล้มลง ตรงเข้าควักพระเนตรทั้งสองซ้ายขวา แล้วเอาดาบฟันทักษิณพาดให้ขาดวิน แล้วรองรับโลหิตที่ไหลรินออกไป มีหน้าซำเขี้ยวพระอุระทรงลี้วงเอาเหตุภัยได้แล้ว ก็บ่าหน้าไปยังปัจฉิมทิศ มีเหตุภัยหวาดหวั่นสะอื้นถึงกราบทูลให้พระราชสามีทรงทราบ พระเจ้ามหารถจะได้ทรงฟังดังนั้นจึงดำรัสสั่งให้โหรผู้ชำนาญสุบินพิจารณา เมื่อโหรพิจารณาแล้วจึงกราบทูลว่า ด้วยพระองค์กับพระราชเทวีจักพลัดพรากจากกัน เวลาเย็นวันนี้มหาเมฆจะตั้งขึ้น ฝนจะตกใหญ่ น้ำท่วมขึ้นมา ที่แรกเพียงข้อเท้าและเพียงเข่าและสะเอวเพียงนอเพียงคอเพียงศีรษะ และท่วมทิวขึ้นไปที่ ๗ ชั่วโมงตาล มหาชนทั้งหลายเห็นน้ำท่วมขึ้นมาดังนั้นพากันตกใจกลัวต่อมรณภัย ลูกระลอกก็พัดพานาวีให้ลอยไปตามกระแส น้ำพระราชเทวีที่ทรงพระครรภ์แก่และเป็นหญิงฉลาดไม่อาจจะดำรงกายอยู่ได้ ทรงกรแสงน้ำพระเนตรไหลโทรมพระพักตรา เมื่อพระเจ้ามหารถราชให้โอรสไปลอบพระราชเทวี ที่นั้นลูกคลื่นใหญ่พัดกระหน่ำเข้ามา นาวาก็แตกแยกออกเป็นสองภาค พระราชเทวีมีความกลัวต่อมรณะเป็นอันมากร้องให้พระราชสามีช่วย สมเด็จพระมหารถราชจึงเปลื้องพระภูษาเฉียงพระองค์ ออกผูกองค์พระราชเทวีให้มั่น

กับพระองค์ คราวนั้นพระภูษาที่หลุดออกจากกัน เป็นประหนึ่งแสดงให้เห็นซึ่งกรรมก่อน
 ของพระองค์ที่ได้ทำไว้ พระราชากับพระราชเทวีทั้งสองต่างก็พลัดลอยไปตามคลื่นแต่ลำพัง
 พระองค์เดียว พระราชากับพระราชเทวีได้ทำการมออะไรไว้ จึงต้องพลัดพราจากกันดังนี้ คือ
 ในชาติก่อนพระราชากับพระราชเทวีเสด็จทรงน้ำอยู่ ณ ฟังกงคาแห่งหนึ่ง มีสามเนรองค์หนึ่ง
 พายเรือจะจอดขี้ฟุ้งที่ตรงนั้น พระราชากับพระราชเทวีก็ลี้ภัยออกโคลงเรือสามเนรเล่น
 สามเนรกลัวเรือจะล่ม ก็ร้องขึ้นด้วยเสียงอันดัง ด้วยผลกรรมซึ่งพระราชากับพระราชเทวีทรง
 ทำแก่สามเนรเท่านี้ ติดตามมาให้พระราชากับพระราชเทวีต้องพลัดพราจากกัน พระราชเทวี
 พลัดพราจากราชสามี ถูกคลื่นซัดลอยไปถึงเชิงภูเขาจันทบรรพต พระนางเธอก็เสด็จขึ้นจาก
 น้ำได้ทรงทอดพระเนตรไม่เห็นมีผู้ใดในที่นั้น จึงทรงขยายพระภูษาทรงออกตากครึ่งหนึ่ง
 ทรงคลุมพระองค์ไว้ครึ่งหนึ่ง เมื่อแห้งหมดแล้วก็ทรงตามปรกติและประทับนั่งอยู่ใต้ต้นไม้
 แห่งหนึ่ง ด้วยอำนาจบุญญาธิการของพระมหาสัตว์เจ้า ซึ่งเสด็จอยู่ในพระครรภ์ของพระราช
 เทวี บันดาลให้พิภพท้าวโกสีย์เร่าร้อนขึ้นทันใด ท้าวสหสนันย์นำใคร่ครวญไปก็ทราบเหตุ
 นั้นทุกประการ มีเทวโองการตรัสหาตัววิสุกรรมมาสั่งว่าจงไปที่ภูเขาจันทบรรพตจงเนรมิตร
 สระ น้ำทำให้มีบัวพร้อมทั้งห้า กับเนรมิตรบรรณศาลาหนึ่งหลังพร้อมทั้งเครื่องบริวาร ดบ
 แต่งสถานที่ให้วิจรรเป็นที่รื่นรมย์ยินดี วิสุกรรมเทพบุตรรับเทพยบัญชาแล้ว จึงลงมา
 เนรมิตรสระกับบรรณศาลา และจารึกอักษรไว้ที่บานประตูบรรณศาลาว่า ผู้ใดต้องการบวช
 จงถือเอาเครื่องบริวารบริวาร จงอยู่ให้สำราญในศาลานี้เทอญ พระเจ้ามหาธรรมาเมื่อคลื่น
 ลมระดมพัดให้ลอยไป ได้เสวยทุกข์ลำบากอันยิ่งใหญ่ลอยไปประมาณเจ็ดวัน จึงกลับคืน
 มายังพระนครของพระองค์ได้ ฝ่ายพระราชเทวินั้นเล่าต้องทนทุกข์อยู่ ณ จันทบรรพต พระ
 นางทรงโศกถึงพระราชเป็นกำลัง วันหนึ่งพระเทวีเสด็จไปตามมรรคดาทอดพระเนตรเห็น
 บรรณศาลา ทรงอ่านพระอักษรแล้ว ทราบว่าท้าวโกสีย์ทรงสร้างให้ จึงเสด็จเข้าอาศัย
 บรรณศาลาทรงบรรพชาเป็นดาบสินีอยู่ ณ ที่นั้น วันหนึ่งเป็นเวลาเที่ยงคืน พระราชเทวีทรง
 ประสูติพระโอรสงามปรากฏเหมือนทองคำ ครั้นรุ่งเช้าพระนางสงมน้ำชำระองค์พระมหา
 สัตว์แล้วให้เสวยกษิรธารา เมื่อจะขนานพระนามพระโพธิสัตว์เจ้าจึงถือเอานิมิต คินวัน
 ประสูติที่มีแสงแก้วสว่างทั่วไปในป่าหิมวันต์ ถือเอาเหตุนี้เป็นพระนามว่ารัตนปโชด ครั้น

ถึงเวลาเช้าพระราชเทวีเข้าไปให้พระบรมโพธิสัตว์อยู่ในบรรณศาลา เสด็จสู่ป่าแสวงหาผลไม้ ได้แล้วก็กลับมา แต่ทรงประพฤติดูด้วยอาการอย่างนั้นพระโพธิสัตว์มีพระชนมายุได้ ๕ ปี วันหนึ่งพระบรมโพธิสัตว์ตรัสถามพระชนนีว่าบิดาของตนคือใคร พระราชเทวีจึงเล่าความเบื้องหลังให้พระมหาสัตว์ฟัง พระมหาสัตว์ไม่อาจกลืนอยู่ได้ด้วยอานุภาพความกตัญญู จึงทูลพระมารดาว่า ตั้งแต่วันนี้ต่อไปขอให้พระมารดาอยู่เฝ้าศาลา ลูกจะรับอาสาไปหาผลไม้มาเลี้ยงพระมารดาเอง เวลาเช้าพระราชเทวีเข้าเคยเสด็จป่าเพื่อหาผลผลไม้ทุกๆ วัน พระมหาสัตว์นั้นออกจากบรรณศาลาค่อยดำเนินตามรอยพระบาทพระมารดาไปจนจ้ามรรคา และทิศที่พระมารดาเสด็จไปได้แม่นยำ วันหนึ่งพระราชเทวีเสด็จไปป่าแต่เช้า เก็บผลไม้ได้เต็มกระเช้า แล้วคิดจะกลับยังบรรณศาลาจึงทรงหยุดอยู่ใต้ต้นไทรแห่งหนึ่ง พอหายเหนื่อยแล้วจะดำเนินต่อไป ขณะนั้นมียักษ์ตนหนึ่งชื่อพลาหะสิงสูอยู่ ณ ต้นไทรนั้น ตรงเข้าจับข้อพระหัตถ์พระราชเทวีไว้ พระราชเทวีทอดพระเนตรเห็นรูปยักษ์ก็ตกพระทัยกลัวตัวสั่นคิดถึงมรณภัย และคิดถึงพระมหาสัตว์ขึ้นมาก็ทรงโศการ่ำไร คราวนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้านั่งคอยท่าพระมารดาอยู่ในบรรณศาลา แต่เวลาเช้าจนถึงเวลาเย็นไม่เห็นพระมารดากลับมาจึงรำพึงว่าคงจะมีเหตุเป็น แน่ คิดแล้วก็รีบออกจากบรรณศาลาเดินเรียกหาพระชนนี เดินร้องไห้ไปจนบรรลุถึงต้นไทรที่ยักษ์จับพระมารดาไว้ ส่วนพระราชเทวีทรงทราบข่าวพระมหาสัตว์ตามมาหา จึงส่งสำเนียงบอกออกไป เมื่อพระมหาสัตว์แวะเข้าไป จึงเห็นพระมารดานั่งอยู่ใกล้มหายักษ์ พระมหาสัตว์เข้าเข้าไปนั่งใกล้มหายักษ์แล้ว อ้อนวอนว่าขอเชิญท่านกินเลือดเนื้อและหัวใจของข้าพเจ้าเถิด ขอได้โปรดปล่อยมารดาของข้าพเจ้า มหายักษ์ตอบว่า ถ้าว่าท่านพูดจริงกระนั้น ท่านจงผ่าทรวงลิ้นหัวใจมาให้เรากินเดี๋ยวนี้ พระมหาสัตว์จึงดำริว่าเราจักได้มีดที่ไหนเล่า คิดแล้วก็ตั้งสติระลึกถึงบารมีแห่งหน้าขึ้นเพ่งดูอากาศ แล้วจึงตรัสว่า ข้าพเจ้าปรารถนาเป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคตกาลภายหน้าด้วยอำนาจความกตัญญู เดชอำนาจความสัตย์จริงของข้าพเจ้า ขอให้ศีลตราขุอันคมกล้า จงบันดาลตกลงมาตรงหน้าข้าพเจ้าบัดนี้ ศีลตราอันคมกล้าลอยมาแต่อากาศตกลงมาเบื้องหน้าพระมหาบุรุษชาติ แล้วจึงตรัสว่า ถ้าเราจะได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าในกาล เราขอกราบไหว้พระมารดาไปกว่าจะสิ้นชีพ ท่านจงให้ชีวิตแก่มารดาเราด้วย แล้วพระโพธิสัตว์ก็ฝ่าอกของพระองค์ด้วยศีลตราควักหัวใจออกมาวางไว้ ณ

หัตถ์เบื้องซ้าย คุณกรมหมื่นเกษมเชษฐาานกินหัวใจของเราและขอชีวิตของข้าพเจ้าอย่าเพิ่งดับสิ้น
 ไปก่อนเลย เมื่อตรัสแล้วพระองค์ก็ประสงค์จะให้หัวใจแก่ยักษ์โดยเคารพ จึงยกหัตถ์ขึ้นจับ
 แล้ววางไว้บนฝ่ามือยักษ์ประกาศว่า เราให้เนื้อหัวใจแก่ท่านนี้ ใจจะปรารถนาสมบัติบรมจักร
 หรือสมบัติอินทพรหมและพระปัจเจกพุทธ ก็หามิได้ ด้วยผลที่ให้เนื้อหัวใจนี้ ขอให้ได้ตรัส
 รู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลภายหน้า เราจะรื้อขนนิกรชนให้เต็มนาวาคือสัตว์ธรรม พระ
 มหาสัตว์ตรัสดังนี้แล้ว ก็บอกให้มหายักษ์กินเนื้อหัวใจตามแต่จะประสงค์ มหายักษ์ก็ยินดีจึง
 นำพระชนนีมาส่งให้แก่พระมหาสัตว์ ส่วนพระราชเทวีทอดพระเนตรเห็นพระมหาสัตว์สลบ
 ไปตกพระทับลุกขึ้นประคองพระ หัตถ์เข้าไปกับพระอุระ ทรงโศการ่ำไห้ดูประหนึ่งดวง
 ฤทัยจะแตกออกเป็น ๒ ภาค คราวนั้นพิภพแห่งทั่วโกสีย์ก็แสดงอาการร้อน ด้วยอำนาจ
 ความกตัญญูของพระมหานุรุชเจ้า ท้าวสหัสสนันย์ไคร์คราญคู์รู้เหตุ จึงรีบเสด็จจากทิพย
 วิมาน มาประดิษฐานอยู่บนอากาศที่ตรงมหายักษ์อยู่ ทรงขู่ตวาดว่าเวลาหยักษ์เจ้าทำกรรม
 หยาบหนักหนา ถ้าหากว่าพระมหานุรุชจักไม่เป็นขึ้นได้ ณ บัดนี้ เราจักตีศีรษะเจ้าให้แตก
 ออกเป็น ๗ ภาคด้วยขวขวารูธ วลาหยักษ์ได้ฟังดังนั้น ก็ตกใจกลัวตัวสั่น จึงประคองพระมหา
 สัตว์แล้วชะโลมด้วยทิพยโอสถ พระมหาสัตว์ก็ฟื้นขึ้นทันที สมเด็จพระราชเทวีดำริว่า เราจะ
 ตั้งความสัตย์ขึ้น ณ บัดนี้ จึงมีพระเสาวณีย์ว่า โอรสของข้าพเจ้านั้น ตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญู
 จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าในกาลภายหน้าจริงๆ ด้วยอนุภาพความจริงของข้าพเจ้า ขอให้
 โอรสได้ชีวิตกลับคืนขึ้นมาโดยพลัน เมื่อจบคำสัจจาธิษฐานของราชเทวีครั้งที่หนึ่ง พระมหา
 นุรุชก็มีผิวพรรณผ่องใสคล้ายกับสีทอง ครั้นจบคำสัจจาธิษฐานคำที่สอง พระมหานุรุชก็
 หายใจเข้าออกได้คล่อง พลิกพระองค์กลับไปมาเบื้องซ้ายขวา ครั้นจบคำสัจจาธิษฐานคำรบ
 สาม พระมหาสัตว์ก็ได้สติลุกขึ้นนั่งแล้ว เทพดาทั้งหลายมีสมเด็จพระเจ้าสักเทวราชเป็น
 ประธาน จึงนฤมิตคานหามทองอัญเชิงพระราชเทวีกับพระมหานุรุช ให้ประทับนั่ง ณ คาน
 หามทองนำไปส่งถึงเมืองเมฆวดี พระเจ้ามหารถราช เสด็จมาได้ทอดพระเนตรทรงจำและ
 รำลึกได้ ทรงพระโสมนัสอภิเษกพระมหาสัตว์ให้ครองราชสมบัติต่อไป พระมหาสัตว์ครั้น
 ได้ราชาภิเษกเสวยเบญจกามคุณตามสมควรแล้ว ทรงบำเพ็ญทานสิ้น ๑ เดือน จึงถวายคืนราช
 สมบัติแก่พระบิดา และถวายบังคมลาไปยังป่าพระหิมพานต์เพื่อทรงผนวชเป็นฤาษี พระ

ศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแล้วจึงประกาศอริยสัจ ในเวลาจบอริยสัจ ภิกษุผู้เลี้ยงมารดาได้ โสดาปัดติผล จึงทรงประชุมชาดกว่า พระชนนีก็คือพระนางมหายา พระบิดาคือพระเจ้าสุทโธทนะ ท้าวสักกเทวราชคือพระอนุรุทธะ วลาหกยักษ์คือองคุลิมาล พระมหาสัตว์รัตนปโชคคือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกอย่างนี้

5. ลีริวิบูลกิตติชาดก

พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดา ตรัสพระธรรมเทศานี้ ตรัสอีกว่า เธอได้ตั้งอยู่ในทางที่ตถาคตดำเนินมาแล้ว เพราะการเลี้ยงบิดามารดาเป็นวงศ์ของนักปราชญ์ ที่สละชีพให้บิดามารดาได้ จึงทรงนำอดีตนิทานมาแล้วว่า พระราชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่ายศกิตติ ได้ดำรงราชสมบัติ ณ จัปปากนคร พระองค์มีพระอัครมเหสีมีนามว่าสิริมดี เป็นยิ่งใหญ่มากว่าสนมณารี ๑๖,๐๐๐ พระเจ้ายศกิตติราชจึงตรัสกับพวกสนมว่า ให้ช่วยกันปรารณานาหาบุตรจงได้ทุกๆ คน สนมทั้งหมดก็พากันทำบางสรวงแก่สิ่งทีนับถือ ตั้งแต่นั้นมาพระนางสิริมดีจึงสมาทานอุโบสถศีลตั้งพระเหตุที่ยปรารณาซึ่งบุตร พระนางพิจารณาาคูคิดของพระองค์แล้วทรงทำความสัจว่า ถ้าศีลของข้าพเจ้าไม่ขาดไซ้ ขอให้ข้าพเจ้าได้บุตรสมปรารณา ด้วยอำนาจศีลของพระนางสิริมดี จึงทำให้ท้าวโกสีย์ได้นิมนต์พระโพธิสัตว์ซึ่งจวนจะสิ้นอายุแต่ต้องการจะเกิด ในเทวโลกชั้นบนต่อไปให้ไปถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระสิริมดีราชเทวี คราวนั้น พระนางสิริมดีบรรทมหลับในราตรีทรงสุบินดังนี้ว่า มีดาบสององค์หนึ่ง มาแต่วิบูลบรรพตโดยทางอากาศ หยิบเอาแก้วมณีวางไว้ ณ ฝ่าพระหัตถ์ เมื่อพระนางตื่นบรรทมก็ทรงเล่าให้พระสวามีฟัง พระเจ้ายศกิตติจึงรับสั่งให้พราหมณ์ทำนายพระสุบินนี้ ซึ่งพราหมณ์ถวายพยากรณ์ว่า พระนางสิริมดีจักได้พระราชโอรสกอปรด้วยบุญลักษณะ ครั้นต่อมาพระนางสิริมดีก็ทรงพระครรภ์ ในระหว่างแห่งกาลนั้นมีพระราชาองค์

หนึ่งนามว่าพาเหียรอยู่ต่างรัฐประเทศของ พระเจ้ายศกิตติซึ่งต้องการได้เมืองของพระเจ้ายศกิตติ ได้ยกพลเสนาไปตั้งอยู่ใกล้เมืองจัมปาก แล้วส่งทูตให้ไปทูลพระเจ้ายศกิตติว่า ถ้าพระเจ้ายศกิตติจะไคร่รบกันก็ให้ออกมารบกันนอกเมือง ถ้าไม่คิดจะรบก็มอบเมืองมา เมื่อนั้นพระเจ้ายศกิตติไม่ยอมให้เกิดสงครามจึงได้หนีออกจากเมืองไปอยู่ป่า กั้นพระนางสิริมดี เมื่อเสด็จออกจากเมืองจัมปากไปจนบรรลุดังไพรสนธน์ใกล้ภูเขาเวฬุบรรพต มีบรรณศาลาอันถายิ่งองค์ก่อนทิ้งร้างไว้ จึงทรงพาพระราชเทวีเข้าไปอาศัยอยู่ในบรรณศาลานั้น แล้วจึงพร้อมกับพระราชเทวีทรงผนวชถือเพศเป็นฤๅษี คราวเมื่อพระราชพาเหียรวิบุลยราชกกุธภัณฑ์มาติดเมืองจัมปาก ครั้นเมื่อยึดครองเมืองได้ และทราบข่าวพระเจ้ายศกิตติหนีไปแล้ว จึงประกาศให้ทราบว่า ถ้าผู้ใดนำศิระพระเจ้ายศกิตติมาให้เราได้ จะให้รางวัลแก่ผู้นั้น คราวนั้นมีพรานป่าผู้หนึ่ง ได้ฟังคำประกาศนั้นแล้ว วันหนึ่งจึงไปแสวงหาเนื้อในป่า เดินหาไปไกลจนหลงทางไปประมาณ ๗ วัน จนไปพบที่อยู่ของพระราชฤๅษียศกิตติเข้าก็จำได้ เข้าไปขออาศัยอยู่ ณ ที่นั้นประมาณ ๗ วัน เมื่อจะกลับไปเมืองจึงขอให้พระราชฤๅษีชี้ทางกลับไป พระราชฤๅษียศกิตติจึงชี้ทางให้แต่บอกกับพรานป่าว่าอย่าบอกใครว่าตัวเองอยู่ที่นี้ พรานป่าก็รับคำ เมื่อกลับถึงเมืองด้วยความ โลกและความมอกตัญญู พรานป่าจึงนำที่อยู่ของพระเจ้ายศกิตติไปกราบทูลแก่พระเจ้าพาเหียรเพื่อขอรับ รางวัล พระเจ้าพาเหียรจึงประทานทรัพย์ให้นายพราน พระองค์พร้อมด้วยเสนาทวยหาญให้นายพรานนำเสด็จเพื่อไปตามล่าดับ จนบรรลุดังที่อยู่แห่งพระราชฤๅษียศกิตติ คราวนั้น พระราชฤๅษียศกิตติได้ทรงสดับเสียงไกลาฬ และทอดพระเนตรพลเสนามากมาย จึงรู้ว่าพรานป่าได้นำพระเจ้าพาเหียรมาจับตน ตรัสสั่งให้พระนางดาบสินีสิริมดีอยู่ที่อาศรมนี้ และมอบศำกัมพลกับธำมรงค์ไว้ให้ ส่วนตัวพระองค์จะยอมถูกจับ เมื่อพระราชฤๅษียศกิตติถูกจับไปแล้ว ฝ่ายพระนางดาบสินีสิริมดีทรงพระครรภ์แก่ พอครบกำหนด พระนางจึงประสูติพระราชโอรสในเวลาเที่ยงคืนวันนั้นเอง พระนางถือเอาพระนามมารดาและพระบิดาประสมกันเข้า จึงให้พระนามพระลูกเจ้าว่าสิริวิบูลยกิตติ พระบรมโพธิสัตว์ เมื่อเจริญวัยขึ้นตามลำดับ พระองค์ทรงทำอุปการแก่พระมารดาโดยเต็มกำลัง คราวหนึ่งพระนางสิริมดีทรงสุบินว่าพระนางทรงสรวลเล่นกับพระเจ้ายศกิตติ ครั้นตื่นบรรทมแล้วก็ทราบว่าเป็น มิได้เห็นหน้าพระสวามีดังในสุบิน จึงกลับพูนเพิ่มความโศกสัล

และโหม่นสมากขึ้น จึงได้พำพรรณนาถึงความเศร้าโศก พระมหาสัตว์เจ้าได้ฟังพระมารดาพรรณนาก็อยคำต่างๆ คั่งนั้นจึงเข้าไปกราบไหว้แล้วถามพระมารดาเรื่องให้ทำไม พระนางจึงเล่าเรื่องเมื่อครั้งก่อนเก่าให้พระโพธิสัตว์ฟัง พระมหาสัตว์สดับเรื่องราวพระมารดาเล่าให้ฟัง คั่งนั้น จึงบอกพระมารดาว่าจะจะไปช่วยพระบิดาที่ถูกจับอยู่ พระนางสิริมดีจึงได้มอบผ้ากำพลกับพระชัมรงค์ให้แก่พระบรมโพธิสัตว์ ๗ รับเอาสิ่งของแล้วจึงกราบลาพระมารดาออกจากป่าหิมพานต์ คราวนั้นเป็นเวลาเช้า พระมหาบุรุษเจ้าผู้อบสได้เดินตรงเข้าไปยังนครเห็นพระราชบิดาอันต้องอธิฐานโทษคั่งนั้น จึงกระซิบถามมหาชนว่า คนที่ต้องโทษทัณฑ์นั้นคือใคร มหาชนเขาบอกว่า ท่านผู้นี้เดิมเป็นเข้าของปกครองเมืองนี้ พระมหาบุรุษเจ้า ได้ฟังมหาชนบอกเล่าคั่งนั้น ก็มั่นใจว่าเป็นบิดาของเราแน่ แท้จริงพระมหาบุรุษทรงพระกำลังมากเท่ากำลังเจ็ดช้าง แต่ทรงจินตนาการว่าถ้ากำจัดซึ่งเอาซึ่งสมบัติเมืองนี้กับทั้งพระราชาก็สามารถทำได้ไม่ข้องขัด แต่ว่าศีลของเราจักพิบัติไป ถ้าเราทำลายศีลเสียแล้ว ก็จะไม่ถึงพระสัพพัญญุตญาณ ซึ่งเราปรารถนามานานแล้ว แสดงตนขอตายแทนพระราชบิดาโดยแสดงตัวเป็นพระราชโอรสของพระองค์โดยแสดงพระ ชัมรงค์และผ้ากำพล เมื่อพระเจ้ายศกิตติทรงทราบซัดว่าพระมหาสัตว์เป็นพระราชโอรสของพระองค์แน่ นอน เมื่อทรงสอนและห้ามปรามพระมหาสัตว์ แต่ไม่สามารถห้ามพระมหาสัตว์ที่จะตายแทนได้ไม่ พระมหาบุรุษเจ้าจึงไปเฝ้าพระราชโองนั้น เพื่อจะทูลขอเปลี่ยนชีวิตของตนกับพระราชบิดา พระราชาโองทรงอนุญาต พระมหาบุรุษศิวใจ จึงกลับมายังสำนักพระราชบิดาเพื่อจะให้ปล่อยพระราชบิดา เมื่อเพชฌฆาตปล่อยพระบิดาแล้วจึงนำพระโพธิสัตว์ไป เพื่อจะประหารเสียที่ป่าช้าสำหรับฆ่าคน ด้วยอำนาจความเมตตาและความกตัญญูของพระโพธิสัตว์นั้น คาบของเพชฌฆาตจะตัดศีรษะก็หักเป็นจุน ไปทันที พวกเพชฌฆาตก็ประหลาดใจ ไปกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ พระราชาทรงพิโรธเป็นกำลัง จึงรับสั่งให้ช่างไปเหยียบเสียบัดนี้ พวกเพชฌฆาตก็พากันไปตามรับสั่งนั้น แต่ช่างทำเสียงโกลนจนทแล้วหนีไป พระราชาทรงทราบแล้วจึงรับสั่งว่า ถ้ากระนั้นพวกเจ้าจงเอามันโยนลงไปในหลุมถ่านเพลิง แต่น่าอัศจรรย์ใจดอกปทุมทองอันใหญ่ประมาณเท่ากงเกวียน แหวนแผ่นดินผุดขึ้นมารับพระมหาสัตว์ไว้ ไฟก็มีได้ไหม้พระมหาสัตว์แต่อย่างไร พระเจ้ากู่ราชทรงทราบแล้ว ทรงพิโรธเป็นกำลังรับสั่งว่าจงทิ้งในแหที่ฆ่า

โจต พวกเพชฌฆาตก็เอาพระมหาสัตว์ไปทิ้งในเหวตามรับสั่ง ครั้นนั้นนาคราชขึ้นมาแต่นาคพิภพ ในขณะนั้นแผ่นดินใหญ่ก็แยกออกไปให้ช่องแก่พระเจ้ากุกุราช พระเจ้ากุกุราชก็จมลงไปเกิดในนรกใหญ่ ในลำดับนั้นนาคราชนำพระมหาสัตว์ขึ้นจากนาคพิภพ จึงอภิเษกพระมหาสัตว์ให้ดำรงราชสมบัติในเมืองจัมปากเสร็จแล้ว ก็กลับไปยังนาคพิภพของตน เมื่อพระมหาสัตว์ผ่านราชสมบัติแล้ว จึงพร้อมด้วยพระราชบิดาแวดล้อมไปด้วยเสนาพลนิกาย เสด็จออกไปยังที่ประทับของพระราชมารดา คราวนั้นพระราชมารดาพระมหาสัตว์เสวยทุกข์โทมนัส เพราะพลัดพรากจากพระราชสามี และทั้งมิได้เห็นปิยราชโอรส ทรงพระรันทจนสิ้นชีพตักษัยอยู่ในบรรณศาลานั้น พระมหาสัตว์เจ้าเสด็จไปเบื้องหน้า ทอดพระเนตรเห็นบรรณศาลาอันเจียบสด็จ พระองค์รีบทรงเข้าไปในบรรณศาลา เมื่อทอดพระเนตรเห็นพระมารดาสิ้นชีพตักษัยแล้วก็ทรงเสียพระทัยมากจะขอตาย ตามพระมารดาไป พระเจ้ายศกิตติผู้บิดาจึงทรงห้ามปรามแต่ไม่เป็นผล ด้วยกำลังพระกตัญญูหากเตือนพระทัย จึงเข้าไปนอนหงายอยู่ภายในจิตกาธาร ให้เขายกหีบพระศพพระมารดาขึ้นวางทับ ณ พระอุระ แล้วให้เขาประชุมเพลิงพร้อมกัน คราวนั้นด้วยอานุภาพความกตัญญูกตเวทิตาคุณพระมหาสัตว์ เป็นบุญนิมิตว่าพระองค์จะได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณแน่ในภายหน้า คราวร้อนหน้อยหนึ่งจะต้องกายก็หาไม่ พระบรมโพธิสัตว์จึงพร้อมกับถวายพระเพลิงพระศพพระมารดาด้วยเครื่องสักการะอันยิ่งใหญ่ เมื่อพระมหานุรุชทำฌาปนกิจเสร็จแล้ว เสด็จไปสร้างบ้านหมู่หนึ่งไว้ใกล้บรรณศาลา ณ เจริงภูเขาवलบรรพต กำหนดเป็นที่อนุสาวรีย์และทรงให้มีการมหรสพเสมอทุกปี บ้านตำบลนั้นครั้งนานมาจึงปรากฏว่าธัมมนิคม พระโพธิสัตว์ดำรงราชสมบัติครบอายุขัย ก็เสด็จไปยังโลกสวรรค์ พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมาแล้วประกาศอริยสัจเมื่อจบอริยสัจ ภิกษุผู้เลี้ยงมารดาได้โศดาปตติผล แล้วทรงประชุมชาดกว่า พระนางสิริมดีคือพระนางมหามายา พระเจ้ายศกิตติคือพระเจ้าสุโธทนะ พระเจ้ากุกุราช (พระราชโอง) คือพระเทวทัต นายโจรฆาตคือสุนักขัตภิกษุ บริษัทครั้งนั้นคือเหล่าบริษัทในครั้งนี้ พระสิริวิบูลกิตติคือพระโลกนาถเจ้าตถาคต

6. วิบุลราชชาดก

พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภทานบารมีของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ ได้ยินว่า ในวันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมกันในโรงธรรมว่า พระตถาคตมีบุญญาธิการมาก มีปัญญามาก บำเพ็ญบารมีครบแล้ว ครานั้นพระศาสดาดับเรื่องนั้นด้วยพระโสตชาตอันเป็นทิพย์เสด็จมาประทับนั่ง แล้ว ตรัสถามได้ความว่าตรัสว่า ไม่น่าอัศจรรย์เลย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้นที่ตถาคตบำเพ็ญทานบารมี ไม่คำนึงถึงบุตรภรรยาสละให้เป็นทาสของผู้อื่น แม้ครั้งก่อนก็เหมือนกัน ดังนี้แล้ว จึงทรงนำพระอดีตกนิทานมาตรัสเล่าว่า อดีตกาลในเมืองสุจิรวดี ยังมีพระราชาพระนามว่าวิบุลราชครองราชย์อยู่ พระองค์มีพระเทวีพระนามว่าสุนทรี มีพระราชบุตรพระนามว่าสุจิ พระองค์ให้สร้างศาลาโรงทาน ๕ แห่ง ทุกวันจะพระราชทานทรัพย์ ๕๐๐,๐๐๐ ถวายทาน พวกมนุษย์ในชมพูทวีปทั้งสิ้นจึงไม่ต้องทำอาณิษกรรมกตกรรมเลย เสวยโภคสมบัติ รื่นเริงบันเทิงทั่วไป พระมหาสัตว์มีพระสุจริตธรรม ทั้งที่ถวายทานแล้วยังมิได้พอพระทัยเพียงแค่นั้น วันหนึ่งดำริว่า ได้บำเพ็ญทานภายนอกแล้ว ควรจะบำเพ็ญทานภายใน หากใครมาขอศีรชะก็จะตัดให้ ขอดวงตาก็จะควักให้ ขอหัวใจก็จะควักให้ทั้งหุดเลือก ขอเนื้อก็จะตัดให้ หากใครจะฆ่า หรือขอให้เป็นทาส ก็จะยอมตัวเป็นทาส เมื่อดำริอย่างนี้ ด้วยอนุภาพ มหาปฐพีก็กระหึ่มดุจพระยาช้างสาร เขาสิเนรุ โอนเอน มหาสมุทรกระฉอกกระฉ่อน มหาเมฆตั้งเค้า ให้ฝนลูกเห็บตก สายฟ้ามิใช่ฤดูกาลก็ฟาดฟัน เทวดาให้สาธุการจนถึงพรหมโลก เกิด โกลาหลเป็นอันเดี๋ยว ภพของท้าวสักกะก็ร้อนระอุ พระองค์ทรงตรวจสอบดูทราบเหตุ ดำริว่าพระราชเป็นหน่อพุททงถูรอยากจะถวายทานภายใน เราจักทำให้สมพระทัย จึงนิรมิตเป็นเพศพราหมณ์หนุ่มมายัง โรงทาน พระราชาเสด็จมาแต่เช้าถวายทาน ท้าวสักกะจึงประคองอัญชลีทูลขอพระเทวี พระราชาได้สดับทรงปีติโสมนัสจึงเต็มพระทัยให้แก่พราหมณ์ ตรัสเรียกพระเทวีมาแจ้งเรื่องราวให้ทราบว่าเป็นพราหมณ์ขอพระเทวี และพระองค์ก็ปรารภนาพระสัพพัญญุตญาณจะสะสมบารมี พระเทวีฟังคำรัสแล้วก็พอพระทัยมิได้ขัดข้อง มีแต่จะส่งเสริมให้ได้บำเพ็ญบารมี พระราชาจับพระเต้าทองจับพระหัตถ์พระเทวี หลังนำทักษิณาทกให้ปลุกไฟเป็นพยาน ประทานพระชายาให้แม้จะเป็นที่รักมาก

เพียงใด แต่มีเท่าพระสัพพัญญุตญาณร้อยพันแสนเท่า และมีได้ห้วงมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ อินทสมบัติ พรหมสมบัติ สวากสมบัติ ปัจเจกพุทธสมบัติ แต่หวังพระสัพพัญญุตญาณเท่านั้น จากนั้นมหาปฐพีได้สะเทือนเลื่อนลั่น ท้าวสักกะนั้นนำพระเทวีมาซ่อนด้วยอานุกาภาพ ขณะนั้นจึงเปลี่ยนเพศเป็นพราหมณ์ไปถวายพระพร ทูลขอราชบุตร พระเจ้าวิบูลราชก็มีได้คักค้ำน เรียกพระธิดามาแจ้งให้ทราบแล้วได้ประทนให้ไป ด้วยประการฉะนี้ ด้วยเดชแห่งทานจึงมีอัศจรรย์มากมายเกิดขึ้น พระมหาสัตว์ครั้งประทนแล้วก็เกิดปีติปรมัตถ์ คราวนั้นท้าวสักกะนั้นได้นำพระธิดาไปซ่อนไว้ด้วยอานุกาภาพ และได้เนรมิตรตนเป็นพราหมณ์อีกคน ถือไม้เท้า ผมหงอก หนวดเครายาวรุงรัง ไปประตู่พระราชวัง พระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นได้ทรงไต่ถาม จึงทูลว่ามาทูลขอพระนคร พระมหาสัตว์ทรงปีติโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง จึงประทนให้ไป ขณะนั้นได้จับพระเต้าทอง หลังน้ำทักษิโณทกถวายทานด้วยความเต็มพระทัย ท้าวสักกะนั้นเห็นอัศจรรย์นั้น จึงดำริว่าจักเป็นหน่อพุทธางกูร จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่นอน จึงทูลว่ามีใช้พราหมณ์ เป็นท้าวสักกะนั้นมาทดลองดูสุจริตกรรมของท่าน ดังนี้แล้วได้ประทนพระชายา พระธิดาค้น แล้วประกาศคุณความดีของพระราชาในท่ามกลางอากาศแล้วหายไป คราวนั้นพระราชาทรงครองราชย์ด้วยทศพิธราชธรรม บำเพ็ญทานเป็นต้น ในคราวสิ้นพระชนมายุ ได้เกิดในโลกสวรรค์ พระศาสดาครัั้นทรงนำอดีตนิทานมาตริสแล้ว ตรัสว่า มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น แม้ในครั้งก่อน ตถาคตก็ได้ถวายทานแล้วเหมือนกัน ดังนี้แล้วได้ทรงประกาศสังจะ ๔ ในคราวจบสังจะ ทรงประชุมชาดกว่า ท้าวสักกะนั้นได้เป็นพระอนุรุฑ พระเทวีสุนทรี เป็นพระนางยโสธรา พระธิดาสุจีเป็นกุนทกเถรี บริษัทรังนั้นเป็นพุทธบริษัทรังนี้ พระเจ้าวิบูลเป็นพระ โลกนาถเจ้า ท่านทั้งหลายจงจำชาดกอย่างนี้

7. สิริจุทามณฑก

พระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภทานบารมีของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ ความย่อว่า ในวันหนึ่งพวกภิกษุประชุมกันในธรรมสภาว่า พระศาสดาของเราทั้งหลาย ไม่ทรงพอพระทัยในทาน ยังถวายทานในคราวเป็นพระโพธิสัตว์ มิได้คำนึงถึงชีวิตของพระองค์ ถวายทานอย่างอุกฤษฏ์ ในคราวเป็นพระพุทธเจ้า ยังได้ประทานอริยมรรคด้วย พระศาสดาเสด็จมาตรัสว่า มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น แม้ในครั้งก่อน ในคราวเป็นโพธิสัตว์ก็ได้ประทานพระกายครั้งหนึ่งให้เป็นทานเหมือนกัน จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า ในอดีตกาล ในเมืองพาราณสี พระเจ้าสิริจุทามณีครองราชย์ พระองค์มีพระอัครมเหสีพระนามว่าอุทุมมาดี มีพระราชโอรสพระนามว่าจันทกุมาร พระราชาครองราชย์โดยธรรม ในประตูนครทั้ง ๔ ในกลางพระนครและในประตูพระราชนิเวศน์ รวมเป็น ๖ แห่ง ได้ให้สร้างศาลาโรงทานขึ้น ทุกวันพระองค์จะเสด็จถวายมหาทานวันละ ๖๐๐,๐๐๐ ได้ยังฝนคือมหาทานให้เป็นไป พระราชาได้ประทานโอวาทแต่เช้าแก่เหล่าอำมาตย์ราชบริพารว่า ให้ถวายทานตามสบาย รักษาจิตใจจนถึงอุโบสถศีล วันหนึ่งใกล้รุ่งพระองค์ตื่นบรรทมดำริว่าอยากถวายทานภายใน หากมีขากเงี้ยวใจมาขอทานภายในเป็นพระเนตร เสียร หทัย มังสา โลหิต พระกายครึ่งซีกหรือทั้งหมด เพื่อพระสัพพัญญุตญาณแล้วจะประทานให้เขาไป เมื่อดำริอย่างนี้ มหาปฐพีที่หนา ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ได้กระหึ่ม ประคองพระยาช่างสารคำราม เขาสินธู โอนอ่อนหันหน้าไปทางเมืองพาราณสี คุจหน่อหวายถูกไฟลน มหาสาครกระลอกกระฉ่อน ฝนลูกเห็บตก สายฟ้ามิใช่ฤดูกาลค่นองร้องลั่น ท้าวสักกเทวราชทรงปรบพระหัตถ์เทวดาให้สาธุการ มหาพรหมให้สาธุการ แต่ปฐพีจนถึงพรหมโลกได้อิ่งค่นองเป็นอันเดียวกัน คราวนั้นภพพินาศของท้าวสักกะร้อนขึ้น ทรงทราบเหตุ ทรงพอพระทัยว่า พระเจ้าสิริจุทามณีนี้เป็นหน่อพุทธางกูร อยากจะถวายทานภายใน อนาคตจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเสด็จไปแปลงเพศเป็นพราหมณ์ มีกายครึ่งซีกเข้าไปนครไปหา จากนั้นพราหมณ์ได้ทูลว่า มาถึงเมืองนี้เพื่อขอพระวรกายครึ่งซีกเพื่อมาประกอบเข้ากับของตน พระมหาสัตว์ได้สดับดังนั้น ก็ทรงโสมนัส สำคัญเหมือนว่าเป็นเหมือนความเป็นพุทธภาวะ ประกาศไปทั้งนครที่จะสละพระวรกาย ดังนี้แล้วจึงประชุม

อำมาตย์ชาวนคร ตรีศเรียกพระเทวีพระกุมารมาแล้วประทานโอวาท ให้ถวายทาน รักษาศีล
 เจริญภavana เพราะว่าวันนี้จะถวายสรีระเป็นทาน อภิเสกพระโอรสแล้วจึงเสด็จไปสำนัก
 พรหมณ์ พรหมณ์ก็เร่งเร้าให้รีบประทานพระองค์จึงประกาศให้เทวดาทิ้งหลายทราบ ได้มี
 เลื่อยตกลงมาจากนภากาศตั้งอธิษฐาน ขณะที่ทรงอธิษฐาน ได้มียักษ์สองตนมีเขี้ยวแดง ตา
 แดง ขนตัวแดง คิ้วหนวดแดงแทรกแผ่นดินขึ้นมา มีเขี้ยวเหมือนหมูป่า รูปร่างน่ากลัว ถือ
 เลื่อยคมกริบปรากฏตัวขึ้นมา พวกมนุษย์เห็นเข้าต่างตกใจกลัวหนีไป ที่นั่นพระราช
 ทอดพระเนตรแล้วตรัสว่า เราจะประทานกายครั้งหนึ่งแก่พรหมณ์ จงตัดตั้งแต่ศีรษะลงมาถึง
 เท้าเถิด ที่เหลือก็จงกินเสีย ครานั้นยักษ์ทั้งสองรับพระคำรัสเข้าไปใกล้ พระโพธิสัตว์จับเลื่อย
 ลูบเลื่อยแล้วประกาศให้เทวดาทราบ แหงนดูท้องฟ้าประกาศว่าการบริจาคนี้ มิได้ปรารถนา
 มนุษย์สมบัติ เทพสมบัติ พรหมสมบัติ จักรวรรดิสมบัติ ปิศาจพฤษสมบัติ สวรรค์สมบัติ แต่
 ปรารถนาให้เป็นปัจจัยการบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ จะได้ช่วยสรรพสัตว์ข้ามพ้นสงสารได้
 คราวนั้นมหาชนต่างหมอบลงพร้อมกัน สยายผมร้องไห้คร่ำครวญ ลำดับนั้นยักษ์จึงฝ่าพระ
 เสียร ในเวลานั้นพระเทวีปทุมมาดีสดับเรื่องได้เสด็จมาร้องไห้คร่ำครวญ จันทกุมารเสด็จมา
 จับพระบาทพระบิดาร้องไห้ เลื่อยตกลงมาถึงพระนลาฏ โโลหิตไหล พอถึงพระนลาฏ พระ
 โอบุธ พระมหาสัตว์ตรัสกับประชาชนว่า อย่าเศร้าใจไปเลย ฝ่ายพระนางปทุมมาดีกับเหล่า
 นางใน หมอบแทบบาทมูลบริเวณนการ คราวนั้นพระโพธิสัตว์ เมื่อเลื่อยมาถึงพระศอก ก็
 ประสบกับเวทนาอย่างแรงกล้า ตรัสว่า สิริจุทามณีราชาจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็น
 สัตว์ประสบทุกข์ ต้องพยายามทำสิ่งที่ได้ยากด้วยความกรุณาให้ได้ ที่นั้นยักษ์ ๒ ตนเอาเลื่อย
 ทองฝ่ามาจนถึงหัวใจ พระองค์ก็เสวยเวทนายิ่งนักตรัสว่า ท่านยักษ์ตัดต่อไป คราวนั้นพระ
 โโลหิตก็ไหลออกจากพระวรกาย เลื่อยถึงท้อง ส่วนล่าง พระนางปทุมมาดี พระโอรส ปุโรหิต
 อำมาตย์ มหาชน ทุกคนต่างหมอบสิ้นสติไม่สมประดี จากนั้นพระราชาทอดพระเนตรเห็น
 พระวรกายครึ่งหนึ่งของพระองค์ประทานให้พรหมณ์ พรหมณ์รีบไปประกอบกับสรีระ
 ของตน ท้าวสักกเทวราชได้เนรมิตรให้พระกายของพระโพธิสัตว์เป็นปกติคล้ายพระปฎิมา
 ทอง คราวนั้นท้าวสักกเทวราชว่าพระองค์มีอริยาศัยปรานีแล้วทรงชมเชยและตรัสว่า
 ขอให้พระองค์อย่าได้ยั้งดีทาทานเพียงแค่นี้ให้ทำต่อไป พระโพธิสัตว์ได้ชีวิตแล้ว ท้าวสักก

ประทานคราแล้วเสด็จกลับเทวโลก ครานั้นพระโพธิสัตว์ได้ถวายทานเจริญมาน ในคราวสิ้นพระชนมายุ ได้บังเกิดในพรหมโลก พระศาสดาครั้งทรงนำนันทามาแล้ว ตรัสว่ามีตั้งแต่บัดนี้เท่านั้น แม้ครั้งก่อนก็ได้ถวายทานเหมือนกัน แล้วประชุมชาดกว่า พระนางปทุมมาวดีเป็นพระนางยโสธรา จันทกุมารเป็นพระราहुล ท้าวสักกเทวราชเป็นพระอนุรุทธ ที่เหลือเป็นพุทธบริษัท ส่วนสิริจุทามณีราชาเป็นพระโลกนาถ จงทรงจำชาดกไว้อย่างนี้

8. จันทราชาดก

จันทกุมารโพธิสัตว์เป็นบุตรของหัวหน้าพ่อค้าในเมืองพาราณสี ได้ลาบิดามารดาไปค้าขายกับพวกพ่อค้าที่เมืองสุวรรณภูมิ ในระหว่างทางได้แวะซื้อพวก หนุ ค่าง ตะกวด และงู ไว้เป็นจำนวนมากเพื่อจะนำไปปล่อย ถูกพวกพ่อค้าด้วยกันห้าม แต่ก็ไม่เชื่อฟัง พอเรือเดินทางไปถึงภูเขาสูงหนึ่งอยู่ริมฝั่งมหาสมุทร จึงคิดว่าภูเขาอาจจะมีส่วนผู้ทรงศีลอยู่จึงให้จอดเรือ นำเอาสัตว์ขึ้นภูเขา เห็นพระเถระรูปหนึ่งกำลังนั่งเจริญภาวนาอยู่ จึงเข้าไปกราบเรียนถามและรับใช้ด้วยการตักน้ำจืดน้ำใสและหาของเคี้ยวของกิน มาถวาย จากนั้นจึงได้ปล่อยสัตว์ที่นำไปด้วยคิดว่า ชีวิตของสัตว์เหล่านั้นจะปลอดภัยเพราะอยู่ใกล้ผู้มีศีล ต่อมาเมื่อเรือแล่นไปถึงกลางสมุทรก็เกิดพายุขึ้นพัดเรือจนเรือแตก พวกพ่อค้าทั้งหลายจมน้ำตายกลายเป็นอาหารของพวกปลาและเต่าไป ส่วนจันทกุมารได้ปีกขึ้นไปบนเสากระโดงเรือแล้วกระโดดไปจมน้ำในพื้นสมุทร แล้วว่ายน้ำต่อไป พอดีในวันที่เรือแตกนั้นเป็นวันอุโบสถศีล จันทกุมารจึงทำการสมาทานอุโบสถศีลขณะที่ว่ายน้ำอยู่นั้น ในวันนั้นนางเทพธิดามณีเมขลา มาตรวจดูมหาสมุทรตามหน้าที่ ได้เห็นพระโพธิสัตว์กำลังว่ายน้ำอยู่จึงได้ช่วยเหลือไว้แล้วนำไปไว้ในอุทยาน ของชาวสุวรรณภูมิ วันนั้นเป็นวันที่พวกอำมาตย์และเสนาบดีทั้งหลายในเมืองสุวรรณภูมิได้ถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าสุวรรณภูมิตามราชประเพณีเสร็จแล้ว หลังจากที่

พระองค์ได้สวรรคตลงตั้งแต่วันที่เรือของจันทกุมารอับปางลง พระราชาองค์นั้น ไม่มีพระราชโอรสมีแต่พระราชธิดาพระนามว่าสิมพลี พวกอำมาตย์จึงได้ปรึกษากันถึงเรื่องผู้จะมาสืบทอดพระราชสมบัติ จึงได้ทำการเลี้ยงปุตสารถ (ราชรถที่ใช้เทียมม้าแล้วปล่อยให้ ม้าม้าไปหยุดอยู่ตรงหน้าคนไหน ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้มีบุญสมควร เป็นกษัตริย์ครองพระนครนั้นแทนกษัตริย์องค์ก่อน) เพื่อหาผู้ที่มีคุณสมบัติที่จะมาเป็นกษัตริย์ ปุตสารถได้ไปจอดในอุทยานที่จันทกุมารพักอยู่ พวกอำมาตย์จึงได้ตรวจลักษณะของพระโพธิสัตว์แล้วจึงเชิญเข้าสู่พระนครแล้วทำ พิธีราชาภิเษกและเชิญพระนางสิมพลีราชธิดามาแต่งตั้งให้เป็นอัครมเหสีของพระจันทรราช ให้อยู่ครองราชสมบัติในสุวรรณภูมิสืบต่อไป จำเดิมแต่กาลที่มหาสัตว์ได้เสวยราชสมบัติ ก็ได้ทรงบำเพ็ญมหาทานทุกวัน พระเจ้าจันทรราชนั้น ให้ราชบุรุษไปรับบิดามารดาจากเมืองพาราณสี ทรงปฏิบัติบิดามารดาเป็นนิตย์ทุกวัน ไปมิได้ขาด พระจันทรราชทรงระลึกถึงการกุศลที่พระองค์ได้ปล่อยสัตว์แล้วก็เกิดปีติโสมนัส ว่า โอ้น่าอัศจรรย์ใจ บุญที่เราทำยอมให้ผลสำเร็จในทันตาเห็นเทียวหนอ

9. สุกมิตตชาดก

เรื่องย่อว่าพระเจ้าสุกมิตตรองราชสมบัติอยู่ในนครจัมปาละ มีพระมเหสีพระนามว่าเกลินี มีพระราชโอรสสองพระองค์ มีพระนามว่าไชยเสน และไชยทัต อยู่มาวันหนึ่งเจ้าสุกมิตรผู้เป็นพระกนิษฐาของพระเจ้าสุกมิตร ที่ดำรงตำแหน่งอุปราช คิดกบฏจะแย่งบัลลังก์ พระเจ้าสุกมิตรกลัวจะเกิดสงครามสร้างความเดือดร้อนให้พสกนิกรทั้งหลายจึงได้ พาพระมเหสีพและพระราชโอรสทั้ง ๒ ไว้ที่ฝั่งข้างนี้ก่อน นำเอาพระนางเกลินีข้ามไปฝั่งตรงข้าม เสร็จแล้วจึงกลับมารับเอาพระโอรสทั้ง ๒ ในระหว่างที่พายเรือกลับมาตนเองได้มีชาวประมง ๒ คน ผ่านมาเห็นพระกุมารทั้ง ๒ จึงได้แบ่งกันเอาพระกุมารไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และที่ฝั่งที่

พระนางเกสินีพักอยู่ที่มีพ่อค้าสำเภาพร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ ผ่านมาพบเข้าจึงได้เชิญพระนางไปอยู่ด้วยในฐานะภรรยาแต่ด้วยความจงรักภักดี ต่อพระสวามี ชาวประมงจึงไม่สามารถเข้าไปใกล้ตัวพระนางได้ ฝ่ายเจ้าสุภุมิตรเมื่อได้พลัดพรากจากพระมเหสีและพระราชโอรสทั้ง ๒ แล้วยิ่งเสด็จไปด้วยความเศร้าพระทัยจนไปถึงเมืองดักกสิลาเข้าพักอยู่ในพระราชอุทยาน คราวนั้นพระเจ้าดักกสิลา สวรรคตล่วงไปได้เจ็ดวันพอดี พวกอำมาตย์พากันถวายพระเพลิงพระศพแล้วจึงได้ปรึกษากันเพื่อหาพระราชองค์ใหม่เพราะพระราชของตนไม่มีพระราชโอรส จึงได้ตกแต่งปูสสรดแล้วปล่อยออกไป ถ้าปูสสรดไปหยุดอยู่หน้าผู้ใดผู้นั้นจึงจะสามารถเป็นพระราชได้ ปูสสรดดังกล่าวได้ไปหยุดอยู่ที่แผ่นมงคลศิลาที่พระเจ้าสุภุมิตรพักอยู่ เมื่อปุโรหิตได้เห็นลักษณะของพระเจ้าสุภุมิตรแล้วจึงเชิญให้เป็นพระราชาใน เมืองดักกสิลา ฝ่ายพระกุมารทั้ง ๒ ที่ชาวประมงพาไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมก็เจริญวัยขึ้น ชาวประมงจึงพาพระกุมารทั้ง ๒ ไปเมืองดักกสิลาเพื่อถวายเป็นข้าราชการของพระราช พระเจ้าดักกสิลา จำพระกุมารทั้ง ๒ ไม่ได้ แต่ก็เกิดความสงสัยอยู่ในพระทัยว่าลูกของชาวประมง ๒ คนนี้หน้าตาไม่เหมือนเขาเลยจึงทรงดำริไปว่า เจ้าสองคนนี้เหมือนลูกของเรา ถ้าลูกของเรายังอยู่บัดนี้ก็จักโตเท่ากับเจ้าทั้ง ๒ คนนี้ ฝ่ายพระนางเกสินีไปอยู่กับนายสำเภาจนเวลาล่วงไปได้เจ็ดปี เป็นด้วยแรงอธิษฐานของพระนางจึงทำให้นายสำเภาพาพระนางไปเมืองดักกสิลา กษัตริย์ทั้ง ๔ จึงได้มาพบกันอีกที่เมืองดักกสิลา

10. ลีริชราชาดก

เริ่มเรื่องด้วยการอาราธนาของอุบาสกอุบาสิกา สองสามีภรรยาที่เคยเป็นจนยากจนมาก่อนแต่มีความศรัทธาได้ทำบุญให้ทานมาตลอด และขยันทำการงานจนทำให้มีฐานะดีขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำเรื่องลีริชเศรษฐีชาวเมืองพาราณสีในอดีตมาเล่าให้ ฟังว่า เศรษฐีนั้นเป็นผู้มีศรัทธาตั้งอยู่ในศีล ๕ เป็นนิตย์ ได้ถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งที้ออกจากสมบัติใหม่ๆ เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าหลีกไปแล้วพระโพธิสัตว์จึงเข้าไปเฝ้า ระลึกลถึงทานของตนแล้วจึงอธิษฐานว่า หากอานิสงส์ทานของเรามีจริงแล้วไซ้ ขอให้ลาภเกิดปรากฏแก่เราในชาตินี้เทอญ ทันใดนั้นค้ายานุกาพแห่งทาน เรือนเก่าก็หายไปปราสาททองก็เกิดขึ้นแก่เขาพร้อมกับทรัพย์สินเงินทองเป็น จำนวนมาก พวกภุชชั้ยทั้งหลายพากันมาคูดปราสาททองของพระโพธิสัตว์ ๆ เมื่อจะสรรเสริญทานของตนจึงได้กล่าวเป็นคาถาว่า ทานที่ให้แล้วด้วยศรัทธา ย่อมนำมาซึ่งผลเห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ผลทานนั้นอาจนำมาซึ่งคุณ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ยสะ กิตติ (เกียรติ) ในภพนี้และภพหน้า เมื่อนำเรื่องในอดีตมาแสดงแล้ว พระบรมศาสดาจึงตรัสพระคาถาว่า ทานเป็นสิ่งประเสริฐสุดในโลกนี้ ทานอันบุคคลให้แล้วย่อมนำมาซึ่งลาภเป็นที่พึง ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีอานิสงส์ คือ ให้เกียรติคุณเจริญยิ่งขึ้นไป

11. ทูลกบฏจิตชาดก

เรื่องทูลกบฏจิตชาดกมีเนื้อความย่อว่า เมื่อสมัยที่พระพุทธเจ้าพระนามว่ามหากัสสปะปรินิพพานได้ไม่นานมีภิกษุ ๑๓ รูป มีอิริยาบถน่าเลื่อมใสเดินทางไปสู่จินนคร บุโรหิตของพระเจ้าจันทรราชเห็นจึงพวกภิกษุเหล่านั้นจึงคิดว่า ถ้าภิกษุเหล่านั้นอยู่ในพระนคร ลากสักการะ

ของตจะเสื่อมลง จึงเข้าไปกราบทูลพระราชว่า ภิษุเหล่านั้นเป็นโจรปลอมตัวมา ทำให้พระเจ้าจันทรราชเข้าพระทัยผิด และรับสั่งให้จับภิษุทั้ง ๓๓ รูปมาประหารชีวิต พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเศรษฐี ชื่อว่าทุกบ้นทิต เมื่อทุกบ้นทิตทราบเรื่องนั้นแล้วจึงขอเข้าเฝ้าพระราชเพื่อขอไถ่ตัวภิษุ พระราชทรงอนุญาตแต่ต้องเอาทองคำมาจำนวนเท่าตัวคนที่จะไถ่ ทุกบ้นทิตรับราชโองการแล้วไปนำเอาทองคำไปไถ่ภิษุได้ จำนวน ๓๒ รูป เหลือสามเนรอยู่รูปหนึ่งทองคำไม่พอ ทุกบ้นทิตจึงยอมสละชีวิตของตนเองเพื่อไถ่ชีวิตของสามเนรขณะที่นายเพชรฆาตกำลังจะประหารชีวิตของพระโพธิสัตว์นั้น บิดาก็กลับจากไปค้าขายมาถึงพอดีจึงได้นำทองคำไปไถ่ตัวลูกชายไว้ เมื่อพระภิษุทั้งหมดที่ทุกบ้นทิตไถ่ชีวิตก็ได้เจริญสมณธรรมจนบรรลุเป็นพระ อรหันต์ จึงพากันเหาะขึ้นไปเดินจงกรมอยู่ในอากาศ พระราชทอดพระเนตรก็ตกพระทัยกลัวว่าพวกโจรจะมาฆ่าตนเอง จึงรับสั่งให้ไปตามทุกบ้นทิตให้นิมนต์ท่านลงมา เมื่อทุกบ้นทิตกราบทูลให้ทราบว่ภิษุเหล่านั้นไม่ได้เป็นโจรพระราชจึงเข้าพระทัย เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระนาคทีปเถระผู้เป็นพระมุขของสงฆ์แล้วจึง เลื่อมใสและให้ความเคารพนับถือ

12. อาทิตชาดก

อนุสนธิในเรื่องนี้ว่า วันหนึ่งพระภิษุทั้งหลายประชุมกันในโรงธรรมสภา พากันสรรเสริญบามิของพระศาสดาว่า พระองค์ไม่อ้อมไม่เขี้ยวในทาน พระองค์จึงเสด็จมาแล้วตรัสถามถึงเรื่องทีภิษุสนทนากัน เมื่อพวกภิษุกราบทูลให้ทราบแล้วจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า ในอดีตพระเจ้าอาทิตราชผู้ครองนครเชตุครดำริจะถวายวัตถุทานตลอดจนอวัยวะภายใน ของพระองค์เองให้แก่ยากจกที่มาขอ พระอินทร์ได้ทราบความดำริของพระโพธิสัตว์จึงได้แปลงตัวเป็นพราหมณ์แก่มาขอ อาหารก่อน เมื่อได้อาหารแล้วก็เททิ้งเสียต่อหน้าพระที่นั่งพูดว่า พระ

เจ้าอาทิตราศทำไม่จึงให้โภชนาหารหายบๆ ฉะนี้เล่า อินทรพราหมณ์ก็ทำเสแสร้งโกรธทูลตัดพ้อด้วยถ้อยคำต่างๆ แล้วก็ลุกไปเสียด พระเจ้าอาทิตราศทอดพระเนตรเห็น โภชนะซึ่งอินทรพราหมณ์เททิ้ง และทรงฟังคำตัดพ้อนั้นก็โกรธ อินทรพราหมณ์เดินไปสักครู่หนึ่งก็แปลงตัวเป็นพราหมณ์หนุ่มกลับมาขอเอาพระนาง สังขเทวี พระเจ้าอาทิตราศจึงพระราชทานให้ด้วย ตรัสว่า คุณก่อนพราหมณ์ ๆ ขอสิ่งใดกรับเรา ๆ จะยอมยกให้มีได้ยอหื้อ สิ่งอื่นๆ ที่มีอยู่พราหมณ์ต้องการเราจะให้มีได้ปีดบังไว้เลย แล้วจึงตรัสกับพระราชเทวีว่า พระนางผู้เจริญที่ต้องการพระโพธิญาณนักทำใจนาคีจึงจะได้เล่า พระนางสังขเทวีได้สดับพระราชโองการดังนั้นแล้วก็ไม่ได้สะอึกหวาดหวั่นอะไร ได้ตรัสว่า ขออย่าได้เกรงใจ พระองค์ประสงค์จะให้ปิ่นแก่ผู้ใดก็จงให้เกิด และขอให้พระสวามีอดโทษให้ด้วย พราหมณ์หนุ่มทำที่เป็น โกรธนุกกระซอกพระนางต่อหน้าพระโพธิสัตว์ แต่พระโพธิสัตว์ก็ไม่โกรธ ในที่สุดพระอินทร์จึงแสดงตนแล้วคืนพระราชเทวีให้พระโพธิสัตว์เหมือนเดิม แล้วจึงถวายโอวาทแก่พระเจ้าอาทิตราศว่า ขอพระองค์จงประพฤติธรรมปฏิบัติในพระราชชนกและพระชนนี จงประพฤติธรรมสังคหวิธีในหมู่พวาทนะและพลนิกาย จงประทานอภัยในหมู่สัตว์มีเนื้อและนกเป็นต้น จงบำเพ็ญเทวดาพาลี และเกื้อกูลสมณพราหมณ์เนื่องนิตย์เถิด

13. ทุกัมมานิกษาคค

เรื่องทุกัมมานิกษาคค พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรกฤตุมพ็อยู่ในชนบทในนครพาราณสี มีชื่อว่า ทุกัมมานิกะ ก่อนตายบิดาได้สอนไว้ว่า ห้ามนำเอาหญิงที่มีผิว ๓ คนแล้วมาเป็นภรรยา ห้ามคบเป็นเพื่อนกับบุรุษที่บวชสึก ๓ คนแล้ว และห้ามอยู่รับใช้พระราชชาติที่ดลลินคคที่ขังไม่ได้ ทำการวินิจฉัยให้ดีก่อน ต่อมาพระโพธิสัตว์เมื่อจะทดลองคำสอนของบิดา จึงได้คบกับหญิงคนหนึ่งที่เคยมีผิวมา ๓ คนแล้วเป็นภรรยา และได้คบกับบุรุษที่บวชแล้วสึก ๓ คนเป็นเพื่อน

เมื่อจะลงใจกรรยา พระโพธิสัตว์จึงไปนำเอาหงส์ทองของพระราชามาขังไว้ในหลุมใต้ดิน เอากระบือบัง ปิดไว้ทำเป็นช่องพอหายใจได้ แล้วเอาหงส์ตัวอื่นมาทำเป็นอาหารไว้รอกรรยา พอกรรยากลับมา จึงแกล้งพูดว่า คนได้นำเอาหงส์ทองของพระราชามาฆ่าทำอาหาร ต่อมา พระราชาจึงประกาศให้ประชาชนทราบว่าจะหงส์ของพระองค์หายไป ถ้าใครจับขโมยได้จะ ได้รับพระราชทานกหาปณะ ๑,๐๐๐ กรรยาของทุกัมมานิกะอยากได้ทรัพย์ พร้อมกับตัวเองก็มีใจให้กับชายอื่นอยู่ จึงไปบอกพวกอำมาตย์ว่า ตนเองรู้จักคนขโมยหงส์ของพระราชาแล้ว รับเอากหาปณะไป พวกอำมาตย์ไปจับตัวพระโพธิสัตว์มาแสดงแก่พระราชา ในขณะที่ถูก ทหารจองจำมานั้น เพื่อของพระโพธิสัตว์ที่เคยบวชแล้วสี่ ๓ หนักมาเป็นเข้าก็ไม่มี ความปรานี กลับอ้อนวอนขอเสื้อผ้าของทุกัมมานิกะ พระโพธิสัตว์ก็ให้ เมื่อพวกอำมาตย์นำไปถึง ท้องพระโรง พระราชาทอดพระเนตรเห็นจับรับสั่งให้เอาไปฆ่าเสียนอกพระนคร ในตอนนั้น เป็นเวลาเย็น ทหารผู้รักษาประตูจึงไม่เปิดประตูให้และติเตียนพระราชาว่า เป็นคนสะเพร่า ยัง ไม่ได้วินิจฉัยใต้ส่วนความจริงก็สั่งให้นำคนไปฆ่าเสียแล้ว จากนั้นจึงเล่านิทานให้พวกอำมาตย์ฟัง นายประตูทั้ง ๔ ทิศก็พูดทำนองเดียวกันจนสว่าง พระราชาทอดพระเนตรเห็นว่า พวกอำมาตย์ยังไม่ได้นำคนร้ายไปฆ่าจึงตรัสเรียก มาสอบถามถึงสาเหตุแล้วได้สอบถามทุกัมมานิกะว่า ทำไมจึงฆ่าหงส์ของพระองค์ ทุกัมมานิกะทูลตอบว่าไม่ได้ฆ่า แล้วบอกความจริงทุกอย่างให้ทรงทราบ เมื่อพระราชาทรงทราบความจริงแล้วทรงขอให้ทุกัมมานิกะอยู่รับใช้ในพระราชวัง แต่ทุกัมมานิกะไม่อยู่โดยให้เหตุผลว่า กลัวจะถูกพระราชาสั่งฆ่าอีกเพราะที่ ผ่านมาพระราชายังไม่ได้ไต่สวนสอบถามความ ผิดถูกก็สั่งให้เอาไปประหารเสียแล้ว

14. มหาสุรเสนชาดก

เรื่องมหาสุรเสนชาดก เริ่มแรกปรารภการถวายทานของพระเถระรูปหนึ่งที่บวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมน์ เมื่อให้ทานแก่หมู่ภิกษุแล้วท่านจึงเข้าไปบำเพ็ญอุทกอยู่ในป่าเจริญ วิปีสสนา ไม่นานท่านก็มรณภาพไปอุบัติในพรหมโลก พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมน์จึงทรงดำริว่า เพราะพรณนาคุณการถวายอัฐฐูปริหาร เธอจึงได้ความโสมนัสขณะนี้แล้วตรัสว่า ธรรมคาถานควรให้เพื่อหวังประโยชน์แก่จากที่มาขอ แม้โบราณบัณฑิตทั้งหลาย ก็ได้ให้ศิระะของตนเองเป็นทาน ตรัสแล้วก็ทรงคุณิภาอยู่ พวกภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนา จึงได้ทรงนำอดีตนิทานมาว่า ในอดีตกาลพระเจ้ามหาสุรเสนครองราชย์ในพระนครพาราณสี มีพระอัครมเหสีพระนามว่า พระนางวิขุลตาเทวี ได้มีพระบรมราโชวาทกับมหาชนทั้งเวลาเช้าเวลาเย็นว่า พวกท่านอย่าได้ประมาท จงพากันทำบุญรักษาศีลบำเพ็ญทานแม้พระองค์เองรับสั่งให้ปลูกโรงงานเสร็จแล้ว ก็ได้บำเพ็ญทานเป็นจำนวนพระราชทรัพย์หลายแสนทุกวัน ถึงวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ทรงรักษาอุโบสถ ต่อมาพระองค์ทรงคำนึงถึงการบำเพ็ญทานของพระองค์ว่า ได้ทรงบำเพ็ญแต่พาหิรทานอย่างเดียว ยังไม่พอพระทัยในทานนั้น จึงอยากจะบำเพ็ญอุทกตักทานบ้าง เมื่อทรงคำนึงอยู่นั้น พิภพของท้าวสักกะก็แสดงอาการร้อนขึ้น ท้าวสักกะจึงทรงตรวจดูเหตุการณ์ ครั้นทราบแล้วจึงลงจากเทวโลกแปลงเป็นมาณพคอกขาดมาปรากฏตัวขึ้นแล้วทูลขอศิระะ กับพระเจ้าสุรเสน ๆ ตัดศิระะของตนเป็นทานแก่คนคอกขาดซึ่งเป็นพระอินทร์ที่แปลงเพศลงมา ภายหลังพระอินทร์ก็ปรากฏตัวและประทานพรให้พระโพธิสัตว์มีศิระะกลับคืนเหมือน เดิมแล้วก็อันตรธานไป พระผู้มีพระภาคจึงมีพระพุทธดำรัสว่า เพราะถวายบาตร นรชนย่อมเป็นผู้มีปัญญา มีกำลังใหญ่ที่จะก้าวไปสู่คุณเบื้องหน้าหาเวรมิได้ ถึงพร้อมด้วยอิทธิฤทธิ์ มีเดชานุภาพมากเป็นที่รักของหมู่ชน ถวายผ้าสังฆาฏิ ย่อมเป็นผู้ยำยิมารและเสนามารได้ ถวายผ้าอุตตราสงค์ ฟิงชนะเข้าศึกในสงคราม เป็นหัวหน้าของปวงชน ภายหลังจะได้เป็นพระพุทธเจ้า ถวายผ้าอันตราวาสกฟิงเป็นผู้กล่าวซึ่งวินัยฉลาด ชนะหมู่มารได้เป็นนิตย์ เป็นต้น

15. สุวรรณกุมารชาดก

เรื่องสุวรรณกุมารชาดก พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโอรสของพระเจ้ามหากัศราชนในเมืองสาวัตถี เป็นผู้ที่มีผิวพรรณคุดทอง พระชนกและพระชนนีพร้อมด้วยพระประยูรญาติจึงได้ขนานพระนามว่าสุวรรณกุมาร พระกุมารเมื่ออายุได้ ๑๖ พรรษา ก็สำเร็จศิลปศาสตร์ ๑๘ สาขา ต่อมา พระโพธิสัตว์ได้ทูลลาพระราชบิดาและพระราชมารดาไปเที่ยวชมมหาสมุทรพร้อม กับบริวาร ด้วยอานาภาพแห่งบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ได้อธิษฐาน น้ำในมหาสมุทรก็แข็งเหมือนแผ่นดิน พระโพธิสัตว์และบริวารสามารถเดินเที่ยวไปในมหาสมุทรได้ตามชอบใจ และแม่น้ำก็แหวกออกทั้งสองฟากเพื่อเป็นทางให้พระสุวรรณกุมารเดินเที่ยวชมได้ ท้องมหาสมุทร พวกนาคและเทพยดาทั้งหลายที่รักษามหาสมุทรก็พากันมาบูชาและป้องกันอันตราย ต่างๆ ให้พระกุมารและบริวาร เมื่อเที่ยวชมมหาสมุทรจนพอพระทัยแล้ว จึงพาบริวารเสด็จกลับขึ้นฝั่ง พระผู้มีพระภาคได้แสดงบุรพชาติของพระโพธิสัตว์ว่า พระสุวรรณกุมารได้เกิดเป็นบุตรของเศรษฐีในเมืองพาราณสี มีจิตยินดีในการจำแนกแจกทานและได้ถวายบิณฑบาตแก่พระภิกษุรูปหนึ่งที่เป็น สาวกของพระเจ้าวิปัสสีตลอดอายุ เมื่อสิ้นอายุแล้ว ได้ไปเกิดในสวรรค์สวดยสมบัติทิพย์ เมื่อสิ้นอายุบนสวรรค์ก็ลงมาบังเกิดในมนุษย์โลก ท่องเที่ยวอยู่อย่างนั้นจนได้ มาบังเกิดเป็นพระสุวรรณกุมารในชาตินี้ เกียรติคุณของพระกุมาร ขจรกระจาย ไปจนรู้ไปถึงพระเจ้าสิงหล พระเจ้าสิงหลมีความอิจฉาและถูกความโลภครอบงำ อยากได้สมบัติของพระกุมารจึงได้ ยกทัพมาทำสงครามแต่ก็สู้พระโพธิสัตว์ไม่ได้ ในที่สุดก็ตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์เป็นมิตรที่ดีต่อกันตลอดไป

16. กนกวรรณราชชาดก

เรื่องกนกวรรณราชชาดก พระเจ้ากนกนราขได้ปกครองราชสมบัติอยู่ในนครกนกวัต ในชมพูทวีป อยู่มาสมัยหนึ่งเกิดฝนแล้งติดต่อกัน ประชาชนถูกทุกข์ภัยเบียดเบียนอดอยากอาหารล้มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นชมพูทวีปฟุ้งกระจายไปด้วยกลิ่นซากศพของมนุษย์ประดุจดังว่าสุสาน ป่าช้าอันน่าสะพรั่งกลัว พระเจ้ากนกนราขก็พระราชทานข้าวหลวงให้แก่พวกอำมาตย์และมหาชนทั้งหลายทุกวัน ประมาณได้ ๔ เดือน ข้าวเปลือกของหลวงก็หมด แม้ข้าวสารสำหรับเป็นพระกระยาหารของพระราชาก็หมดเหลืออยู่เพียงอาหารมือสุด ท้าย พระองค์ได้ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งซึ่งออกจากนิโรธสมบัติใหม่ๆ ด้วยอนุภาพบุญที่พระราชาก็ถวายบิณฑบาตทำให้เกิดฝนตกลงมาชะล้างซากศพทั้งหลายบนภาคพื้นจนสะอาดแล้วฝนดอกไม้ก็ตกลงมาประพรมภาคพื้นให้มีกลิ่นหอม จากนั้นฝนโภชนาหารต่างๆ ก็ตกลงมา ถัดจากนั้นฝนเสื้อผ้าอาภรณ์ต่างๆ ก็ตกลง และฝนเงินฝนทองก็ตกลงมาตามลำดับ ทำให้นครกนกวัตอุดมสมบูรณ์ขึ้นเหมือนเดิม ชาวแคว้นแคว้นก็มีความเป็นอยู่อย่างมีความสุขตลอดมา ในที่สุดพระศาสดาจึงประกาศผลทานเป็นคาถาว่า การให้การบริจาค มีศรัทธาเป็นบุรพภาคเบื้องต้น ผู้ที่บำเพ็ญทานการกุศลนั้น เมื่อมีศรัทธาความเลื่อมใสในกาลทั้ง ๓ คือ กาลก่อนเมื่อจะบริจาค ขณะเมื่อจะบริจาคอยู่ ครั้นบริจาคให้แล้ว ผู้บำเพ็ญทานนั้นย่อมได้สุขสมบัติ ๓ ประการ คือสุขสมบัติในมนุษย์ สุขสมบัติในสวรรค์ สุขสมบัติอย่างยิ่งคือพระนิพพาน

17. วิริยบัณฑิตชาดก

เรื่องวิริยบัณฑิตชาดก พุทธถึงพระราชาสองพระองค์เป็นสหายกันคือพระเจ้าปัญจาละในนครปัญจาละ และพระเจ้ามหารัฐราช ในนครมหารัฐ ครั้งแรกพระเจ้าปัญจาละได้ส่งผ้ากำพลสีแดงผืนหนึ่งไปถวายเป็นเครื่องบรรณาการแก่พระเจ้ามหารัฐราช พระเจ้ามหารัฐราชจึงคิดหาสิ่งที่จะส่งไปถวายตอบแทนพระสหาย จึงดำริว่าจะส่งรัตนะอย่างใดอย่างหนึ่งไปถวาย แล้วดำริว่ารัตนอันไหนจะมีความมากกว่ากัน ได้ทราบว่รัตนอันใดก็ไม่มีความเท่ากับพุทธรัตนะ จึงรับสั่งให้เขียนพระพุทธรูปลงบนแผ่นทองคำส่งไปถวายแก่พระสหาย ปกติพระเจ้าปัญจาละ เป็นมิถนาทิกุณฺฐิไม่นับถือพระรัตนตรัย พอได้เห็นปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปก็เกิดความเลื่อมใส ได้รับสั่งให้สร้างพระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์แดงขึ้นอีกหนึ่งองค์ เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงให้ข่าวประกาศให้ชาวพระนครพากันเอาทองมาปิดพระพุทธรูป สมัยนั้นพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นคนยากจนชื่อว่าวิริยบัณฑิต มีภรรยาชื่อว่าสุชาดา และบุตรชื่อว่าเรวัตตกุมาร เมื่อวิริยบัณฑิตได้ฟังประกาศ ดั่งนั้นก็เกิดความเลื่อมใสอยากจะทำทองปิดพระพุทธรูป จึงได้ไปปรึกษากับภรรยา ด้วยความจน วิริยบัณฑิตจึงลาภรรยาและบุตร ไปเพื่อจะขายตัวเองให้เป็นทาสแก่คนอื่นเพื่อนำเงินมาซื้อทองคำเปลวปิดพระพุทธรูปภรรยาพอได้ฟังดั่งนั้นก็สลดใจจึงขอขายตัวเองกับบุตรแทน เมื่อวิริยบัณฑิตได้ทองคำแล้วจึงเข้าไปขอปิดทอง แต่ถูกพวกอำมาตย์ห้ามไว้แล้วบอกให้วิริยบัณฑิตไปขออนุญาตจากพระราชาราช พระโพธิสัตว์จึงเข้าไปเฝ้าพระราชาราช รับสั่งกับวิริยบัณฑิตว่า ถ้าพระพุทธรูปผูกกับเจ้า ก็จงปิดทองเถิด ในขณะที่วิริยบัณฑิตตั้งจิตอธิษฐานอยู่ต่อพระพักตร์ของพระปฐมมานั้น พวกเทพยดาทั้งหลายที่รักษาพื้นดินไม่สามารถจะทนอยู่ได้ ก็เข้าสิงอยู่ในพระพุทธรูป บันดาลให้พระพุทธรูปโยกคลอนไหวไหวประคองว่าทรงพระชนม์อยู่ เปล่งพระฉัพพรรณรังสีอันโอภาสแล้วตรัสว่า คุณก่อนวิริยบัณฑิต ท่านจงทำกิจที่ควรแก่ความสุขของท่านเถิด เสียงที่พระพุทธรูปมาตรัสได้แผ่ไปทั่วทั้งเมืองปัญจาละนคร พระโพธิสัตว์ก็ได้ปิดทองสมความปรารถนา เมื่อแผ่นทองไม่พอจึงได้ประกาศว่าถ้าใครสามารถทำเนืองของเขาให้เป็นทองได้ เขาจะมอบให้แก่ผู้นั้น ด้วยแรงอธิษฐานของพระโพธิสัตว์ ภูพของท้าวสักกะก็ร้อน ท้าวสักกะจึงเสด็จแปลงเพศเป็นนาย

ช่างทองเดินมาใกล้วิริยบัณฑิตฯ จึงได้ขอมให้นายช่างทองตัดเนื้อของตนทำเป็นทองคำปิดพระพุทธรูป และได้ตั้งความปรารถนา เป็นพระพุทธรูปเจ้าในอนาคต

18. ธรรมโศลกทกษาดก

เรื่องพระเจ้าธรรมโศลกทกราช เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าธรรมโศลกทกราชคำรียากฟังธรรมว่า ถ้าประเทศในมณฑลแคว้นของเราปราศจากธรรมแล้วก็ไม่มีความหมายอะไร จึงให้ตีกลองประกาศผาผู้รู้ธรรมและสามารถแสดงธรรมได้ โดยจะพระราชทานทรัพย์จำนวน ๑,๐๐๐ ตำลึงเป็นเครื่องบรรณาการ เมื่อไม่ได้ผู้แสดงธรรมจึงเพิ่มทรัพย์ขึ้นตามลำดับคือ ๒,๐๐๐ ตำลึง ๓,๐๐๐ ตำลึง ๔,๐๐๐ ตำลึง จนถึงพัน โกฏิตำลึง และเสวرنัครและตัวของพระองค์เอง ก็ยังไม่มีใครจะสามารถแสดงธรรมได้ พระองค์จึงสละราชสมบัติให้แก่อุปราชแล้วเข้าไปสู่ป่าเพื่อแสวงหาผู้แสดงธรรม ขณะที่พระเจ้าธรรมโศลกทกราชเสด็จเข้าไปในป่านั้นอาสนะของท้าวสักกเทวราชก็ แสดงอาการร้อน เมื่อท้าวสักกตรวจดูรู้สาเหตุแล้วจึงดำริว่าจะทำให้พระเจ้าธรรมโศลกทกราชมีความเบื่อหน่ายในสรีรร่างกายว่ามีแต่ชาติขราพยาธิมรณะเบียดเบียน ให้เห็นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงมีความแปรปรวนไปอยู่เป็นนิตย์แล้วจึงจะแสดงธรรม ให้ฟัง จึงได้แปลงเพศเป็นยักษ์มายืนอยู่ตรงหน้าของพระเจ้าธรรมโศลกทกราช พระเจ้าธรรมโศลกทกราช เมื่อเห็นยักษ์ไม่สะดุ้งกลัวเดินเข้าไปใกล้แล้วถามว่าท่านสามารถแสดงธรรมให้ ข้าพเจ้าฟังได้ไหม ยักษ์แปลงจึงตอบว่า ได้แต่ต้องให้กินเนื้อของท่านก่อนเพราะมีความหิวมา พระเจ้าธรรมโศลกทกราชจึงตอบว่า ถ้าท่านกินเนื้อของเราแล้วใครจะฟังธรรมของท่าน การฟังธรรมเป็นลาภของเรา การได้กินเนื้อของเราเป็นลาภของท่าน ท่านจงทำให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายเถิด ยักษ์แปลงจึงได้เนรมิตภูเขาลูกใหญ่ให้พระเจ้าธรรมโศลกทกราชขึ้นไป แล้วกระโดดลงมาให้ตรงปากของเขาๆ จะแสดงธรรมให้ฟังในขณะที่พระเจ้าธรรม

โสมทกราชอยู่ในอากาศนั่นเอง เมื่อตกลงกันแล้วพระเจ้าธรรมโสมทกราชจึงขึ้นไปบนภูเขา
กระโดดลงมา ยักษ์ไม่สามารถจะทรงอยู่ในเพศยักษ์ได้ จึงแสดงตนเป็นท้าวสักกะเหาะขึ้นไป
รับเอาพระเจ้าธรรมโสมทกราชแล้วพาเหาะขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แล้วจึงแสดงธรรม
ให้ฟังโดยตรัสเป็นคาถาว่า สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป
เป็นธรรมดา เมื่อเกิดขึ้นเป็นรูปกายแล้วก็ดับไปความระงับสังขารเสียได้นั้นเป็นความสุข
บุคคลพิจารณาเห็นว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงด้วยปัญญาในกานใด ผู้พิจารณาเห็นนั้น ก็ย่อม
เหน้อยหน่ายในทุกข์เมื่อนั้น การที่มีความหน่ายในทุกข์นี้เป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์ เมื่อ
แสดงธรรมให้ฟังแล้วจึงแสดงทิพย์สมบัติในเทวโลกให้พระเจ้าธรรมโสมทกรา
ชทอดพระเนตร แล้วจึงประทานพรให้พระองค์ได้เสวยราชย์รักษาแคว้นแคว้นตลอดกาล แล้ว
นำมาส่งที่เมืองมนุษย์

19. สุตัสสนชาดก

เรื่องสุตัสสนชาดก เริ่มต้นเรื่องตั้งแต่พระเจ้าโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรของเศรษฐีในสมัย
พระพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะยังทรงพระชนม์อยู่ พระโพธิสัตว์ได้เห็นพระเถระรูปหนึ่ง
เข้าไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าเกิดความ เลื่อมใสจึงได้สร้างบรรณศาลา ที่เดินจงกรม ขุด
บ่อน้ำ ขนทรายมาถมบริเวณและหาธูปเทียนดอกไม้มาถวาย ตั้งแต่นั้นมาก็ได้จัดเครื่องบริขาร
ต่างๆ เช่น ไตรจีวร ภัณฑบาต เป็นต้น ไปถวายอยู่เป็นประจำ ต่อมาก็ไปรักษาศิลอุโบสถใน
วัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ อยู่เป็นนิตย์ ครั้นถึงคราวสิ้นอายุจุติจากมนุษย์โลกแล้วจึงไปเกิดในเมือง
สวรรค์เสวยทิพย์สมบัติ ครั้นจุติจากสวรรค์แล้วได้บังเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระ
นามว่าพระเจ้าสุตัสสนมหาราช เสวยราชสมบัติอยู่ในกุสาวดีราชธานี พระเจ้าสุตัสสน
มหาราช บริบูรณ์ไปด้วยรัตนะ ๗ ประการ เหมือนกับพระเจ้าจักรพรรดิองค์อื่นๆ คือ จัก

กัณฑ์ (จักรแก้ว) หัตถ์รัตน (ช้างแก้ว) อัสนัณฑ์ (ม้าแก้ว) อิตถ์รัตน (นางแก้ว) มณัณฑ์ (ดวงแก้วมณี) คหบดีรัตน (ขุนคลังแก้ว) ปริณายกัณฑ์ (ขุนพลแก้ว) ด้วยผลพระกุศลที่พระเจ้าสุทนต์สมหาราชได้สร้างวิหารถวายตั้งแต่ชาติปางก่อน ทำให้พระเจ้าสุทนต์สมหาราช มีอายุยืนนานและได้เป็นอุปราช เป็นกษัตริย์ และเป็นพระเจ้าจักรพรรดิตามลำดับหลายภพหลายชาติ

20. วัฏฏังคุลีราชชาดก

เรื่องวัฏฏังคุลีราชชาดก กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปไม้แก่นจันทน์แดงของพระเจ้าปัสเสนทิโกศลว่า สมัยหนึ่งพระพุทธรูปพร้อมด้วยหมุกฤษเศด็จจาริกไปเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ที่ มาเข้าขำคือพระญาณของพระองค์ พระเจ้าปัสเสนทิโกศลเสด็จไปสู่พระเชตวัน ไม่เห็นพระ ศาสดาและภิกษุสงฆ์จึงเกิดความสลดพระทัยว่า ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคไม่ประทับอยู่เราจะได้อะไรเป็นตัวแทนของพระองค์เอาไว้ กราบไหว้ เมื่อกลับมาจึงดำริว่าจะสร้างพระพุทธรูปปฏิมา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จกลับมาแล้วจึงเข้าไปกราบทูลขออนุญาต พระผู้มีพระภาคก็ทรงอนุญาต เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็มาทูลอาราธนาพระพุทธรูปเจ้าเสด็จ ไปชมพระพุทธรูปปฏิมา แล้วทูลถามว่าผู้ใดสร้างพระพุทธรูปปฏิมาจะได้ผลานิสงส์อย่างไร พระศาสดาจึงตรัสบอกอนิสงส์ โดยประการต่างๆ ว่า ผู้ที่ได้สร้างพระพุทธรูปปฏิมา จะเป็นบุรุษก็ตามสตรีก็ตาม สร้างด้วยดินเหนียวหรือศิลาก็ตาม สร้างด้วยโลหะและทองแดงก็ตาม สร้างด้วยไม้และสังกะสีดีบุกก็ตาม สร้างด้วยรัตนและเงินทองก็ตาม ผู้นั้นจักได้อานิสงส์พันที่จะนับจะประมาณ เมื่อพระพุทธรูปปฏิมาประดิษฐานอยู่ใน โลกตราบใด โลกก็ชื่อว่าไม่ว่างเปล่าจากพระพุทธรูปเจ้าตรานั้น พระพุทธรูปปฏิมานี้ได้ชื่อว่ายังพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นถาวร ผู้ที่ได้สร้างก็จะมีแต่ความสุขเป็นเบื้องหน้า แม้รารณาผลอันใดก็จะสำเร็จสมปรารถนา แม้แต่พระองค์เองครั้งเสวยชาติเป็น

พระโพธิสัตว์ก็ได้ทำพระหัตถ์ของพระ พุทธปฏิมาที่หักให้บริบูรณ์ด้วยดินเหนียว อานิสงส์อันนั้นทำให้ไปเกิดในเทวโลกเมื่อจุติจากเทวโลกแล้วมาเกิดในเมือง มนุษย์มีพระองค์เป็นอาจารย์ไปทางเข้าศึกศัตรู ก็ล้มเซซสน ไปไม่สามารถจะสู้รบได้ เมื่อตรัสดังนี้แล้วจึงทรงนำเอาอดีตนิทานมาแสดงในเรื่องวัฏฏังคสิริราชกุมาร ผู้มีนิ้วพระหัตถ์อันวิเศษสามารถเอาชนะเข้าศึกได้ด้วยการใช้นิ้วพระหัตถ์ชี้ใส่ข้าศึก

21. โปราณกบิลราชชาดก

เรื่องโบราณกบิลราชชาดก เป็นเรื่องการแสดงอานิสงส์ของการสร้างพระไตรปิฎกว่า ผู้สร้างจะได้ผลอะไรบ้าง เริ่มเริ่มกล่าวถึงพระสารีบุตรเถรี ทูลถามพระผู้มีพระภาค พระองค์พรรณานาคของพระไตรปิฎกว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้วพระไตรปิฎกจะเป็นศาสดาของพุทธศาสนิกชนแทนพระองค์ คำสอนทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์จะไม่เลอะเลือนหายไปเพราะได้จารึกไว้เหมือนคนฉลาดฝังขุมทรัพย์ ไว้แล้วจารึกอักษรบนเสาศิลาเพื่อเป็นเครื่องหมายให้รู้ที่ฝังขุมทรัพย์ ถ้าเสาไม่หายไป ขุมทรัพย์ก็ไม่หายไปเหมือนกัน จากนั้นก็เป็นการบอกอานิสงส์ว่า ผู้ที่ได้สร้างพระไตรปิฎกไว้ จะเขียนเองหรือใช้ให้คนอื่นเขียนก็ตาม จะได้บุญมากเช่นกัน เกิดเป็นพระราชหลายชาติ เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหลายชาติ เมื่อจากสวรรค์แล้วก็ไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นต่างๆ บนเทวโลกชั้นละหลายชาติ จะไม่พิกลพิการด้วยโรคต่างๆ เช่น โรคง่อยเปลี้ย หูหนวก เตี้ย ค่อม จะมีสิริกายดุจสีทองคำ เป็นคนว่าง่าย ถ้าเป็นสตรีก็จะมีผิวพรรณดี รูปร่างงดงามจะได้เกิดเป็นอัศวมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิหลายชาติ เมื่อได้พรรณานานิสงส์อย่างนี้แล้วจึงเป็นการนำเอาเรื่องในอดีตมาเล่าซ้ำ อีก ในเรื่องนี้บุคคลในเรื่องมีชื่อตรงกับชื่อของพระญาติของพระพุทธเจ้าองค์ ปัจจุบันทุกคน เช่น พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปฺราณ โคดม แต่ก่อนเป็นพระราชกุมารพระนามว่าสิทฺถัตถะ พระ

ราชบิดาทรงพระนามว่าพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชมารดา พระชายาของพระราชากุมารก็มีชื่อเหมือนกันส่วนพระโพธิสัตว์เป็นอำมาตย์ แต่ด้วยอานิสงส์ที่ได้สร้างพระไตรปิฎกแล้วได้ไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้นจุติจากนั้นแล้วมาบังเกิดในราชสกุลของพระเจ้าอินทราชนคร ในกรุงปุมพุกบิล พัสค มีอานุภาพอันยิ่งใหญ่กว่าคนในพระนคร บริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์และบริวารมากมาย

22. ธรรมิกบัณฑิตราชชาดก

เรื่องธรรมิกบัณฑิตราชชาดก กล่าวถึงการบริจาคทานของพระเจ้าธรรมิกบัณฑิตราช จนท้าวสักกเทวราชต้องเอาวิมานเสด็จลงมาเชิญขึ้นไปเที่ยวบนสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ ท้าวสักกเทวราชเที่ยวชมเมืองสวรรค์จนเป็นที่พอพระทัยของพระเจ้าธรรมิกบัณฑิตฯ ได้ตรัสถามถึงผลบุญที่เทพดาทั้งหลายบนสวรรค์ว่า ในบุรพชาติได้สร้างบุญอะไรไว้ ท้าวสักกเทวราชจึงบอกเทพดาทั้งหลายที่ได้วิมานแก้วนั้น บอกว่าได้สร้างพระพุทธรูป เจดีย์ วิหาร ศาลา ขุดบ่อปลุกต้นไม้โพธิ์ สร้างสะพาน ถวายข้าวและน้ำแก่พระภิกษุสงฆ์ ก่อเจดีย์ทราย ถวายน้ำมันจุดประทีป เป็นต้น แล้วจึงเชิญพระเจ้าธรรมิกบัณฑิตราชอยู่ครองทิพย์สมบัติในเทวโลก แต่พระเจ้าธรรมิกบัณฑิตราชทรงปฏิเสธ โดยให้เหตุผลว่า เป็นวิมานของคนอื่นเหมือนกับการได้ของยืมเขามา จึงอวดท้าวสักกให้ท้าวสักกจะนำมาส่งในมนุษย์โลก เมื่อมหาชนทราบพระเจ้าธรรมิกบัณฑิตราชเสด็จมาถึงแล้วจึงพากันไปทูลถามถึง ลักษณะของเทวโลกว่าเป็นอย่างไร พระเจ้าธรรมิกบัณฑิตราชเมื่อจะบอกจึงตรัสเป็นคาถาว่า ในดาวดึงส์เทวโลกนั้นมีวิมานที่ประดับด้วยแก้วมุกดา วิมานที่ประดับด้วยแก้วไพฑูริย์ แก้วมณี เป็นต้น ในรัตนวิมานนั้นๆ มีหม่านางเทพอัปสรอยู่มากมาย เทพบุตรที่มีกุศลที่ได้กระทำไว้จึงได้รัตนวิมานนั้นๆ เมื่อพระเจ้าธรรมิกบัณฑิตราชได้พรรณนาทิพย์สมบัติในสวรรค์ให้มหาชนฟังโดย ประการทั้งปวง

แล้ว จึงประทาน โอวาทสั่งสอน ไม่ให้ตั้งอยู่ในความประมาท ให้พากันถวายทานรักษาศีล และเจริญเมตตาภาวนาทุกวัน ส่วนพระองค์ก็ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ บำเพ็ญกุศลอยู่จนสิ้นพระชนมชีพ

23. จากทานชาดก

เรื่องจากทานชาดก กล่าวถึงการถวายผ้าของพระเจ้าอชิตมหาราช ผู้ครองอชิตบูรนคร เริ่มแรกพระราชพาพระราชนัดดาฝ่ายแม่พระนางกาญจนเทวี อัครมเหสี และนางราชกัญญาทั้ง ๑๖,๐๐๐ นาง แต่พระเทวีและนางราชกัญญา ได้เอาผ้าเหล่านั้นถวายพระโมกคัลลานเถระ เพื่อเป็นเครื่องบูชาพระธรรมเทศนา ฝ่ายพระเจ้าอชิตราชเมื่อได้พระราชทานฝ่ายแม่พระราชนัดดาและนางราชกัญญาแล้วก็ เสด็จไปปราบพระราชอาณาเขตเพื่อทำยุทธสงครามกับเสนาของพระราชผู้เป็นข้าศึก เมื่อศึกสงบแล้วจึงเสด็จกลับสู่พระนคร พระราชเทวีและนางราชกัญญาทั้งหลายเมื่อทราบข่าวว่าพระราชเสด็จกลับมาแล้ว จึงเสด็จไปเฝ้า พระเจ้าอชิตราชไม่เห็นผ้าของพระเทวีและนางราชกัญญาทั้งหลายจึงตรัสถามว่า ผ้าของท่านทั้งหลายไปอยู่ที่ไหน พระราชเทวีทูลตอบว่า ได้เอาบูชาธรรมของพระเถระเจ้าแล้ว พระเจ้าอชิตราชเมื่อได้สดับดังนั้นก็เกิดปีติโสมนัส มีพระประสงค์จะเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงให้อำมาตย์ไปนิมนต์พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จมาสู่พระราชนิเวศน์พร้อมกับหมู่ภิกษุ พระเจ้าอชิตมหาราชถวายนมัสการพระผู้มีพระภาคแล้วจึงกราบทูลว่า การถวายทาน การบริจาค ควรจะให้อะไร จึงสมควรและมีอานิสงส์มาก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า การให้ทานและการบริจาคควรให้ทรัพย์บ้าง เงินทองบ้าง ฝ้านุ่นห่มบ้าง จากนั้นพระองค์จึงตรัสถึงอานิสงส์ของการให้ทานโดยประการต่างๆ เมื่อได้สดับพระธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้ว มีจิตเลื่อมใส ทรงรำพึงว่า ชื่อว่าทานย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์มีชีวิตทั้งปวง แล้วโปรดให้เปิดพระคลังผ้าออก

แล้วถวายคู่ผ้า ๑,๐๐๐ คู่แก่พระศาสดา พระราชทานแก่พระเทวี ๑๐ คู่ แก่นางราชกัญญา ๑๖,๐๐๐ คู่ พระนางทั้งหลายก็ได้ถวายพระผู้มีพระภาคอีก เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จถึงพระเชตะวันแล้วพวกภิกษุพากันสนทนากันเรื่องความ อัจฉริยะที่ผ้าลอยตามพระองค์มาถึงพระวิหาร แล้วพระองค์เสด็จไปตรัสถามเมื่อ ทราบเหตุแล้ว พระองค์จึงตรัสเรื่องในอดีตให้ภิกษุทราบ โดยย่อแล้วทรงบิณฑบาต พวกภิกษุต้องการรู้รายละเอียดจึงทูลให้พระองค์ตรัสต่อไป พระองค์จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดงว่า ในอดีตพระโพธิสัตว์เกิดเป็นมาณพเลี้ยงมารดาอยู่ในกมลนครของพระเจ้ากมลราช วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ไปป่าเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าถูกโจรชิงเอาจีวร จึงเอาผ้าสาฎกของตน ๒ ผืนให้เป็นผ้านุ่งห่มถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วได้ตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ข้าพเจ้าอย่าได้ไปบังเกิดในตระกูลที่ยากจนขัดสนเลย ขอให้ผ้าทิพย์จงบังเกิดมีแก่ข้าพเจ้าทั้งในชาตินี้และชาติหน้า พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงได้อนุโมทนา ในขณะนั้นด้วยอานุภาพแห่งผลทาน ใบไม้ที่ลมพัดมา ก็เป็นผ้าทิพย์บังเกิดขึ้น มาตกลงใกล้เท้าของพระโพธิสัตว์เป็นผ้าหลายแสนคู่ พระโพธิสัตว์ก็เอาผ้าทิพย์เหล่านั้นถวายพระปัจเจกพุทธเจ้าอีก จนหมดทำให้เกิด แผ่นดินไหว มีเสียงบันลือลั่นขึ้นไปจนถึงพรหมโลก ท้าวสักกะก็ทรงโยนผ้าทิพย์ลงมาถวายทำสักการบูชาผืนหนึ่ง

24. ธรรมราชาดก

เรื่องธรรมราชาดก กล่าวถึงศาลาของคนเลี้ยงโค ความย่อว่า คนเลี้ยงโคคนหนึ่งสร้างศาลาไว้ใกล้ทาง ครั้นนั้นพระเถระ ๒ รูป คือพระสารีบุตรกับพระอนันท์ เดินผ่านมาพบจึงได้เข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า นายโคบาลจะได้ผลตอบแทนอย่างไร พระองค์ตรัสว่า นายโคบาลเมื่อสิ้นอายุแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์เป็นเทพบุตรชื่อว่า โคपालเทพบุตร จักมีนางเทพกัญญา ๑,๐๐๐ เป็นบริวาร อยู่ในวิมานทอง มีปริมณฑลได้ ๑๒ โยชน์ แล้วตรัสว่า การที่

นายโคบาล จูติแล้วได้ไปเกิดในเทวโลกนั้นไม่อัศจรรย์เท่ากับพระเจ้าธรรมราชในอดีตที่สร้างศาลาไว้แล้วได้ไปเทวโลกทั้งที่เป็นมนุษย์อยู่แล้วพระองค์ก็ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสให้ภิกษุฟังว่า ในอดีตกาลมีพระราชานามว่าธรรมราช ครองราชสมบัติอยู่ในชมพูทวีปนคร มีพระอัครมเหสีพระนามว่าวิมลเทวี วันหนึ่งพระราชอาบธรรมอยู่บนพระแท่นสิริไสยาสน์ ทอดพระเนตรดูเสวตฉัตรแล้วทรงดำริว่า สมบัติเหล่านี้ใครให้แก่เรา ทรงทราบว่าเป็นผลบุญที่ได้สร้างไว้ในปางก่อน จึงใคร่จะสร้างศาลาไว้ จึงได้ปรึกษากับพวกอำมาตย์ราชบริพารทั้งหลาย แล้วให้สร้างศาลาขึ้นหนึ่งหลังดงามคจุสุทธรมาทพสภาคศาลา แล้วได้ตั้งอธิษฐานว่า ขอผลอานิสงส์ของท่านที่เราได้บริจาคนี้ จงเป็นปัจจัยแก่ธรรมอันจะตรัสรู้ซึ่งพระสัมพันธุญคุณแล้วได้ทรงบริจาคทาน ในขณะที่นั้นภิกษุของท้าวสักกเทวราชแสดงอาการร้อน เมื่อท้าวสักกเทวราชเหตแล้วจึงเสด็จลงมาจากเทวโลกพร้อมด้วยกุสุมวิมาน แล้วเชิญพระเจ้าธรรมราชไปเที่ยวชมเมืองสวรรค์และเชื้อเชิญให้เสวยสมบัติ ทิพย์อยู่ในเทวโลก แต่พระเจ้าธรรมราชทรงปฏิเสธแล้วให้ท้าวสักกกลงมาส่งที่มนุษย์โลก แล้วได้ให้โอวาทแก่ประชาชนให้ตั้งอยู่ในธรรม กระทำบุญกุศลมีทานเป็นต้น

25. นรชีวาชค

เรื่องนรชีวาชค เป็นเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูของภิกษุที่เลี้ยงบิดามารดาทำให้ภิกษุทั้งหลายที่ไม่รู้ดำเนินแล้วไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาถาม เมื่อรู้ว่ากตัญญูที่เลี้ยงนั้นเป็นบิดามารดา จึงประทานสาธุการพร้อมกับตรัสว่า พระองค์ไม่ห้ามภิกษุที่เลี้ยงบิดามารดา เพราะบัณฑิตในอดีตก็เคยทำมาก่อน จากนั้นพระองค์จึงนำอดีตนิทานมาแสดงว่า ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นคนจนในเมืองพาราณสี ได้ชื่อ่านรชีวะ ครั้นเจริญวัยขึ้นได้เลี้ยงบิดามารดาโดยชอบในกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ

ต่อมาบิดาเสียชีวิตลง เจ้านครวิระจึงเลี้ยงแต่มารดา ต่อมาพระโพธิสัตว์ได้ไปทำนาอยู่กับพวก
 คนงานของเศรษฐีคนหนึ่ง เพื่อนำค่าจ้างมาเป็นค่าเลี้ยงดูมารดา เมื่อถึงเวลาข้าวกล้าออกรวง
 จึงชวนมารดาไปดูนา เมื่อไปถึงแล้วจึงบอกให้มารดาพักอยู่บนโรงนา ส่วนตัวเองก็ไปเกี่ยว
 ข้าวในนา ที่ใกล้โรงนามีจอมปลวกอยู่แห่งหนึ่ง ในจอมปลวกมีงูพิษอาศัยตัวหนึ่ง มันเลื้อย
 ออกมาเพื่อไปหาอาหาร ได้ขึ้นไปบนโรงนาที่มารดาของเจ้านครวิระพักอยู่ มารดาของเจ้านคร
 วิระเหยียดเท้าไปถูกมันจึงถูกงูกัด นางทนพิษไม่ไหวจึงร้องขอความช่วยเหลือแต่ไม่มีใครมา
 ช่วย นางจึงเสียชีวิตในที่นั้น รุ่งเช้าเจ้านครวิระมาที่โรงนาเพื่อเลี้ยงมารดาตามปกติ เห็น
 มารดานิ่งเฉยจึงตรวจดูตามร่างกายบิบนวดที่เท้าเห็นรอยเขียวช้ำก็รู้ว่า ถูกงูกัดจึงถือเอาไม้
 ก้อนจะไปตีงู เค้นดูใกล้ๆ เห็นงูนอนอยู่ในกองฟ้ามืดมิด ไม้ล้อมอยู่ จึงพูดกับงูว่า ถ้าข้าจะฆ่า
 เจ้าก็จะเสียชีวิต ขอให้เจ้าเลื้อยไปตามสบายเถิด เจ้าได้ชีวิตฉันใด ขอให้มารดาของข้าจงได้ชีวิต
 ฉันนั้นเถิด ว่าแล้วก็กลับไปหามารดาร้องให้คร่ำครวญอยู่ใกล้กับศพของมารดา พร้อมกับคำ
 อ้อนวอนเทพดาและมนุษย์ทั้งหลายให้มาช่วยเหลือ ท้าวสักกะ จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ทำ
 ที่เป็นคนหลงทางมาที่โรงนาของเจ้านครวิระ แล้วถามทางจะไปเมืองพาราณสี ก่อนจะจากไป
 จึงได้ถามว่าทำไมจึงร้องไห้ เมื่อเจ้านครวิระบอกให้ทราบแล้วได้ทำทีเดินไป เจ้านครวิระนึกขึ้น
 ได้ว่า ธรรมดาพวกพราหมณ์จะรู้จักมนต์ดีจึงถามว่าท่านรู้จักมนต์ใหม่ ช่วยบอกยาที่จะช่วย
 ให้แม่ฉันฟื้นด้วย พราหมณ์แปลงบอกว่ารู้จักมนต์ แต่ไม่รู้จักยาที่จะทำให้มีชีวิตคืน เจ้านคร
 วิระจึงถามต่อไปว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ยา พราหมณ์บอกว่า ถ้าได้หัวใจมนุษย์มาทำยาจึงจะ
 ช่วยได้ เจ้านครวิระจึงบอกว่าจะสละชีวิตของตนแก่มารดา ในขณะที่หาศาสตราอาามาเชือด
 หัวใจนั้น หมู่เทวดาได้โยนศาสตราลงมาตรงหน้าของเจ้านครวิระๆ เมื่อจะเชือดเอาหัวใจจึงได้
 ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเพื่อจะ ได้นำสัตว์ให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสาร
 เมื่อเชือดเอาหัวใจออกมาแล้วจึงทำพิธีตามที่พราหมณ์บอกคือเอาหัวใจให้เข้าไป ในปากของ
 มารดา ในขณะที่เดียวกันพราหมณ์ก็ร้ายมนต์ มารดาของเจ้านครวิระก็ได้ชีวิตคืนมา เจ้านครวิระ
 เห็นมารดาฟื้นคืนมาก็ดีใจจึงได้กล่าวคำลามารดาแล้วตัวเองก็สิ้น ชีวิต นางเห็นลูกชายตาย
 อย่างนั้นก็สงสารลูกร้องไห้คร่ำครวญแล้วได้ตั้งสัจอธิษฐาน ขอชีวิตลูกชายคืน พอจบคำ
 อธิษฐานเจ้านครวิระก็ฟื้นคืนมาเหมือนนอนหลับแล้วตื่น คนทั้งสองก็มีปิติสมนัสเป็นอย่าง

ยิ่ง ท้าวสักกะจึงได้ปรากฏตัวในอากาศได้ให้สาธุการแก่พระโพธิสัตว์ว่า อีกไม่นานท่าน
 สัตบุรุษจะได้เป็นพระพุทธรเจ้าแล้วให้โอวาทว่า ท่านเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยคุณมีความกตัญญู
 เป็นต้น ท่านเป็นเนื้อหน่อพระพุทธรเจ้า โลกคือหมุ่สัตว์นี้ ไม่มีผู้ต้านทาน ไม่มีที่ซ่อนเร้น ไม่มี
 สรรณะที่พึ่ง ท่านจงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกนี้เถิด

26. สุรูปชาดก

เรื่องสุรูปชาดก เริ่มเรื่องด้วยการสนทนาของพวกภิกษุว่าพระองค์ไม่อ่อม ไม่เบื้อในทาน ถึงแม้
 เสด็จออกบวชเป็นพระพุทธรเจ้าแล้วได้บวชวัคถิไม่นานก็ให้ตั้งอยู่ในพระ อรหัต พระองค์
 เสด็จจากที่สิหไสยาสน์แล้วเสด็จไปยังธรรมสภา ตรัสถามภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุกราบทูล
 เรื่องที่สนทนากันแล้ว จึงตรัสว่าไม่ใช่เรื่องอัศจรรย์เพราะพระองค์เป็นพระพุทธรเจ้า ส่วนใน
 อดีตที่เป็นปุถุชนได้ให้ทานบุตร ภรรยา และตนเอง แก่ผู้แสดงธรรมเป็นเรื่องอัศจรรย์กว่า
 แล้วนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า ในอดีตกาลล่วงมามีพระราชาพระนามว่าสุรูปราชครองราชย์
 สมบัติอยู่ในนครอินทปัตถ์ มีพระมเหสีพระนามว่าสุนทรีราชเทวี พระราชบุตรพระนามว่า
 สุนทรราชกุมาร วันหนึ่งพระองค์ทรงรำพึงว่า สรรีร่างกายนี้คล้ายคล้ายกันกับแสงสว่างแห่ง
 พยับแดด ไม่มีแก่นสารเปรียบเหมือนต้นกล้วย ทำไฉนจึงจะได้ฟังธรรม จึงได้ปรึกษากับพวก
 อำมาตย์ พวกอำมาตย์กราบทูลว่า ตั้งแต่เกิดมาก็เคยได้ยินแต่คำว่า พระพุทธรเจ้า พระธรรม
 พระสงฆ์ แต่ยังไม่เคยเห็นเลยแล้วพระองค์จะได้ฟังธรรมแต่ที่ไหน พระเจ้าสุรูปราชทรงท้อ
 พระทัยจึงหาอุบายเพื่อจะได้ฟังธรรมด้วยการใช้ ราชบุรุษไปประกาศว่า ผู้ใดสามารถจะ
 กล่าวธรรมถวายพระเจ้าอยู่หัวได้ เราจะให้ทองคำ ๑,๐๐๐ ตำลึงและมอบแก้วกับช้าง พวกราช
 บุรุษทั้งหลายก็ทำตาม ป่าวร้องอยู่จนถึง ๗ ปีก็หาคนแสดงธรรมไม่ได้ พระเจ้าสุรูปราชทรง
 สลดพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรงหมัดหวังที่จะได้ฟังธรรมจึงประกาศว่า เราจักให้ทรัพย์ทุกสิ่งที่มี

แสดงธรรมต้องการ เป็นต้นว่าภรรยา บุตร เงิน ทอง ทาสทาสี ช้าง ม้า โค กระบือ ขอแต่ได้ ฟังธรรม ด้วยแรงอธิษฐานของพระโพธิสัตว์ทำให้เกิดแผ่นดินไหว ภูเขาโอนอ่อนลงมา ประคองหน่อหวายที่ถูกไฟลวก ท้าวสักกเทวราชทรงปรบพระหัตถ์กึกก้อง เสียงโกลาหลดังไปถึงพรหมโลก ท้าวสักกะจึงแปลงเป็นยักษ์ลงมายืนอยู่ตรงหน้าพระโพธิสัตว์ มหาชนเมื่อเห็นยักษ์ก็วิ่งหนีเพราะกลัว แต่พระโพธิสัตว์เข้าไปหาแล้วตรัสถามถึงสาเหตุที่ยักษ์มา ยักษ์ตอบว่า มาเพื่อจะแสดงธรรมให้ฟัง พระเจ้าสุรุปราชทรงปีติโสมนัสมากจึงได้ตรัสบอกให้ยักษ์แสดงธรรมให้ฟัง แต่ยักษ์บอกว่า เดินทางมาไกลและหิวมากขอให้ได้กินอาหารก่อนจึงจะแสดงธรรมได้ พระเจ้าสุรุปราชจึงสั่งให้จัดอาหารให้ แต่ยักษ์ไม่กินบอกว่า ธรรมคายักษ์ต้องได้กินเนื้อมนุษย์พร้อมทั้งเลือดถึงจะถูกใจ ถ้าพระราชาให้มนุษย์ที่มีชีวิตได้ จึงจะแสดงธรรมให้ฟังได้ พระโพธิสัตว์เจ้าจึงตรัสตอบว่าได้ จึงแสดงธรรมก่อนเถิด เมื่อแสดงจบแล้ว พระองค์จะมอบพระองค์ให้ ฝ่ายพระราชเทวีได้สดับค่านั่นแล้ว ทรงรำพึงว่า จะทำให้ความปรารถนาของสามีให้สำเร็จ แล้วเสด็จเข้าไปหาพระราชากราบทูลว่า พระนางจะสละชีวิตของตนแก่ยักษ์ พระราชาก็ทรงอนุญาต ฝ่ายยักษ์ก็ตกลง แล้วทำที่เหมือนเคี้ยวกินพระเทวีแต่เอามาซ่อนไว้ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ เมื่อเห็นยักษ์ได้กินเนื้อมนุษย์สมใจแล้วพระเจ้าสุรุปราชจึงบอกให้ยักษ์ แสดงธรรมให้ฟัง ยักษ์บอกว่ายังไม่อิ่มแล้วขอกินพระราชมารอีกองค์หนึ่ง พระราชาก็ทรงให้ ยักษ์ทำที่กินพระกุมารแล้วก็ซ่อนไว้อีก พวกประชาชนพากันวิ่งหนีเพราะกลัว ยกเว้นพระราชองค์เดียว พระราชาลังให้ยักษ์แสดงธรรมแต่ยักษ์บอกว่ายังไม่อิ่มขอกินอีก พระราชาจึงรักปากว่าจะมอบพระองค์เองให้ ยักษ์รับคำแล้วแสดงธรรมให้ฟังตามพระพุทธรูปว่า ความเศร้าโศกและความกลัวย่อมบังเกิด เพราะความรัก เมื่อบุคคลพ้นไปเสียจากความรักแล้ว ความเศร้าโศกและความกลัวแต่ที่ไหนๆ ก็ไม่มี ความเศร้าโศกและความกลัวย่อมเกิดแต่ค้นหา เมื่อบุคคลพ้นไปเสียจากค้นหาแล้ว ความเศร้าโศกและความกลัวแต่ที่ไหนๆ ก็ไม่มี ความเศร้าโศกและความกลัวแต่ที่ไหนๆ ก็ไม่มี ความเศร้าโศกและความกลัวย่อมบังเกิดแต่ความยินดี เมื่อบุคคลพ้นไปจากความยินดีแล้ว ความเศร้าโศกและความกลัวแต่ที่ไหนๆ ก็ไม่มี ความเศร้าโศกและความกลัวย่อมบังเกิดเพราะความใคร่ปรารถนา เมื่อบุคคลพ้นไปจากความใคร่ปรารถนาแล้ว ความเศร้าโศกและความกลัวแต่ที่ไหนๆ ก็ไม่มี เมื่อได้ฟังธรรมจบพระราชาก็ได้มอบพระองค์เองแก่ยักษ์

ยักษ์แปลงกล่าวชมเชยพระราชแล้วกล่าวว่า พระองค์อยากได้พระราชเทวีและพระราชกุมาร
 คืบหรือไม่ พระราชาตรัสตอบว่าอยากได้คืบ ยักษ์จึงนำเอาพระราชเทวี และพระราชกุมารมา
 ถวายให้แก่พระราชแล้วเหาะขึ้น ไปบนอากาศประกาศตนเองว่าเป็นท้าวสักกเทวราช

27. มหาปทุมชาดก

เรื่องมหาปทุมชาดก ปรรณภิกษุเลี้ยงมารดา ภิกษุทั้งหลายไม่ทราบจึงไปกราบทูลพระผู้มี
 พระภาคว่า ภิกษุรูปนั้นเลี้ยงคฤหบดี เมื่อจะทรงยกย่องภิกษุผู้มีความกตัญญูนั้นจึงทรงนำเรื่อง
 ในอดีตมาตรัสแก่พวก ภิกษุว่า ในอดีตพระโพธิสัตว์ประสูติเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอัง
 คเสนราช พระมารดาทรงพระนามว่าพระนางสุเมขลาราชเทวี ในพระนครอังควดี ทรงพระ
 นามว่า มหาปทุมกุมาร ต่อมาพระราชโอรสองค์หนึ่งพระนามว่ากัญญา (พระยาโกง) ได้
 ฟังกิตติศัพท์ความงามของพระนางสุเมขลา อยากได้มาเป็นภรรยาของตนจึงยกทัพมาทำ
 สงคราม พระเจ้าอังคเสนราชกลัวความพินาสจะเกิดแก่มหาชนในแคว้นแคว้นจึงไม่รับคำทำ
 ของ พระเจ้ากัญญา แต่พวกอำมาตย์ไม่ได้พวกพลเสนาจึงอาสาออกรบแทนพระราชาก็
 พ่ายแพ้กลับมา เพราะขาดผู้นำทัพ พระเจ้าอังคเสนราชรู้ว่าพลเสนาของพระองค์พ่ายแพ้แก่
 ข้าศึกก็เกิดความโทมนัส อย่างยิ่ง ได้เข้าไปปรึกษาพระนางสุเมขลาราชเทวีว่า จะหนีออกจาก
 พระนครนี้ขอให้พระนางจงรักษานูตรในครรภ์ให้ดี พระนางสุเมขลาไม่ยอมอยู่ ขอเสด็จตาม
 พระสวามีด้วยโดยให้เหตุผลว่า สตรีแม่จะมีพี่น้องชายหญิงมากมายแต่ถ้าตัวเองเป็นหม้าย
 แล้วก็ไม่มีงามไม่มี ความสุข เหมือนแม่น้ำที่ไม่มีน้ำ สตรีผู้ใดเมื่อสามีตกลาก็ตกลกด้วย เมื่อ
 สามีมีมั่งมีก็มีด้วย สตรีผู้นั้นกระทำความที่สรรเสริญของชนทั้งปวง เทพเจ้าทั้งหลายก็ย่อม
 สรรเสริญสตรีผู้นั้น เพราะสตรีผู้นั้นกระทำความที่บุคคลกระทำได้ยาก ถึงจะได้แต่ฝ้ายยอม
 ผาดอยู่เสมอก็ยอม ถ้าแผ่นดินยังไม่แยกออกจากกันก็จะขอติดตามพระภักศาไปตราบนั้น

ความเป็นหญิงหม้ายเป็นความทุกข์เดือดร้อนใจของสตรี ถึงจะมีผู้หิบบกเอาแผ่นดินปฏิพิที่
 เต็มไปด้วยสมบัติดินนาประการมาให้ แต่ถ้าให้พลัดพรากจากภักศดาแล้วก็ไม่ปรารถนา พระ
 เจ้าอัครเสนาราชจึงยอมให้พระนางหนีตามออกไปจากพระนครด้วย กษัตริย์ทั้งสองดำเนิน ไป
 จนถึงแม่น้ำสายหนึ่ง ทั้งสองเอาไม้มามัดเป็นแพข้ามฝั่งพอแพมาถึงกลางแม่น้ำลมพัดแพ
 แยก ทั้งสองพระองค์จึงได้แยกจากกัน พระนางสุขเมขลาขึ้นฝั่งได้ มองเห็นแต่พระสวามีลอย
 อยู่กลางแม่น้ำ พระนางจึงตั้งสัจอธิษฐานให้แม่น้ำจับตัวแข็งเหมือนแผ่นดินเพื่อจะได้เดินลง
 ไปรับเอาพระสวามีขึ้นมา ด้วยอำนาจบุญบารมีของพระนางและของพระ โทธิสัตว์ แม่น้ำ
 ได้แข็งตัวเหมือนแผ่นดิน พระนางจึงเดินลงไปรับพระภักศดาขึ้นมา พระเจ้าอัครเสนาราชเมื่อ
 เห็นพระเทวีแล้วทรงดีพระทัย เมื่อขึ้นฝั่งได้จึงได้กล่าวชมเชยพระเทวีที่ได้ปลดเปลื้องตนเอง
 ให้พ้นจาก ทุกข์ จากนั้นทั้งสองพระองค์ก็ดำเนินต่อไปมุ่งหน้าไปป่าหิมพานต์ พิกพของท้าว
 สักกเทวราชแสดงอาการร้อน ท้าวสักกเทวราชจึงได้ตรวจดูสาเหตุเมื่อทราบเหตุแล้ว จึงสั่ง
 ให้วิษณุกรรมเทพบุตร ลงไปเนรมิตรบรรณศาลาไว้ ๒ หลังพร้อมเครื่องบริขารของบรรพชิต
 แล้วจารึกอักษรไว้ที่บานประตูว่าเป็นศาลา ที่ท้าวสักกะประทานไว้ กษัตริย์ทั้งสองเดินทาง
 มาถึงศาลาอ่านดูแล้วจึงเข้าพักอยู่ในศาลาทรงเพศเป็น ฤาษีอยู่ในป่านั้น พระนางสุขเมขลา ทำ
 หน้าที่หาผลไม้มาให้พระดาบส ต่อมาพระดาบสสิ้นพระชนม์ด้วยโรคาพาธอย่างหนึ่ง พระ
 นางสุขเมขลาโศกเศร้าเสียใจเป็นอย่างยิ่งเพราะขาดที่พึ่ง พระนางได้ทำฅาปนกิจของพระสวามี
 แล้วก็อยู่คนเดียวตามลำพังจนครรภ์แก่ครบถ้วน แล้วได้ประสูติพระ โอรส ด้วยอำนาจของ
 พระ โทธิสัตว์นั้น บังเกิดมีดอกปทุมทองขนาดใหญ่เท่ากัจจกรผุดขึ้นมาจากพื้นแผ่นดิน
 รองรับพระบาทของพระ โทธิสัตว์ พระราชเทวีจึงขนานพระนามพระ โอรสว่ามหาปทุมกุมาร
 ต่อมาเมื่อพระ โทธิสัตว์เจริญวัยแล้วก็ถามพระมารดาว่า ใครเป็นบิดาของลูก พระนางจึงตรัส
 บอกความจริงแก่พระ โอรส พระกุมารทราบว่าพระราชบิดาสิ้นพระชนม์แล้วก็เศร้าพระทัย
 พุดกับพระมารดาว่า ต่อไปนี้แม่ไม่ต้องออกไปหาผลไม้เลี้ยงลูกอีก ลูกจะหามาเลี้ยงแม่
 เอง พระนางไม่ยอมให้พระ โอรสไปเพราะยังเล็กอยู่ แต่เมื่อพระมารดาออกไปหาผลไม้แล้ว
 พระกุมารก็สะกดรอยตามไปเพื่อจะได้รู้หนทางที่พระมารดาเสด็จไป ถ้าเกิดมีอันตรายแก่
 พระมารดา จะได้ไปช่วยเหลือได้ อยู่มาวันหนึ่งพระนางสุขเมขลาถูกอสรพิษกัดที่เท้า พระนาง

ทนพิชไมไหวได้สิ้นพระชนม์ในที่นั่งนั้นเอง เจ้ามหาปทุมกุมารรอแม่อยู่นานกว่าปรกติ จึงออกติดตามไปดู เห็นแม่ถูกงูกัดนอนอยู่จึงได้คร่ำครวญบ่นเพื่อยู้อยู่ด้วยอาการต่างๆ จะสละอวัยวะต่างๆ ในร่างกายของตนเพื่อแลกเอาชีวิตของแม่กลับมา จนทำให้ร้อนไปถึงพิภพของท้าวสักกะ ท้าวสักกะทรงแปลงเป็นพราหมณ์ลงมาถึงที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ในเวลาถึงราตรี ทำที่เป็นถามชื่อและทางจะไปเมืองพาราณสี พระกุมารก็บอกหนทางแก่พราหมณ์ แล้วถามว่าท่านรู้จักยาที่จะรักษาแม่ของฉันไหม แม่ของฉันถูกงูเห่ากัด พราหมณ์ตอบว่ารู้ ถ้าได้หัวใจของมนุษย์ใส่เข้าไปในปากก็จะทำให้ชีวิตของแม่เจ้าฟื้นคืนได้ พระกุมารดีใจเป็นอย่างยิ่งเมื่อได้ฟังดังนั้น จึงได้อธิษฐานขึ้นว่าจะเอาหัวใจของตนเองแลกชีวิตของแม่เพื่อจะได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เมื่อเชือดหัวใจเข้าปากของมารดาแล้ว พระมารดาก็ฟื้นคืนมา ตัวเองก็สิ้นชีวิตลงเพราะทนความเจ็บปวดไม่ไหว พระนางสุเมฆลาราชเทวี เมื่อเห็นพระราชโอรสสิ้นพระชนม์ต่อหน้าอย่างนั้นก็เศร้าโศกเหลือที่จะพรรณนา พระนางบ่นเพื่อยู้อยู่เหมือนคนบ้า เมื่อได้สติแล้วพระนางจึงตั้งสัตยาธิษฐานของชีวิตพระกุมาร ด้วยอำนาจแห่งบุญของพระนาง ด้วยอำนาจแห่งความกตัญญูของพระโพธิสัตว์และด้วยอำนาจของพระอินทร์ พอจบคำอธิษฐานพระอินทร์ก็เอายาทิพย์มาโสรจสรงพระโพธิสัตว์ พระกุมารก็ฟื้นคืนมา ทั้งสองแม่ลูกก็มีความสุขโสมนัส ท้าวสักกเทวราชได้แสดงตนแก่คนทั้งสอง ตรัสชมเชยพระโพธิสัตว์แล้วเสด็จไปสู่ที่อยู่ของตน ส่วนพระโพธิสัตว์และพระมารดามีชีวิตอยู่มาจนสิ้นพระชนมายุ แล้วก็จุติไปสู่สุวรรคาลัย

28. ภัณฑาคารชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภกำลังพระปัญญาของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า สุณาहि เม ตัมหาราช ดังนี้ ความมีอยู่ว่า วันหนึ่ง ภิกษุ

ทั้งหลายสนทนากันอยู่ในโรงธรรมว่า ผู้มีอายุทั้งหลายน่าอัศจรรย์ พระศาสดามีพระปัญญา
 มาก แน่นหนา ว่องไว เป็นที่รำริง สอดส่อง คมกล้า ควรแก่การบูชาสักการะของเทพดา
 และมนุษย์ทั้งหลาย ทรงให้เทพดาและมนุษย์ทั้งหลายตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ศีลห้า
 โสดาปัตติมรรค สกทคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค ดังนี้ พระศาสดาทรงสดับ
 ถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นด้วยทิพยโสต เสด็จออกจากพระคันธกุฎีมายัง โรงธรรม ตรัสถามว่า
 ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า
 ด้วยเรื่องชื่อนี้ ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ถึงในกาลก่อน ตถาคตก็แก้ปัญหา
 ด้วยปัญญาของตน เหล่าเทพดาและมนุษย์พากันกระทำสักการะบูชาดังนี้แล้ว ก็ทรงนั่งอยู่
 อันภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอน จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดงว่า ในอดีตกาล พระราชาทรง
 พระนามว่า โกรพราช ครองราชย์อยู่ในมิลินทร ในแคว้นวิเทหรัฐ มีพระอัครมเหสีทรง
 พระนามว่า สุมนราชเทวี พระเจ้าโกรพราชนั้น ทรงตั้งอยู่ในธรรม บำเพ็ญทานรักษาศีล ใน
 กาลนั้น พระโพธิสัตว์จุติจากดาวดึงส์เทวโลก มาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางสุมน
 เทวี จำเดิมแต่พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิแล้วจนครบไตรมาส ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราชเสด็จมา
 ประทับอยู่ในอากาศ ได้เสวตฉัตรในราตรี ถามปัญหากับพระเจ้าโกรพราชว่า ข้าแต่มหाराช
 พระองค์จงทรงฟังปัญหาของข้าพเจ้า หนึ่งไม่มีสอง สองไม่มีสาม สามไม่มีสี่ สี่ไม่มีห้า ห้าไม่
 มีหก หกไม่มีเจ็ด เจ็ดไม่มีแปด แปดไม่มีเก้า เก้าไม่มีสิบ และสิบไม่มีสิบเอ็ดได้แก่อะไร
 ปัญหาที่ข้าพเจ้าถาม พระองค์จงแก้โดยเร็วภายในกำหนดเจ็ดปี เจ็ดเดือน เจ็ดวัน ถ้าพระองค์
 ไม่ทราบปัญหาของข้าพเจ้า พระองค์ก็จักสิ้นพระชนม์ ดังนี้แล้ว ก็เสด็จกลับยังทิพยสถาน
 ของพระองค์ในทันใดนั่นเอง ฝ่ายพระเจ้าโกรพราช แม้พระราชดำริอยู่จนสว่าง ก็ยังไม่ทรง
 ทราบความหมายของปัญหานั้น ครั้นเวลาเช้า จึงตรัสถามอำมาตย์ ผู้รักษาเรือนคลัง และ
 ผู้รักษาพระทวารพระราชมณเฑียร คนเหล่านั้นแม้สักคนเดียวก็ไม่ทราบ พระเจ้าโกรพราช
 ทรงหวาดหวั่นว่า ความตายจะพึงมีแก่เรา ตรัสเรียกพระเทวีมาตรัสถามว่า ดูกรเจ้าผู้เจริญ เรา
 ไม่ทราบปัญหาที่เทวดามาถาม เจ้าจงพิจารณาปัญหานั้นเถิด พระเทวีจึงกราบทูลว่า ข้าแต่
 เทวราชเจ้า โฉนเลย มนุษย์ทั้งหลายจะวิชันหาปัญหาของเทพดาได้ พระเจ้าโกรพราชได้
 สดับถ้อยคำของพระเทวีแล้ว ทรงพิโรธ ตรัสเรียกภักษณาการิกอำมาตย์มาสั่งบังคับว่า แน่

ภัณฑาคาริก ท่านจงจับพระเทวีไปประหารชีวิตเสีย ภัณฑาคาริกอำมาตย์คิดว่า เวลานี้สมควร
 ที่เราจะบำรุงพระเทวีไว้ก่อน จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระเทวีผู้เจริญ จำเดิมแต่นี้ไป ขอพระเทวี
 จงรักษาชีวิตไว้ก่อน ในวันรุ่งขึ้น พระราชเทวีทรงประสูตเป็นพระราชโอรส พระราชกุมาร
 มีพระกายดั่งสีทอง ภัณฑาคาริกอำมาตย์ได้เห็นพระราชกุมารแล้ว ให้ตั้งอยู่ในฐานะบุตร ช่วย
 อุปถัมภ์พระเทวีและพระราชกุมารด้วยข้าวและน้ำเป็นต้น พระราชเทวีนั้น เพราะอาศัย
 ภัณฑาคาริกอำมาตย์นั้นเลี้ยงพระกุมารจนเติบโต จึงขนานพระนามคล้ายกับภัณฑาคาริก
 อำมาตย์นั้นว่า ภัณฑาคาริกกุมาร พระราชกุมารมีชันษาได้เจ็ดปีเจ็ดเดือนเจ็ดวัน ในคราวนั้น
 ท้าวสักกเทวราชลงมรจากเทวโลก ทวงถามปัญหากับพระเจ้าโกรพยราช พระเจ้าโกรพยราช
 จึงตรัสว่า ข้าแต่ท้าวสักกผู้เจริญ ตั้งแต่ที่ท่านได้ถามปัญหาแก่ข้าพเจ้าไว้ ข้าพเจ้าได้ถามข้า
 ราชบริพารทั้งปวงแล้ว พวกเขาก็ตกกันไม่ทราบทั้งนั้น พรุ่งนี้ข้าพเจ้าจักถามปัญหาแก่
 ภัณฑาคาริกอำมาตย์แต่เช้าทีเดียว ครั้นยามเช้า พระเจ้าโกรพยราช จึงตรัสถามภัณฑาคาริก
 อำมาตย์ว่า ดูกรภัณฑาคาริกอำมาตย์ ท่านเป็นที่พึ่งของเรา เพราะท่านรู้จักคนผู้มีปัญญามาก
 ท่านจงให้เขาแก้ปัญหามา เราจักให้เงินทอง แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ แก้วมณี นารีที่ตักแต่ง
 เครื่องประดับพร้อมช้างร้อยช้าง ม้าร้อยม้า รถร้อยรถ โคร้อยโค ทองคำแสนตำลึงแก่ท่าน
 และจะให้ท่านเสวยราชสมบัติกึ่งหนึ่ง ภัณฑาคาริกอำมาตย์ จึงกราบทูลว่า บุตรของหญิงคน
 หนึ่ง มีรูปร่างงดงามในเรือนของข้าพระองค์ เป็นเด็กฉลาด พระเจ้าโกรพยราชมีพระทัยยินดี
 ตรัสว่า ท่านจงไปตามบุตรของท่านว่าสามารถจะแก้ปัญหามาได้หรือไม่
 ภัณฑาคาริกอำมาตย์ถวายบังคมลาพระเจ้าโกรพยราช แล้วรีบไปยังเรือนแล้วถามบุตร พระ
 โภธิสัตว์ได้ฟังคำของบิดาแล้ว มีจิตยินดีรับว่า ตกลง ดังนี้ ฝ่ายมารดากล่าวแก่บุตรว่า ดูกรลูก
 รัก เจ้ายังเด็กอยู่ จะรู้จักอะไร ถ้าเจ้าไม่รู้ ก็จะมีพืงมีแก่เจ้า พระโภธิสัตว์จึงพูดกับมารดาว่า
 ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าทราบอยู่แล้ว ทูลลาพระมารดา ขึ้นหลังคชาธารตัวประเสริฐ มีหมู่
 อำมาตย์แวดล้อม มหาชนทั้งหลาย ก็ประ โคมคนตรีขึ้นพร้อมกัน มหาชนทั้งปวงมีจตุรงค์
 เสนากองช้างกองม้ากองรถกองเดินเท้า เดินไปตามมรรคาด้านข้างหน้าของพระมหา
 โภธิสัตว์ พระมหาโภธิสัตว์เสด็จขึ้นคอช้างดำเนินไป ส่วนพระเจ้าโกรพยราช ทอดพระเนตร
 หนทางที่พระมหาโภธิสัตว์นั้นจะเสด็จมา เปรียบเหมือนนักเลงสุรากระหายสุรานั้นนั่งคอยแต่ว่า

จะดีมีอยู่ ฉะนั้น ครั้งนั้น พระมหาโพธิสัตว์เสด็จมาถึงพระทวารพระราชวัง ก็ลงจากหลังช้าง ทูลถามพระราชว่า ข้าแต่มหाराช ปัญหาที่ท้าวสักกะถามอย่างไร พระเจ้าโกรพยราชตรัสว่า ดูกรกุมาร เทพดาถามว่า หนึ่งไม่มีสอง สองไม่มีสาม สามไม่มีสี่ สี่ไม่มีห้า ห้าไม่มีหก หกไม่มีเจ็ด เจ็ดไม่มีแปด แปดไม่มีเก้า เก้าไม่มีสิบ และสิบไม่มีสิบเอ็ดได้แก่อะไร พระมหาโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงสดับคำของข้าพระบาท สิ่งซึ่งมีอยู่ในโลกนี้จะเสนอด้วยกุเขลีนรราชไม่มีเลย เพราะเหตุหนึ่งหนึ่งไม่มีสองนี้ จึงได้แก่ กุเขลีนรราช สิ่งที่มีเพียงสอง คือพระจันทร์และพระอาทิตย์ สิ่งที่จะเสนอด้วยพระจันทร์และพระอาทิตย์ไม่มี เพราะเหตุหนึ่งสองไม่มีสามนั้น จึงได้แก่ พระจันทร์และพระอาทิตย์ สิ่งซึ่งชื่อสาม คือ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ สิ่งที่จะเสนอด้วยพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ไม่มี เพราะเหตุหนึ่ง สามไม่มีสี่นั้น จึงได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ทวีปทั้งหลายซึ่งจะเสนอด้วยสิ่งทั้งสี่ คือ ชมพูทวีป ปุพพิเทหทวีป อมรโคยานทวีป และอุตตรกุรุทวีปไม่มี เพราะเหตุหนึ่ง สามไม่มีสี่นั้น จึงได้แก่ ทวีปสี่ ห้าไม่มีหกที่เทพดาถามนั้น คือ สิลห้า ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะเปรียบปานได้ ชนทั้งปวงมีศีลห้าประการไว้ ครั้นจุติจากโลกมนุษย์ไปแล้ว ด้วยอานุภาพของศีลห้าจะเข้าไปเกิดเป็นเทพดาในดาวดึงส์พิภพ เพราะเหตุหนึ่ง ห้าไม่มีหกนั้น จึงได้แก่ ศีลมีองค์ห้าประการ หกไม่มีเจ็ด คือ กามาพจรเทวโลกทั้งหกชั้น คือ ชั้นจาตุมหาราชิดา ดาวดึงสา ยามา ดุสิตา นิมมานรดี และปรนิมมิตรวสวัตติ ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือน เพราะเหตุหนึ่ง หกไม่มีเจ็ดนั้นจึงได้แก่ กามาพจรหกชั้น กุเขาที่วงรอบเขาพระสุเมรุอยู่เจ็ดชั้น ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือน เพราะเห็นนั้น เจ็ดไม่มีแปด จึงได้แก่ เขาสัตตบริภัณฑ์ซึ่งวงรอบแวดล้อมเขาพระสุเมรุอยู่เจ็ดชั้นนั้น แปดไม่มีเก้า คือ ศีลมีองค์แปดประการ ไม่มีสิ่งใดจะเสมอเหมือน เพราะเหตุหนึ่ง แปดไม่มีเก้านี้ จึงได้แก่ ศีลแปดประการ เก้าไม่มีสิบ คือ สภาวธรรมอันใดในโลกนี้ซึ่งจะเสมอเหมือนด้วยพระโลกุตตรธรรมเก้าประการ ไม่มี เพราะเหตุหนึ่ง เก้าไม่มีสิบนั้น จึงได้แก่ พระนพโลกุตตรธรรม สิบไม่มีสิบเอ็ด คือ ศีลสิบประการ ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้จะเสมอเหมือน เพราะเหตุหนึ่ง สิบไม่มีสิบเอ็ดนั้น จึงได้แก่ ศีลสิบประการ พระเจ้าโกรพยราช ได้เห็นอัศจรรย์ดังนั้นแล้ว มีพระทัยยินดี พระราชทานราชสมบัติทั้งสิ้นให้เป็นธรรมบูชา แก่พระโพธิสัตว์ กษัตริย์ทั้งปวง นำพระธิดาของตนมาถวายพระโพธิสัตว์ กระทำให้เป็น

ธรรมบูชา เสนาอำมาตย์ นางสีวิกัญญาและพวกพลนิกายทั้งปวง ก็ถวายเครื่องประดับทอง
 เงิน แก้วมุกดา แก้วมณี และผ้านุ่งห่มมีประการต่างๆ แล้วก็ยกท่อนผ้าขึ้น โบกไปมาเสียง
 กึกก้องไปด้วยเสียงดนตรี ตะโพนบัณเฑาะว์กลองเล็กใหญ่ เอิกเกริกได้มีแล้ว ในขณะนั้นเอง
 มหาปฐพีเป็นประหนึ่งว่าจะแตก ฉะนั้น ชนเหล่านั้นทั้งหมด ทำสาธุการด้วยข้าวตอกและ
 ดอกไม้ห้าสีแก่พระ โพธิสัตว์แล้ว กระทำอัญชลีกรนมัสการ ร้องถวายชัยมงคลกึกก้อง ท้าวเท
 วินทเทวราช ได้สดับคำวิสัยนาของพระ โพธิสัตว์นั้นแล้ว ตรัสว่า ดูกรกุมาร แต่นี้ไปไม่ช้าเลย
 พระราชบิดาก็จะอภิเษกพระองค์ให้เป็นกษัตริย์ ท้าวสุขัมบตีมฆวานเทวราชครั้นตรัสดังนี้
 แล้ว ประทานพรให้แก่พระราชกุมารแล้ว เสด็จกลับยังเทวสถานเทวโลกแล ในคราวนั้น พระ
 เจ้าโกรพยราช มีรับสั่งให้ตระเตรียมพลช้างพลม้า พลรถ พลเดินเท้า ให้ไปรับพระราชเทวีเข้า
 มายังพระราชวัง แล้วรอคอยซึ่งการเสด็จมาของพระราชเทวี ครั้นได้เห็นพระราชเทวีเจ้าเสด็จ
 มาถึงแล้ว ก็มีพระทัยโสมนัส เพราะเหตุที่จะได้สัมผัสถูกต้องพระสรีรกาย ของพระเทวีซึ่ง
 เป็นสตรีรัตน จึงเสด็จลุกขึ้นจากราชอาสน์เสด็จไปต้อนรับพระเทวี แล้วตั้งไว้ในตำแหน่ง
 พระอัครมเหสีดั้งเดิม แล้วทรงแต่งตั้งกัณหาคาริกราชกุมาร ในตำแหน่งกษัตริย์ ครั้นเสด็จ
 พระราชพิธีราชาภิเษกแล้ว พระมหาโพธิสัตว์พระราชทานมหาสมบัติแก่กัณหาคาริกรอำมาตย์
 จำเดิมแต่ขึ้นมา พระมหาโพธิสัตว์ทรงบังเกิดอยู่ในทศพิชราชธรรม ทรงบำรุงราษฎร เสวย
 ราชสมบัติอยู่โดยธรรม กษัตริย์ทั้งปวงถวายราชสมบัติของตนแก่พระโพธิสัตว์ ตกแต่งธิดา
 ของตนด้วยเครื่องประดับทั้งปวงมาถวายแก่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ประทานโอวาทแก่
 กษัตริย์เหล่านั้นว่า จำเดิมแต่นี้ไป พวกท่านอย่าได้ประมาท จงรักษาศีลห้า เจริญภาวนา สั่ง
 สมบุญกุศล อย่าเบียดเบียนสัตว์มีชีวิต อย่าถือเอาทรัพย์ของผู้อื่น อย่าเจรจาเท็จ อย่าประพฤติ
 ล้วงภรรยาผู้อื่น อย่าดื่มสุราเมรัย จงให้ทานสัพๆ ไป ดังนี้ ครั้นสิ้นพระชนมายุแล้ว ไปบังเกิด
 ในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติอันประเสริฐ พระศาลดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว
 ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตจะได้เป็นผู้มีปัญญามาก แต่ในอภักพนี้เท่านั้นหามิได้ ถึงใน
 กาลก่อน ตถาคตย่อมเป็นผู้มีปัญญามากแล้วทรงประกาศอริยสัจสี่ประการ ครั้นจบอริยสัจสี่
 ประการ แล้วทรงประมวลชาดกว่า นางสุมนเทวีในกาลนี้ กลับชาติมาเป็นนางมหายาใน
 กาลนี้ พระเจ้าโกรพยราชในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นท้าวสุทโธทนมหาราชพุทธบิดาในกาลนี้

ท้าวสักกเทวราชในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นพระอนรุทธะผู้มีจักขุทิพย์ไม่มีผู้อื่นจะยิ่งกว่าในกาลนี้ ส่วนภัณฑาคาริกอำมาตย์ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นพระอนนท์ในกาลนี้ เสนาอำมาตย์ราชบริวารในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นพุทธบริษัทในกาลนี้ ภัณฑาคาริกกุมารโพธิสัตว์ผู้มีพระบารมีมากกว่าชนทั้งปวงในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นพระสัพพัญญูโลกนาถในกาลนี้ ท่านทั้งหลาย จงทรงจำชาคณิไว้ ด้วยประการฉะนี้

29. พหลาคาวิชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภความกตัญญูในพระมารดา จึงตรัสคำว่า นตฺถิ สจฺจํ สมนํ ปุณฺณํ ดังนี้ ความมีอยู่ว่า วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายนั่งสรรเสริญความกตัญญูของพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่ใน โรงธรรม พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจะได้เป็นกตัญญูบุคคลแต่ในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ ถึงในกาลก่อน เราก็กได้เป็นกตัญญูบุคคลเหมือนกัน ดังนี้แล้ว ก็ทรงนั่งอยู่ อันภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอน จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล ในโกศลรัฐ กุฎุมพิตคนหนึ่งมีแม่โคตัวหนึ่ง ชื่อพหลาคาวิ นางโคพหลาคาวินั้น มีลูกน้อยอยู่ตัวหนึ่ง ในคราวหนึ่งนางพหลาคาวินั้นออกจากคอกโคไปแสวงหาหญ้ากับลูกน้อยของตนกับฝูงโคทั้งหลาย นางโคพหลาคาวินั้น เข้าไปในป่าแต่ตัวเดียว ส่วนลูกโคไปกับฝูงโค ในกาลนั้น ในป่านั้น มีเสือโคร่งอยู่ตัวหนึ่ง เสือโคร่งนั้น ได้เห็นนางโคกินหญ้าอยู่ คิดว่า เราจักจับนางโคตัวนี้กิน จึงเข้าไปใกล้นางโคนั้น นางโคนั้นยกหน้าขึ้นแลเห็นเสือโคร่งแล้วจึงพูดว่า ข้าแต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านมาเพื่อต้องการอะไร เสือโคร่งตอบว่า ข้าจะมาจับเข้ากินเป็นอาหาร นางโคจึงตอบว่า ข้าแต่เสือโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านจงคกินข้าพเจ้าไว้ก่อนเถิด ข้าพเจ้ามีลูกน้อยอยู่ตัวหนึ่ง จะ

ไปให้ลูกกินนมก่อนแล้วจะมาให้ท่านกินเป็นอาหาร เสือโคร่งจึงกล่าวว่า ถ้าคำของเจ้าจักษ์เป็นจริงไซ้ร้ ข้าจะงดโทษให้เจ้า นางพหลาคาวิลาเสื่อโคร่งไปหาลูก พุดกับลูกว่า ลูกรัก เจ้าจริบกินนมแม่เร็วๆ เถิด แม่จะไปให้เสื่อโคร่งกินเป็นอาหาร ลูกโคน้อย จึงถามว่า เหตุไฉน แม่จึงมาพุดอย่างนี้ แม่อย่าไปให้เสื่อโคร่งกินเลย ลูกจะไปให้เสื่อโคร่งกินแทนคุณแม่ แม่โคพุดว่า ลูกรัก แม่ได้ให้ปฏิญาณแก่เสื่อโคร่งไว้ว่าจะให้เสื่อโคร่งกินแล้วจึงมา คำของแม่เป็นคำจริงถึงร่างกายของแม่จะพินาศไป แม่ก็จะไม่ละทิ้งสังขารจริง เวลานั้น ลูกโคน้อยเดินร้องให้ตามแม่ไปยืนอยู่ข้างหลัง ได้พุดกับเสื่อโคร่งว่า ท่านเสื่อโคร่งผู้เป็นใหญ่ ท่านจงอนุเคราะห์กินตัวว่า จงให้ชีวิตแก่แม่ข้าเถิด เสื่อโคร่งพุดว่า ข้างดโทษให้เจ้า ข้าไม่กินเจ้าทั้งสองแล้ว ด้วยเดชาคุณภาพแห่งสังจะขันติและกตัญญู ภูพของท้าวสักกเทวราชจึงแสดงอาการร้อนขึ้น ท้าวสักกเทวราชทรงอวชันการ ครั้นทราบเหตุนี้แล้ว จึงลงมาจากสวรรค์ เข้าไปใกล้สัตว์ทั้งสามนั้น แล้วพาสัตว์ทั้งสามนั้น ไปยังเทวโลก ประทานทิพยพิมานอันเดี่ยรดายไปด้วยนางเทพอัปสรพันหนึ่ง พรังพร้อมไปด้วยโภคสมบัติทิพย์ กีกก้องไปด้วยการพ้อนรำขับร้อง กีกก้องดุริยางคนตรีมืองค์ห้าประการ เคลื่อนกลาดไปด้วยธงชายและธงปฎากเป็นอันมาก สำเร็จไปด้วยกามคุณเป็นของทิพย์ให้แก่สัตว์ทั้งสามนั้น สัตว์ทั้งสามนั้น ก็สละอตพาของตนเสีย แล้วได้อตพาเป็นเทวบุตร ในสำนักท้าวสักกเทวราชแล้วก็เสวยทิพยสุขอยู่ใน เทวโลก เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระคำรัสเป็นต้นว่า บุญกุศลส่วนคิงามซึ่งจะเสมอด้วยสังจะความจริง ขันติความอดทน และกตัญญูความ จักคุณที่ผู้อื่นกระทำไว้แก่ตนทั้งสามประการนี้ เป็นบุญราศีอย่างสูงสุดอย่างประเสริฐ นี้เป็นผลของสังจะขันติและกตัญญูตา พระศาสดารัตนทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ประมวลชาดกว่า ท้าวสักกเทวราชกลับชาติมาเป็นพระอนุรุทธะในกาลนี้ เสื่อโคร่งผู้เป็นใหญ่ที่เกี่ยวไปในป่า กลับชาติมาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราชพุทธบิดาในกาลนี้ นางพหลาคาวิกกลับชาติมาเป็นพระนางสิริมหามายาพุทธมารดาในกาลนี้ ลูกโคกลับชาติมาเป็นพระบรมโลกนาถในกาลนี้ ท่านทั้งหลาย จงทรงจำชาดกนี้ไว้ ด้วยประการฉะนี้

30. เสตบัณฑิตชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยพระนครกบิลพัสดุ ประทับอยู่ในนิโครธาราม ทรงปรารภถึงทานบารมี ศีลบารมี กล่าวคือการสละชีวิตของพระองค์เพื่อประโยชน์ให้แก่พระอานนท์ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า อหิ สกโกมิ โมเจตุ ดังนี้ ความมีอยู่ว่า ในกาลนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่าธรรมบาล อยู่ในนครพาราณสี เลี้ยงหนูเผือก โภธิสัตว์ไว้ตัวหนึ่ง มีสีเหมือนสังข์ หนูเผือก โภธิสัตว์นั้นรักษาศีลห้า บางวันรักษาศีลตั้งแต่เวลาเช้าจนถึงเวลาที่เที่ยง บางวันรักษาศีลตั้งแต่เวลาเที่ยงไปจนถึงเวลาเย็น พราหมณ์ธรรมบาลนั้น เดิมเป็นทาสของมหาเศรษฐีพราหมณ์ได้อาศัยหนูเผือก โภธิสัตว์นั้นจึงได้ทรัพย์เป็นอันมาก มีทั้งทาสทาสีเงินทอง บริบูรณ์มั่งคั่งในกาลนั้น มหาเศรษฐีเวลาไปสู่วิหารของกษัตริย์ ได้แวะมาเล่นกันหนูเผือก โภธิสัตว์ที่รักษาศีลห้า นั้น เล่นอยู่ตั้งแต่เวลาเช้าจนเวลากลางวันบ้าง ตั้งแต่เวลากลางวันจนถึงเวลาเย็นบ้างเป็นนิจันรินครมา เมื่อมหาเศรษฐีเล่นอยู่ได้จับที่ตัวหนูเผือกนั้นแล้วเอามือลูกศีรษะของหนู เผือกนั้นหยอกเล่นอยู่ หนูเผือก โภธิสัตว์นั้น คิดว่า วันนี้ท่านเศรษฐีมาเล่นกับเรา จะทำลายศีลเรา การที่ท่านเศรษฐีมาเล่นกับเรา ไม่สมควร เป็นบาป ท่านเศรษฐีมาจับเราไว้มันคง ความเวทนาจะมีแก่เรา บาปจะมีแก่มหาเศรษฐีนั้น ท่านมหาเศรษฐีจะทุบ จะขว้างไป ให้ตกเหนืออากาศพื้น ความเวทนาจะเกิดแก่เรา บาปจะมีแก่เศรษฐีนั้น เพราะเหตุนี้ ขอท่านมหาเศรษฐีอย่ามาเล่นกับเราเลย เราก็จะไม่เล่นกับท่านมหาเศรษฐี อยู่มาวันหนึ่ง ท่านมหาเศรษฐีมาจากที่เฝ้าบรมกษัตริย์ พระมหา โภธิสัตว์จึงเข้าไปใกล้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านมหาเศรษฐี ข้าพเจ้ารักษาศีลห้า วันนี้ ท่านก็ดี พราหมณ์ก็ดี อย่าได้เล่นกับข้าพเจ้าเลย ถ้าท่านเล่นกับข้าพเจ้าแล้ว บาปเป็นอันมากก็จะหลั่งไหลมาถึงท่าน ถ้าท่านไม่เล่นกับข้าพเจ้าแล้ว บุญกุศลเป็นอันมากก็จะหลั่งไหลมาถึงท่าน ท่านก็จะได้ประสบหนทางที่จะไปยังสวรรค์ พราหมณ์ ได้ฟังวาจา นั้นแล้ว บันดาลความโกรธหนูเผือก โภธิสัตว์นั้น จึงบังคับทาสกรรมกรว่า เจ้าจงจับหนูไปทุบศีรษะ โยนทิ้งเสียที่พื้นดิน แต่ท่านมหาเศรษฐีกลับได้คิดว่า การที่เราจะเอาหนูไปขายถึงจะได้ทรัพย์มา มาก สักร้อยตำลึง พันตำลึง ก็ไม่สมควร เราก็ดี พราหมณ์ก็ดี ได้เป็นผู้มีโทษสมบัติมากก็เพราะอาศัยหนูนี้ เพราะเหตุนี้ อุบัติหะอันตราย จักบังเกิดมีแก่เรา

เราจะต้องไปยังทุกทิศ ถ้าเราจะไม่กระทำอันตรายแก่หนู เราจักได้ไปสวรรค์ จึงรีบลุกขึ้นไปชิงเอาหนูได้แล้ว ออกจากเรือนของพราหมณ์ไปได้ไม่ไกลก็ล้มลง ได้รับทุกขเวทนา มาก หนูเผือกนั้นหลุดไปจากมือท่านมหาเศรษฐีแล้วก็หนีเข้าป่าหิมพานต์ไป ส่วนพราหมณ์ได้ยินเสียงร้องครวญครางของท่านมหาเศรษฐีแล้ว ออกจากเรือนไปดู ได้เห็นมหาเศรษฐี ก็ตกใจ จึงได้เอาน้ำไปรดให้ท่านมหาเศรษฐี จนท่านมหาเศรษฐีได้สติลุกขึ้นนั่งได้ ก็พาเข้าไปพักในเรือน ตั้งแต่วันที่หนูออกจากเรือนไปแล้ว พราหมณ์ก็ใช้ทรัพย์สินไป ต้องขายทาส ขายทาสี ขายบุตรธิดา ขายภรรยา ขายเรือน ขายผ้านุ่งห่ม ต้องนุ่งผ้าห่มขาด ถือกระเบื้องที่เย็บขอทาน ได้ความขัดสน เลี้ยงชีวิตด้วยความลำบาก ครั้นล่วงไปได้ปีหนึ่ง พระมหาโพธิสัตว์คิดถึงพราหมณ์ผู้เป็นนายผู้อยู่ในพระนคร จึงออกจากป่ามาไม่เห็นเรือนของพราหมณ์ ได้เห็นพราหมณ์ผู้มึนงงตัวเหม็น มีกระเบื้องสำหรับขอทาน นอนอยู่ใต้รถคร่ำคร่า ในเรือนของคนอื่น ก็มีน้ำตาหลังไหลเข้าไปจูบเท้าพราหมณ์ แล้วปลุกว่า ข้าแต่เจ้านาย ท่านจงลุกขึ้นเถิด พราหมณ์ได้ยินดังนั้นแล้วจึงถามว่าใคร หนูจึงพูดว่า เจ้านาย ข้าพเจ้าชื่อว่าเสตะ พราหมณ์ลุกขึ้น เห็นหนูเผือก ก็จำได้ แล้วระลึกขึ้นมาได้ถึงสมบัติของตนก็ร้องไห้ หนูเผือกจึงปลอบว่า ข้าแต่ท่านมหาพราหมณ์ ท่านอย่าคิดไปเลย ท่านพึงขายข้าพเจ้า แต่อย่าขายแก่เศรษฐี ท่านพึงพาข้าพเจ้าไปขายในราชสำนักเถิด พอแสงอรุณขึ้นมา พราหมณ์ก็อุ้มหนูเผือกนั้น เข้าไปยังพระราชนิเวศน์ พระราชาทอดพระเนตรเห็นพราหมณ์แล้ว ตรัสถามพราหมณ์ว่า ท่านอยู่ถึงแคว้นแคว้นไหน จึงได้เอาหนูมาจนถึงที่นี่ ท่านอยากจะได้ทรัพย์สักหมื่นกหาปณะ หรือสักแสนกหาปณะ หรือสักเท่าไรหนอ พราหมณ์จึงกราบทูลว่า ข้าพระบาทอยากได้โค ๑๐๐ ตัว ช้าง ๑๐๐ เชือก นางทาสีร้อยนาง ทาสร้อยคน นางกัญญาร้อยนาง เรือนร้อยหลัง และสมบัติทั้งปวงอย่างละร้อยๆ พระพุทธเจ้าข้า พระราชา ทอดพระเนตรเห็นหนูเผือกนั้นแล้ว ทรงบันเทิงพระทัย แล้วทรงรับเอาหนูไว้โดยเคารพ ทรงจุมพิตที่ท้องหนูบ้าง ที่ศีรษะหนูบ้าง จึงพระราชทานสรรพสมบัติอย่างละร้อยกับทั้งเครื่องประดับทั้งปวงแก่พราหมณ์ แล้วกระทำสักการะใหญ่แก่หนูนั้น ลำดับนั้น พราหมณ์ได้รับสมบัติทั้งปวงไปแล้ว ก็เป็นผู้มีศรัทธาใหญ่ตั้งแต่ก่อน หนูนั้นแสดงธรรมสั่งสอนบรมกษัตริย์กับหมู่มหาชนให้ตั้งอยู่ในธรรม ส่วนบรมกษัตริย์กับทั้งชาวพระนครทั้งปวงตั้งอยู่ในอโวกาท บำเพ็ญมหาทานรักษาศีล เพราะเหตุนี้

พระราชาและมหาชน จึงพากันขนานนามหนูเผือกโพธิสัตว์นั้นว่า ธรรมเสตบัณฑิต หนูเผือกโพธิสัตว์นั้น แสดงธรรมอยู่ในพระราชสำนักมาสิ้นกาลนาน ส่วนกษัตริย์กับทั้งมหาชน ตั้งอยู่ในโอวาทของพระมหาโพธิสัตว์ ครั้นกระทำกาลกิริยา ไปยังเกิดในเทวโลก ส่วนพระมหาโพธิสัตว์ ออกจากพระนครไปอยู่ในหิมวันตประเทศ รักษาศีลห้าประการอยู่ในที่รัมนิยสถาน ครั้นสิ้นอายุแล้วก็ไปยังเกิดในเทวโลก พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแสดงแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า พระราชาในกาลนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นพระสารีบุตรในกาลนี้ ท้าวสักกเทวราชในกาลนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นพระอนรุทธะในกาลนี้ ธรรมपालพราหมณ์ในกาลนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นพระมหากัสสปะในกาลนี้ มหาเศรษฐีที่ได้ขันหนูไว้ในกาลนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นพระอัมพตเถระในกาลนี้ เทพดาทั้งหลายในกาลนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นพุทธสาวก หนูผู้ทรงศีลชื่อธรรมเสตะในกาลนั้น กลับชาติมาเกิดเป็นพระสัพพัญญูอุดมกว่าสัตว์สองเท้า ดังนี้

31. ปุ่ปผชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยพระนครสาวัตถี ประทับอยู่ในเขตวันมหาวิหาร ซึ่งเป็นอารามของเศรษฐีชื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี ทรงปรารภทานบารมีของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า อิมินา คุยหิ เป็นต้น ความมีอยู่ว่า ครั้งนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยรูปเทียนดอกไม้และของหอม เป็นต้น แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ กษัตริย์ก็ดี พราหมณ์ก็ดี คฤหบดีก็ดี แพศย์ก็ดี สุทรก็ดี มีจิตเลื่อมใส นิมนต์พระสงฆ์ให้สงฆ์มาแล้ว กระทำสักการบูชาจักได้ผลอย่างไร พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดงเป็นอุทาหรณ์ว่า ในอดีตกาล มีพระราชาทรงพระนามว่าวิชัย ครองราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรมในวิสาขนคร วันหนึ่ง พระเจ้าวิชัยนั้น เสด็จไปยังมณฑลที่โรงธรรม ครั้งนั้น

พระพุทธรูปเจ้าทรงพระนามว่าสรณังกร บังเกิดขึ้นในโลก ในกาลนั้น มีพระภิกษุนามว่าอุสกะ พร้อมด้วยบริวารของท่านไปถึงวิสาขนคร พระเจ้าวิชัยทรงเลื่อมใส เสด็จไปต้อนรับกับทั้งบริวารของพระองค์ ถวายนมัสการแล้ว จึงนิมนต์พระเถระเจ้าให้ทรงน้ำด้วยน้ำหอมสี่หม้อ เมื่อพระเถระเจ้าทรงน้ำแล้ว พระราชาทรงชำระเท้าพระเถระเจ้าแล้ว ถวายผ้าคู่ของพระองค์ ถวายเครื่องสักการบูชาทั้งปวง ทรงนิมนต์ให้พระเถระเจ้านั่งเหนืออาสน์ แล้วบูชาด้วยเครื่องสักการบูชา แล้วมอบพระกายถวายตนแล้วกระทำความปรารถนาว่า ข้าพระเถระเจ้าผู้เจริญด้วยเดชแห่งบุญนี้ ขอให้สรรพสัตว์ในภพทั้งปวง เมื่อได้เห็นข้าพเจ้าแล้ว จงมีจิตเลื่อมใส ทำการบูชามอบกายถวายชีวิต ตั้งอยู่ในโอวาทของข้าพเจ้าเถิด พระเถระเจ้า ได้กระทำอนุโมทนาแล้ว พระเจ้าวิชัยราชได้สดับธรรมเทศนาของอุสกะเถระแล้ว ก็เกิดพระปิติโสมนัส ถวายนมัสการที่เท้าพระเถระเจ้าแล้ว ในเวลาสิ้นพระชนมายุ ได้ไปบังเกิดในวิมานทองอันกว้างใหญ่ถึงสิบสอง โยชน์ อันก็ก้องไปด้วยนางเทพอัปสรนับแสน เสวยทิพยสมบัติอยู่ในดาวดึงส์เทวโลก ครั้นจุติจากเทวโลกแล้ว ลงมาถือเอาปฏิสนธิในพระครรภ์พระนางสิริพันธิ พระมเหสีของพระเจ้าสิริพันธราชในสิริพันนคร เทพเจ้าทั้งหลายก็น้อมนำเอาน้ำสำหรับสสนานเป็นของหอมสี่หม้อเข้าไปถวายพระ ราชเทวีเจ้า ด้วยบุญญาฤทธิภาพของพระโพธิสัตว์เจ้าที่ได้ทรงน้ำพระภิกษุสงฆ์กษัตริย์ ร้อยเอ็ดพระองค์ ส่งราชบรรณาการมาถวายพระเจ้าสิริพันธราช ครั้นถ้วนทศมาส พระราชเทวีเจ้าก็ประสูติพระราชบุตร เทพเจ้าทั้งหลายก็ให้สาธุการสักการบูชาพระโพธิสัตว์เจ้าด้วยทิพพสุคนธาวารีและ ทิพพบุบผา ให้สาธุการด้วยทิพพภูษา พวงดอกไม้ทองพวงดอกไม้แก้วเจ็ด (ไม่สมบูรณ์)

32. พาราณสีราชชาดก

ในพาราณสีราชชาดกนี้ ไม่มีคำปรารภความเบื้องต้น ไม่มีเรื่องที่เป็นปัจจุบัน มีแต่เรื่องที่เป็นอดีต ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ความมีอยู่ว่า ได้ดับมาแล้ว สมัยหนึ่ง ในศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ในภัทรกาลปี่นี้ คราวนั้น มีสตรีผู้หนึ่งมีจิตรักใคร่กับสามี มีจิตบริสุทธิ์ด้วยอำนาจความสันทนาในสามีอย่างยิ่ง วันหนึ่ง สตรีผู้นั้นบูชาและถวายบิณฑบาตแก่ภิกษุสงฆ์มีองค์พระพุทธรูปเป็นประมุข แล้วตั้งความปรารถนาว่า ข้าพเจ้าจะเกิดไปในสรรพภพใด ขอให้ข้าพเจ้าพ้นจากความเป็นสตรี สามีนั้นขอให้ได้เป็นที่ชาย รักสนิทชิดชมกับข้าพเจ้า อนึ่งเถ่าถ้าหากว่า ข้าพเจ้าทั้งสองจะไปเกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานไซ้ ขอให้ข้าพเจ้ามีกายคิดเนื้อเป็นอันเดียว แต่ศิระษะนั้นขอให้เป็นสองหัว ดังนี้ พระศาสดาทรงทำอนุโมทนาแล้ว จึงเสด็จกลับยังพระวิหารพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ แต่นั้นมา สตรีผู้นั้นกับสามีดำรงชีพอยู่ในมนุษยโลกสิ้นกาลนาน ครั้นสิ้นอายุแล้ว ด้วยบุญกรรมนำไปให้เกิดเป็นหงส์ทอง อาศัยอยู่ที่สระประทุมฉิมวันตประเทศ หงส์ทองนั้นมีกายติดกัน แต่ศิระษะนั้นเป็นสองหัว หงส์สองหัวนั้นปรองดองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จะไปหากินที่ถิ่นใดก็พร้อมใจกันไป อยู่มาวันหนึ่ง นายพรานผู้หนึ่งเที่ยวไปถึงที่หงส์ทองอยู่นั้น เห็นหงส์ทองสองหัวติดกัน นึกอศจรรยใจ แล้วกลับมาทูลพระเจ้าพาราณสีให้ทรงทราบ คราวนั้น พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชพาราณสี พระเจ้าพาราณสีได้ทรงสดับทราบความแล้ว ทรงประทานทรัพย์และเสบียงอาหารแก่นายพรานแล้ว ตรัสอย่างนี้ว่า ถ้าหากว่า เจ้าจักไปนำหงส์นั้นมาให้เราได้ เราจักให้สมบัติแก่เจ้ามากยิ่งขึ้น นายพรานถวายบังคมลา ถือเอาเมณฑุสิงครนุออกจากพระนคร เข้าไปในฉิมวันตประเทศ จับหงส์ทองสองหัวนั้นได้ด้วยอุบายของตน แล้วนำมาถวายเป็นบรรณาการแด่พระเจ้าพาราณสี พระเจ้าพาราณสี ครั้นเห็นหงส์ทองนั้นแล้ว ทรงยินดีพระหฤทัยประทานทรัพย์และบ้านส่วยให้แก่นายพราน ท้าวเธอทรงรับหงส์ทองด้วยพระหัตถ์ พระอักรมเหสีอุ้มด้วยพระหัตถ์อันอ่อนนุ่มประทับยืนอยู่ ขณะนั้น หัวทั้งสองของหงส์ เปลี่ยนรัศมีดุจทองคำและบันลือสำเนียงไพเราะจับใจ พระนางทรงพอพระทัย ฝ่ายพระราชเทวีสดับเสียงอันไพเราะรับสั่งให้ใส่ไว้ในกรงทอง พระราชทานข้าวตอกกับน้ำผึ้งใส่ถาดทอง ต่อมา พระอักรมเหสี

กราบทูลพระเจ้าพาราณสีว่า ถ้าหากว่า ใครสามารถพรากหงส์ทองออกเป็นสองตัวได้ไซ้ร้ ตัวหนึ่งจะได้เลี้ยงไว้ในราชนิเวศน์ ตัวหนึ่งจะให้ไปเลี้ยงไว้ในสวนประสมสัตว์ พระเจ้าพาราณสีทรงมีรับสั่งให้อำมาตย์คนหนึ่งผู้ฉลาดนำหงส์ทองนั้นไปยัง เรือนของคนเลี้ยงไว้ อยู่มาวันหนึ่ง อำมาตย์ผู้นั้นเข้าไปเฝ้าพระราชบิดา กลับจากราชนิเวศน์เข้าไปใกล้หงส์ทองนั้น เอียงคอของตนเข้าไปให้ใกล้หัวหงส์ทองหัวหนึ่ง ประหนึ่งว่าจะกระชิบที่หู ไม่กล้าว่าอะไรเลย วางนกนั้นแล้วผละไปเสีย ฝ่ายอำมาตย์ผู้นั้นรอเวลาอยู่สองสามวัน จึงไปเลี้ยงหงส์อีกหัวหนึ่ง ทำเหมือนที่ทำแล้วแก่หงส์หัวที่หนึ่งนั้น เพราะเหตุเพียงเท่านี้ หงส์ทองทั้งสองหัวนั้นจึงเกิดทะเลาะกัน ไม่สนทนากัน คำว่ากันกระพือปีกจิกกัน ด้วยอำนาจความโกรธแรงกล้า สรีระแยกออกไปเป็นสองส่วน อำมาตย์ผู้นั้น นำหงส์ทองสองหัวไปถวายพระราชบิดา พระราชบิดาทอดพระเนตรเห็นนกสองตัวแล้ว ทรงพระโสมนัส ประทานทรัพย์และบ้านส่วนให้แก่อำมาตย์ แล้วมีรับสั่งให้นำหงส์ตัวหนึ่งไปเลี้ยงไว้ในราชนิเวศน์ แล้วให้นำหงส์อีกตัวหนึ่งไปเลี้ยงไว้ในสวนประสมสัตว์ ตรัสถามว่า ท่านทำอุบายอย่างไร จึงให้หงส์แยกจากกัน ออกเป็นสองตัวได้ พระเจ้าพาราณสีทรงสดับทราบความที่อำมาตย์กราบทูลนั้นแล้ว ได้ความสลดจิต จึงตรัสว่า โอ น่าใจหาย หงส์ทองสองหัวติดกัน เป็นสหยากรกสนิหมั่นถึงเพียงนี้ เมื่อถูกคนอื่นเขาขูให้แตกกันเข้า มาถือเอาโทษที่เขาขูให้แตกนั้นเป็นอารมณ์ แล้วไม่เอื้อเพื่อซึ่งความรักใคร่กันมานานถึงการแตกกันได้จะกล่าวไปใยถึง อย่างอื่นๆ เถ่า แม้ประชาชนทั้งมวลถือเอาโทษที่จะแตกร้าวกันไว้ ไม่พิจารณาแล้ว ทำไปอาจแตกร้าวกันได้เหมือนกัน พระราชบิดาทำความสลดจิตให้เกิดขึ้นแล้วด้วยประการฉะนี้ ตั้งแต่นั้นมา พระราชบิดาให้จับคนขุแห่ ให้ไล่ออกไปเสียจากรัฐของพระองค์ แต่โปรดให้ยกโทษเสีย ทรงสอนเหล่าราชบุรุษว่า ถึงแม้ชีวิตจะพรากจากกาย บุคคลอย่าจึงทำความแตกร้าวฉาน พึงสำรวมกายวาจาพิจารณาให้ถ่องแท้ แล้วจึงทำ นักปราชญ์ทั้งหลาย ใคร่ครวญแล้วจึงทำ ยังไม่ได้ใคร่ครวญก่อนแล้วจะไม่ทำ บุคคลไม่ใคร่ครวญไต่สวนแล้วทำลงไป ย่อมจะเดือดร้อนในภายหลัง เหมือนหงส์ทองสองหัวติดกัน ถูกอำมาตย์ผู้หนึ่งขูให้แตกกัน ต่างถือเอาคำของอำมาตย์คนขุ เลยแตกจากกันและกันหงส์ตัวหนึ่ง ได้ให้เลี้ยงไว้ในวัง หงส์ตัวหนึ่งให้ไปอยู่นอกวัง ต่างแยกกันไปได้ ประจักษ์แล้ว ต่อแต่นั้นมา พระราชบิดาทรงครองราชสมบัติโดยธรรมสม่ำเสมอ ชาวพระนคร

ได้อยู่ด้วยความปรองดองกัน มนุษย์ผู้อยู่ในสกลรัฐ ระวังกายวาจาจิตเรียบร้อยดี พระเจ้าพาราณสีตั้งพระทัยบำเพ็ญสมมติสภารมีเป็นเบื้องหน้า เสด็จไปตามกรรมที่ทำไว้ เคลื่อนจากชาตินั้นแล้วดำรงอภาพเป็นพระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญสัตตศกมหาทานเสร็จ แล้วเสด็จไปอุบัติในดุสิตบุรีเทพดาในหมื่นจักรวาลวิงวอนให้จุติ ทรงพิจารณาปัญจมหาวิโลกนะ ถือปฏิสนธิในพระครรภ์แห่งพระมหายา โดยล่วงไปสิบเดือน ก็ประสูติจากพระครรภ์แล้ว ถึงความเป็นหนุ่มตามลำดับ ครองขรवासได้ยี่สิบเก้าพรรษา ได้พระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ในสมัยเที่ยงคืนวันหนึ่ง มีหมู่เทพดาหมื่นจักรวาลกับนายฉันทน์ที่เป็นสหายแวดล้อม เสด็จออกสู่มหากิเณษกรรมณ์ ทรงบำเพ็ญมหาปธานวิริยะอยู่ในป่าอินนารัณรมย์ถึงหกพรรษา ต่อมาได้เสวยมธุปายาสอันนางสุชาดานำมาถวาย แล้วเสด็จขึ้น โทษบัลลังก์ ตั้งพระพักตร์ต่อบุรพทิศดำรงจิตโดยสมาธิวัตร ทรงกำจัดพระยามารทั้งมารพลแล้ว ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณเป็นอนันตบริวาร ทรงประทานธรรมเทศนาแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระศาสดาครั้งทรงนำธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า นายพรานเนื้อผู้เที่ยวไปในป่าในกาลนั้น กลับชาติมาคือพระฉันทนเถระคนเลี้ยงม้า หงส์ทองตัวหนึ่งในกาลนั้น กลับชาติมาคือพระภิรมานนทเถระ หงส์ทองตัวหนึ่งในกาลนั้น กลับชาติมาคือพระกาลุทายีเถระผู้แสดงหนทางอำมาตย์ผู้ฉลาดในกาลนั้น กลับชาติมาคือพระสารีบุตรเถระผู้มีญาณปรากฏแล้ว บริษัททั้งหลายแม้ที่เหลือในกาลนั้น กลับชาติมาคือพุทธบริษัท พระเจ้าพาราณสีในกาลนั้น กลับชาติมาคือเราพระอภิสิมพุทธโฆ ขอท่านทั้งหลายจงทรงจำชาดกไว้ด้วย ด้วยประการฉะนี้

33. พรหมโฆสราชชาดก

ในพรหมโฆสราชชาดกนี้ ไม่มีคำปรารภความเบื้องต้น ไม่มีเรื่องที่เป็นปัจจุบัน มีแต่เรื่องที่เป็นอดีต ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ความมีอยู่ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล มีเมืองอยู่เมืองหนึ่ง นามว่ากุสุมภური เป็นเช่นไร? เป็นเมืองกว้างขวางประมาณหลายพันโยชน์ มีสวนและสระโบกขรณีต่างๆ เป็นที่สำราญรื่นรมย์ อุดมไปด้วยหัยรถคชพาหนะและประกอบด้วยนารัตนะ พระราชาทรงพระนามว่าพรหม โฆส ครองราชสมบัติอยู่ในเมืองกุสุมภური นั้น พระอักรมเหสีของพระราชาพระนามว่าสุนันทาเทวี สมัยหนึ่ง พระสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปฐมุตตระ ได้อุบัติแล้วในโลก ทรงประทับอยู่ในเมืองกุสุมภური พระเจ้าพรหมโฆส ทรงอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคเจ้ากับภิกษุสงฆ์ด้วยโชนียาหารและปานียาหารประมาณ ได้สิบหกพรรษา และทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงมหาชนด้วยสังควัตถุสัพการ ประชาชนทั้งปวง ไม่มีโรครภัย เป็นสุข พระราชาสมบุรณ์ด้วยอนกชนและธัญญาหาร เวลานั้น พระราชา ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงแสดงธรรมเป็นนิรันดร์เถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งบนธรรมาสน์ แสดงธรรมด้วยเสียงอันไพเราะ ปิติธรรมได้เกิดขึ้นแล้วแก่หมู่นางสนม เพราะได้ฟังธรรม ครั้นจบธรรมเทศนา เทพดาและมนุษย์ทั้งหลายแปดสิบพัน โกลิได้บรรลุธรรมภิกษุสมัย ขณะนั้น ภพแห่งท้าวโกสิย์แสดงอาการร้อนท้าวสักกเทวราช สอดส่องคู่มือรู้เหตุ นั้น คิดว่า พระเจ้าพรหมโฆสนี้ ครองราชสมบัติอยู่เราจักไปทดลองดู ตรัสเรียกพระมาตลีมาสั่งว่า ท่านจงแปลงกายให้เหมือนรูปสุนัข ลงไปมนุษย์โลกก่อน แล้วเราจักตามไปภายหลัง พระมาตลีรับเทวบัญชาแล้วลงมาจากเทวโลก ไปถึงเมืองกุสุมภური คนเหล่านั้น ยืนอยู่ในท่ามกลางพระนคร ส่วนมาตลีเทพบุตรบันลือเสียงดังก้องกังวานขึ้นสามครั้ง แผ่นดินไหว ชาวนครตกใจ พากันวิ่งหนีไปทางโน้นทางนี้ มนุษย์บางพวกหนีไปซ่อนอยู่ตามภูเขาพุ่มไม้บ้าง ตามชายฝั่งแม่น้ำบ้าง ลำดับนั้น พระราชาสดับศัพท์โฆมาแล้ว ตกพระทัย เสด็จขึ้นไปประทับอยู่บนปราสาทเจ็ดชั้น แล้วตรัสถามว่า นั่นเสียงอะไร มาตลีเทพบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ สุนัขของข้าพระบาทหิว ขอพระองค์จงประทานข้าวสุกเถิด พระราชา สดับเรื่องนั้นแล้ว บังคับพวกมนุษย์แล้ว มนุษย์ทั้งหลาย กระทำตาม

พระคำรัสของพระราชาราชแล้ว สุนัขกัคนินข้าวสุกนั้นคราวเดิวนั้นเอง ยังไม่อิ่ม สุนัขได้ทำเสียงอุโฆษขึ้น จนครั้งที่สาม มาตลีเทพบุตรทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ สุนัขของข้าพระบาทหิวเคี้ยวกินข้าวสุกแล้วยังไม่อิ่ม ในเมืองนี้ มีคนพวกอธรรมอยู่มาก พระองค์จงประทานคนพวกอธรรมเหล่านี้ คือ คนผู้ทำลายกฏีวิหารและเทวสถาน คนนอกตัญญู คนไม่เคารพรักมารดาบิดาครูและพี่น้องของตน และไม่ปกครองบุตร ภรรยา คนผู้เบียดเบียนสัตว์มีชีวิต และตัดหัวคนเดินดงชิงเอาทรัพย์ คนที่นิทาว่าร้ายสมณพราหมณ์ คนที่ไม่คบพวกชอทาน สตรีมีครรภ์ทำให้ลูกตนไป คนที่เต็มใจที่ดินให้เขาแล้วภายหลังกลับคำเรียกคืนเข้าครอบครองเสียเอง คนผู้ให้โภชนะแก่ภิกษุแล้วเอามาริโภคเสียเอง คนผู้ขับไล่ภิกษุไปเสียจากอาสนะ พวกพ่อค้าพาณิชย์ที่รับเอาทรัพย์ของเขาไว้ขายของชำรุดเสียหายให้เขา คนไม่ยินดีฟังธรรม ไปคิดนึกรการอะไรๆ อื่นเสีย พระองค์จงประทานให้คนพวกนั้นทั้งหมดแก่สุนัขกินเสียเถิด พระเจ้าข้า พระราชาทรงทำเช่นนั้นแล้ว จำเดิมแต่นั้นมา พระมหาโพธิสัตว์บำเพ็ญบุญมีทานและศีลเป็นต้น ประทานโอวามแก่หมาชน ทรงครองราชสมบัติโดยธรรมสม่ำเสมอ เมื่อสิ้นพระชนมายุแล้ว มีสวรรค์เป็นที่ดำเนินไปข้างหน้า ชนชวานครตั้งอยู่ในโอวาทพระโพธิสัตว์แล้ว ได้ไปเกิดในเทวโลก พระศาสดาครั้งทรงนำธรรมเทศนานี้มาแล้ว จึงประกาศดูรายยัสัจจกถาทั้งปวงแล้วประชุมชาดกว่า ท้าวสักกเทวราชในกาลนั้น กลับชาติมาคือพระอนุรุทธะ มาตลีเทพบุตรในกาลนั้นกลับชาติมาคือพระอนนทเถระ นางสุนันทาเทวีในกาลนั้น กลับชาติมาคือนางอุบลวรรณาเถรี มหาชนในกาลนั้น กลับชาติมาคือพุทธบริษัท ส่วนพระเจ้าพรหมโฆสในกาลนั้น กลับชาติมาคือเราเอง สัมมาสัมพุทธเจ้า โลกนาถ ขอท่านทั้งหลาย จงทรงจำชาดกไว้ด้วยประการฉะนี้

34. เทวรุกขกุมารชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภทานบารมีของพระองค์ ตรัสคำนี้ว่า อิมินา จ ปน ภนเต ดังนี้ ความมีอยู่ว่า ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่งออกจากบ้าน ถือเอาดอกไม้ธูปเทียนและอาหารเข้าไปสู่พระเชตวัน ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ยืนอยู่ที่ควงข้างหนึ่ง บูชาพระธรรมด้วยดอกไม้ธูปเทียนและอาหาร ขณะนั้น ดอกไม้ธูปเทียนและอาหารแตกกระจายออกไปตั้งพัน เกิดขึ้นขึ้นบูชาพระธรรมตรงพระพักตร์ของพระศาสดา ด้วยเดชและด้วยกำลังแห่งการบูชา บุรุษนั้นเห็นอัศจรรย์แล้วเกิดโสมนัส สรรพัตนะปรากฏขึ้นแล้วในบ้านของตน จึงถือเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งจนตลอดชีวิต ภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากันในโรงธรรม พรรณนาอยู่ว่า ชื่อว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทรงไว้ซึ่งกำลังคุณมากมาย สัตว์ทั้งหลายมีเทวดามนุษย์คนธรรพ์ครุฑนาคกินนรและพรหมเป็นต้น ทำการบูชารัตนตรัยด้วยกำลังศรัทธา สมบัติทั้งหลายได้ปรากฏเห็นประจักษ์อย่างนี้ สัมปรายภพเป็นอย่างไร ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสดับด้วยทิพย์โสตเสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า ชื่อว่าทานอันบุคคลให้แล้วด้วยศรัทธาจิต ผลอันอภิญญาเยี่ยมปรากฏในปัจจุบันทีเดียว ผลทานเป็นของอัศจรรย์ นักปราชญ์แต่ปางก่อน ได้บูชาพระพุทธรูปซึ่งมีญาณยังไม่แก่กล้า ย่อมได้สมบัติในปัจจุบัน ด้วยกำลังแห่งผลบูชา ดังนี้แล้ว ทรงนั่งไป อันพระภิกษุทั้งหลายทูลขอ จึงทรงนำอดีตนิทานแสดงว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล มีพระราชาองค์หนึ่ง ครองราชสมบัติอยู่ในปุรินทนคร คราวนั้น พระโพธิสัตว์ได้เกิดในตระกูลคนเข็ญใจ ชื่อว่าเทวรุกขกุมาร วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ ลุกขึ้นแต่เช้า เกี่ยวหญ้าและหาฟืนมาขาย ได้ทรัพย์มาเลี้ยงชีพ พระโพธิสัตว์นั้น รักษาปัญญาจิตสมาทานอุโบสถ วันต่อมา เข้าไปสู่วป่า ได้เห็นต้นรัง ส่งรัศมี ประหนึ่งแสงสุริโยทัย พระโพธิสัตว์นึกไปว่า ไม่วางต้นนี้สวยงาม ชะรอยอะไรจะมีในที่นี้ จึงเดินเข้าไปใช้ต้นรังกนั้น มองดูที่นั่น ได้เห็นพระพุทธรูป ทบोकไว้พระพุทธรูป กล่าวว่า ข้าแต่พระโลกนาถผู้เจริญ ผู้เป็นที่พึ่งภรรมาของ โลก ก็แล ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว นำดอกไม้ทั้งหลายมาบูชาพระพุทธรูป นึกผ้าห่มของตนออกทำเป็นวิชนี ปัดกวาดภายใต้ต้นรัง นึกผ้าซึ่งไม่มีค่าของตน

ออกทำเป็นแผ่นธงบูชาพระพุทธรูปไว้ด้วยเศียรหาง คิ้วด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ทำความ
 प्रารณาน่า ด้วยบุญกรรมอันนี้ ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐสุดกว่า
 สรรพสัตว์ ในกาลหน้า ก็ถ้าเมื่อยังที่ขวยอยู่ในสงสารวัฏ พึงไปเกิดในอุดมตระกูล บริบูรณ์
 ด้วยกำลัง รูปงาม มีปัญญา ประเสริฐสุดกว่าเหล่ามนุษย์ พวกปัจเจกามีตรมิจโรเป็นต้น อย่าได้มี
 มาเฉพาะหน้าของข้าพเจ้า ขอให้ข้าล่วงพ้นเวรภัยทั้งมวลเป็นบรมสุข คราวนั้น มีหญิงหม้าย
 คนหนึ่ง รักษาศีลห้า มีอาชีพเกี่ยวหญ้าหาฟืนขายเลี้ยงมารดา ในเวลาต่อมาหญิงนั้นกลับ
 จากป่าเดินมาพบพระพุทธรูป ได้เข้าไปนมัสการฉีกผ้าโพกศีรษะตรงกลางออก บูชา
 พระพุทธรูปท่อนหนึ่ง ตั้งความปรารณาน่า ด้วยการบูชาด้วยผ้านี้ ขอให้ข้าพเจ้าพึงไปเกิด
 เป็นหญิงมีรูปทรงผิวพรรณงาม ดังเทพกัญญา จงได้เป็นอักรชายาของชายคนนั้น ขออย่าให้
 ข้าเป็นคนเซ่ใจ นับได้แสนแห่งชาติ ขอให้ไปเกิดในสกุลพราหมณ์หรือกษัตริย์เป็นใหญ่
 กว่าชนทั้งมวล อันมนุษย์และเทพดาทั้งหลายบูชาแล้ว ผ้าอาภรณ์พึงให้เกิดมีร่ำไป กว่า
 ข้าพเจ้าจะได้ถึงพระนิพพาน ดังนี้แล้ว ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ลูกออกจากอาสนะมานั่ง
 อยู่ในที่นั้นนั่นเอง ลำดับนั้น ด้วยเดชแห่งบุญแห่งชนทั้งสองที่ได้ทำไว้แล้วในปางก่อน และ
 ด้วยอานุภาพกุศลที่ชนทั้งสองได้สร้างในปัจจุบัน ชนทั้งสองก็ได้เป็นสามีภรรยา กัน ตาม
 ปรารณา พระศาสดาทรงหมายเอาเรื่องนี้ จึงตรัสสอนพุทธบริษัทเสียว่า ชนเหล่าใด แม้
 จะเป็นเด็กหนุ่มสาว สูงอายุ คนพาล บัณฑิต ผู้มีงมีหรือยากจนทั้งมวล ย่อมมีความตายเป็นไป
 ในเบื้องหน้า ชนทั้งปวงนั้น สมทานศีลห้า รักษาไม่ให้ขาด เว้นจากปาณาติบาต งดเว้น
 สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ทุกวันข้างขึ้น ข้างแรม สิบห้าค่ำ แด่ค่ำ สิบสี่ค่ำ ชนเหล่าใด ทำ
 พุทธบูชา ชนเหล่านั้น ย่อมยินดีในเทวโลก ชนเหล่าใด ถวายผ้าทำพาดนพระพุทธรูปเจดีย์เป็น
 ต้น ชนเหล่านั้น ย่อมจะได้ร่ำนมัยในเทววิมาน ด้วยผลแห่งบุญที่บำเพ็ญแล้วนั้น ชนเหล่าใด
 ได้ทำเพ็ญศทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องยานพาหนะ ที่นั่ง ที่นอน
 ประทีป สิบอย่างนี้หรือบริจาคแต่อย่างหนึ่งก็ดี ชนเหล่านั้น ครั้นทำลายขันธแล้ว จะได้ไป
 ร่ำนมัยอยู่ในเทวโลก จะได้เป็นพระอินทร์เจ็ดชาติ จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชและ
 ประเทศราชถึงพันชาติ จะไม่เกิดในอบายภูมิสี่ จะเกิดในมนุษย์โลก จะไม่เกิดในตระกูลต่ำมี
 ทาสทาสีเป็นต้น ย่อมจะเกิดในตระกูลกษัตริย์และพราหมณ์ ด้วยอำนาจแห่งผลบุญนั้น ถ้า

สัตว์เดียรัจฉานปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าไปชั่ว เมื่อได้อัฏฐภาพเป็นมนุษย์แล้ว จะบริบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓๒ ประการ ประกอบด้วยวิสารทญาณเฉียบแหลม ถ้านุญนั้นบกพร่องไป จะได้ผลติดต่อก่อขึ้นใหม่ในปัจจุบัน บุญเก่านั้นยังไม่สิ้นไปตราบใด อันตรายจักวินาศไปตราบนั้น โรค ๘๖ ชนิดภายในมิวรรณ โรคเป็นต้นจักพินาศไป ภัย ๑๐๘ ชนิดมีราชภัยเป็นต้น จักไม่มีมาพ้องพาน จะเป็นอิสรภาพทั่วทุกสถาน คนทั้งหลาย อันมนุษย์และเทพยดาจะบูชาเป็นนิത്യ จะมีความสุขสบายจิตทุกๆ อริยาบถ ด้วยผลแห่งบุญนั้น

35. สลทชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตะวัน ทรงปรารถนาซึ่งปัญหาที่พระองค์ทรงแก้แก่กาและหนอน ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า อหิ ชาติโก หุตฺวา ดังนี้ ความมีอยู่ว่า ก็โดยสมัยนั้นแล ภิภุฑูทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรม นั่งพรรณนาคุณของพระศาสดาว่า อาวุโสทั้งหลาย พระตถาคต มีพระปัญญามาก หนักแน่น ลึกซึ้ง ว่องไว แก่กล้า เบิกบาน โดยที่สุด แม้แต่ปัญหาของสัตว์เดียรัจฉานพระองค์ทรงพยากรณ์ได้ พระตถาคตมีพระปัญญามากเทียวหนอ พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า ภิภุฑูทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร หนอ เมื่อภิภุฑูทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า ภิภุฑูทั้งหลาย เราจะได้วิสันชาติรัจฉานปัญหาในชาตินี้เท่านั้นก็หาไม่ ถึงในกาลก่อน ตรัสปัญหาเช่นนี้ก็เคยมีมาแล้ว ดังนี้แล้ว อันภิภุฑูทั้งหลายทูลวิงวอน ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า ดูกรภิภุฑูทั้งหลาย ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่าพรหมทัต ครองราชสมบัติในพาราณสีนคร ก็ในคราวนั้น พระโพธิสัตว์อุบัติในกุ่มมพิภสกุล เมื่อถ้วนทศมาส ก็คลอจากครรภ์มารดา พระโพธิสัตว์เจริญวัยขึ้นโดยลำดับ กาลต่อมา เมื่อบิดาตายไปแล้ว ได้ทรัพย์สมบัติมาก คิดว่า เราจะบริจาคนำไปเป็นทางไปสู่สวรรค์ แล้วบริจาคนำไปแจกจ่ายทั้งหลาย ถึงเจ็ดวันแบ่งทรัพย์ที่เหลือทั้งหมด

เป็นสองส่วน แบ่งถวายพระราชาส่วนหนึ่ง มอบให้แก่หมู่ญาติที่ปวงเสียดส่วนหนึ่ง แม้พระองค์เองเข้าสู่ป่าหิมพานต์ แล้วไปบวชเป็นดาบสอยู่ในอาศรมในป่าหิมพานต์นั้น เลี้ยงชีวิตด้วยรากไม้และผลไม้ บำเพ็ญกสิณบรกรรมได้มานานอยู่สิ้นกาลนาน คราวนั้น มีต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง ตั้งอยู่ด้านปราจีนทิศแห่งอาศรมมีตักแตนตัวใหญ่ตัวหนึ่งตัวใหญ่เท่าลูกฟักอาศัยอยู่ที่ต้นไทรใหญ่นั้น ในคราวนั้น มีนกครุฑตัวหนึ่ง ออกจากภพเที่ยวไปในสรรพทิศ ไม่ได้อาหารกินถึงเจ็ดวัน บินมาถึงมหานิโครธ นั่งจับเจ่าอยู่ เห็นตักแตนตัวใหญ่ตัวหนึ่งแล้ว คิดว่า โอหนอ วันนี้เราได้กินอาหารหละ ดังนี้แล้ว พูดกะตักแตนตัวใหญ่ว่า แน่ะตักแตนตัวใหญ่ เราจะกินตัวท่านละ ตักแตนตัวใหญ่ได้ฟังนกครุฑแล้วตกใจ คิดว่า เราจักทำอุบายอย่างไร นกครุฑตัวนี้มีกำลังมาก จักกินเรา ชีวิตของเราย่อมไม่มี ตักแตนตัวใหญ่พูดกะนกครุฑว่า แน่ะท่านมหานกครุฑผู้เจริญ ท่านรู้จักสิ่งใดจึงจะกินเรา ลำดับนั้น นกครุฑได้กล่าวกะตักแตนตัวใหญ่ว่า แน่ะตักแตนตัวใหญ่ ตัวท่านรู้จักกรรมหรือ ตักแตนตัวใหญ่กล่าวว่า แน่ะนกครุฑ เรา รู้จักกรรม นกครุฑกล่าวว่า แน่ะตักแตนตัวใหญ่ ท่านรู้ จงบอกเรา ตักแตนตัวใหญ่พูดกะว่า นกครุฑผู้เจริญ เราจะถามปัญหาสี่ข้อ ถ้าวา ท่านรู้ จงกินเราเถอะ ถ้าวา ท่านไม่รู้ จะกินเราศิระษะของท่านจักแตกเจ็ดภาค ดังนี้แล้ว จึงถามปัญหา นกครุฑได้วิสาขนาแล้ว ครั้งนั้นแล ตักแตนตัวใหญ่กล่าวว่า นกครุฑผู้เจริญ ท่านไม่รู้ความหมายหรืออธิบาย แม้แต่สักข้อหนึ่งเลย ท่านจะกินเรา ยังไม่ได้ ถ้าวา ท่านจะขึ้นกินเรา ศิระษะของท่านจักแตกออกเจ็ดชิ้น ถ้าวา ท่านจะกินเราให้ได้ เรามาพากันไปถามพระดาบส พระดาบสพยากรณ์สมคำของท่าน ท่านจงกินเราเถิด ลำดับนั้น นกครุฑตอบว่า ดีแล้ว นกครุฑผู้เจริญ เราจักไป ดังนี้แล้วก็พากันบินไปยังสำนักพระดาบส ขึ้นอยู่ที่ควกรข้างหนึ่ง ตักแตนได้กล่าวกะดาบสว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า นกครุฑตัวนี้จะกินข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าถามปัญหาสี่ข้อ นกครุฑไม่สามารถแก้ได้แม้สักข้อเดียว ข้าพเจ้าทั้งสองจึงพากันมา ขอท่านช่วยวิสาขนาปัญหา ทำเนื่อความปัญหาให้แจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้าทั้งสองด้วยเถิด พระดาบสถามว่า แน่ะตักแตนตัวใหญ่ ปัญหาสี่ข้อนั้นท่านถามว่า กระไร นกครุฑเขาแก้ปัญหาได้ความว่าอย่างไร ตักแตนตัวใหญ่จึงบอกอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สภาวะสิ่งหนึ่งงามยิ่ง ได้แก่ สิ่งอะไร นกครุฑพยากรณ์ว่า สภาวะสิ่งหนึ่งชื่อว่างามยิ่งนั้น ได้แก่ พระจันทร์ วันเพ็ญสิบห้าค่ำ ดาบสถามว่า จริงหรือ เจ้าครุฑ นกครุฑตอบ

ว่าจริง ท่านผู้เจริญ พระดาบสพุดคะนนครุฑว่า แน่จนครุฑ ท่านหาผู้จักพยากรณ์ปัญหาให้
 ถูกได้ไม่ แล้วพยากรณ์ว่า แน่จนครุฑ สภาพอันหนึ่งชื่อว่างามยิ่งนั้น ได้แก่ คีล ๕ คีล ๘ คีล
 ๕ คีล ๘ เหล่านี้ มีอยู่แก่มนุษย์พวกใด มนุษย์พวกนั้น ชื่อว่างามยิ่งในโลกรนี้และโลกหน้า
 ตักแตนตัวใหญ่ให้สาธุการว่า ดีละ กล่าวอีกว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าถามว่า สภาพอันหนึ่งชื่อ
 ว่ายาวยิ่ง ได้แก่ สิ่งอะไร นครุฑพยากรณ์ว่า สภาพอันหนึ่งชื่อว่ายาวยิ่งนั้น ได้แก่ หนทางที่
 มหาชนเดินไปมาทุกๆ วัน พระดาบสถามว่า จริงหรือเจ้านครุฑ นครุฑตอบว่า จริง ท่านผู้
 เจริญ แล้วเฉลยว่า แน่จนครุฑ ท่านหาผู้จักพยากรณ์ปัญหาให้ถูกได้ไม่ แล้วพยากรณ์ว่า ท่าน
 จงฟัง สภาพอันหนึ่งชื่อว่ายาวยิ่งนั้น ได้แก่ ธรรม ๒ ประการ คือ สัมปติธรรม และอสัมป
 ติธรรม ธรรม ๒ ประการนี้ ชื่อว่ายาวและไกลกัน เหมือนดั่งฝั่งสมุทร หรือแผ่นดินกับฟ้า
 ฉะนั้น ชื่อว่า สัมปบุรุษไกลจากพวกอสัมบุรุษด้วยคุณร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า แน่จนครุฑ
 ท่านพุดว่า สภาพอันหนึ่งชื่อว่ายาวยิ่ง ได้แก่ หนทาง ข้อนั้นผิด ตักแตนตัวใหญ่ให้สาธุการ
 แล้วกล่าวอีกว่า ท่านดาบสผู้เจริญ ข้าพเจ้าถามว่า สภาพอันหนึ่งชื่อว่าละเอียดอ่อนยิ่งนั้น
 ได้แก่ สิ่งอะไร นครุฑพยากรณ์ว่า สภาพอันหนึ่งชื่อว่าละเอียดอ่อนยิ่งนั้น ได้แก่ นุ่นสำลีใ
 ดาบสถามว่า จริงหรือ เจ้านครุฑ นครุฑตอบว่า จริง ท่านผู้เจริญ ดาบสกล่าวว่า ท่านจงฟัง
 สภาพอันหนึ่งชื่อว่าละเอียดอ่อนยิ่งนั้น ได้แก่ พระโลกุตระธรรมกับปริยัติธรรม พระ
 โลกุตระธรรมกับพระปริยัติธรรม สุขุมละเอียดยิ่งกว่าสิ่งอื่นทั้งมวล ตักแตนตัวใหญ่ให้
 สาธุการ แล้วกล่าวอีกว่า ท่านดาบสผู้เจริญ ข้าพเจ้าถามว่า สภาพอันหนึ่งชื่อว่าไม่มีสิ่งอื่นยิ่ง
 กว่า ได้แก่ สิ่งอะไร นครุฑพยากรณ์ว่า ได้แก่ มรณธรรมคือความตาย อัสนะปีศาจของ
 สัตว์โลกชื่อว่า ไม่มีสภาพอื่นยิ่งกว่า ดาบสถามว่า จริงหรือ เจ้านครุฑ นครุฑตอบว่า จริง
 ท่านผู้เจริญ ดาบสกล่าวว่า แน่จนครุฑ ท่านขอมไม่รู้อีก สภาพอันหนึ่งชื่อว่าไม่มีสิ่งอื่นยิ่งกว่า
 นั้น ได้แก่ พระอริยสาวกทั้งหลาย แรกทำวิปัสสนาให้เจริญแล้ว บรรลุฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่
 ๔ ที่ ๕ แล้วบรรลุโสดาปัตติผล สกทามิผล อนาคามิผล และอรหัตผล แล้วดับกิเลสได้สิ้นเชิง
 ส่วนนี้เรียกว่า สุอุปาทิเสสนิพพาน ปัญจขันธ์ ๕ คือ กองรูป กองเวทนา กองสัญญา กอง
 สังขาร กองวิญญูณ ขอมดับไป อากาโร ๑๒ มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นอาทิ ขอมดับไป
 พระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้า พระพุทธรสาวกทั้งหลายท่านขอมดับปัญจขันธ์ ๕ อย่างนี้

เรียกว่า อนุปาติเสสนิพพาน อันนี้แหละชื่อว่าสภาพไม่มีสิ่งอื่นยิ่งกว่า แน่จนครุฑ คำที่กล่าว
ว่ามรณธรรมนั้น ผิด หากดูไม่ ลำดับนั้นแล ตักแตนตัวใหญ่ ได้ให้สาธุการ เทพดาในไพร
สมถ์ก็ให้สาธุการ ในขณะนั้น ตักแตนตัวใหญ่กล่าวอย่างนี้ว่า แน่จนครุฑผู้เจริญ ปัญหาสี่
ข้อที่เราถามท่าน ท่านแก้หากไม่ อันพระดาบสพยากรณ์ก็หาสมคำท่านไม่ ท่านยังจะกินเรา
อีกหรือ นกครุฑจึงตอบว่า เราไม่กินท่านละ ลำดับนั้น พระดาบสให้โอวาทแก่นกครุฑว่า
ตั้งแต่นี้ไป ท่านจงกินอาหารที่ควรกิน อย่ากินอาหารที่ไม่ควรกิน ดังนี้แล้วจึงแสดงศีลห้าให้
ฟัง นกครุฑและตักแตนตัวใหญ่ นมัสการพระดาบส กระทำประทักษิณ ลากลับไปยังที่อยู่
ของตนแล้วแล พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนามีมาแล้ว ตรัสว่า คุณกริกษุทั้งหลาย
เราได้พยากรณ์ปัญหาแก้ตัวเดียวรจนาแต่ในบัดนี้ก็หาไม่ แม้นกาลก่อน การพยากรณ์
ดิรัจฉานปัญหา ได้มีมาเหมือนกัน ดังนี้แล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า มารดาพระโพธิสัตว์ใน
ครั้งนั้น กลับชาติมาคือพระมหามายา บิดาพระโพธิสัตว์ในครั้งนั้น กลับชาติมาคือพระเจ้าสุ
ทโชนมหาราช พระเจ้าพาราณสีในครั้งนั้น กลับชาติมาคือพระอานนท์ผู้เป็นพระอนุชา
ตักแตนตัวใหญ่ในครั้งนั้นกลับชาติมาคือพระสารีบุตร นกครุฑในครั้งนั้น กลับชาติมาคือ
พุกทบริษัฏ พระดาบสผู้มีปัญญามากในครั้งนั้น กลับชาติมาคือพระตถาคต ดังนี้

36. สิทธิสารชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงพระปรารภพระธรรมจักร ตรัสพระธรรม
เทศานี้ว่า ตโต โส สิทธิสารโ จ ดังนี้ ความมีอยู่ว่า วันหนึ่ง กิษุทั้งหลาย นั่งประชุม
พรรณาโพธิสมภารของพระผู้มีพระภาคอยู่ในโรงธรรมว่า คุณกรอวุโสทั้งหลาย ได้ยินว่า
พระศาสดา มีพุกทสมภารอันสำเร็จด้วยผลแห่งพระกุศลพระศาสดาเสด็จออกจากพระคันธ
กุฎี มายังโรงธรรม ตรัสถามว่า คุณกริกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเรานั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไร

หนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ได้ แม้ในกาลก่อน ในกาลที่ตถาคตยังเป็น โพธิสัตว์เคยมีสมบัติบริบูรณ์ด้วยกุศลวิบากมาแล้ว ดังนี้แล้ว ก็ทรงนั่งอยู่ อันภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอน จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดงว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่าพรหมทัต ครองราชสมบัติสนเมืองพาราณสี พระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตนั้นพระนามว่าวิมาลาราชาเทวี พระโพธิสัตว์จุติจากคฤศติ พิกพมาปฏิสนธิในพระครรภ์ของวิมาลาเทวี เมื่อครบกำหนดทศมาสแล้ว พระนางวิมาลา ก็ประสูตพระโอรสผู้มีผิวพรรณวรรณะเป็นสิริ พระราชบิดามารดาทรงประทานนามว่า สิทธิสาร พระโพธิสัตว์มีบริวารพันหนึ่ง มีปัญญามาก กล่าวหาญ หากกลัวผู้อื่นไม่ เล่นอยู่กับหมู่กุมารทั้งหลาย คำว่าทุบตีเขาเหล่านั้น พวกกุมารเหล่านั้นร้องให้ไปบอกแก่มารดาบิดา มารดาบิดาแห่งกุมารเหล่านั้น พวกกัน ไปเฝ้าพระราชากราบทูลให้ทรงทราบ พระราชาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงกริ้วมากต่อสองกุมารนั้น รับสั่งให้ขับไล่เสีย พระนางวิมาลาเทวีทรงสดับเรื่องนั้น ทรงกรรแสงไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคมทูลวิงวอนว่า ข้าแต่สมมติเทพ ราชสมบัติของพระองค์จักพินาศ พระราชาทรงสดับคำนั้นแล้ว มิได้โปรดประภาษประการใดกับพระเทวี พระสิทธิสารกุมารอภิวันทนาบิดามารดาแล้ว จึงออกจากพระนคร พวกบริวารของพระมหาโพธิสัตว์ก็ตามออกไปส่งสองกุมารนั้น พระสิทธิสารมหาโพธิสัตว์ ทรงประทานโอวาทแก่บริวารของพระองค์ แล้วตรัสว่า ตั้งแต่นี้ ขของท่านทั้งหลายจงกลับเกิด ชนเหล่านั้น ไหว้พระมหาโพธิสัตว์ กลับยังพระนคร มีใจโทมนัส จำเดิมแต่นั้น พระสิทธิสารก็คมนาคมการไปตามลำดับ สิ้นทางได้โยชน์หนึ่ง ก็ถึงเมืองมิลิธา ในวันนั้น พระราชาประชวรพระโรค เสด็จทิวงคตไปได้เจ็ดวัน มหาชนมีอำมาตย์เป็นต้น ได้ทำการปลงพระศพแล้ว ในวันนั้น พระสิทธิสาร ไปยังพระราชอุทยาน นอนเอาผ้าคลุมศีรษะจนถึงเท้าบนหินลาด ลำดับนั้น ชนทั้งปวง ประชุมกัน ถามปุโรหิตว่า ท่านอาจารย์ผู้เจริญ พระราชโอรสและราชธิดาของพระราชาพวกเราหาไม่ ก็ใครจักเป็นพระราชาของพวกเรา ปุโรหิตจึงพูดขึ้นว่า เราทั้งหลายจักแต่งปุสสรดให้งามวิจิตร ยกเอาปัญจราชกฤษณ์ทำใส่ไว้แล้วปล่อยให้ไป อำมาตย์ทั้งปวงฟังคำนั้นแล้ว จึงประดับปุสสรดด้วยสรรพากรณีวิภูสิต เมื่อไหว้อยู่ กล่าวอธิษฐานว่า แน่ปุสสรดผู้เจริญ ใครเป็นเจ้านายของพวกเรา มีอยู่ในสกลนคร ปุสสรด จงไป อำมาตย์ทั้งปวงปล่อยให้ไป

พวกพนักงานก็ประโคมดนตรีตามไปเบื้องหลัง ปุสสรณนั้น ทำปทักษิณนครแล้ว ออกจากนครตรงไปสู่ราชอุทยาน ทำปทักษิณมงคลศิลาบัญญัติแล้ว ทำอาการเหมือนจะเกยทับพระมหาโพธิสัตว์ ปุโรหิต เห็นปุสสรณหยุดอยู่ จึงดำริว่า บุรุษผู้นี้ ไม่มีบุญ จักหนีไป ถ้าว่า มีบุญ จักไม่หนีไป เราจักทดลองดู พนักงานประโคมดนตรีขึ้นพร้อมกัน พระมหาโพธิสัตว์สดับเสียงดนตรี แล้วเลิกผ้าคลุมศีรษะออกแลดูแล้วก็นอนทางเบื้องซ้ายอีกต่อไป ปุโรหิตเดินเข้าไปใกล้พระมหาโพธิสัตว์ เลิกผ้าคลุมเท้าออก ตรวจสอบบาทลักษณะ เห็นบาทลักษณะแล้ว จึงพูดว่า ทวีปหนึ่งจงยกไว้ บุรุษผู้นี้ มีบุญอาจจะครองราชสมบัติในทวีปทั้งสี่ได้ แล้วจึงปลุกให้พระโพธิสัตว์ตื่นขึ้นแจ้งว่า ข้าแต่ นาย ราชสมบัติมาถึงแก่ท่าน ท่านจงเป็นอิสระของพวกเราเถิด พระมหาโพธิสัตว์ ถามว่า พระราชโอรสและราชธิดาของพระราชาไม่มีหรือ ปุโรหิตตอบว่า สมมุติเทพ พระราชโอรสและราชธิดาของพระราชาหาไม่มี พระมหาโพธิสัตว์ประสงค์จะครองราชจึงรับว่า ดีละ ดังนี้ อำมาตย์ทั้งปวงกับพลนิกายทั้งหลาย พากันอุ้มพระโพธิสัตว์นั้นขึ้นรถนำไปถึงพระนคร ให้นั่งบนบรรลัنگก์ พร้อมกับอภิเษกพระมหาโพธิสัตว์ถวายพระนามว่า พระเจ้าจักรพรรดิราช ลำดับนั้น ยศใหญ่ได้มีแก่พระโพธิสัตว์แล้ว สถานที่ที่พระโพธิสัตว์นั้นแลดูห้วนไหวแล้ว พระโพธิสัตว์ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชแล้วทรงครองราชสมบัติโดยยุติธรรม พระศาสดา เมื่อจะประกาศความนั้น จึงตรัสว่า ตั้งแต่พระสิทธินิสารได้เป็นพระราชาจักรพรรดิแล้ว บริบูรณ์ด้วยแก้วเจ็ดประการ ทรงอิทธิใหญ่ มีบุญมาก มีปัญญามาก มีลาภและยศมาก มีกำลังและเดชมาก ย่อมได้สำเร็จผลด้วยบุญกรรมที่ทรงทำไว้ บุคคลใด ทรงบุญไว้ประเสริฐกว่านรชน บุคคลนั้น ครองราชย์อันไพบูลย์โดยธรรม ยินดีสุขที่ยิ่งกว่าสุขทั้งปวง ด้วยวิบากสมภารที่มีผลไพบูลย์ ลำดับนั้น สิทธินิสารประเสริฐยิ่งกว่าราชาทั้งหลาย เป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ที่เป็นภุมมเทวดา มีสารถ วรรณะดังทอง มีสุชะ มีพละ มีอายุยืนแสนปี ต่อกาลนานมา พระเจ้าจักรพรรดิ สิ้นพระชนมายุแล้ว ก็เสด็จไปอุบัติในดุสิตสวรรค์

37. นรชีวกฐินทานชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงพระปรารภกฐินทานแห่งพระเจ้าปเสนทิโกศล ตรีศธรรมเทศานี้ว่า เชนา สุขมิจฺจนฺตา ดังนี้ ความมีอยู่ว่า คราวเมื่อถึงฤดูฝน ฝ่ายพระเจ้าปเสนทิโกศล มีรับสั่งให้พนักงานเกรีเอากลองไปตีประกาศป่าวร้องทั่วไปในพระนครว่า คูกรชาวนครทั้งหลายผู้เจริญ ท่านทั้งหลายจงช่วยกันปฏิบัติพระภิกษุซึ่งจำพรรษาในระหว่างไตรมาส ด้วยจตุปัจจัยตามที่ได้มา ส่วนพระองค์ทรงนิมนต์พระกัจจายนเถระ ให้มาจำพรรษาเป็นประธานแก่พระสงฆ์ในพรอาราม ครั้นสิ้นไตรมาสแล้วทรงซื้อผ้าขาวบริสุทธิ์ผืนหนึ่ง เพื่อจะถวายเป็นผ้ากฐินแล้ว เตรียมเครื่องอุปการณณ์มีเข็มเย็บผ้าเป็นอาทิ และรับสั่งให้จัดแจงเครื่องบริโภคมียาคูและภัตเป็นต้น และให้ปริชนชนเครื่องสักการะมีประทีปรูปและคันธมาลาเป็นอาทิแล้วนำผ้าผืน นั้น ไปยังพระวิหารมอถวายเป็นกฐินจีวรแก่ภิกษุสงฆ์มีพระกัจจายนะเป็นประมุข ขณะนั้น ภิกษุสงฆ์ประชุมกัน เปล่งกรรมวาจา มอบให้พระกัจจายนเถระเพื่อครองและกราดผ้ากฐิน ในครั้งนั้น ฝ่ายพระกัจจายนเถระรับผ้านั้น ไว้ จึงฉีกและข้อมเสร็จในวันนั้น แล้ทำกัปปพินทุ ถอนผ้าจีวรเก่า อธิษฐานผ้าใหม่ ห่มออกมา นั่งอยู่บนอลงกตมัญจาคาสนะ ในคราวนั้น แม้พระราชากับราชบริพาร บังเกิดโสมนัสยิ่ง คราวนั้น พระเถระ แสดงธรรมแก่พระราชและมหาชน เมื่อจบธรรมเทศนาของพระเถระนั้น แม้ราชบริพารทั้งปวง ได้บรรลุมรรคผลมีพระโศดาปัตติผลเป็นต้น เว้นแต่พระเจ้าปเสนทิโกศล มีคำถามว่า เพราะเหตุไร พระราชสจึงหาได้บรรลุอุคฺคธรรมไม่ มีคำตอบว่า พระราชาทรงปรารภณาเฉพาะพระโพธิธญาณไว้ เพราะเหตุนี้ จึงมิได้อุคฺคธรรม คราวนั้น ภิกษุทั้งหลายประชุมสนทนากันในโรงธรรมว่า คูกรอาวุโสทั้งหลาย นำสรรเสริญจริง ได้ยินว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงพระราชทานผ้าพระกฐินแก่พระกัจจายนเถระ ฝ่ายราชบริพารทั้งปวง ได้ฟังอานิสงส์กฐินจากพระกัจจายนเถระแล้ว ได้เป็นโศดาบันบุคคล พระศาสดา ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว เสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ ตรีสว่า ชื่อกฐินทาน จะ ได้มีแต่เดี๋ยวนี้อีกหาไม่ ถึงในกาลก่อน เมื่อตถาคตยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ได้ชักชวนนายกุมภพินทุหนึ่ง ให้ถวายพระกฐิน

แก้ภิกษุสงฆ์มีองค์พระปทุมุตตรพุทธเจ้าเป็นประธาน จึงได้พระสัพพัญญุตญาณในกาลบัดนี้
 แล้วก็ทรงนั่งอยู่ อันภิกษุทั้งหลายกราบทูลวิงวอน จึงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า ดูภิกษุ
 ทั้งหลาย ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่าอานันทะ ครองราชสมบัติอยู่ในนครหงสาวดี
 คราวนั้น แม้พระโพธิสัตว์ได้อุบัติในสกุลคนเจ้ใจ ปรากฏนามว่า นรชิวะ เลี้ยง कुमारดา
 คราวนั้นแม้พระโพธิสัตว์เที่ยวทำการรับจ้างคนอื่นเขาเลี้ยงชีพ เทียว ไปถึงบ้านตำบลนั้น
 ได้รับจ้างเฝ้าไร่ข้าวของกุกุมพี และอาศัยอยู่ที่บ้านของกุกุมพีนั้น ครั้นกาลนานมา พระ
 โพธิสัตว์จึงตักเตือนกุกุมพีผู้เป็นนายว่า คนมั่งมีทรัพย์เสมือนเช่นตัวท่านนี้ ทานอันใดที่มีผล
 มาก ท่านควรบริจาคทานนั้นไว้ในพระศาสนาของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ฝ่ายกุกุมพีผู้
 เป็นนาย ได้ฟังคำของพระโพธิสัตว์นั้นแล้วถามว่า ทานอะไรจะมีผลมากกว่า พระโพธิสัตว์
 จึงตอบว่า ชื่อว่าทานอันบุคคลถวายแก่พระศาสดา มีผลมากยิ่งขึ้น ฝ่ายกุกุมพีใคร่จะถวายผ้ากฐิน
 ทาน จึงจัดหาเครื่องสมณบริขารมีผูกหมอนเป็นอาทิซึ่งสมควรแก่พระภิกษุสงฆ์ ลำดับนั้นแล
 กุกุมพีผู้เป็นนายนั้น พร้อมด้วยนรชิวะและบริษัทของตน ช่วยกันขนเครื่องกฐินออกไปยัง
 สำนักของพระปทุมุตตรพุทธเจ้า แล้วถวายกฐินทานแก่พระองค์ ฝ่ายว่านรชิวะ จึงหมอบลง
 แทบบาทมูลแห่งพระปทุมุตตรสัมพุทธเจ้า แล้วทำความปรารถนาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 ด้วยกุศลผลบุญที่ข้าพระองค์ได้ชักนำกุกุมพีให้ถวายผ้ากฐินนี้ ขอให้ข้าพระองค์เป็น
 พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในกาลภายหน้า แม้ข้าพระองค์ ยังไม่ไปถึงความเป็นพระพุทธเจ้า ตราบ
 ไค ชื่อความเชื่อใจอย่าได้มีแก่ข้าพระองค์เลย พระเจ้าข้า ลำดับนั้นแล ฝ่ายพระปทุมุตตร
 โลกนาถเจ้า ทรงพยากรณ์แก่นรชิวะกุกุมพีนั้นว่า ก็ด้วยผลแห่งกฐินทานนี้ ท่านจักเป็นพระ
 ศากยมุณีในอนาคตกาล ความหวังของท่านจักสำเร็จสมปรารถนาแล

38. อติเทวราชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยเมืองราชคฤห์จำพรรษาอยู่ในพระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภบุรพจริยาของพระองค์ ตรัสพระคาถานี้ว่า สุกิปี ตสฺมี นคเร จ ดังนี้ ความมีอยู่ว่า แท้จริง พระศาสดาเมื่อทรงอนุญาตผ้าเพื่อภิกษุทั้งหลายซึ่งมีจีวรอันคร่ำคร่า ผู้มีพรรษาอันอยู่แล้วถ้วน ไตรมาส แล้วบัญญัติสิกขาบทไว้ โดยนัยที่พระสังคิกิจาจารย์ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวรรค ครั้นพระองค์ ทรงพิจารณาด้วยทิพยจักขุญาณอันบริสุทธิ์ ล่วงมนุษย์ได้เห็นทายกผู้ถวายภิกษุทานในพระพุทธเจ้าแต่ก่อน อันได้ซึ่งอานิสงส์อันยิ่งใหญ่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จึงแสดงผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ พระนารถเถระเจ้า ได้ฟังพระพุทธดำรัสอันพรรณนาอานิสงส์ผลาแห่งภิกษุทานนั้น มีจิตอันเต็มไปด้วยปีติแรงกล้า จึงดำริว่า เราจักถวายผ้าภิกษุแก่พระภิกษุสงฆ์ ก็แลเมื่อดำริอยู่ ได้ลุกจากอาสนะตรงไปสู่วะตุลยาดี เล่าเรื่องนั้นแล้ว ชักชวนจัดหาเครื่องอุปการะทั้งหลายทั้งปวง มีเครื่องญาติเวดล้อมไปยังพระอาราม วางผ้าภิกษุลงแทบบาทมูลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอถวายผ้าเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เพื่อประโยชน์ให้เป็นผ้าภิกษุลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป ก็เริ่มทำบุรพกิจมีเข็บบ้อมเป็นต้นให้ผ้านั้นสำเร็จกิจเป็นผ้าภิกษุ วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ประชุมสนทนากันในโรงธรรมว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พระนารถเถระเจ้า เป็นผู้ดำรงตนอยู่ในสมณเพศ เป็นผู้มิ้อชยาศัยในทานบริจาค ได้สดับว่าภิกษุทานมีผลานิสงส์มาก ถวายภิกษุทานแก่พระภิกษุสงฆ์มีองค์พระตถาคตเป็นประธาน อันนี้เป็นเหตุควรอัศจรรย์หนอ พระศาสดา ประทับอยู่ในพระคันธกุฎี ได้สดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นด้วยทิพยโสตญาณ เสด็จออกจากพระคันธกุฎีมานั่งในโรงธรรม แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลาย นั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย กาทันนารถภิกษุถวายผ้าภิกษุทานในกาลนี้ เป็นเรื่องไม่น่าอัศจรรย์ โบราณกบัตถิตทั้งหลาย ในกาลก่อน ได้บำเพ็ญทานกระทำมหาทวีปทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวารให้เป็นที่ดอนแล้วถวายภิกษุทานแก่พระภิกษุหมู่ใหญ่ในครั้งนั้น อัศจรรย์มากกว่า ดังนี้แล้ว ก็ทรงดูคุณิภาพอันพระภิกษุทั้งหลาย

ทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า คุณกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่าโกณฑัญญะ ได้อุบัติแล้วในเมืองรัมมวดีในสารกัปป พระพุทธรูปบิดาของพระองค์ทรงพระนามว่าอนันตนะ พระพุทธรูปมารดาทรงพระนามว่าสุชาดา พระอักรมเหสีทรงพระนามว่าสุบินเทวี พระพุทธรูปโกณฑัญญะนั้นครองเรือนอยู่หมื่นปี แล้วเสด็จออกมหาวิเนชกรรมด้วยรถ ทรงบำเพ็ญมหาปธานวิริยะอยู่ ๑๐ เดือน ได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณที่โคนต้นไม้ขนาง ปรากฏแล้วในโลก มีภิกษุสงฆ์ประมาณแสน โภกฏีเป็นบริวาร โปรตเวในยัสต์ว์ทั้งหลาย ถึงเมืองอัญญวดีนคร ในเมที่องอัญญวดีนั้น พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลาย ได้บังเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระนามว่าจิตตราช เป็นอิสระ มีอำนาจแผ่ไปในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร ครั้นได้ทรงทราบว่พระพุทธรูปโกณฑัญญะนั้นเสด็จกมนการมาถึงพระนครของพระองค์ มีพระเหตุหทัยประกอบด้วยปีติโสมนัส เสด็จออกไปต้อนรับด้วยราชบริษัทอันยิ่งใหญ่ ถวายอภิวัตด้วยปัญจางคประดิษฐ์แล้ว เชิญเสด็จให้เข้าสู่พระราชนิเวศน์ของพระองค์ แล้วทรงถวายมหาทาน เมื่อพระตลาคตเสด็จกัตตกิจแล้ว ทรงถือพระเต้าทอง หลังน้ำให้ตกที่ฝ่าพระหัตถ์ ถวายอัญชนราชอุทยานให้เป็นนิवासสถานแก่หมู่ภิกษุสงฆ์ลำดับนั้น พระโกณฑัญญะพุทธรูปเจ้า ทรงจำพรรษากับด้วยพระภิกษุสงฆ์แสน โภกฏี พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงถวายทานเป็นนิจนินันต์ ครั้นกำหนดถ้วน ไตรมาส พระโกณฑัญญะพุทธรูปองค์ทรงปวารณาพรรษา พระเจ้าจิตตราชจักรพรรดิ มีพระราชประสงค์จะทรงบริจาคมหาทานอันยิ่งใหญ่ จึงมีพระราชดำรัสให้ปวาร้องชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ที่อยู่ในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ แล้วให้ประดับพระนครที่อยู่ของพระองค์ ด้วยอสังการอันวิจิตรต่างๆ และให้ประดับตกแต่งหนทางที่จะไปยังพระราชอุทยานด้วยธงชายและธงแผ่นผ้าและ ปลูกต้นกล้วย ต้นอ้อย ทั้งสองข้างทาง ครอบคลุมถึงพระนคร อันเป็นพระราชนิเวศน์สถาน ครั้นวันรุ่งขึ้นแต่เช้าทีเดียว เสด็จสรงสถานพระเชียร ทรงประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง ทรงวางคู่ผ้าลงในสมุกทองคำ แล้วทูนสมุกด้วยพระเชียรของพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปโดยมรรคาที่ให้ประทับแล้วนั้น แล้วให้ราชบริพารเป็นอันมากถือเอาคู่ผ้าทั้งหลายคนละคู่ๆ และเครื่องบูชาสักการะคนละสำหรับๆ ได้ถึงพระอารามอันชื่อว่าอัญชนอุทยาน ถวายคู่ผ้าเพื่อกลิ่นทางแก่หมู่ภิกษุสงฆ์ มีพระโกณฑัญญะพุทธรูปองค์เป็นประมุข แล้วทรงเปล่งวจีเภทว่า ข้าพเจ้า ขอถวายผ้ากลิ่นนี้แก่หมู่

พระภิกษุสงฆ์ ก็แลครั้นทรงเปล่งวชิรเกศ ดังนี้แล้ว ประทับยืนอยู่ที่อันสมควรข้างหนึ่ง อังคาส
 ข้าวต้นและข้าวสวยเป็นต้น แก่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธองค์เป็นประธาน ลำดับนั้น พระ
 โภชน์ัญญะทศพลพุทธเจ้า เสด็จประทับนั่งในท่ามกลางหมู่ภิกษุสงฆ์พระเถระเจ้าผู้เป็น
 เสนาบดีในพระภักททา ธิกรรม ย่อมกราลฝ้ากฐิน ครั้นเสร็จสรรพกิจแล้ว พระโภชน์ัญญะทศ
 พลเสด็จประทับบนธรรมาสน์ ในท่ามกลางบริษัท ๔ นั้นเอง ลำดับนั้น พระเจ้าจักรพรรดิ
 วิจิตรราช เสด็จเข้าไปใกล้พระผู้มีพระภาคแล้วถวายอภิวัตด้วยปัญญาประดิษฐ์ ประคอง
 อัญชลี แล้วทรงตั้งความปรารถนาว่า ด้วยการถวายฝ้ากฐินนี้ ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็น
 พระพุทธเจ้าในอนาคต ถ้าข้าพเจ้าได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณในกาลใด จักขนสัตว์ให้พ้น
 ไปจากวัฏฏสงสาร ในกาลนั้น ครั้งนั้นแล พระ โภชน์ัญญะพุทธองค์ ทรงพิจารณาอุณาตถ ก็
 ทรงทราบด้วยพุทธจักขุญาณปรีชาว่าความปรารถนาของบรมกษัตริย์นั้นจักสำเร็จ จึงทรง
 พยากรณ์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในที่สุดแห่งสามอสงไขยแสนกัลป์ นับแต่กัลป์นี้ไปในอนาคต
 พระเจ้าจักรพรรดิองค์นี้ จักได้เป็นพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโคดม พระนครที่ประสูติของ
 พระองค์นั้น จักมีนามว่ากบิลพัสดุ์ พระพุทธบิดาทรงพระนามว่าสุทโธทนมหาราช พระพุทธ
 มารดาจักทรงพระนามว่ามามายา รพมะเหสีจักมีนามว่ายสุนทรา จักมีพระโอรสชื่อว่าราหุล
 กุมาร จักเป็นฆราวาสอยู่ ๒๕ ปี แล้วจักเสด็จออกมหาภิเนษกรรมด้วยกัณฐกอสสขยาน ทรง
 กระทำมหาปธานทุกกิริยาอยู่ ๖ ปี ก็จักได้ตรัสรู้ปรากฏในโลกในวันวิสาขปุณณมีเพ็ญเดือน
 ๖ จักมีอัครสาวกสององค์ชื่อว่าโกณฑิและอุปติสสะ จักมีพุทธอุปัฏฐากชื่อว่าอานนท์ จักมี
 ภิกษุณีทั้งสอง คือเขมาและอุบลวรรณาภิกษุณีเป็นอัครสาวิกา จักมีอุบาสกมีนามว่าอนานถ
 บินทกิเศรษฐี จักมีมหาอุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงพยากรณ์สรรพกิจ
 ของพระเจ้าจักรพรรดิราชแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ครั้งนั้นแล ฝ่ายพระเจ้าวิจิตรราชโพธิสัตว์
 ดำรงพระชนม์อยู่สิ้นกาลนาน ทรงบำเพ็ญมหาทานบริจาคอันยิ่งใหญ่ เสวยจักรพรรดิสมบัติ
 อยู่ ครั้นสิ้นพระชนมายุ ขึ้นไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติโดยอนุโลมปฏิโลมใน
 กามาจรภพทั้ง ๖ ชั้น บริบูรณ์ด้วยสังคีตและดนตรีอันเป็นทิพย์และประกอบด้วยจยที่นึ่งที่
 นอนและยศ อันเป็นทิพย์เป็นต้น ด้วยอาานิสงส์ผลแห่งทานบริจาคันนั้น ครั้นสิ้นพระชนมายุ
 จุตติจากเทวโลกนั้น มาบังเกิดในมหานครชื่อว่า กุสาวดี ได้เป็นบรมจักรพรรดิราช ทรงพระ

นามว่าอติเทวกษัตริย์ ครองราชสมบัติอยู่ในเมืองกุสาวดี โดยยาวได้ ๑๒ โยชน์ และกว้างได้ ๗ โยชน์เป็นประมาณ ก็พระเจ้าอติเทวบรมกษัตริย์นั้น บริบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ รัตนะ ๗ ประการนั้นคือ จักรแก้ว ๑ ช้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ ขุนคลังแก้ว ๑ ขุนพลแก้ว ๑ รวม ๗ ประการด้วยกัน มีคำถามว่า ก็พระเจ้าจักรอันกรรมอะไรให้แก้วรัตนะ ๗ ประการ มีจักรแก้วเป็นต้น มาบังเกิดขึ้นมีขึ้นแก่พระอติเทวบรมจักรนั้น เพราะอาณิสงส์ผลแห่งกรรมอะไร มีคำวิสัยกันว่า พระเจ้าอติเทวราชยอมได้สมบัติแห่งพระเจ้าจักรพรรดิด้วยเหตุอื่นไม่ ย่อมได้เพราะอาณิสงส์ผลที่ได้ถวายผ้ากฐินทานแก่พระภิกษุสงฆ์มีพระโกณฑัญญะพุทธองค์เป็นประธาน

39. ปาจิตต कुमारชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยเมืองไพสาลี ปรารภพระนางพิมพาซึ่งออกบรรพชา จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ตว ภควา ภูมิปาโล ดังนี้ ความมีอยู่ว่า แท้จริงวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันในโรงธรรมว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พระนางพิมพาเทวี ครั้นบรรพชาเป็นนางภิกษุณีแล้ว ย่อมงามกว่าผู้อื่น ขณะนั้นพระศาสดา ได้สดับคำของพระภิกษุทั้งหลายด้วยทิพโสตญาณ จึงเสด็จจนการไปสู่โรงธรรม แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย นางพิมพาเทวี จะได้งามด้วยเพศบรรพชาแต่ในกาลบัดนี้ก็หามิได้ แม้ในกาลก่อนนางได้ถือเพศบรรพชา ก็งามเหมือนกัน ดังนี้แล้ว ก็ทรงดูศุภนิภาพ อันภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล มีพระราชองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่ามหาธรรมราชา ครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพรหมพันธุนคร มีพระอัครมเหสีพระนามว่าสุวรรณเทวี ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ ถือปฏิสนธิในครรภ์พระอัครมเหสีนั้น

ครั้นถ้วนทศมาส พระนางก็ประสูติพระราชโอรส พระประยูรญาติทั้งหลาย ขนานพระนามว่า ปาจิตตกุมาร ดังนี้ ครั้นพระราชกุมาร โภทิสต์ตัวมีพระชนม์ได้ ๑๖ ปี พระเจ้ามหาธรรมราชา ในคราวอภิเษก ทรงส่งพระราชสาสน์ไปยังกษัตริย์ทั้งร้อยเอ็ดพระนครว่า ควรที่จะส่งพระธิดาของพวกท่านมาถวายพระโอรสของเรา พระโภทิสต์ตัวไม่แลดู จึงไปแสวงหาภรรยาด้วยตนเอง พระโภทิสต์ตัวปาจิตตกุมาร ออกจากพระนคร ไปถึงเมืองพาราณสี ได้ออร์พิมพุมาริกา วัย ๑๖ ปี เป็นภรรยา อยู่เปลิดเปลินเจริญใจกับด้วยนางออร์พิมพุมาริกา อยู่มาวันหนึ่ง พระโภทิสต์ตัวระลึกถึงพระราชมารดาของตน เดินไปโดยลำดับมรรคาวิถี ก็ถึงเมืองพรหมพันธนคร โดยสุขสวัสดิ์ ในกาลนั้น พระโภทิสต์ตัวกลับจากเมืองพรหมพันธนครมาถามว่า นางออร์พิมพเทวีไปที่ไหน มารดาของนางออร์พิมพตอบว่า นางออร์พิมพภรรยาของท่าน ถูกพรหมทัตตุมารนำนางไปแล้ว พระโภทิสต์ตัวตามไปได้พบนางพรพิมพเทวีนั้น นางออร์พิมพเทวี รินสุราถวายพรหมทัตตุมาร ครั้นพรหมทัตตุมารเมาหลับอยู่ นางจึงเอาดาบตัดพระศอพรหมทัตตุมารจนสวรรคต แล้วพระโภทิสต์ตัวและนางออร์พิมพก็เสด็จพากันหนีไป สONGภริยาสามีกีพากันเดินไปโดยลำดับ ครั้งถึงฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่ง พระโภทิสต์ตัวพูดกับออร์พิมพภรรยาว่า ดูกรเจ้าผู้มีพักตร์อันเจริญ เรือของเรามีได้มี เราทั้งสองจักข้ามแม่น้ำอย่างไรได้ ดังนี้แล้ว เห็นสามเณรน้อยองค์หนึ่ง พายเรือข้ามฟากแม่น้ำ กล่าวว่่า พ่อเณรช่วยสงเคราะห์ส่งให้ข้าพเจ้าทั้งสองไปถึงฝั่งด้วยเถิด สามเณรกล่าวว่่า ดูกรอุปาสก เรือของเราเล็กเท่านี้ ข้าพเจ้าส่งท่านข้ามทีละคน แล้วก็พายเรือพาพระโภทิสต์ตัวข้ามฝั่ง แล้วก็กลับมารับนางออร์พิมพ นางออร์พิมพเทวีได้ลงเรือ แต่สามเณรไม่ส่งนางออร์พิมพข้ามฝั่ง นางออร์พิมพจึงถามว่่า พ่อเณรจะพาข้าพเจ้าไปข้างไหน สามเณรตอบว่่า ดูกรอุปาสิก เราจะพาไปเป็นภรรยาของเรา ฝ่ายพระโภทิสต์ตัวมิได้เห็นภรรยา จึงปริเทวนาการเหมือนคนบ้า นางออร์พิมพเทวีนั้น ต้องพลัดพราจากสามเณร ร้องไห้ตามหาสามเณร เดินไปจนถึงเมืองจัมปาจนคร เข้าไปวิหารหลังหนึ่ง ประคองอัญชลี ตั้งสัตยาธิษฐานว่่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ผู้เป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ขอให้นมทั้งสองของข้าพเจ้าจงหายไป แล้วเพศชายจงบังเกิดมี ด้วยอานุภาพแห่งคำอธิษฐานของนางนั้น นมทั้งสองข้างก็หายไป เพศชายก็บังเกิดปรากฏขึ้นแก่นาง นางจึงเปลี่ยนแปลงชื่อคน ให้ชื่อใหม่ว่่า ปาจิตตกุมาร ต่อมา ได้บรรพชาอุปสมบท แล้วประกอบด้วยความอดสาหะอย่างยิ่ง ได้

เป็นพระสังฆราชาปรากฏแล้วในทิศทั้งปวง พระปาจิตตสังฆราชา ให้สร้างศาลางาม แล้วให้จิตรกรเขียนรูปภาพไว้ พระสังฆราชา จัดคนสี่คนให้รักษาศาลา แล้วตั้งว่า ถ้าผู้ใด จะเป็นบุรุษก็ตาม สตรีก็ตาม เมื่อ ได้เห็นรูปภาพที่เขียนไว้แล้วและร้องให้ ท่านทั้งหลายจงรีบมาบอกเรา ในคราวนั้นพระโพธิสัตว์ เสรีาโคกอยู่สิ้นกาลนาน มาถึงศาลาในเมืองจัมปาศกนครนั้น เข้าไปยังศาลา เห็นรูปภาพที่เขียนไว้แล้ว เห็นรูปภาพที่สามมีพลัดพรากจากภรรยา หทัยของพระโพธิสัตว์ก็หวนไหว ในกาลนั้น คนทั้งสี่คนนำความไปบอกพระสังฆราชา พระสังฆราชาให้พาตัวพระโพธิสัตว์เข้าไปถามว่า คุณอุบาสก ท่านมาร้องให้ทำไม พระโพธิสัตว์จึงบอกว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าพลัดกันกับภรรยา ครั้นมาเห็นรูปภาพที่เขียนไว้เป็นเรื่องเหมือนกันกับเรื่องที่ข้าพเจ้าพลัด กันมา เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงร้องให้ถึงภรรยา พระสังฆราชาจึงว่า คุณอุบาสก ถ้าท่านปรารถนาจะพบภรรยา ท่านจงบวชในพระพุทธศาสนา บุคคลผู้บวชแล้ว ด้วยความ โศก ย่อมสำเร็จประโยชน์ พระโพธิสัตว์บวชแล้ว บรรพชิตทั้งสอง ก็มีความรื่นเริงบันเทิงใจอยู่ด้วยกัน พระสังฆราชาพูดแก่พระโพธิสัตว์นั้นว่า ท่านจงฟังคำของเรา ตัวเราคือออรพิมพ์เทวี ซึ่งเป็นภรรยาของท่านในกาลก่อน เรามาวบวชอยู่เมืองนี้ก็นานแล้ว บัดนี้ เราทั้งสอง พากันลาสิกขาบท พระโพธิสัตว์รับแล้ว พระสังฆราชา เดินเข้าไปสู่วิหาร ใ้ไหว้พระพุทธรูป ทำการอธิษฐานว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้มนต์ทั้งสองของข้าพเจ้า จงปรากฏมีขึ้นดุจกาลก่อน เพศหญิงของข้าพเจ้า จงปรากฏในกาลนี้ ด้วยอาณภาพแห่งคำอธิษฐานของสังฆราชแล้ว นมทั้งสองของนางก็กลับมีขึ้นอีก ฝ่ายพระโพธิสัตว์ จึงลาสิกขาเป็นภคฤหัสถ์ จำเดิมแต่นั้น พระปาจิตตกุมาร โพธิสัตว์ ดำรงราชอาณาจักรโดยทศพิธราชธรรมแล้ว ทรงบำเพ็ญบุญญาภิสมภารมีทานเป็นต้น ครั้นสิ้นพระชนม์ จูติจากอัฐภาพนั้น ขึ้นไปบังเกิดในเทวโลก

40. สรรพสิทธิชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรงพระปรารภคุณวิเศษของพระองค์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า สุวณฺณโสภาปิ เป็นอาทิ ความมีอยู่ว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จออกจากพระคันธกุฏีไปสู่วิหารธรรมประทับนั่งบนรัตนสีหাসน์ แล้วตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากัน ด้วยเรื่องอะไรไหนขอ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตจะได้เป็นผู้มีภิกษุมากเป็นต้น ในบัดนี้ก็หามิได้ แม้ครั้งก่อน ในกาลเมื่อเราเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ แสวงหาซึ่งโพธิสมภารอยู่ ก็มีศีลปะ ความเฉลียวฉลาด และมีปัญญา มาก ย่อมถึงซึ่งสิ่งเป็นที่ชอบใจ กษัตริย์ทั้งหลายในสกลชมพูทวีป ผู้มีศีลปะพร้อมเพียงทุกประการจะได้เสมอกับด้วยเราผู้ตถาคตหาได้ ด้วยเรา เราได้เป็นพระราชโอรสผู้ประเสริฐกว่ากษัตริย์เหล่านั้น บัดนี้ เราได้ถึงแล้วซึ่งสัพพัญญุตญาณ ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง เป็นผู้ประเสริฐกว่าสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีพระญาณหาที่สุดมิได้ แล้วก็นั่งอยู่ อันภิกษุเหล่านั้นกราบทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล ยังมีพระราชาทรงพระนามอุสุภราช เสวยราชสมบัติในกรุงคิริกชนคร พระองค์มีพระมเหสีทรงพระนามว่ากุสมภเทวี มีราชธิดาองค์หนึ่งทรงพระนามว่าสุวรรณโสภา ครั้นพระราชธิดานั้นมีพระชนม์มายุได้ ๑๖ พรรษาแล้ว มีพระรูปโฉมงามยิ่งนัก มีคำถามว่า พระราชธิดานั้น มีพระรูปโฉมงามหาสตรีอื่นจะเสมอมิได้นั้นเพราะเหตุอะไร มีคำตอบว่า เพราะเมื่อครั้งบูรพาชาติหลังพระนางได้รักษาศีล ทั้งมีจิตใจอ่อนโยน เลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย ประพฤติอ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญในสกล พังชรม บริจาคทาน รักษาอุโบสถศีล เพราะเหตุนั้น พระนางจึงมีพระรูปโฉมงามยิ่งนัก หาสตรีอื่นที่จะเสมอมิได้ จึงได้มาเกิดในตระกูลที่มีโทษมาก ได้ปรากฏแล้วในสกลชมพูทวีป ครั้งนั้น พระราชาทั้งหลายในสกลชมพูทวีป ครั้นได้ทรงสดับข่าวนั้นแล้ว ต่างมีจิตกระสันต์ จึงได้รับสั่งให้ราชบุรุษจัดแจงเครื่องบรรณาการของตน ให้ตกแต่งช้างม้าแล้ว ต่างเสด็จขึ้นออกจากพระนครไปยังสำนักพระเจ้าอุสุภราช นำเครื่องบรรณาการเข้าไปถวาย ลำดับนั้น พระเจ้าอุสุภราชตรัสว่า เชิญเถิด พวกท่านจงพูดกับบิดาของเราคนละสี่ยาม จำเพาะราตรีเดียว ที่บัณฑิตกำหนดเป็นปฐมยาม มัชฌิม

ยาม และปัจฉิมยาม ในท่านทั้งหลาย ผู้ใดพูดกับธิดาของเราในราตรีเดียว เราก็จักให้แก่ผู้นั้น
 ในพระราชอาณาเขตนั้น พระราชาองค์หนึ่งขึ้นสู่ปราสาทของพระธิดานั้น ได้กล่าวถ้อยคำเป็นที่
 รักกับด้วยพระราชธิดา แม้เมื่อพระราชธาตัสแล้วอย่างนี้ตลอดคืน พระราชธิดามีได้ตรัสอย่าง
 ใดอย่างหนึ่ง เมื่อราตรีสว่างแล้ว พระราชานั้นลงจากปราสาท พระราชาเหล่านั้นพากันไป
 สำนักของพระราชกราบหลดว่า ข้าแต่สมมติเทวดา พระราชธิดาของพระองค์มิได้ตรัส
 ใดอย่างหนึ่งกับข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะขอ
 ถวายบังคมลากลับไปยังเมืองของพวกข้าพระบาท ในกาลนั้น ในกรุงอลิกันคร ยังมีพระราช
 ทรงพระนามว่าวิชัยราช ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม พระอักรมเหสีของพระองค์ทรงพระ
 นามว่าอุบลเทวี ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์จุติจากเทวกาย มาปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระเทวี
 ครั้นครบไตรมาสแล้ว พระโพธิสัตว์ก็ประสูติจากครรภ์ โภทร ลำดับนั้น พรหมณ์ทั้งหลาย
 พยากรณ์ว่า ข้าแต่มหाराช พระราชโอรสของพระองค์จะเป็นผู้มีศีลปะ ความตริกละเอียด
 ฉลาด และจะมีอุบายหลายประการ พระเจ้าวิชัยราช ครั้นได้ทรงสดับคำพยากรณ์นั้น มีพระ
 หฤทัยโสมนัสยินดี ฝ่ายพระราชกุมาร ทรงเจริญวัย มีพระรูปโฉมอันอุดม เป็นที่น่ามาซึ่ง
 ความเลื่อมใสศรัทธา เป็นที่รักใคร่ชอบใจ ถวายบังคมลาพระราชบิดาไปยังเมืองตักกศิลา
 เข้าไปสู่สำนักอาจารย์ศาศปาโมกษ์ ศึกษาศิลปวิทยาที่ท่าลาออกนอก นำเอาจิตออกมาแล้ว เา
 กลับไปไว้อย่างเดิมได้อีก เมื่อเดือนหนึ่งผ่านไป ก็สำเร็จการศึกษา ลาอาจารย์กลับไปยังพระ
 นครของพระองค์ วันรุ่งขึ้น พระเจ้าวิชัยราช รับสั่งให้ราชบุรุษทั้งหลายเฝ้าไปเที่ยวตี
 ป่าวร้องว่า พระราชกุมาร ได้สำเร็จวิชาทั้งปวง เพราะเหตุนั้น พระประยูรญาติทั้งหลายได้
 ขนานพระนามว่าสรรพสิทธิราชกุมาร พระเจ้าอุสภราช ทรงปรึกษากับพระราชเทวีกุสุมภพ
 ว่า ดูกรเจ้าผู้เจริญ เจ้าสรรพสิทธิราชกุมารนี้ เป็นผู้วิเศษประเสริฐกว่ากษัตริย์ทั้งหลายในสกล
 ชมพูทวีป สมควรจะเป็นคู่ครองกับพระราชธิดาของเราได้ พระราชเทวีนั้น ทรงเห็นชอบด้วย
 ขณะนั้น พระเจ้าอุสภราช ให้เรียกพรหมณ์ทั้งหลาย พาพระโพธิสัตว์เสด็จไปด้วยราช
 บริหารเป็นอันมาก ประทับนั่งบนบัลลังก์ทอง ฝ่ายพระราชธิดาสวรรณโสภา ประทับนั่งบน
 บัลลังก์ทองด้านเบื้องซ้ายของพระโพธิสัตว์ ราวะนางเทพธิดาชื่อว่าสุชาดาประทับนั่งกับ
 ท้าวสักกเทวราช ฉะนั้น ฝ่ายพระกุสุมภวราชมารดา ได้ตรัสให้พรว่า กุศลผลบุญอันใดอันหนึ่ง

ของแม่ก็ดี ของพระราชบิดาก็ดี ที่ได้ทำไว้แล้ว ด้วยอำนาจกุศลผลบุญทั้งปวงนั้น จงอย่าแก้อย่างตายเลย ดังนี้ พระโพธิสัตว์ ได้ดำรงราชย์ในอลิคนคร ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมีประการต่างๆ มีทานศีลเป็นต้น ครั้นเสด็จสวรรคตแล้ว ได้ไปบังเกิดในดุสิตสวรรค์ จุดจากดุสิตพิภพแล้ว ได้มาบังเกิดในมนุษย์โลก ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏแล้วๆ ได้ตรัสรู้พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนามาโปรดประชาชนครั้งนี้แล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า พระเจ้าอุสกราช ในกาลนั้น ได้มาเป็นพระเจ้าสุปปพุทธในครั้งนี้ พระราชเทวีผู้ทรงพระนามว่ากุสุมาภะในกาลนั้น ได้มาเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าสุปปพุทธะในครั้งนี้ พระเจ้าวิชัยราชในกาลนั้น ได้มาเป็นสมเด็จพระพุทธบิดาทรงพระนามว่าสุทโธทนมหาราชในครั้งนี้ พระอุบลราชเทวีซึ่งเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าวิชัยราชในกาลนั้น ได้มาเป็นสมเด็จพระพุทธมารดาทรงพระนามว่ามามายาในครั้งนี้ พระสุวรรณโสภาราชเทวีซึ่งเป็นพระอัครมเหสีของพระโพธิสัตว์ในกาลนั้น ได้มาเป็นพระพิมพาโยสธราชซึ่งเป็นมารดาของพระราहुลในครั้งนี้ ฝ่ายสรรพสิทธิโพธิสัตว์ในกาลนั้น ได้มาเป็นเราผู้ตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นที่พึ่งแก่สัตว์โลกทั้งปวง ขอท่านทั้งหลาย จงพากันทรงจำชาดกนี้ไว้ ตามนัยที่แสดงมานี้เถิด

41. สังขปิตตชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภทานบารมีของพระองค์ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า มหาปุรหุมา มหิทฐิกา ดังนี้ ความมีอยู่ว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ประชุมสนทนากันในโรงธรรมว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พระตถาคตเจ้า บำเพ็ญพระบารมีมีปฐมทานเป็นอาทิ ได้ตรัสรู้บรมสัมโพธิญาณ นำอัสจรรย ทานบารมี ย่อมเป็นปัจจัยให้ได้ซึ่งสัมพัณฺณุตตฺถณอย่างยอดเยี่ยม พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอ

ทั้งหลายนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ ครั้นภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตมีอชยาศัยยินดีในทานมิได้เมื่อหน่าย เมื่อยังแสวงหาโพธิญาณอยู่นั้น ถึงว่าจะต้องทุกข์ยากอย่างไร ย่อมไม่ละเสียซึ่งทานเลย ดังนี้แล้ว ทรงนั่งอยู่อันภิกษุทั้งหลายใครจะฟังทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดงว่า ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่ายสะ ผ่านราชสมบัติโดยธรรมสมาเสมอในโปตบุรีในอสุภรัฐ สมบูรณ์ด้วยพลพาหนะ มั่งคั่งไปด้วยนานารัตนะ พระราชเทวีมีนามว่าสุดกิตติ ได้เป็นอัครมเหสีแห่งพระเจ้ายสราช คราวนั้น ยังมีพระมหाराชาพระนามว่าอังคุระ ครองราชสมบัติในโลมานทวีปใกล้ฝั่งสมุทร พระอัครมเหสีของพระเจ้าอังคุระมีนามว่าอังกเสนา พระเจ้ายสราช และพระเจ้าอังคุรมหาราชสองพระองค์นั้น เป็นทองแผ่นเดียวกัน ด้วยว่า สุดกิตติราชเทวีเป็นกนิษฐภคินีของพระเจ้าอังคุรมหาราช มีรูปสิริวิลาสทรงปัญญาจักกลยาณีมีศีล พระเจ้าอังคุรมหาราช ได้ส่งพระกนิษฐภคินีไปถวายพระเจ้ายสราชพร้อมด้วยนาวาพันหนึ่งอันบรรทุกเต็ม ไปด้วยสัตว์ตรันตะ กับราชบริวารเป็นอันมาก พระสุดกิตติราชเทวีนั้น ได้เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้ายสราชยิ่งนัก พระเจ้ายสราช ทรงเสวยสิริราชสมบัติกับพระสุดกิตติเทวีนั้น ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลายจุติจากเทวโลก มาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระเจ้ายสราช ขณะเมื่อพระโพธิสัตว์ปฏิสนธินั้น พระราชเทวี มีประสงค์จะบริจาคทรัพย์บำเพ็ญทานวันละหกแสน พระเจ้ายสราชจึงรับสั่งให้สร้างโรงทาน ๖ แห่ง คือ ที่หน้าพระลานหลวง ๑ แห่ง ท่ามกลางพระนคร ๑ แห่ง ใกล้พระทวารนคร ๔ แห่ง พระราชเทวีทรงบริจาคทรัพย์วันละ ๖ แสน บำเพ็ญทานเป็นนิตย์ พระราชเทวี ทรงพระครรภ์ถ้วนกำหนดทศมาสแล้ว ก็ประสูติพระราชโอรสผู้สมบูรณ์ด้วยธัญญบุญญลักษณะ ผู้มีฝ่าพระหัตถ์ปรากฏเหมือนรูปสังข์ จึงพระราชทานนามว่า มหาสังขปิตตกุมาร ฝ่ายพระเจ้าอังคุรมหาราชซึ่งเสวยราชสมบัติในโลมานทวีปกับด้วยอังกเสนาราชเทวี ทรงมีพระราชธิดาองค์หนึ่งพระนามว่ารัตนวดี เป็นปัญญาจักกลยาณี มีศีล งามดั่งเทพอัปสรสวรรค์ พระเจ้าอังคุรราชบิดาทอดพระเนตรพระราชธิดานั้นเจริญวัย ใครจักประทานแก่พระมหาโพธิสัตว์ จึงให้ช่างเขียนวาดรูปพระราชธิดาลงในแผ่นทองคำ แล้วให้ทำธำมรงค์ ๒ วง ประดับด้วยปัทมราชวง ๑ ประดับด้วยอินทนิลวง ๑ ให้จารึกพระนามพระโพธิสัตว์ลงไว้ แล้วให้จารึกสุภอักษรโดย

รีบด่วนว่า หม่อมฉัน จักถวายพระราชธิดากับราชสมบัติแก่พระราชโอรสของพระองค์ ดังนี้ แล้ว ก็มอบให้ราชทูตนำไปถวายพระเจ้ายสรราช พระเจ้าสมหาราช ทรงอ่านราชสาส์นและ สดับคำที่ราชทูตกราบทูลและทรงทอดพระเนตรรูปสิริแห่งรัตน วดีเสร็จแล้ว ทรงมีพระ หฤทัยพอใจแล้ว แล้วประทานพระธำมรงค์ทั้งคู่กับรูปแผ่นทองคำแก่พระโพธิสัตว์ แล้วให้วาด รูปพระโพธิสัตว์ลงในพระสุพรรณบัฏ แล้วส่งให้แก่ราชทูตของพระเจ้าโลมานทวีปพร้อม ด้วยพันอเนกราชบรรณาการ กาลต่อมา พระเจ้ายสรราชมีรับสั่งให้พระโพธิสัตว์พร้อมด้วย มหาชนบริวาร ออกจากนครด้วยราชสัมภาระยิ่งใหญ่ ไปยังเมืองโลมานทวีป พระเจ้าอังกุร ราช ทรงทำมงคลวิธีทั้งปวงมีประการมากอย่าง แล้วเชิญพระมหาโพธิสัตว์ให้ประทับเหนือ กองแก้ว แล้วอภิเษกให้ครองราชสมบัติในโลมานทวีปกับพระรัตนวดี เมื่อเสร็จการ ราชอภิเษกแล้ว เทพดาจึงนำพระเจ้ายสรราช ไปส่งยังโปตปุรนคร ด้วยบุปผวิมานอีก พระ มหาโพธิสัตว์ครองราชสมบัติโดยธรรมสม่าเสมอ ทรงบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น ครั้น สิ้นพระชนม์แล้วมีสวรรค์เป็นไปเบื้องหน้า

42. จันทเสนชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตะวัน ทรงปรารภเนกขัมมานิสงส์ ตรัสเทศนาชาดกนี้ ว่า ปรากฏามคฺฐิ ชนฺหฺนฺติ ดังนี้ ความมีอยู่ว่า วันหนึ่ง พระศาสดา ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ร่างกายของสรรพสัตว์ทั้งหลายนี้ เป็นของไม่มีแก่นสาร เปรียบปานว่าต้น ละหุ่ง เปรียบดังว่าต้นกล้วยอุปมาคจฺฟองน้ำ และอุปมาเช่นกับสายฟ้าแลบ อนึ่ง ชนเหล่าใด ย่อมสร้างพระพุทฺธ ปลูกต้นมหาโพธิ์ ก่อพระเจดีย์ สร้างพระวิหาร สร้างสะพานเป็นต้น ชน เหล่านั้น ครั้นทำลายจันทรจกโลกนี้ ย่อมขึ้นไปบังเกิดในเทวโลก ดังนี้ ก็แล ครั้นตรัสดังนี้ แล้ว ทรงคุณนิภาพอยู่ อันภิกษุทั้งหลายทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า ดูกร

ภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล มีพระราชองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพรหมทัต เสวยสิริราชสมบัติ อยู่ในเมืองพาราณสี พระราชานั้นประกอบด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยภาวนา ถวายทาน ทรงประกาศแนะนำมหาชนชาวพระนครให้บริจาคทาน ให้กระทำปฏิสังขรณ์พระอารามอัน ชำรุดคร่ำคร่า ให้ทำบุญกิริยาวัตถุ ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลคนใจดี เป็น คนกำพร้า เทียวเก็บฟืนและผักในป่ามาขายเลี้ยงชีวิตกับด้วยภรรยา ในสมัยหนึ่ง ทูคคตบรูษ โพธิสัตว์นั้นเข้าไปสู่ป่ากับภรรยาเพื่อจะเก็บฟืนและผักมาขายใน ตลาดเลี้ยงชีวิตของตน วัน หนึ่งทูคคตบรูษนั้น ได้เห็นพระพุทธรูปในวิหารอันคร่ำคร่าหลังหนึ่ง ซึ่งมีพระเศียรพระกรรม และพระบาทหักทำลาย เพราะฝนตกเซาะ จึงปรึกษากับภรรยาว่าควรเอาดินเหนียวมาขย่ำทำ การปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป พระพุทธรูปที่ชำรุดหักพังนั้น ก็กลับบริบูรณ์เป็นปรกติดี ครั้น เวลาเย็น ทูคคตบรูษนั้นกลับมาเคสสถาน พุดกะภรรยาว่า เราปรารถนาจะปิดทอง พระพุทธรูป ทำไฉน จักได้ปิดทอง ภริยาจึงพุดกะสามีว่า ท่านจงพาตัวข้าพเจ้าไปขายในเรือน ผู้มั่งคั่ง แล้วถือทรัพย์จากเรือนนั้นมาซื้อทองปิดพระพุทธรูปตามความปรารถนาเถิด พระ โพธิสัตว์ พาภรรยาไปยังสำนักของผู้มั่งคั่ง ขายภรรยา แล้วรับเอาเงินมาซื้อทองคำเปลวปิด พระพุทธรูปปฏิมากร ก็แล ครั้งทั้งสองปิดทองเสร็จแล้ว มีจิตโสมนัส ตั้งความปรารถนาว่า จัก เป็นพระพุทธรูปสัตถุญในอนาคตกาลภายหน้า ส่วนภรรยาตั้งความปรารถนาว่า ขอรศมี ทั้งหลายจงปรากฏ ขอให้ข้าพเจ้ามีสักกายอันงามดุจสีทองคำธรรมชาติ สว่างไปในทิศทั้งปวง ครั้นกาลต่อมา ภรรยาของพระโพธิสัตว์ก็พินิจจากความเป็นทาสี ผัวเมียทั้งสอง ก็มีจิตยินดีใน การกุศล ระลึกถึงบุญที่ตนได้กระทำกุศลวัตรตราบเท่าอายุกาล เมื่อพระโพธิสัตว์มีอายุถึง ปรีโยสานที่สุด ก็มีเทพบุตรนำเอาธมมาจากเทวโลกลอยอยู่ในอากาศ แล้วร้องเชิญว่า ข้าแต่ มหาบรูษ ท่านจงมาเถิด มาขึ้นรถไปสู่เทวโลกของเราทั้งหลาย พระโพธิสัตว์จึงถามเทพบุตร ทั้งหลายว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลายผู้เจริญ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่มีสมภารอันก่อสร้างแล้ว ได้ ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นไหน ครั้นเทพบุตรเหล่านั้นบอกว่า ในดุสิตเทวพิภพ จึงกล่าวว่า ถ้า ภาระนั้น ท่านทั้งหลายจงนำเราไปในพิภพดุสิตนั้น พระมหาบรูษ ประหนึ่งว่าขึ้นสู่รถลับ แล้วและตื่นขึ้น ไปเกิดในวิมานทองอันสูงได้ ๑๒ โยชน์ เกือบนอนกล่นไปด้วยนางเทพอัปสร เป็นยศบริวาร อันมีในดุสิตเทวสถาน จุตจากดุสิตเทวพิภพนั้นแล้ว ถือเอาปฏิสนธิในครรภ์

อัครมเหสีแห่งพระเจ้าพรหมทัต พระมารดานั้น ครั้นถ้วนทศมาส ก็ประสูตพระโอรส ใน
 วันที่พระโพธิสัตว์นั้นประสูติห้าฝนแก้ว ๗ ประการ ก็ตกลงที่ลานพระหลวง ประจุคัง
 มหาเมฆ และประจุดวงพระจันทร์และพระอาทิตย์ ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ ในวันถวายพระ
 นามโพธิสัตว์นั้น พระประยูรญาติ จึงถวายพระนามว่าจันทเสนกุมาร พระโพธิสัตว์นั้นเจริญ
 วัย มีพระชนม์ได้ ๑๖ ปี ทรงมีพระลักษณะงดงาม พระเจ้าพาราณสี ทอดพระเนตรเห็นรูป
 สมบัติของพระโพธิสัตว์ปิโยรสของพระองค์ ประราธนาจะอภิเษกพระโอรสในสิริราชสมบัติ
 จึงส่งอำมาตย์ทั้งหลายว่า พระยาทั้งร้อยเอ็ดพระนครจงประดับตกแต่งธิดาของตนๆ ส่งมา
 พระยาทั้งร้อยเอ็ด ได้ทราบราชสาส์นของพระเจ้าพรหมทัตนั้น ต่างก็ประดับตกแต่งธิดาของ
 ตนๆ ส่งไปยังสำนักของพระเจ้าเมืองพาราณสี เมื่อพระจันทเสนราชกุมาร โพธิสัตว์ ตรวจดู
 ซึ่งพระธิดาของพระยาร้อยเอ็ด มิได้เป็นที่พอพระทัยของกุมารนั้น แม้แต่สักองค์หนึ่ง จึงถวาย
 บังคมลาพระราชบิดามารดาเที่ยวเลือกหาภรรยาด้วยพระองค์เอง แล้วออกจากพระนคร
 พาราณสีไป ก็ถึงเมืองอัมพังนคร พระเจ้าอัมพังคราช ครองราชย์ในอัมพังนคร ทรงมีธิดา
 องค์หนึ่งนามว่าอุบลวาเทวี นางมีพระรูปลักษณะอันอุดม เปรียบดังนางเทพอัปสร ด้วย
 อานุภาพแห่งบุญที่นางได้ปิดทองพระพุทธรูปปฏิมากร และปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปในศาสนา
 พระเวสสกุสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หญิงที่พระรูปเช่นกับพระนางนั้น ไม่มี รัศมีกายของนางนั้น
 โอภาสสว่างไป ครั้งพระนางมีพระชนม์ได้ ๑๖ ปี พระราชบิดาก็ให้สร้างปราสาท ๗ ชั้นแล้ว
 ให้พระราชธิดาของพระองค์ขึ้นอยู่เบื้องบนปราสาท อยู่มาวันหนึ่ง นางอุบลวาราชกุมารี
 บรรทมอยู่บนพระที่สิริไสยาสน์ ถูกอำนาจกิเลสทำให้เร่าร้อน ครั้นเวลากึ่งราตรี เสด็จลุกขึ้น
 ทรงพระกัณแสงรำไห่ แล้วกลับบรรทมอีก พระเจ้าอัมพังคราช ได้ทรงสดับดังนั้น จึงทรงดำริ
 ว่า ธิดาของเราร้องไห้ ชะรอยจะเป็นเพราะประสงค์จะมีสามี จึงมีรับสั่งให้เหล่าอำมาตย์ไป
 ป่าวร้องพระยาร้อยเอ็ดพระนครว่า ถ้าผู้ใดเป็นผู้มีกำลังมาก สามารถมีศิลปศาสตร์ได้ฝึกหัด
 แล้ว ผู้นั้น จงถือเอาธนูไปยังรูปนกยูงยนต์ รูปนกยูงยนต์ประกอบด้วยจักรและยนต์ ตกลงมา
 พระเจ้าอัมพังคราชจะยกพระราชธิดาให้แก่ผู้นั้น ผู้นั้นจงตงพาพระธิดานั้นตามความปรารถนา
 หลีกไป พระโพธิสัตว์จันทเสนกุมารนั้น ได้ฟังดังนั้น ถือนธนูเข้าไปเฝ้าพระราชบิดา ถวายบังคม
 พระเจ้าอัมพังคราช ขึ้นธนูคิดสาย เสียงสายธนู บรรลือลั่นทั่วทั้งพระนคร พระจันทเสนกุมาร

โพธิสัตว์นั้น ยิ่งรูปนภงยุยงนต์กับทั้งจักรไป รูปนภงยุยงนต์กับทั้งจักรก็ตกลงแล้วแล พระเจ้า
 อัมพังคราช ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น มีพระหฤทัยโสมนัส จึงสวมกอดจันทเสนราชกุมาร
 โพธิสัตว์แล้วจุมพิตเสียดเกล้า ตรัสว่า ท่านจงเป็นบุตรเราเถิด บุษย์ผู้ใดผู้หนึ่งที่จะประเสริฐ
 เสมอด้วยท่านนี้มิได้มี ธิดาของเราสมควรแก่ท่านผู้เดียว เราจักกระทำการอภิเษกยกธิดาของ
 เราให้แก่ท่าน ดังนี้ พระราชาทรงกระทำมังคลาภิเษก พระราชทานพระธิดาแก่จันทเสนกุมาร
 พระโพธิสัตว์จันทเสนกุมาร ขึ้นอยู่บนปราสาท ๗ ชั้น เสวยสิริสมบัติเป็นมหัศจรรย์กับด้วย
 นางอุบลวาราชธิดา คุณสมบัติจัมรินทร์ราเสด็จอยู่ในท่ามกลางเทพบริษัทธินางสุชาดาเทพรัตน
 ทัณญา เป็นประธานเสวยทิพย์โภชนาหาร ฉะนั้น พระโพธิสัตว์จันทเสนกุมาร ครั้นพระราช
 บิดาลิ้นพระชนม์ อันอำมาตย์ทั้งหลายพร้อมใจกันให้ครองสิริราชสมบัติในเมืองพาราณสี
 ทรงปกครองประชาชนด้วยการยกเลิกราชทัณฑ์ ทรงสงเคราะห์ประชาชนด้วยสังควัตถุ ๔
 ประการ ทรงบำเพ็ญทานทุกวัน รักษาอุโบสถศีลในวันปักษอุโบสถ รักษาศีล ๕ อยู่มาวัน
 หนึ่ง พระโพธิสัตว์เสด็จประทับนั่งเหนือสยนาสน์แล้ว ทรงพระดำริว่า บัดนี้ ชาติธรรม ฆรา
 ธรรม พยาธิธรรม มาถึงแล้ว มรณธรรมก็จักมาถึงเรา ดังเรามีความสลด ราชสมบัติอัน
 มากมาย ที่จะตามบุคคลผู้ไปยังปรโลกมิได้มี โดยที่สุดแม้แต่ร่างกายของตน สัตว์โลกก็
 จำต้องจะทิ้งไว้ จะพาไปก็มิได้ ก็จำต้องละทิ้งของทั้งปวงไปเป็นธรรมดา ประโยชน์อะไรของ
 เรา ด้วยการอยู่ครองราชสมบัติ เราจะบวช ดังนี้แล้ว จึงทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระอัคร
 มเหสีของพระองค์แล้ว ละกามคุณ ๕ ถวายบังคมลาพระชนนีเข้าไปสู่หิมวันตประเทศ
 ถือบรรพาสเป็นดาบส อยู่ในหิมวันตประเทศ เจริญพรหมวิหาร ๔ ได้ญาณสมบัติแล้ว
 ครั้นสิ้นชีพทำลายขันธ ได้เข้าถึงพรหมโลก

43. สุวรรณกัจจปชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภมิ่งสถานของพระองค์ จึงตรัสเทศนาชาดกนี้ว่า อภิญญุชฌิ อภิญญาต์ ดังนี้ ความมีอยู่ว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย นั่งประชุมสนทนากันในโรงธรรมว่า คุณรอาวุโสทั้งหลาย โอท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระศาสดามีได้มีความเชื่อหน่ายในทานบารมี ในอุทานบารมีและในทานปรมัตตบารมี ลำดับนั้น พระศาสดาได้ทรงสดับถ้อยคำด้วยทิพพิสด เสด็จมายังโรงธรรม ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ ครั้นภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ด้วยเรื่องชื่อนี้ ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมิได้มีความเชื่อหน่ายในทานบารมีเป็นต้น แต่ในกาลนี้เท่านั้นหา มิได้ แม้ในกาลก่อน ตถาคตก็มิได้เชื่อหน่ายในทานบารมีเป็นต้นเหมือนกัน ดังนี้แล้ว ก็ทรงดูศุภนิภาพ เมื่อพระภิกษุทั้งหลายใครจะทราบ ได้พากันกราบทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า คุณภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล มีพระราชาทรงพระนามว่าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเต่า อยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร เต่าโพธิสัตว์นั้น มีวรรณดั่งสีทองธรรมชาติ มีตัวกว้างและยาวประมาณ ๒๐ วา เท่ากัน และมีนามว่า สุวรรณกัจจปะ เพราะมีวรรณเสมอด้วยทอง เที่ยวหาอาหารอยู่ในมหาสมุทร อาศัยเชิงบรรพตอันมีอยู่ที่เกาะใหญ่เป็นนิवासถาน ครั้นนั้น พ่อค้าประมาณ ๕๐๐ คน ออกจากเมืองพาราณสี สำเภากล่นไปได้ ๗ วัน ถูกคลื่นใหญ่ลมจัด จมลงในท่ามกลางมหาสมุทร พ่อค้าทั้งปวง พากันร้องไห้ปริเวทนาการ ส่งเสียงดังและกราบไหว้บนบานเทวดา อารักษ์ต่างๆ ฝ่ายเต่าทองโพธิสัตว์ โผล่ขึ้นมาจากมหาสมุทร แลไปเห็นพวกพ่อค้าร้องไห้ปริเวทนาการอยู่ บังเกิดความกรุณาเป็นกำลัง ไปสู่สำนักพ่อค้าทั้งหลายแล้ว ให้พ่อค้าทั้งหลาย ขึ้นบนหลังตน พาข้ามสมุทรไปโดยลำดับจนถึงเกาะใหญ่ พ่อค้าทั้งหลายลงจากหลังเต่าทองพระโพธิสัตว์ มิได้บริโภคอาหารเลยถึง ๗ วัน พากันนอนอ่อนเพลียอยู่บนหาดทราย เต่าทองโพธิสัตว์นั้น คิดว่า เราจักให้เนื้อของเราเป็นทานแก่พวกพ่อค้าเหล่านี้ ดังนี้ ลำดับนั้น พวกพ่อค้าทั้งหลาย ยกมือขึ้นไหว้เต่าทองโพธิสัตว์แล้วพูดว่า ข้าแต่เต่าทองผู้เป็นใหญ่ อุปการคุณเป็นอันมากที่ท่าน ได้กระทำแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลาย จักฆ่าท่าน ใ้ได้อย่างไร เต่าทองโพธิสัตว์นั้น

จึงกลานขึ้นไปบนบรรพต ครั้นถึงยอดภูเขาแล้วหยุดพักอยู่ แล้วตั้งความปรารถนาเป็นพระ
 ศัพัญญพุทธเจ้าภายในแห่งจิตของตนว่า หมู่เทพยดาทั้งหลายผู้เจริญ อันสิงสถิตอยู่ในที่นี้
 ของงมาอนุโมทนามังสทานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักให้ชีวิตของข้าพเจ้าเป็นทาน ข้าพเจ้าจักได้
 เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ดังนี้แล้ว ทำการอธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระพุทธเจ้า
 ไชริ์ ขอกระดูกอกของข้าพเจ้าจงแตกทำลาย เลือดและเนื้อของข้าพเจ้าจงเป็นก้อนน้อยก้อน
 ใหญ่เป็นส่วนๆ กัน แต่กระดูกของข้าพเจ้า อย่าเพิ่งแตกทำลาย กระดูกหลังนั้น จงเป็นนาวา
 พาพ่อค้าทั้ง ๕๐๐ คน ให้พ้นจากความตาย ดังนี้แล้ว ทำตนให้ตกลจากบรรพต ลงไปกระทบ
 เชนภูเขาเสียงดังสนั่น กระดูกอกก็แตกทำลาย เลือดเนื้อก็บังเกิดเป็นก้อนน้อยใหญ่ แต่
 กระดองมิได้แตกทำลาย เต่าทองโพธิสัตว์นั้น เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็ไปบังเกิดในคฤศิตเทวพิภพ ที่
 นี้ พวกพ่อค้าได้ฟังเสียงก็ก้องดังสนั่นหวั่นไหว คูไปเห็น ต่างคนก็ประหารอกของตนร่ำ
 ร้องไห้ปริเทวนาการ พวกกันกราบทูลถึงคุณของเต่าทองโพธิสัตว์นั้น ลำดับนั้น พ่อค้าซึ่งเป็น
 หัวหน้า กล่าวกะมหาชนทั้งหลายว่า ดูกรท่านทั้งหลายผู้เจริญ เต่าทองตัวนี้ ได้ให้เนื้อของตน
 เป็นทานแก่เราทั้งหลาย เราทั้งหลายไม่ปรารถนาจะฆ่าท่าน เราทั้งหลายจงพากันจัดแจงสีไฟ
 ให้ติดขึ้น ปิ้งเนื้อเต่านั้นเอี้ยวกินเป็นอาหาร แล้วเก็บเอาเนื้อที่เหลืออยู่สำหรับเป็นเสบียงเลี้ยง
 ตนไปบริโภคนไปจนกว่าจะ ถึงเมืองพาราณสี พ่อค้าเหล่านั้นพร้อมกันกระทำการตามถ้อยคำ
 ของพ่อค้าผู้ใหญ่ ลำดับนั้น พ่อค้าเหล่านั้น เอากระดูกเต่ากระทำเป็นเรือ แล้วกระทำการกิจการ
 ทั้งปวงด้วยกระดูกอก พากันขึ้นเรือกระดูกเต่านั้นก็พายหน้าเรือไปเฉพาะเมืองพาราณสี
 เมื่อถึงที่ใด ก็จอดที่นั่นตามปรารถนา ได้บริโภคนเนื้อเต่าเป็นเสบียงมาเดือนหนึ่งก็ถึงเมือง
 พาราณสีแล้ว ทั้งหมดกล่าวสรรเสริญคุณของเต่าโพธิสัตว์แก่ชาวพระนครทั้งหลาย มหาชน
 ทั้งปวง ได้ฟังดังนั้นก็พากันสรรเสริญชมเชยคุณของเต่าทองโพธิสัตว์นั้น ตลอดไปทั่วพระ
 นครราชอาณาเขต ในกาลนั้น พระเจ้าพรหมทัตได้ทอดพระเนตรเห็นกระดูกหลังเต่าทอง
 อันมีวรรณเสมอด้วยทองคำ ทรงพระปริศนาโสมนัส ได้ทรงฟังคุณของเต่าทองนั้น ทองคำริว่า
 สัตว์ผู้นี้มิใช่สัตว์อื่น คงจักเป็นหน่อพุทธานุกร ดังนี้แล้ว มีรับสั่งให้ประดิษฐานกระดูก
 เต่าทองนั้นไว้ที่อันสมควรแก่พระนครด้านทักษิณ กระดองเต่าทองโพธิสัตว์นั้นประดิษฐาน
 อยู่ คุจสุวรรณบรรพตตลอดกาลนาน

44. ลีโสรชาดก

พระศาสดาเมื่อทรงเข้าไปประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน ทรงปรารภกรรมของพระองค์ จึงตรัสเทศนาชาดกนี้ว่า อโห วิปตติ เม ทุกขัง ดังนี้ ความมีอยู่ว่า สมัยหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายนั่งประชุมสนทนากันในโรงธรรมว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดูเถิด แม้แต่องค์พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นบุคคลผู้ล้ำเลิศ กรรมวิบากยังตามทันซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สมัยเมื่อพระพุทธองค์จะเสด็จพระนิพพาน น้ำในแม่น้ำกุชานทีกลับเป็นน้ำขุ่นมัวไป เรื่องน้ำใสกลายเป็นขุ่นขึ้น ดูจ้ะจี้ระคนไปด้วยเปลือกตมนั่นจักมีแข็งในคัมภีร์พุทธวิบาก ดังนี้แล ตรัสอีกว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทุกขวิบาก จะได้ตามทันตถาคตแต่ในกาลนี้เท่านั้นก็หามิได้ ถึงในกาลก่อน ก็ได้ตามทัน เราก็ได้รับทุกขเวทนา ดังนี้แล้ว ทรงดูชนิภาพ อันภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชาทรงพระนามลีโสรราช เสวยราชสมบัติอยู่ในอนันตนคร พระองค์มีพระอักรมหสีทรงนามว่าอนันตเทวี พระอักรมหสีนั้นทรงเป็นที่รักเจริญพระราชหฤทัย เป็นใหญ่กว่าพระสนมมารีถึงหกหมื่นหกพันนาง พระเจ้าลีโสรราชโพธิสัตว์นั้น ทรงบริบูรณ์ไปด้วยจตุรงคเสนา ทรงมหิทธิศักดิ์คานูภาพอันไพศาล แผ่ไปในทั่วชมพูทวีป ประดุจดั่งว่าบรมจักรพรรดิ ฉะนั้น อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าลีโสรราชโพธิสัตว์นั้น ในเวลารাত্রี ทรงพระสุบินนิมิตประหลาดเห็นยอดปราสาทหักตกลงมาที่พื้นดิน ตันจากนิทรารมย์ ก็มีพระทัยอันสะดุ้งหวั่นหวาด เสด็จประทับนั่งอยู่บนสว่าง จึงทรงดำริว่า ยอดปราสาทนี้ ก็บริบูรณ์ดี เหตุไฉนจึงหักตกลงมาได้ ครั้นรุ่งเช้า พระเจ้าลีโสรราช มีพระราชดำริทำให้เรียกพราหมณ์ทั้งหลายเข้ามาเฝ้า แล้วตรัสถามพราหมณ์เหล่านั้น พราหมณ์ทั้งหลาย ทูลถวายพยากรณ์ว่า ข้าแต่สมมติเทวราช บาบเคราะห์จักมาให้โทษแก่พระองค์ กำหนดอีก ๗ วัน พระเสาร์เทพบุตร จักเสด็จมาร่วมราศีทับลักณาของพระองค์ จักกระทำให้พระองค์กัมปนาทหวั่นไหวระส่ำระสายจากที่อยู่ ดูกำลังลมอันเกิดแต่ธรณี ฉะนั้น พระองค์อย่าได้ทรงสำคัญพระองค์ว่า ขึ้นชื่อว่าพระราชามีเป็นผู้มีเมฆานูภาพอันยิ่งใหญ่ ขอพระองค์จงให้จัดการบัตถพลีพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชาสำหรับไว้กระทำ พลีกรรมรับพระเสาร์เทวา อันจะเสด็จมาในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้

ไป ถ้าพระองค์กระทำการสักการบูชา รับพระเสวร์เทพบุตรแล้ว พระเสวร์เทพบุตรนั้น จักให้คุณแก่พระองค์ พระองค์จักมีความสุขสำราญสิ้นกาลนาน พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าสิโสรราช ได้ทรงสดับคำพยากรณ์ของพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว ก็ทรงพระพิโรธ ไม่เชื่อคำวิงวอนของพราหมณ์เหล่านั้น ทรงมีรับสั่งให้หาเสนาบดีอุททนาธิการเข้าไปเฝ้า แล้วตรัสสั่งว่า ดูกรท่านผู้เจริญ จำเดิมแต่วันนี้ไปถึงวันที่ ๗ ท่านจงวางพลรบเตรียมไว้ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ ทิศ ประตูละพันคนๆ ในเบื้องบนปราสาท ๗ ชั้น จงวางนักรบไว้ให้อยู่ที่พิทักษ์รักษาชั้นละร้อยคนๆ เป็นกำหนด ถ้าท่านทั้งหลายเห็นพระเสวร์มาในกาลใด จงรวมกันฟันแทงฆ่าจับพระเสวร์นั้นเสียในกาลนั้น ผูกมัดด้วยเครื่องจองจำ ๕ ประการ แล้วนำมาแสดงแก่เราให้จงได้ ครั้นถึงวันที่ ๗ พระเสวร์เทวราช จรมาทับลัคน์ของพระองค์ ในกาลนั้น พระเจ้าสิโสรราชมีพระพระหฤทัยกัมปนาทหวาดหวั่นเหมือนคนบ้า ทอดพระเนตรเห็นพลรบที่อยู่รักษาบนปราสาท ทรงพระพิโรธ ไล่ฟันพลรบเหล่านั้น บางพวกต้องทุกขเวทนา พลรบที่เหลือทั้งปวงนั้นไม่สามารถที่จะห้ามได้ พวกมันถอยลงหนีไป พระเจ้าสิโสรราช ทรงฟาดฟันพลรบทั้งหลาย ด้วยพระแสงขรรค์ เสด็จลงจากปราสาท ๗ ชั้น ก็ขึ้นทรงอาชาไนย รีบควบขับม้าไป ด้วยว่า เมื่อพระเคราะห์ให้โทษอยู่ อาชาไนยก็ไม่สามารถที่จะเหาะไปให้ ต้องพาพระเจ้าสิโสรราชไปในมรรคาด้วยกำลังแรงของตนไป ครั้นรุ่งเช้า พระเจ้าสิโสรราชและอาชา หมดแรง เพราะมิได้บริโภคโภชนาหาร พระเจ้าสิโสรราชนั้น จูงอาชาดำเนินไป ถึงทุ่งนาข้าวสาลีที่ชายป่า ในกาลนั้น มีบุรุษคนหนึ่ง เป็นผู้รักษาไร่ข้าวสาลี ไล่อาหารลงในกระบวยแล้ว เอาไปวางไว้ที่คันนา เดินไปในที่สุดแห่งปลายนาไล่จับฝูงนก มีสุนัขตัวหนึ่ง มาคาบเอากระบวยภัตรของชวานานั้นหนีไป พระเจ้าสิโสรราชจูงอาชามาถึงที่นั้น บุรุษผู้รักษานาข้าวสาลี กลับมาไม่เห็นกระบวยภัตรแลไปเห็นมงกุฎ เหมือนกระบวยของตน จึงเข้าไปโดยดีทิ่มแทงด้วยประจุกบริภาษด้วยคำหยาบคายว่า ดูกรโจรชั่วร้าย เหตุไฉน เอ็งจึงลักภัตรของเราไปกิน แล้วเอากระบวยของเราครอบหัว พระเจ้าสิโสรราชโพธิสัตว์ ตรัสว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ เรานี้มิได้เป็นโจร นี้มิใช่กระบวย มันเป็นมงกุฎ เหตุไฉน ท่านมากล่าวคู่ดั่งนี้ บุรุษผู้รักษาข้าวสาลีได้ฟังดั่งนั้น บริภาษว่า อ้ายโจรผู้ร้าย เอ็งจะมาเถียงข้าทำไม เอ็งจะได้มงกุฎมาแต่ไหน พระโพธิสัตว์สิโสรราช ตรัสว่า ดูกรพ่อนี้เป็นมงกุฎของเรา ท่านจงเอาไปเถิด เราขอแต่ชีวิตไว้

เท่านั้น บรูซชานา ก่อนคลายความโกรธ ปล่อยพระราชโองการไป กล่าวกำชับว่า แต่ไป เอ็งจรีบไป ถ้าเอ็งจินมามาก เอ็งจะต้องถึงแก่ความตาย ดังนี้แล้ว จับไล่พระโพธิสัตว์โสทรราชไปเสีย

45. วรวงสชาดก

ในวรวงสชาดกนี้ ไม่มีคำปรารภความเบื้องต้น ไม่มีเรื่องที่เป็นปัจจุบัน มีแต่เรื่องที่เป็นอดีต ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ความมีอยู่ว่า ในอดีตกาล มีกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าวงศาธิปติราช เสวยราชสมบัติอยู่ในภูสถานคร ทรงตั้งพระนางวงศ์สุริยาราชเทวีไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี ให้เป็นใหญ่กว่าพระสนม ๑๖,๐๐๐ คน พระมเหสีเป็นที่รักใคร่พอพระทัยของท้าวเธอเป็นอันมาก ในกาลนั้น พระเมตไตรยบรมโพธิสัตว์เจ้าได้จุติจากเทวโลกมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระ มเหสีนั้น ครั้นครบถ้วนไตรมาสแล้ว พระนางเจ้าก็ประสูติพระราชกุมารมีพระฉวีวรรณประดุจสีทอง สมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะอันประเสริฐ ทรงถวายพระนามพระราชกุมารนั้นว่า วงศ์สุริยามาศกุมาร หลังจากนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าของเราทั้งหลาย ได้มาปฏิสนธิในพระครรภ์ร่วมพระมารดาเดียวกัน ประสูติจากพระครรภ์แล้ว มีพระฉวีวรรณประดุจสีทอง พระประยูรญาติทั้งหลายจึงถวายพระนามว่า วรวงศ์ราชกุมาร พระราชกุมารทั้งสองเป็นผู้มีความจงรักภักดีในพระราชบิดา เปรียบเหมือนอำมาตย์ข้าบาทมุสิกาทังปวง มิได้มีความประมาท ทรงหมั่นไปทำราชกิจจนพระราชบิดามีพระทัยโปรดปรานมาก แต่พระเจ้าวงศาธิปติราชบรมกษัตริย์ มีพระมเหสีน้อยองค์หนึ่งทรงพระนามว่ากาไวเทวี พระนางกาไวเทวีมีพระราชโอรสองค์หนึ่งทรงพระนามว่า ไวยทัตถกุมาร ไวยทัตถกุมารนั้นเป็นคนมีสันดานกระด้างหยาบช้าทารุณ วายากสอนยากไม่เอาใจใส่ในราชการ ชอบชมเหงชาวเมืองให้ได้รับความเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้ ชาวเมืองจึงมาพ้องมาประชุมที่ลานพระหลวง แล้วร้องประกาศ

ให้พระเจ้าวงศ์ศานติราชบรมกษัตริย์ทราบ พระเจ้าวงศ์ศานติราชบรมกษัตริย์ทราบแล้วทรงพิโรธมาก จึงตรัสว่า ไวยทัตถกุมารเป็นคนพาล จะรักษาวงศ์ตระกูลไว้ไม่ได้ พระนางกาไวยเทวีได้สดับดังนั้น จึงหาอุบายกลั่นแกล้งให้พระโทธิสัตว์ทั้งสองให้พ้นไปจากเมือง เพื่อให้พระราชโอรสของตนได้ครองราชสมบัติ วันหนึ่ง พระนางได้เรียกพระกุมารทั้งสองให้เข้ามาในห้อง พุดคุยทำความสนิทสนม ๒-๓ วันแล้ว ได้ยกโทษว่า พระกุมารทั้งสองได้ทำการข่มเหงตนในเวลากลางวัน ความทราบถึงพระกรรมของพระราชินี จึงรับสั่งเพชฌฆาตพาพระกุมารทั้งสองไปประหารชีวิตเสีย พระราชเทวีทรงสดับข่าวว่า พระโอรสทั้งสองของตนกำลังจะถูกประหารชีวิต จึงใช้ให้นางปริจาริกานำทองคำ ๑,๐๐๐ ตำลึง ไปถ่ายตัวมาจากเพชฌฆาตพระราชทานอาหาร ขนม แก้วแหวนและมณีดวงหนึ่งมีราคาประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ตำลึง แล้วส่งไปในประเทศอื่น พระกุมารทั้งสองได้เดินทางมาจนถึงต้นไทรต้นหนึ่งในเวลาเย็น จึงเปลื้องพระภูษาปลงบนพื้นแล้วบรรทมหลับ ไปจนใกล้รุ่ง ก็สดุ้งตื่นขึ้นมา ทรงแก้ห่ออาหารออกมา มองหน้ากันและกันนึกถึงพระมารดาอยู่ ด้วยอำนาจแห่งบุญญาธิการที่พระกุมารทั้งสองกระทำไว้ ในกาลนั้น จึงมีพระยาไก่อสองตัวๆ หนึ่งสีดำ ตัวหนึ่งสีขาวอาศัยอยู่บนต้นไทรนั้น บรรดาพระยาไก่อทั้งสองนั้น พระยาไก่อสีขาวมาถึงก่อนจึงนอนที่สูง พระยาไก่อสีดำมาทีหลังจึงนอนอยู่ที่ต่ำ ถึงเวลาปัจฉิมยามพระยาไก่อสีขาวก็ขันขึ้น พระยาไก่อสีดำได้ฟังเสียงขันจึงถามว่า เจ้าไก่อพาลคุณวิเศษของเจ้ามีอยู่หรือ จึงได้มาค้ำห่มเรา ขึ้นไปนอน โปรมยี่ตีนลงมารวดหัวเราได้ พระยาไก่อสีขาวตอบว่า เจ้าไก่อสีดำราวกะโจรเรามาถึงก่อนก็นอนที่สูง เจ้ามาถึงทีหลังก็นอนที่ต่ำจะมาโกรธเราเพราะเหตุอะไร คุณวิเศษของเรามีแน่ ผู้ใดกินเนื้อหัวใจของเราเมื่อเวลาเราตาย ผู้นั้นจะได้เป็นพระเจ้าบรมจักรพรรดิราช แล้วถามพระยาไก่อสีดำว่า คุณวิเศษของเจ้ามีอยู่หรือ พระยาไก่อสีดำจึงตอบว่า ผู้ใดได้กินเนื้อหัวใจเรา ผู้นั้นสามารถจะยกหลักศิลาขึ้นแล้วมายกย่ำให้ตายเป็นบรมกษัตริย์ได้ ไก่อทั้งสองนั้นบันดลโทสะตีกันจนถึงสิ้นชีวิต พลัดตกยังพื้นปฐพี พระราชกุมารได้ฟังเสียงไก่อวิวาทกัน จึงปรึกษากันว่า ไก่อทั้งสองเป็นเทวดามาช่วยสงเคราะห์เราแน่แล้ว ก็คิดไฟปิ้งไก่อทั้งสองตัวนั้น พระเชษฐาสวายนเนื้อหัวใจไก่อสีขาว ส่วนพระอนุชาสวายนเนื้อหัวใจไก่อสีดำ สมัยนั้น มีกษัตริย์ผู้ครองอัยมาสนครซึ่งเสด็จทิวศตได้ประมาณ ๗ วัน แต่ท้าวเธอไม่มีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่จะสืบชาติยศ

สันตติวงศ์เลย พวกราชบุรุษจึงปรึกษากันว่า สมควรจะเลี้ยงบุศยราชธิดาเสวหาท่านผู้มีบุญที่สมควรจะปกครองราชสมบัติ จึงจัดศุขราชธิดาแล้วเลี้ยงสัตยาธิษฐานว่า ขอให้บุศยราชธิดาไปถึงสำนักท่านผู้มีบุญ แล้วปล่อยไป บุศยราชธิดาบ่ายหน้าออกนอกพระนคร เล่น ไปถึงศาลาที่พระราชกุมารทั้งสองบรรทมอยู่ แล้วจอดเองอนจรดแทบพระบาทของพระเชษฐาราชกุมาร พวกราชบุรุษจึงพากันเข้าไปอุ้มพระเชษฐกุมารขึ้นวางบนราชรถ พาไปยังพระราชวังแล้วให้บรรทมเหนือพระแท่นสิริไสยาสน์บนปราสาทปราสาท เมื่อพระเชษฐาราชกุมารตื่นจากพระบรรทมแล้ว พวกอำมาตย์ราชบุโรหิตจารย์ทั้งปวงจึงกราบทูลเรื่องในพระนครทั้งหมดให้ทรงทราบ แล้วกราบบังคมทูลให้ทรงรับราชสมบัติในพระนครนั้น พระวงศ์สุริยามาศบรมโพธิสัตว์เจ้าจึงมีพระดำรัสว่า พวกท่านไปพาแต่เรามา ก็น้องชายของเราไปไหนเล่า ราชบุรุษเหล่านั้นกราบทูลว่า พระกนิษฐาของพระองค์ทรงบรรทมอยู่บนศาลานั้น พระพุทธเจ้าข้า ทรงพระพิโรธว่า เราทั้งสองคนที่น้องปราศจากพระนคร พลัดพรากพระมารดาบิดาได้ร่วมสุขร่วมทุกข์กันมา เหตุไฉนท่านทั้งน้องเราเสีย ไม่พามาด้วยเล่า เมื่อพระวรวงศ์กุมารตื่นพระบรรทมแล้ว ไม่เห็นพระเชษฐาก็ออกจากศาลาเที่ยวค้นหาจนหลงทาง ไม่รู้ว่าจะไปแห่งไหน ตำบลใด ดี พอเวลาสายฝนหม้มก็เสด็จมาถึงบ้านเศรษฐหนึ่ง จึงเข้าไปขออาหารกะนางทาสีของโลกันทรเศรษฐี รับประทานอาหารแล้วนั่งในที่นั่งสุดข้างหนึ่ง เปลื้องแก้วมนี้ออกวางบนภาชนะ แล้วเสวยพระกระยาหารด้วยแสงแห่งมณี นางทาสีเห็นดังนั้นจึงบอกแก่โลกันทรเศรษฐี ส่วนโลกันทรเศรษฐีเป็นคนโลก จึงเรียกทาสกรรมกรมาเป็นอันมากสั่งให้จับพระโพธิสัตว์ไปโยยตี หาว่าเป็นโจรลักเอาแก้วมณีของตนมา จึงชิงเอาแก้วมณีนั้น ไว้แล้วผูกคอพระโพธิสัตว์พาไปด้วยโซ่มอบให้แก่ทาสไป พระโพธิสัตว์เจ้าได้เสวยทุกขเวทนาอดอยากอาหารได้รับความลำบากเป็นอันมาก ในกาลนั้น ยังมีธิดาของเศรษฐีนั้นคนหนึ่งชื่อว่าคารวิ ได้เห็นพระโพธิสัตว์เจ้าเสวยทุกขเวทนาเหลือเกิน จึงเกิดความสงสารสินหารักใคร่ด้วยอำนาจที่ได้เคยอยู่ร่วมกันมาแต่ปางก่อน จึงไปหาบิดาแล้วอ้อนวอนว่า ข้าแต่พ่อ พ่ออยากทำบาปกรรมเลย จงปล่อยบุรุษนั้นไปเสียเถิด เศรษฐีผู้เป็นบิดาได้ฟังวาจาของนางแล้วก็ดำวนางอย่างมากมาย นางคารวิจึงกลับไปใช้ให้นางทาสีคนสนิทนำทรัพย์ไปจ้างวานทางที่ควบคุมให้แก่ พระโพธิสัตว์ออกจากเครื่องพันธนาการ ทาสีนั้นรับสินบนแล้วแก่พระ

โพธิสัตว์ออกจากเครื่องพันธนาการ นางจึงส่งข้าวปลาอาหารหวานคาวไปให้พระโพธิสัตว์ ต่อมา โลกัณฐเศรษฐีปรารถนาจะไปค้าขาย จึงพาพระโพธิสัตว์ไปด้วย นางการวิชชิตติดตามไปด้วย เศรษฐีจึงพาธิดาลงเรือสำเภอกไปด้วย แล้วให้พระโพธิสัตว์ถือธงโบกบนหัวเรือ พอพระโพธิสัตว์โบกธงขึ้น เรือสำเภาก็เคลื่อนออกจากที่ คนทั้งปวงได้เห็นพระโพธิสัตว์ก็เกิดโสมนัสยินดีปรีดา เรือสำเภอล่องไปในมหาสมุทรอยู่นานหลายวัน ก็มาถึงท่าของนครหนึ่งชื่อว่า ชุรนคร (พระนครมีสระน้ำกรด) ก็ ในพระนครนั้นมีสระใหญ่ มีเสาเขื่อนเป็นศิลาอยู่ในสระนั้นและมียักษ์สิงอยู่ มีอักษรจารึกไว้ที่ศิลานั้นว่า ผู้ใดถอนหลักศิลาขึ้นได้ก็จะได้พระขรรค์ และสามารถจะฆ่ายักษ์ใหญ่ได้ ผู้นั้นจะเป็นผู้มีบุญมาก ในพระนครนั้นครั้นครบ ๓ ปี น้ำในสระใหญ่นั้นจะเกิดเป็นกรด มียักษ์เกิดจากเสาเขื่อนศิลานั้นมากินกษัตริย์ที่ครองราชสมบัติ ในพระนครนั้น เสียประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเมื่อมีกษัตริย์ครองราชสมบัติได้ ๓ ปี ยักษ์นั้นจะมาจับกินเสีย เป็นเช่นนี้เป็นลำดับมา ในขณะนั้นก็มีกษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนาม พระเจ้ากุสราราช ครองราชสมบัติอยู่ในนครนั้น โลกัณฐเศรษฐีจึงให้คนเชิญเครื่องราชบรรณาการพร้อมทั้งพระโพธิสัตว์ไปถวาย พระองค์ พระเจ้ากุสราราชทอดพระเนตรเห็นรูปสมบัติของพระมหาโพธิสัตว์เจ้าแล้วก็เกิด ความเลื่อมใส มีพระราชดำริว่า เจ้ายังหนุ่มน้อยรูปร่างงดงามนัก เข้ามาทำโจรกรรมเช่นนี้ไม่ละอายหรือ พระโพธิสัตว์จึงทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ได้เป็นโจร แก้วมณีดวงนี้พระมารดาของข้าพระบาทประทานให้ เศรษฐีนี้มาแย่งชิงเอาไปแล้วกล่าวคำเท็จใส่โทษข้าพระบาท พระเจ้ากุสราบรมกษัตริย์ได้สดับประวัติจึงตรัสว่า เราสำคัญว่าเจ้าเป็นเด็กโจร ไม่ทราบเลยว่าเจ้าเป็นวงศ์กษัตริย์ เป็นเนื้อหน่อพระชินสีห์สัตัพพัญญุ พุทธเจ้า เจ้าจงไปอ่านอักษรที่จารึกไว้ที่เสา ฆ่ายักษ์เสียให้ได้แล้วจงครองราชสมบัติเถิด พระโพธิสัตว์เจ้าไปที่ใกล้เสาอ่านอักษรจารึกทราบความแล้ว รำพึงในใจว่า เราจักถอนเสาขึ้นนี้ได้พระขรรค์แล้วจะฆ่ายักษ์เสีย ทันทันนั้นพระเจ้ากุสราบรมกษัตริย์มีรับสั่งให้โลกัณฐเศรษฐีนำเอาแก้วมณีมาพระ ราชทานแก่พระมหาโพธิสัตว์เจ้า พระมหาโพธิสัตว์เจ้าได้แก้วมณีแล้ว ก็บังเกิดปิติยินดีเป็นอันมาก พระเจ้ากุสราบรมกษัตริย์ โปรดเกล้าให้พระโพธิสัตว์เจ้าสระสงวาริ แล้วให้ตกแต่งด้วยอถังการทั้งปวง ทรงชุบเลี้ยงพระมหาโพธิสัตว์เจ้าดุจดั่งพระโอรสอันเกิดจากพระอูระ ครั้นถึงวันที่เจ็ด บรรดาชนทั้งหลาย ก็พากันมาขึ้นประชุมกันอยู่ในพื้นที่มี

พื้นเสมอกันปรารถนาจะคู่ยกยักกินพระบรม กษัตริย์ พระเจ้ากุสาบรมกษัตริย์ จึงตรัสให้ทหาร
 เป็นอันมากเข้าดอนหลักศิลา พวกทหารทั้งสิ้นเหล่านั้นไม่สามารถจะดอนหลักศิลาขึ้นได้ ก็
 พากันล้มสลบไปทุกคน พระเจ้ากุสาบรมกษัตริย์เกิดความหวาดพระทัยเป็นอย่างยิ่ง จึง
 วิวอนพระ โพรธัสต์วให้จงดอนหลักศิลานั้น พระโพรธัสต์วเข้าไปใกล้เสาแล้ว จึงตั้ง
 สัตยาธิษฐานว่า ข้าแต่หมู่เทพเจ้าผู้เจริญทั้งหลาย ถ้าข้าพเจ้าจักได้เป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า
 ในอนาคตกาลไซ้ร้ พอข้าพเจ้าเอามือไปแตะต้องเสาศิลาเข้าแล้ว ขอให้เสาลิลาขึ้นหลุดออก
 ขึ้นได้โดยง่ายดายเถิด ดังนี้แล้ว จึงระลึกถึงพระบารมีทั้งหลายว่า ขอทานบารมี สีลบารมี
 เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ชันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี
 และอุเบกขาบารมี ทั้งปวงจงมาแวดล้อมข้าพเจ้าช่วยกันรบกับยักษ์เถิด ว่าแล้วก็เข้าไปดอน
 เสาศิลาขึ้นได้โดยสุขสวัสดิ์ แล้วได้พระขรรค์เล่มหนึ่งที่โคนเสาลิลา นั้น พระโพรธัสต์ววย
 พระขรรค์ได้แล้ว ก็โยนเสาลิลาลงในน้ำ เสาสิลาที่ปลั่งเสียงดังเหมือนเสียงแก้วข้าวดอกแล้ว
 ย่อยละเอียด พระเจ้ากุสาบรมกษัตริย์จึงตรัสว่า การที่ท่านทำให้สำเร็จไปแล้วนี้เป็นขึ้นแรก
 ยังจะมียักษ์เป็นดอกปทุมชาติผุดขึ้นมาต่อภายหลัง พระมหาโพรธัสต์วเจ้าจึงตั้งสัตยาธิษฐานว่า
 ถ้าเราเป็นผู้มีบุญจะได้เป็นกษัตริย์ในพระนครนี้ เราจะโยนแก้วมณีลงไปในน้ำขอแก้วมณีที่
 เราโยนไปแล้วอย่าได้จมนเลย ครั้นอธิษฐานแล้วก็โยนแก้วมณีลงไปในน้ำขอแก้วมณีที่
 ลอยอยู่นั้น น้ำ พระมหาโพรธัสต์วเจ้า ก็ถือพระขรรค์ลงไปในสระนั้น มีแก้วมณีเป็นอันมาก
 ก็แวดล้อมพระมหาโพรธัสต์วประดิษฐานอยู่ ส่วนยักษ์ก็เป็นดอกปทุมชาติผุดขึ้นมา พระมหา
 โพรธัสต์วเจ้าก็ฟาดดอกปทุมชาติด้วยพระขรรค์ ดอกปทุมชาติก็ปรากฏเป็นยักษ์ถึงความตาย
 เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็เกิดความโสมนัส บรรลือเสียงสรรเสริญอยู่ก็ก่อกอง พากันอวย
 ชัยมงคลแก่พระมหาโพรธัสต์วเจ้า พระเจ้ากุสาบรมกษัตริย์ก็เข้าทอดแล้วตรัสว่า เจ้าให้ชีวิตแก่
 เราฯ จะให้นางมกฺกเทวีผู้เป็นราชิดาของเราแก่เจ้า เราจะกระทำการอภิเษกมอบราชสมบัติ
 ให้แก่เจ้า พระมหาโพรธัสต์วจึงทูลว่า ข้าพระบาทมีชายาชื่อนางคารวิ ซึ่งเป็นธิดาของโลกันธ
 เศรษฐีอยู่แล้วพระเจ้าข้า พระบรมกษัตริย์ตรัสว่า เจ้าว่ามีชายาอยู่แล้ว แต่เราก็จะยกมกฺกเทวี
 ธิดาของเราให้แก่เจ้า ทั้งสองนางนี้จึงมีความเสน่หารักใคร่กันให้เหมือนพี่น้องร่วมพระครรภ์
 มารดา เดียวกัน จงช่วยกันปฏิบัติสามีเถิด บรมกษัตริย์โปรดให้กระทำการมงคลอยู่ถึงเจ็ดวัน

แล้วทรงสถาปนาพระโพธิสัตว์ขึ้นครองราชสมบัติ กิตติศัพท์ของพระโพธิสัตว์ก็ได้ฟังขจรไปว่า มีบรมกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าวรวงศ์ ปรากฏว่าเป็นผู้มีบุญ ฆ่ายักษ์ผู้แข็งกระด้างตาย ได้ครองราชสมบัติแล้ว อยู่มาวันหนึ่งเวลาเที่ยงวัน พระเจ้าวรวงศ์บรมโพธิสัตว์เจ้าทรงหวนระลึกถึงพระเชษฐาของพระองค์ ครั้นรุ่งขึ้นก็ไปเฝ้าพระสัสสุรราช ขอดถวายบังคมลาไปเที่ยวแสวงหาพระเชษฐา แล้วทรงอุ้มนางคารวิขึ้นบนดักถ้อเอาแก้วมณีเหาะขึ้นไปบนอากาศ พอถึงเวลาสายฝนห่มัยได้เห็นศาลาพระดาบสในป่าใหญ่ ทั้งสองผิวเมื่อกี้เหาะลงไป ไหว้พระดาบส พระดาบสถามว่า ท่านทั้งสองมาจากไหน จึงตอบว่า ข้าพเจ้าทั้งสองมาจากชุนคร จะขออาศัยอยู่ในสำนักนี้สักหน่อย แต่พออรุณขึ้นมาแล้วก็จะลาไป พระดาบสถามว่า ชุนครอยู่ไกลเหลือเกิน ไฉนท่านจึงมาได้วันเดียว ข้าพเจ้ามาทางอากาศด้วยอานุภาพแก้วมณี พระดาบสได้ฟังแล้วคิดว่า เมื่อทั้งสองนอนหลับแล้วเราจะขโมยแก้วมณี ขโมยแก้วมณีได้แล้วก็เหาะไปบนอากาศ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าตื่นแล้วไม่เห็นแก้วมณี และไม่เห็นพระดาบสอยู่ในศาลาจึงปลุกนางคารวิขึ้นบอกว่า พระดาบสลักเอาแก้วมณีของเราหนีไปแล้ว พระวรวงศ์โพธิสัตว์เจ้า ประเทวนการแล้วก็จึงพระหัตถ์พระราชเทวีจากไปโดยไม่ทราบวาทิศไหนเป็นทิศ น้อยใหญ่ ได้เข้าไปพักที่คืนไพรใหญ่ต้นหนึ่ง ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระยายักษ์ ในขณะที่พระยายักษ์ได้เห็นกษัตริย์ทั้งสองจึงวิ่งมาอย่างรวดเร็ว พระโพธิสัตว์เห็นยักษ์แล้วก็ฉวยเอาพระหัตถ์เทวีลุกขึ้นหนีไป ยักษ์ก็ไล่เหยียบต้นไม้ใหญ่หน่อยหักทำลายติดตามมา ครั้นถึงมหาสมุทรก็พากันลงไปทันที ครั้งนั้น ได้เกิดมีพายุใหญ่ มหาเมฆก็ตั้งขึ้น ฝนก็ตกลงมาท้องฟ้าอากาศก็เกิดมีดมนอนธการทั่วไป กษัตริย์ทั้งสองถูกคลื่นในมหาสมุทรซัดเอานั่นอยู่พระกายอ่อนกำลัง ก็พลัดพรากจากกัน ต่างคนต่างลอยไปจนเวลาแสงสว่างอรุณขึ้นมา พอเวลารุ่งเช้าคลื่นก็ซัดพระโพธิสัตว์เจ้าไปถึงฝั่ง พระโพธิสัตว์ขึ้นจากฝั่งแล้ว ก็เที่ยวค้นหาพระราชเทวีตามหาดทราย ก็ไม่พบพระราชเทวี แล้วเสด็จสัญจรไปในป่าน้อยใหญ่ถึง ๗ วัน ก็ถึงพระนครหนึ่งชื่อว่า อัยมาศนคร ฝ่ายดาบสที่ลักแก้วมณีไปนั้น ได้เหาะขึ้นไปสูงเกินประมาณถูกลมกรดพัดเอาศีรษะขาดตกลงในที่ใกล้พระนครอัย มาศกับทั้งแก้วมณี พวกพ่อค้าเก็บแก้วมณีได้เอาไปถวายพระเจ้าวรวงศ์สุริยมาศ ท้าวเธอก็ให้นำไปประดิษฐานไว้ในโรงงาน ส่วนพระโพธิสัตว์เจ้าได้เห็นโรงงานแล้วก็จะเข้ายัง โรงงานที่เขวคุณภาพที่เขา เขียนไว้ พอได้เห็นรูปภาพที่นั่ง

บรรทมหลับอยู่บนศาลาในห้องที่สามแล้ว ไม่สามารถจะดำรงพระกายอยู่ได้ ก็ถึงวิสัยญาณ ล้มลง พวกราชบุรุษมาพบเข้าจึงพาเข้าไปหาพระเจ้าวงศ์สุริยามาศ ฝ่ายพระเจ้าวรวงศ์ผู้เป็น กนิษฐา ได้เห็นพระเจ้าวงศ์สุริยามาศผู้เป็นพระเชษฐาแล้ว ก็เข้ากอด แล้วทูลความเป็นไป ทั้งหมดเริ่มตั้งแต่ต้องเป็นคนกำพร้า เดินไปจนถึงบ้าน โลกันทรเศรษฐี ถูกโลกันทรเศรษฐีชิง แก้วมณีไป แล้วโบยตีเอา ในขณะที่เดียวกันนั้น นางคารวิวาย่น้ำอยู่กลางมหาสมุทรถึงสามวัน แล้ว ก็ลอยไปถึงฝั่ง จึงขึ้นฝั่งเที่ยวตามหาพระสามี นางปราศจากฝ้านุ่งจึงกลัดใบไม้ทำเป็น ฝ้านุ่ง ในกาลนั้น มินายพรานป่าคนหนึ่ง เทียวยิงเนื้อในป่ามาขายเลี้ยงชีวิต ได้เห็นนางแล้วจึง คิดว่า นางภูตผีปีศาจนี้มาไล่เนื้อของเราให้หนีไป เราจะยิงมันเสีย จึงชักธนูจะยิงนาง นางเกิดความกลัวจึงห้ามนายพรานว่า ฉันหลงทางมาจากเมืองพ่อ ลุงจะยิงฉันทำไม พรานป่าจึงถาม ว่า เจ้าเป็นหญิงเหตุไฉนจึงเที่ยวมาในป่าแต่คนเดียว นางก็ได้ตอบว่า ฉันสองผัวเมียถูกยักษ์ ตามมาจึงว่ายน้ำหนี อยู่ในพระมหาสมุทรจนพลัดกัน พรานป่าจึงให้ผ้าอาบน้ำแก่นาง แล้วพา ไปบ้าน ฝ่ายภรรยาของพรานป่าชื่อนางพันทูลา ได้เห็นนางมากับสามีก็เกิดริษยาคิดในใจ ว่า สามีไปเป็นผัวเมียกันกับอินางคนนี้ทั้งไว้ในป่าช้านานจนท้องแก่ เมื่อสามีเล่าเหตุการณ์ ทั้งหมดให้ฟังก็หายโกรธ ต่อมา พระเทวีก็ประสูติพระราชโอรสภายใต้เรือนั้น แล้วนำเอา แก้วมณีซึ่งมีติดตัวอยู่ผูกไว้ที่พักหัตถ์เพื่อทำขวัญ ฝ่ายภรรยาของนายพรานป่าพอทราบ ว่า พระเทวีประสูติพระราชโอรส ก็บันดาลความ โทสะขึ้นอีก ลงจากเรือนแล้วชิงเอาพระราช โอรสไปทิ้งเสียใกล้โรงทาน พอวันรุ่งขึ้น กษัตริย์ทั้งสองได้เสด็จขึ้นคอช้างพระองค์ละเชือก เสด็จเลียบพระนครไปทางโรงทานนั้น พวกราชบุรุษเห็นเด็กจึงนำมาให้ทอดพระเนตร พระ เจ้าวรวงศ์ทอดพระเนตรเห็นแก้วมณีที่ผูกไว้ที่พระหัตถ์ ก็ทรงทราบว่าเป็นพระโอรสของ พระองค์ ฝ่ายพระเจ้าวงศ์สุริยามาศก็ได้ให้เขียนเรื่องราวของพระกนิษฐาและพระเทวีไว้ ที่ ศาลาเพื่อตามหาน้องสะใภ้ พระเทวีผ่าน ไป คุภาพแล้วสลบอยู่ที่ศาลานั้น พวกราชบุรุษมาพบ เข้าจึงนำไปกราบทูลให้พระเจ้าวรวงศ์ทราบ ท้าวเธอจึงเสด็จมารับพระเทวีเข้าพระราชวัง ต่อมา ทรงพระลึกได้ว่า พระองค์และเชษฐาได้จากพระมารดาถึง ๑ ปีแล้ว จึงพร้อมกันจัด ท้าเพื่อเข้าเฝ้าพระมารดา ในวันที่ ๗ ก็จัดทัพเสร็จ จึงพากันเสด็จออกจากเมือง ไปถึงเมือง ของพระชนกพระชนนีแล้ว จึงส่งสาส์น ไปถึงพระชนกให้ยกราชสมบัติให้ ฝ่ายพระไวยหัต

กุมารผู้เป็นพระกนิษฐาต่างพระมารดาได้ขึ้นอาสาออกรบ จึงถูกพระเจ้าวรวงศ์ไสขังเข้ารบ แล้วตัดพระเศียรตกลงเหนือพื้นพสุธา พระเจ้าวรวงศ์ชนะสงครามแล้ว ก็คอยทำพระเชษฐา อยู่ ณ ค่ายพัก พระเจ้าวงศาธิปติราชทรงตกแต่งพระเจ้าวรวงศ์ราชบุตรผู้น้องอภิเษกให้ ครองราชสมบัติ พระเจ้าบรมวรวงศ์บรมโพธิสัตว์เจ้าเสด็จสถิตอยู่ในราชสมบัติแล้ว ทรง กระทำการตอบแทนพระคุณพระเจ้าวงศ์สุริยมาศผู้เชษฐา ส่งเสด็จกลับไปยังอัยมาศนครแล้ว ก็ครองราชสมบัติอยู่โดยธรรมจนทรงพระชราภาพ เกิดความสังเวช ยกราชสมบัติให้พระราช โอรสแล้ว เสด็จออกจากพระนครไปบวชเป็นบรรพชิต บำเพ็ญสมณธรรมอยู่จนพระชนมายุ สองพันพรรษา ก็เสด็จทิวงคตไปบังเกิดในดุสิตเทวโลก

46. อรินทมาดก

พระบรมศาสดาทรงสำราญพระอิริยาบถอยู่ที่พระเชตะวัน ทรงปรารภทานบารมีของพระองค์ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า สุภณฺณม โนโร เป็นต้น ความว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้นั่ง สนทนากันในธรรมสภาว่า ท่านผู้มีอายุนำอัสจรรย์หนอ สมเด็จพระบรมศาสดาพระองค์ไม่ อิ่มด้วยทาน ส่วนในกาลเมื่อพระองค์เป็นพระบรมโพธิสัตว์อยู่ ก็ให้ท่านเป็นการใหญ่แล้วมา ในกาลเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ยังได้พระราชทานพระอริยมรรคเป็น ทานอยู่ในกาลบัดนี้ แล้วพากันนั่งสรรเสริญพระพุทธานุภาพมีประการต่างๆ สมเด็จพระบรม ศาสดาได้ทรงสดับการสนทนาของพระภิกษุทั้งหลายด้วยทิพโสตญาณแล้ว จึงเสด็จมา ประทับ ณ ธรรมสภา แล้วตรัสถามถึงเรื่องที่พระภิกษุทั้งหลายสนทนากัน ครั้นทรงทราบ แล้ว จึงตรัสว่า เราดำรงอยู่ในอัทธภาพของพระพุทธเจ้าไม่อิ่มด้วยทานในชาตินี้ ไม่น่าอัสจรรย์ แม้ในชาติที่ผ่านมาระดำรงอยู่ในอัทธภาพของปฤชชนก็ไม่อิ่มด้วยทานเหมือนกัน พระภิกษุ ทั้งหลายสนใจจะฟังเรื่องนั้นจึงอาราธนาให้ทรงเล่าให้ฟัง จึงทรงนำอดีตนิทานมาเล่าว่า ใน

อดีตกาล มีพระราชพาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าอรินทมาราช ครองสมบัติอยู่ในสุฉิวดีมหา นคร พระอัครมเหสีของพระเจ้าอรินทมาราชนั้นทรงพระนามว่า สุวัณณคัพพา พระนางสุวัณณคัพพานั้นเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าอรินทมาราชมก ครั้งนั้นพระเจ้าอรินทมาราชโปรดให้สร้างโรจนานไว้ ๖ แห่ง คือ ที่ริมประตูพระนคร ๔ แห่ง ที่ท่ามกลางพระนคร ๑ แห่ง ที่ริมประตูพระราชนิเวศน์ ๑ แห่ง แล้วพระราชทานมหาทานสิ้นพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสนทุกวัน ทรงให้ฝนคือการบริจจาคทางตกลงปกคลุมชมพูทวีปทั้งสิ้น วันหนึ่ง ท้าวเธอสิ้นพระบรมมในเวลาที่ใกล้รุ่งทรงพระจินตนาการถึงทานของพระองค์ ก็บังเกิดพระปริศนาปราโมชว่า เราได้ให้ทานภายนอกอยู่เป็นนิรันดร์ เราปรารถนาจะให้ทานภายในต่อบ้าง ขอยาจที่มาจากอย่าได้ขอทานภายนอกเลย จงขอแต่ทานภายในเท่านั้นเถิด แล้วทรงดำริต่อไป ถ้ามีใครมาขอหัวใจเรา เราก็จะฉีกอกแล้วหยิบเนื้อหัวใจที่หยาดโลหิตกำลังไหลอยู่ออกให้ และถ้ามีใครมาขอดวงตา เลือด เนื้อ หรือร่างกายทั้งสิ้น เราก็จะให้เหมือนกัน ถ้ามีใครมาขอว่าท่านจงเป็นทาสของเรา เราก็จะยกตนให้เป็นทาน อีกประการหนึ่ง ถ้ามีผู้มาขอราชสมบัติของเรา เราก็จะให้ราชสมบัติแก่ผู้นั้น หรือถ้ามีผู้มาขอสิ่งใดๆ กับเรา เราก็จะให้ทั้งหมด เมื่อพระมหาโพธิสัตว์ทรงพระจินตนาการอยู่อย่างนั้น ภพของท้าวสักกเทวราชก็สว่างแดงอากรร้อนขึ้น ท้าวเธอทรงพิจารณาคุณรู้เรื่องถ่องแท้แล้ว จึงเสด็จลงมาจากเทวโลกในวันนั้น เนรมิตตนเป็นพราหมณ์ชราที่มีมือถือไม้เท้า มีกายสั้นยกพระหัตถ์ขวาขึ้น ประกาศความชนะว่า ขอพระมหाराชาเจ้าจงชนะ พระมหาโพธิสัตว์ได้เห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็มีพระทัยเต็มไปด้วยพระกรุณาจึงตรัสว่า ท่านมหาพราหมณ์มาถึงที่นี่ด้วยมีประสงค์สิ่งใด เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า ข้าพระบาทเป็นผู้ชราทุพพลภาพ ขอพระองค์ทรงอนุเคราะห์พระราชทานพระราชทรัพย์แก่ข้าพระบาทสัก ๑,๐๐๐ ตำลึงเถิด จึงตรัสว่า เราจักให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ ตำลึงแก่ท่าน ในขณะนั้น ท้าวสักกเทวราชรับพระราชทานทรัพย์แล้ว ก็ทำอาการเหมือนออกไปแล้วก็กลับมาอีก แล้วกราบทูลว่า ข้าพระบาทขอถวายทรัพย์นี้คืนไว้แก่พระองค์ พระมหาโพธิสัตว์จึงตรัสว่า เราจะรักษาไว้ให้ เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า เมื่อใดกิจของข้าพระบาทมี ข้าพระบาทจักมารับเอาทรัพย์นั้น แล้วก็คืนทรัพย์ให้พระมหาโพธิสัตว์ไป ก็ว่าออกจากที่นั้นแล้วก็อันตรธานหายไป ท้าวสักกเทวราชก็เนรมิตตนเป็นพราหมณ์หนุ่มเข้ามาหาพระมหาโพธิสัตว์อีก พระมหาโพธิสัตว์เจ้า

เห็นพราหมณ์หนุ่มแล้วจึงตรัสถามว่า ท่านมาจากที่ไหน เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า ข้าพระบาท เป็นพราหมณ์ขจัดสน ขอพระองค์จงพระราชทานสมบัติแก่ข้าพระองค์เถิด จึงตรัสว่า เราจะให้ท่านได้ตามความปรารถนา แล้วตรัสว่า ท่านมาขอสิ่งใดกับเรา เราจะให้สิ่งนั้นแก่ท่าน เรามีได้ห้วนไหวหลาย ของสิ่งใดของเรามีอยู่ เราไม่ปิดบังซ่อนเร้นหวงแหนเลย ใจของเรานิดี อยู่ในการบริจาค ความปรารถนาของเราเต็มบริบูรณ์ดีแล้ว เราคิดไว้ว่า จะให้ดวงตา หัวใจ เนื้อ เลือด ร่างกายกึ่งหนึ่งและร่างกายทั้งหมด จะให้ตนเป็นทาส หรือมีใครมาขอราชสมบัติ เราก็จะใช้ราชสมบัติทั้งหมด เราคิดไว้อย่างนี้ จนถึงเวลาใกล้รุ่งวันนี้ เมื่อพระมหาโพธิสัตว์ เจ้าตรัสอย่างนี้ บรรดาอำมาตย์ราชเสวกก็มาประชุมกัน จนเกิดเสียงบันลือลั่นทั่วไปทั้งพระ นคร เพื่อไม่ให้พระเจ้าอรินทมราชทรงบริจาคราชสมบัติ แต่เมื่อพระเจ้าอรินทมราชทรง บริจาคราชสมบัติอยู่นั้นแก่พราหมณ์ ชาวพระนครก็เกิดความหวาดเสียว สะดุ้งขลาด เกิดขน พองสยองเกล้า พวกกันแตกตื่นตกใจ เมทนีดลก็กำปนาทหวาดห้วนไหวก็ก้องไปทั่วทั้งพระ นคร พระเจ้าอรินทมราชพระราชทานราชสมบัติของพระองค์แล้ว ก็บังเกิดพระปริดา ปราโมทย์ทรงยกอัญชลีขึ้นนมัสการทานบริจาคของพระองค์แล้ว เปล่งอุทานว่า เราได้ให้ ทานนี้ดีแล้วโดยแท้ ดังนี้แล้วจึงโปรดให้นำเอารถเทียมด้วยม้ามาตระเตรียมไว้ ทรงตกแต่ง พระวรกายปรารถนาจะออกจากพระนคร จึงถามหาชนแล้วให้พระราชเทวีขึ้นบนรถก่อน ส่วนพระองค์ขึ้นภายหลัง เสด็จออกจากพระนครทางประตู ด้านทิศตะวันตกแล้ว ชาวพระ นครทั้งสิ้นต่างก็พากันร่ำร้อง เหล่านางสนม พระราชกุมาร พ่อค้า พราหมณ์ ชาวชนบท ชาว นิคม พลซ่าง พลม้า นายสารถิ และพลเดินเท้าทั้งปวงก็มาประชุมกัน ส่วนพระมหาโพธิสัตว์ เห็นมหาชนติดตามมา จึงเปลื้องเครื่องประดับออกพระราชทาน แล้วตรัสว่า ท่านทั้งหลาย อย่าเศร้าโศกร่ำไรเลย เพราะการบริจาคเช่นนี้เป็นธรรมดาของเรา แล้วประทานโอวาทว่า สังฆารทั้งปวงเป็นสภาวะธรรมไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน ไม่คงทนถาวรเลย แต่ถ้าท่านทั้งหลายยัง มีความรักในเราแล้ว ท่านทั้งหลายจงให้ทาน จงรักษาศีล จงเจริญภาวนาเถิด ทรงสั่งสอน มหาชนให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทแล้ว ก็ทรงให้มหาชนกลับไป ส่วนพระองค์ได้ขับราช รถไปตลอดทาง เมื่อเสด็จไปในระหว่างทาง ท้าวสักกเทวราชก็ออกจากพระนคร สละเพศ เป็นพราหมณ์หนุ่มตามพระมหาโพธิสัตว์ไปทูลขอรถเทียมม้าขึ้น พระมหาโพธิสัตว์เจ้าก็มี

พระทัยยินดีเสด็จลงจากรถ แล้วให้พระราชเทวีลงจากรถมาแล้วตรัสว่า เราไม่ได้ให้รถนี้เพื่อต้องการยศ เราไม่ได้ปรารถนาจะไปเกิดในตระกูลสูง ไม่ได้ปรารถนาทรัพย์สมบัติ ไม่ได้ปรารถนายศ ความประพฤตินี้เป็นการจำแนกแจกทานนี้เป็นของธรรมดาของสัตว์มนุษย์ทั้งหลาย มีมาแต่โบราณ เพราะเหตุนี้แหละใจของเราจึงยินดีในทาน ครั้นตรัสแล้วก็พระราชทานรถเทียมม้าแก่พราหมณ์ ส่วนท้าวสักกเทวราชรับรถเทียมม้าแล้ว ก็อันตรธานหายไป จำเดิมแต่นั้น พระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระดำเนินเสด็จไป พระบาทของบรมกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ก็แตก พระราชเทวีทอดพระเนตรเห็นบรมกษัตริย์อ่อนกำลังลงแล้ว ส่วนพระนางเจ้าก็ทรงพระครรภ์หนัก ก็ทรงกันแสงด้วยความที่พระนางเจ้าประกอบไปด้วยจริยาวัตรในพระราชสามี มีความจงรักภักดีในพระราชสามีเป็นกำลัง และมีพระทัยเต็มไปด้วยความกรุณา ในขณะนั้น ท้าวสักกเทวราชก็ได้สละเพศเป็นพราหมณ์ เนมิตตนเป็นพราหมณ์ชรา มีมือไม้เท้าตัวสั้นดังก่อนแล้วติดตามพระมหาโพธิสัตว์ไป ทูลอ่อนวอนว่า ขอพระมหाराชเจ้าจงหยุดก่อน ขอพระองค์จงพระราชทานกหาปณะแก่ข้าพระบาทเถิด พระมหากษัตริย์เจ้าจำพราหมณ์นั้นได้ จึงตรัสว่าดูก่อนพราหมณ์ ท่านจงอดโทษอย่าได้โกรธเราเลย ตัวเรากับพระราชเทวีจักเป็นทาสทาสีของท่าน เมื่อพราหมณ์ทูลว่า ข้าพระบาทไม่มีความประสงค์จะให้พระองค์ทั้งสองเป็นทาสทาสีของข้าพระบาท จึงตรัสว่า มหาพราหมณ์ ถ้าพระนั้น ท่านพาเราไปขายเถิด เมื่อพราหมณ์ทูลว่า ข้าพระบาทไม่สามารถจะขายพระองค์ได้ ขอพระองค์จงพระราชทานกหาปณะ ๑,๐๐๐ แก่ข้าพระบาทโดยเร็วเถิด จึงตรัสว่า ดีแล้วมหาพราหมณ์ เราจะขายตัวเราเองกับพระราชเทวีได้แล้ว จะให้กหาปณะ ๑,๐๐๐ แก่ท่าน ดังนี้แล้ว จึงพากันไปหาพราหมณ์ผู้มีทรัพย์ในนครอินทปัตถ์ ขายพระราชเทวีแล้วตรัสว่า เจ้ามีพัศตร์อันเจริญ เจ้าจงทำงานในบ้านนี้เถิด พราหมณ์นั้นก็ให้ทรัพย์แก่พระมหาสัตว์ห้าร้อยกหาปณะ พระโพธิสัตว์เจ้าทรงรวบรวมทรัพย์ซึ่งเป็นค่าตัวของพระองค์ห้าร้อยกหาปณะ และค่าตัวของพระราชเทวีห้าร้อยกหาปณะได้แล้ว จึงกล่าวว่า ดูก่อนมหาพราหมณ์ผู้เจริญ ด้วยผลทานอันนี้ ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นอย่าได้วิปลาศพลัดพรากจากกันและ กันเลย แล้วก็ให้กหาปณะพันหนึ่งแก่พราหมณ์ พราหมณ์ท้าวสักกเทวราชรับเอากหาปณะทั้งสิ้นแล้วก็อันตรธานหายไป จำเดิมแต่นั้น พระมหาโพธิสัตว์ก็ทรงรักษาประตู่อยู่ที่บ้านของพราหมณ์นั้น ต่อมา พระเทวีก็ได้

คลอดพระโอรสที่บ้านของนางพราหมณี แต่พระโอรสได้เสียชีวิตลง นางพราหมณีได้ยินเสียงกัมแสงของพระเทวีแล้ว จึงขับไล่ให้ออกจากบ้านนั้น ในกลางดึก พระเทวีจึงไปหาพระมหาโพธิสัตว์แล้วเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง พระมหาโพธิสัตว์เมื่อพาพระโอรสไปยังป่าช้าเพื่อจะฝัง ก็มีบุญมาเตือนสติให้คิดช่วยพระโอรส จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอหมู่เทพทั้งหลายจงมาประชุมกัน ข้าพเจ้าปรารถนาจะช่วยลูก ข้าพเจ้าจำได้ว่า ข้าพเจ้าไม่เคยฆ่าสัตว์ ไม่เคยลักทรัพย์ ไม่เคยล่วงเกินภรรยาคนอื่น ไม่เคยพูดไปปิดลอคหลวง ไม่เคยดื่มสุราเมรัยเลย ข้าพเจ้าให้ทานยอมขายตนและภรรยาเพื่อเป็นทาสคนอื่นด้วยจิตบริสุทธิ์ ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอให้บุตรของข้าพเจ้าจงฟื้นคืนชีพในวันนี้เถิด ในทันใดนั้นเอง พระโอรสก็ฟื้นคืนชีพขึ้นมาอย่างน่าอัศจรรย์ พระเทวีจึงให้พระโอรสดื่มน้ำนมจากถัน ในขณะนั้น ก็เกิดเหตุน่าอัศจรรย์ ท้าวสักกะเทวราชมีจิตเลื่อมใส เสด็จลงมาประดิษฐานอยู่ในอากาศ ทรงรุ่งเรืองอยู่ด้วยพระสิริระอันเป็นทิพย์ จึงทำให้ป่าช้าสว่างไสวเป็นอันเดียวกัน แล้วทรงประกาศให้พระอรินทมราชและพระราชเทวีรู้ว่าตนเป็นท้าวสักกะ ทรงพากษัตริย์ทั้งสองพร้อมทั้งพระราชโอรส กลับมายังสุจิรวดีมหานครในวันนั้น พอรাত্রีสว่าง จึงทรงคืนราชสมบัติให้พระอรินทมราช และพระราชเทวีแล้วก็อันตรธานหายไป จำเดิมแต่กาลนั้นมา พระมหาโพธิสัตว์เจ้ากับพระราชเทวีก็ทรงบำเพ็ญบุญกุศลมีทานเป็นต้น ครั้นสิ้นพระชนมายุแล้วก็ไปบังเกิดในเทวโลก สมเด็จพระบรมศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ในชาติก่อน เราก็ได้ให้มหาทานอย่างนี้ ดังนี้แล้ว ทรงประชุมชาดกว่า ท้าวสักกะเทวราชในกาลนั้นเป็นพระอนรุทธะในกาลนี้ นางสาวฉณคัพพาในกาลนั้นเป็นนางโยโสธราในกาลนี้ ราชบุตรในกาลนั้นเป็นพระราหุลในกาลนี้ พระเจ้าอมรินทมราชในกาลนั้น เป็นเราซึ่งเป็นสัมมาสัมพุทธโลกนาถในกาลนี้ ดังนี้แล

47. รถเสนชาดก

ในรถเสนชาดกนี้ ไม่มีคำปรารภความเบื้องต้น ไม่มีเรื่องที่เป็นปัจจุบัน มีแต่เรื่องที่เป็นอดีต ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ความว่า กาลครั้งหนึ่ง ในศาสนาของพระพุทธกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อนันทะ อยู่ในบ้านสมิทคาม เป็นคนมีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่มีบุตรและธิดาเลย ด้วยเหตุนี้ เขาจึงถือกล้วยสิบสองผลทูนศีรษะของตนไปยังพระอาราม ประสงค์จะถวายพระพุทธเจ้า จึงรำพึงในใจว่า เราทำการบูชาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะปรารถนาให้ได้บุตร ในอนาคตกาล เราจักได้บุตรและธิดาเป็นอันมาก ต่อมา ภรรยาเศรษฐีก็ตั้งครรภ์ ในไม่ช้าก็คลอดธิดาถึงสิบสองคน ในกาลนั้นธิดาเหล่านั้นยังเป็นเด็กเที่ยวไปเล่นไป จนภายหลังทรัพย์สมบัติเงินทองในเรือนของเศรษฐีก็ย่อยยับไป ทาสีทาสาก็พากันล้มตายไป นันทเศรษฐีกับภรรยาก็กลายเป็นคนยากจนเจ็บใจ ส่วนเศรษฐีก็ยังคงหาข้าวต้มและข้าวสวยมาเลี้ยงธิดาต่อไปอีก ต่อมา อาหารมีข้าวต้มและข้าวสวยเป็นต้นก็หมดไป ด้วยเหตุนี้ เศรษฐีจึงโกรธแล้วพาธิดาทั้งสิบสองคนขึ้นเกวียน ขับเกวียนไปปล่อยเสียในป่า แล้วขับเกวียนกลับมายังเคหสถานของตน ได้ทราบข่าว ในชาติปางก่อนนันทเศรษฐีได้ถือเอาทรัพย์สมบัติมีทองและเงินเป็นต้นของธิดา เหล่านั้นไปในเวลาบริโภคอาหาร แล้วไม่ได้ให้คืน ด้วยเหตุวิบากของกรรมเก่าที่ติดตามมา เศรษฐีจึงได้กลายเป็นคนอนาถา ถูกธิดาทั้งสิบสองคนบีบบังคับ ในกาลนั้น ธิดาทั้งสิบสองคนจึงเที่ยวหาบิดาอยู่ในป่า ไม่ช้าก็ไปถึงสวนของสันธมารักษ์ยมิณี เวลานั้นนางสันธมารักษ์ยมิณีเข้าไปในสวนได้เห็นธิดาสิบสองคนแล้ว มีจิตรักใคร่จึงพาไปเลี้ยงไว้เหมือนน้องหมดทั้งสิบสองคน คราวหนึ่งธิดาผู้เป็นพี่ใหญ่ได้เห็นนางสันธมารักษ์ยมิณีกินเนื้อมนุษย์ จึงบอกน้องทุกคนว่า พวกเราพากันมาอยู่ในสำนักของนางยักษ์ น้องทั้งปวงได้ฟังแล้วก็กลัว จึงพากันหนีไปทั้งสิบสอง ภายหลังนางสันธมารักษ์ยมิณีเข้าไปในสวนไม่เห็นธิดาทั้งสิบสองคนก็ออกเที่ยวตามหา ธิดาทั้งสิบสองคนหนีไปได้ไม่ไกลนักก็เข้าไปอยู่ในห้องข้างนางสันธมารักษ์ยมิณีตามหาไม่เห็นจึงถามข้าง เมื่อข้างตอบว่า เราไม่เห็น จึงกลับไปในสวนธิดาทั้งสิบสองคนจึงออกจากห้องข้าง นางสันธมารักษ์ยมิณีก็ตามมาอีก จึงพากันเข้าห้องม้าบั้ง ทำองโคบั้ง พอนางสันธมารักษ์ยมิณีถามสัตว์ตัวไหนว่า เห็นธิดาทั้งสิบสองคนไหม สัตว์

ทั้งหมดต่างตอบว่า ไม่เห็น นางจึงกลับไป ได้ทราบว่าเป็นชาติปางก่อน เมื่อนางสิบสองคน เป็นเด็กกำลังเล่นอยู่ ได้จับเอาลูกสุนัขเล็กๆ ไปทิ้งไว้ในป่าถึงสิบสองตัว กรรมที่เป็นแบบนี้ได้ ให้ผลแก่นางสิบสองคนถึงห้าร้อยชาติ ด้วยกรรมที่เป็นบาปนั้น นางสิบสองคนจึงได้เที่ยวไป ในป่าในประเทศนั้น โดยลำดับจนถึงกุตารนคร ที่นครนั้นมีต้นไม้ต้นหนึ่งอยู่ริมฝั่งสระของ พระนคร นางสิบสองได้เห็นต้นไม้แล้ว จึงพากันขึ้นไปนั่งอยู่บนต้นไม้เวลานั้น พระ เจ้ารติทศิ์ครองราชสมบัติอยู่ในกุตารนคร ได้พระราชทานหม้อน้ำทองแก่นางทาสีค่อมคนหนึ่ง เพื่อใช้สำหรับต้มน้ำสร้งมาถวาย นางทาสีค่อมถือหม้อน้ำทองไปถึงสระนั้นแล้ว ได้เห็น ฉายรัศมีของนางสิบสองส่องสว่างมาถึงตน นางเกิดความโกรธจึงทุบหม้อน้ำทองทิ้งเสีย แล้ว กลับมา พระเจ้ารติทศิ์ไม่เห็นหม้อน้ำทองคำ จึงพระราชทานหม้อน้ำเงินให้แก่นางทาสีค่อม นางทาสีค่อมถือหม้อน้ำเงินไปเห็นอาการอย่างนั้นอีก ก็เกิดความโกรธ จึงทุบหม้อน้ำเงินทิ้ง เสียอย่างนั้นแล้วก็กลับมา พระเจ้ารติทศิ์ไม่เห็นหม้อน้ำเงิน ก็พระราชทานหม้อน้ำทำด้วย ห้าง นางถือหม้อน้ำห้างไปถึงสระน้ำอีก เห็นอาการอย่างนั้นก็เกิดความโกรธทุบหม้อน้ำ ห้างอย่างนั้นอีก แต่หม้อน้ำทำด้วยห้างจึงไม่แตก นางทาสีค่อมจึงต้องต้มน้ำไป นางสิบสอง คนเห็นอาการนั้นจึงหัวเราะคบมือขึ้น นางทาสีค่อมเมยหน้าขึ้น เห็นนางสิบสองคนอยู่บนต้นไม้ ไทรมีรัศมีงดงาม จึงกลับมาราบทูลให้พระเจ้ารติทศิ์ทราบว่า ตนได้เห็นนางฟ้าอยู่บนต้นไม้ ไทร พระเจ้ารติทศิ์ได้ฟังแล้ว ก็เสด็จออกจากพระนครด้วยจตุรงคเสนา ทอดพระเนตรเห็น นางสิบสองคนแล้ว ก็มีพระทัยยินดีมาก พระเจ้ารติทศิ์โปรดให้นางสิบสองคนนั้นนั่งบนวอ แล้วให้ประโคมเกร็ดดุริยางค์ดนตรีฟ้อนรำขับร้อง รับขึ้นไปยังปราสาท ตั้งไว้ในที่เป็นอัคร มเหลือเป็นที่รักของพระองค์ทั้งสิบสองนาง อู่มากภายหลัง นางสันธมารยักษิณีได้ทราบว่า นาง สิบสองคนได้เป็นนมเหลือของพระเจ้ารติทศิ์ จึงออกจากคชปุรนครรีบไปยังกุตารนคร เห็นต้นไม้ ไทรริมฝั่งสระก็ขึ้นบนต้นไม้ ไทร ยืนอวดรูปร่างที่สวยงามจนนางฟ้าอยู่ เวลานั้นนางค่อมไปต้ก น้ำสร้งยังสระนั้น ได้เห็นรัศมีของนางสันธมาร มองขึ้นไปข้างบน เห็นนางแล้ว จึงรีบไปทูล พระเจ้ารติทศิ์ให้ทรงทราบ พระเจ้ารติทศิ์ได้ฟังแล้วก็ออกจากพระนคร เสด็จไปยังที่นั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นนางสันธมารแล้ว ทรงมีพระทัยยินดี จึงตรัสเรียกนางลงมา นางสัน ธมารได้ฟังแล้วก็ลงมาจากต้นไม้ ไทร พระเจ้ารติทศิ์ให้นั่งบนวอทองพาไปให้อยู่ท่ามกลาง

ปราสาท ตั้งให้เป็นอัครมเหสีผู้ใหญ่ นางสันธมารนั้นเป็นที่รักของพระองค์เป็นอันมากเพราะนางสันธมารมีรูปร่างงาม กว่าอัครมเหสีเก่าของพระเจ้ารณสิทธิ์ทั้งสิบสองนาง ก็วิบากกรรมเก่าของนางสิบสองมาถึงแล้ว ได้ทราบว่ ในชาติปางก่อน นางทั้งสิบสองนี้เคยเป็นนางทาริกา พาคนไปเล่นที่ริมฝั่งน้ำ ได้จับปลาสิบสองตัวมาวางไว้ที่บนบก น้องคนเล็กได้แหงตาของปลาตัวหนึ่งข้างหนึ่ง พี่สาวอีก ๑๑ คนแหงตาของปลา ๑๑ ตัวทั้ง ๒ ข้าง เลิกเล่นแล้วจึงได้ปล่อยไป ด้วยวิบากกรรมนั้นนางสันธมารยักยัดจึงแสวงหาเสลวงว่าตนกำลังเป็นไข เมื่อพระเจ้ารณสิทธิ์ตรัสถามว่านางสันธมารต้องการอะไร จึงทูลว่า ข้าแต่สมมติเทวราชเจ้าเวลานี้หม่อมฉันถูกความทุกข์ครอบงำเหลือเกิน ถ้าโปรดเกล้าให้หม่อมฉันควักลูกตานางสิบสองเสียได้ จะเป็นที่สบายอารมณ์เป็นอันมาก พระเจ้ารณสิทธิ์ได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงให้ตรัสเรียกนางสิบสองมาเฝ้า แล้วบังคับให้นั่งเรียงลำดับกันตามคำสั่งของนางสันธมาร เวลานั้นนางสันธมารจึงลุกขึ้นจากที่นอน แล้วควักลูกตานางสิบสอง ในขณะที่โลหิตกำลังหลั่งไหลอยู่ ก็ส่งลูกตานั้นไปให้นางกัณฐิคาของตนเก็บรักษาไว้ พระเจ้ารณสิทธิ์เมื่อไม่เห็นนางสิบสอง จึงทรงเสวยทุกขเวทนาไม่สบายพระทัยเลย นางสิบสองได้เสวยทุกขเวทนาอันเป็นผลกรรมที่ตนทำไว้แต่ในอดีตชาติแล้ว พี่สาวทั้ง ๑๑ คนได้รับความลำบากมากกว่า เพราะถูกควักลูกตาทั้งสองข้าง แต่น้องสาวสุดท้องยังแลเห็น เพราะยังมีตาเหลืออยู่ข้างหนึ่ง ในขณะที่เสวยทุกขเวทนา น้องสาวสุดท้องได้เจริญภาวนาว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อยู่มาไม่ช้านาน พี่สาวทั้งสิบเอ็ดคนก็ตั้งครรภ์ แต่น้องสาวคนสุดท้องยังไม่ตั้งครรภ์ ในขณะนั้น ภพท้าวสักกเทวราชก็แสดงอาการร้อน ท้าวสักกเทวราชทรงรำพึงอยู่ จึงรู้เหตุเห็นว่า นางสิบสองเกิดความลำบากหาที่พึ่งมิได้ แล้วทรงหาบุตรซึ่งสมควรแก่นางนั้น ได้เห็นพระโพธิสัตว์เจ้ามีพระชนมายุจะสิ้นอยู่แล้ว ประรณนาจะไปเกิดยังเทวโลกสูงขึ้นไป จึงเสด็จไปยังสำนักพระโพธิสัตว์เจ้า แล้วตรัสว่า ท่านควรจะไปเกิดยังมนุษยโลก พระมหาโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังแล้วกล่าวว่า การที่หม่อมฉันจะไปเกิดในมนุษยโลกมีอนิสงส์เพียงใด ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า ท่านจะได้ไปสร้างบารมี จะได้เป็นที่พึ่งแก่มหาชน ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าก็จุติจากเทวโลก ลงมาถือปฏิสนธิในกุงฉิปประเทศของน้องคนสุดท้อง พระเจ้ารณสิทธิ์สั่งให้อำมาตย์ชุดอุโมงค์ จับนางสิบสองขังไว้ในอุโมงค์แล้วให้ปิดอุโมงค์เสีย ครั้งนั้น พระ

โพธิสัตว์เจ้าจำเดิมแต่พระองค์เกิดมา ก็ได้รับบรรเทาทุกข์ของนางสิบสองให้เบาบางลง เมื่อครรถ์ถ้วนทศมาส นางสิบเอ็ดคนก็คลอดบุตร อาหารที่จะกินก็ไม่มี นางเหล่านั้นจึงฉีกเนื้อบุตรแบ่งกันกิน นางเหล่านั้นกินเนื้อบุตรเลี้ยงตนมาทุกวันๆ เหมือนนางยักษ์ อยู่มาภายหลังนางสองท้องตั้งครรถ์ถ้วนทศมาสแล้ว ก็คลอดพระมหาโพธิสัตว์ มีรูปทรงเปล่งปลั่งดังสีทอง นางเหล่านั้นจึงตั้งนามว่า รตเสนกุมาร ต่อมา พระโพธิสัตว์เจ้าจึงถามมารดาว่า แม่สถานที่นี่เป็นอะไร มารดาบอกว่า ที่นี่เป็นอุโมงค์ พระเจ้ารตสิทธิให้ขุดไว้ให้แม่กับญาติของเจ้าเข้ามาอยู่ในอุโมงค์นี้ พระโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงมีหทัยหวั่นไหวเกิดความทุกข์รำพึงว่า มารดากับญาติของเราเป็นคนอนาถา เป็นคนกำพร้าได้รับความลำบากนัก พระสัพพัญญุตญาณก็ต้องสว่างไปด้วยพระรัศมีทั่วทั้งอุโมงค์ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าได้เห็นแล้วก็บังเกิดความโสมนัส เทพดาที่รักษาประตูอุโมงค์ก็ปิดประตูอุโมงค์ไว้ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าขึ้นไปเบื้องบนประตูอุโมงค์ แล้วทำการอธิษฐาน แลขึ้นไปบนอากาศ อ้อนวอนให้ท้าวสักกเทวราชนำเอาผ้ามาให้ ท้าวสักกเทวราชเลกลงมาทราบว่ เวลานี้พระโพธิสัตว์เจ้าไปบังเกิดในโลกมนุษย์แล้ว ก็ถือเอาเครื่องประดับ ผ้าอันงาม และพวงมาลัยทิพย์มาให้ แล้วสอนให้รู้อุบายในการเล่นการพนันต่างๆ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าก็ถือเอาเครื่องประดับผ้าอันงามและพวงมาลัยทิพย์มาให้ แก่มารดาและหมู่ญาติในอุโมงค์ แล้วไหว้ลามารดา ออกจากอุโมงค์เลดูไปทั่วทิศได้เห็นบรรณศาลาที่มนุษย์เล่นอยู่ กลุ่มพีเหล่านั้นเป็นพวกเลี้ยงโคได้เห็นพระมหาโพธิสัตว์เจ้าแล้วก็ชวนให้ เล่นด้วยกัน เมื่อพระมหาโพธิสัตว์เจ้าถามว่า ข้าแต่พี่เราจะเล่นที่ไหน พวกเขาจึงบอกให้ไปเล่นที่สนามชนไก่ แล้วก็พาไปที่สนามชนไก่ ครั้นนั้นพระมหาโพธิสัตว์เจ้าจึงกล่าวว่า ถ้าข้าแพ่ที่ทั้งหลายข้าจะให้ทองและแก้ว ถ้าที่ทั้งหลายแพ่จงให้ห่อข้าวแก่ข้าสิบสองห่อ พวกเลี้ยงโคเล่นชนไก่กันแพ่พระมหาโพธิสัตว์เจ้าหลายครั้ง จึงให้ห่อข้าวแก่พระมหาโพธิสัตว์เจ้าสิบสองห่อ แล้วพระมหาโพธิสัตว์เจ้าถือเอาห่อข้าวสิบสองห่อไปให้มารดาและญาติรับประทาน แล้วแสดงธรรมให้มารดาฟังว่า ญาติทั้งหลายจงพากันฟังธรรม ความสุขที่จะเสมอเหมือนด้วยธรรมไม่มี ชุมทรัพย์ที่จะเสมอเหมือนด้วยธรรมนั้นไม่มี โลกที่จะเสมอด้วยธรรมนั้นไม่มี สัตว์โลกทั้งหลายที่เสวยสุขสบาย ย่อมถึงคือรักษาไว้ซึ่งธรรมอันประเสริฐของสัตว์ บรรดาญาติทั้งหลายกับมารดาได้ฟังธรรมแล้ว มีจิตปราโมทย์ พากันช้องเสียง

สาธุการด้วยสำเนียง แสดงความเคารพในธรรม พระมหาโพธิสัตว์จึงถามมารดาว่า บิดาของ
 ฉันชื่ออะไร มารดาตอบว่าบิดาเจ้าชื่อพระเจ้ารตติทธิ รตเสนกุมารคูวิบากกรรมของญาติ
 ทั้งหลายแล้ว จึงถามมารดาไปหาพวกเลี้ยงโคเล่นชนไก่ได้ความชนะจนปรากฏทั่วไป พระเจ้า
 รตติทธิได้ยินคำเลี้ยงลือ จึงรับสั่งให้ราชบุรุษให้ไปพาตัวมาเข้าเฝ้า อำมาตย์ทั้งหลายก็รีบพา
 กันออกไปหารตเสนกุมารไปเข้าเฝ้า รตเสนกุมาร ไปเฝ้าแล้วกระทำสีหนาทจุพระยา
 ราชสีห์ พระเจ้ารตติทธิตรัสว่า พ่อกุมารเจ้าจงเล่นสกากับเรา พระมหาโพธิสัตว์เจ้าทูลว่า ข้า
 พระบาทแพ้วจะถวายตัวแก่พระองค์ พระองค์เล่นแพ้วจึงพระราชทานห่อข้าวแก่ข้าพระบาทสิบ
 สองห่อ พระเจ้ารตติทธิได้สดับแล้ว ก็ทรงเล่นสกากับรตเสน เล่นครั้งแรกก็แพ้ ครั้งที่สองก็
 แพ้ จึงพระราชทานห่อข้าวให้แก่รตเสนกุมารสิบสองห่อ รตเสนกุมารถวายบังคมทูลลาแล้วก็
 ไปหามารดาให้ข้าวสิบสองห่อแก่มารดาและญาติๆ กินกัน ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พระเจ้ารต
 สิทธิทรงระลึกถึงรตเสนกุมาร จึงเรียกอำมาตย์มาสั่งว่า เจ้าจงไปพากุมารมาหาเรา อำมาตย์ก็
 ทำตามรับสั่ง บรมกษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นรตเสนกุมารแล้ว ตรัสว่า วันนี้เจ้าจงมาบน
 ปราสาทเถิด รตเสนกุมารได้ยินแล้วก็ขึ้นไปบนปราสาท พระเจ้ารตติทธิได้เห็นกุมารรูปร่าง
 เสมอด้วยเรือนทองเป็นที่รักเจริญใจแล้ว จึงตรัสว่า มารดาของเจ้าชื่ออะไร พระโพธิสัตว์เจ้า
 ทูลว่า มารดาและญาติของข้าพระบาทเป็นนางสิบสองคน บิดาของข้าพระบาททรงพระนาม
 ว่า พระเจ้ารตติทธิ มารดาและญาติของตนเป็นอัคมเหสี ในขณะนั้น นางสันธมารยักษิณีได้
 ยินคังนั้น ก็รู้ว่า ตนจะต้องตาย จึงเกิดทุกข์ ทำอุบายเป็นไข้สวดยความทุกขเวทนา รำพึงในใจ
 ว่าจะทำอุบายอะไรดี จึงเรียกอำมาตย์มา แล้วใช้ให้ไปทูลบรมกษัตริย์ว่า พระราชเทวีประจวร
 เป็นไข้หนัก พระเจ้ารตติทธิโปรดให้หาหมอในพระนครมารักษา โรคของนางก็ไม่หาย ครั้น
 ชาวพระนครมาประชุมกันแล้ว จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลายใครอาสาเราไปนำเอายาที่คชปุรนคร
 มาได้ เราจะให้ทองให้เงิน ท่านทั้งหลายบรรดาที่เป็นมนุษย์ ถ้ามีใครมีความเพียรไปนำเอายา
 ที่คชปุรนครมาได้เราจะตั้งให้เป็นเสนาบดี ผู้ใหญ่ นางสันธมารทูลว่า ขอพระองค์จงโปรดให้
 รตเสนกุมารผู้เป็นราชบุตร ไปจึงจะได้ พระเจ้ารตติทธิจึงตรัสกับพระราชบุตรว่า เจ้าจงไป
 นำเอายาที่มีอยู่ในคชปุรนคร มารักษาโรคนางสันธมาร รตเสนกุมารทูลว่า ขอพระบาทเคยได้
 ปฏิบัติมารดาและญาติของข้าพระบาทอยู่ทุกวันๆ พวกเขาจึงได้มีชีวิตอยู่จนบัดนี้ ข้าพระบาท

ไปคชปุรนคร ใครจะช่วยปฏิบัติรักษามารดาและญาติของข้าพระบาทได้ พระเจ้ารถสิทธิ์ตรัสว่า บิดาให้มีผู้คอยปฏิบัติรักษามารดาและญาติของเจ้าเอง อย่าคิดวิตกเลย พระมหาโพธิสัตว์เจ้าบังคมลา แล้วไปยังโรงเลี้ยงม้า ใ้อัศวราชอาษาในยที่ขบใจมาหนึ่งตัว ตั้งชื่อว่า เจ้าพาหิ แล้วผูกอัศวราชนั้น ตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งปวงแล้ว ขึ้นจับจับบนอากาศแล้วลงมาให้ม้าบริโภคอาหารในป่าหิมพานต์แล้ว จึงขึ้นไปบนอากาศอีกแล้วลงมายัง โลกมนุษย์ เปลื้องเครื่องแต่งพาหิลงแล้วขึ้นไปบนปราสาทของนางสันธมาร นางสันธมารได้เห็นแล้วพระราชกุมารแล้วจึงเจรจาว่า เจ้าเป็นที่พึ่งที่อาศัยของแม่จึงเห็นแก่แม่อนุเคราะห์แม่เถิด ครั้นพระโพธิสัตว์เจ้าไปหามารดา ใหัวลามารดาแล้วพูดว่า แม่กับญาติของฉันทงอยู่ไปพรางฉันทงจะไปเก็บยาที่คชปุรนคร นางสันธมารแต่งสาส์นให้พระมหาโพธิสัตว์ พระมหาโพธิสัตว์รับผูกไว้ที่คอม้าพาหิ แล้วขึ้นไปบนปราสาทแต่งกายเสร็จแล้ว ขึ้นอัศวราชขึ้นหะ ไปด้วยอานูภาพพาหิอัศวราช ได้เห็นอาศรมพระฤาษีที่ลงจากอากาศเข้ายังพระอาศรม ปล่อยม้าและวางเครื่องแต่งม้าไว้ใกล้พระอาศรมพระฤาษีแล้วก็กลับไป พระฤาษีไดยินม้าจึงคิดว่า นี่เสียงอะไร จึงออกมาดู ก็เห็นม้า จึงเข้าไปดูใกล้ๆ เห็นหนังสือผูกอยู่ที่คอม้า จึงแก้ออกอ่านดู ได้ทราบว่พระเจ้ารถสิทธิ์นี้หลงรักนางสันธมาร ใ้ลูกของตนไปเมืองยักษะจะให้ยักษะกิน แต่กุมารนี้ควรจะเป็นผัวนางกักริธาของนางสันธมารจึงเขียนสาส์นเปลี่ยนถ้อย คำเสียใหม่ ผูกไว้ที่คอม้าตามเดิม แล้วปลุกรถเสนกุมารให้ลุกขึ้น ถามว่า ท่านชื่ออะไร บิดามารดาของท่านชื่ออะไร กุมารบอกว่า บิดาของข้าพเจ้าทรงพระนามว่า พระเจ้ารถสิทธิ์ มารดาของข้าพเจ้า คือนางสิบสอง เป็นอัครมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์นั้น ขอรบ ครั้งนั้น พระมหาโพธิสัตว์เจ้าผูกเครื่องแต่งม้า แล้วลาพระฤาษีขี่ม้าขึ้นบนอากาศหะไปด้วยอานูภาพม้าพาหิ เห็นแวนแคว้นของมารแล้ว ขณะนั้น โยธามารทั้งหลายก็มาทางอากาศ พาหิแผดเสียงดังสนั่น ท้องฟ้าอากาศบางแห่งก็เป็นควัน บางแห่งก็รุ่งเรืองประจุเปลวไฟ พวกมารกับเสนามาร ไดยินเสียงกึกก้องแล้วพากันกลัวกันตกละตึง ในขณะนั้น พาหิก็พาพระมหาโพธิสัตว์เจ้าไปถึงเสนามาร พระโพธิสัตว์เจ้าก็แก้สาส์นที่ผูกคอมนั้นทิ้งลงไป ณ พื้นดิน เเสนามารทั้งหลายได้เห็นอักษรแล้วจึงไปแจ้งความนั้นให้นางกักริธา นางกักริธาจึงไปหาพระมหาโพธิสัตว์เจ้าใ้อภิเษกครองสมบัตติเสวยราชสมบัติอยู่ใน คชปุรนครเจ็ดเดือนบริบูรณ์ วันหนึ่ง พระเจ้ารถเสนลงจากปราสาทไปหา

นางกักริแล้ว ถาถามนางบริวารทั้งหลายว่า ดันไม้อื่นว่าดันบนุนากและดันคิริบนุนากมีอยู่แห่งใด ทรงทราบแล้วจึงอธิบายแล้วกระทำเสียงสาธุการ พุทธบนุนาก พุทธคิริบนุนาก ดังนี้ ทันใด นั้น เทพยดาทั้งหลาย ได้ขึ้นพระมหาโพธิสัตว์เจ้าก็กระทำเสียงสาธุการอันก็ก้องไกลาหลว่า ท่านจะได้ตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าขึ้นพระหัตถ์ไปเก็บผลไม้ได้แล้วก็ มีหทัยยินดี จึงให้เสนาตรวจตราพลนิกายเสร็จแล้ว เมื่อถึงประตูให้ขัณฑ์พินหนึ่งเปิดให้ แล้วก็ ขึ้นยังปราสาทเสด็จประทับนั่งบนรัตนบัลลังก์ พระเจ้ารถเสนจึงบอกนางกักริเทวีว่า เจ้าจง บังคับให้พวกนิกายทั้งปวงเล่นการมหรสพ นางกักริเทวีก็บังคับให้พวกพลนิกายเล่นมหรสพ กัน พระเจ้ารถเสนจึงออกอุบายให้นางกักริดื่มน้ำสุราบานเป็นที่สบายใจ แต่พระองค์หาดื่มไม่ ส่วนนางกักริเทวีดื่มน้ำมาแล้วก็ล้มลงบนที่ไสยาสน์ จึงบอกพระมหาโพธิสัตว์เจ้าว่า ลูกดา นางสิบสองเธอแวนไวที่ข้างบนครวไฟ พระมหาโพธิสัตว์เจ้าจึงถามว่า ยาที่จะทำลูกดาขึ้น สว่างมีหรือไม่ นางกักริทูลว่า ยาหอหนึ่งที่แวนอยู่นั้นเป็นยาทิพย์สำหรับรักษาลูกดา พระ มหาโพธิสัตว์เจ้าได้ฟังแล้วก็เกิดพระทัยโสมนัสรำพึงว่าเราจะได้เห็นพระ พักตร์พระมารดา แล้ว พอนางกักริหลับไปแล้ว ก็ฉวยเอายาเหล่านั้นขึ้นยังพาศ์หนีไปในเวลาที่เที่ยงคืน จนถึง เมืองกุดารนคร ส่วนนางสันธมารเห็นพระโพธิสัตว์แต่ที่ไกล ก็ไปสู่อปราสาทเสียใจจนหทัย แดกออกไป ๗ เล็งทำกิริยาตายไป พระโพธิสัตว์ถือเอายาทิพย์เข้าไปที่อุโมงค์ใต้ตาแห่ง มารดาและญาติทั้งหลาย ตาแห่งมารดาและญาติก็กลับสว่างขึ้น พระเจ้ารถเสนจึงตั้งนางสิบ สองไวในอัครมเหสี มีสมาคมเป็นสุขยิ่งใหญ่ด้วยนางทั้งสิบสองนั้น ต่อมาพระเจ้ารถเสนจึง ทรงอภิเษกพระรถเสนราชบุตรไว้ในราชสมบัติ พระเจ้ารถเสนก็ดำรงสิริราชสมบัติโดย ทำนองคลองธรรม ทรงอุปถัมภ์แก่มหาชนจำเดิมแต่เสวยราชย์มา สมเด็จพระบรมศาสดาทรง แสดงธรรมอย่างนี้แล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในชาติปางก่อน เมื่อเราบำเพ็ญโพธิสมภาร เราก็ได้มีความกตัญญูกตเวทีก่อมารดาและญาติแล้ว

48. สุวรรณธิรสาขาดก

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ เมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ เมืองสาวัตถี ทรงพระปรารภปาฏิหาริย์ของพระองค์ ตรัสแล้วซึ่งพระธรรมเทศนานี้ว่า หahaha ตาด ปียปุตฺต เป็นต้น ความพิสดารว่าวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้นั่งสนทนากันในธรรมสภาว่า พระศาสดาของเราทั้งหลายเมื่อทรงทำการตอบแทนคุณของพระพุทฺธบิดา ได้ทรงทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว แม้ของพระมารดา พระองค์ก็ได้ทรงทำแล้วเหมือนกัน สมเด็จพระศาสดาได้ทรงสดับการสนทนาของพระภิกษุทั้งหลายด้วยทิพโสตญาณแล้ว จึงเสด็จมาประทับ ณ ธรรมสภา แล้วตรัสถามถึงเรื่องที่พระภิกษุทั้งหลายสนทนากัน ครั้นทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า เราทำการตอบแทนคุณของพระมารดา เฉพาะในชาตินี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในชาติที่ผ่านมาเราก็ได้ทำแล้ว พระภิกษุทั้งหลายสนใจจะฟังเรื่องนั้นจึงอาราธนาให้ทรงเล่าให้ฟัง จึงทรงนำอดีตนิทานมาเล่าว่า ในกาลเป็นอดีตที่ล่วงมาแล้ว มีพระราชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพรหมทัต ได้ครองราชย์ในเมืองพาราณสี มีผิวเมียสองคนชื่อจันทาลบัณฑิตเหมือนกัน เป็นคนอนาถา อาศัยอยู่ในบ้านจันทาลภายนอกพระนคร ครั้นนั้น พระโพธิสัตว์เจ้าได้เกิดเป็นเทพบุตร เสวยสมบัติอยู่ในดาวดึงส์พิภพ ถ้วนคำรบถึงอายุชั้ย จึงจุติมาถือปฏิสนธิในครรภ์นางจันทาลบัณฑิต เมื่อเวลาพระโพธิสัตว์เจ้าเสด็จลงถือปฏิสนธินางจันทาลบัณฑิตฝันไปว่า กบตัวหนึ่งเหาะขึ้นไปบนอากาศกลิ้งกินดวงจันทร์แล้วลงมาลูบคลำสะดือของนาง นางจันทาลบัณฑิตตื่นตกใจกลัวมีกายสั่นระรัว คิดว่า ฝันนั้นจะให้ผลอย่างไร เราจะไปถามหมอดูให้รู้ว่าดีหรือร้าย จึงออกจากเรือนเดินทางไปตามทาง พบชายเเกะกะคนหนึ่งกึ่งกลางทาง ชายนั้นถามว่า เจ้าจะไปไหน นางบอกว่า จะไปหาหมอยาฝัน ชายนั้นถามว่า เจ้าฝันว่าอย่างไร นางก็เล่าให้ฟังทั้งหมด ชายคนนั้นจึงทายฝันนั้นว่า ฝันของเจ้านั้นจะได้บุตร ไม่มีกายมีแต่หัว เป็นผู้ที่มิบุญและมีปัญญามากจะเป็นที่พึ่งของเจ้าได้ นางจึงเดินไปยังที่ๆ พรหมณ์แก่ผู้ทำนายฝันพักอยู่ ได้ฟังคำทำนายเหมือนครั้งแรก จึงลากลับเรือน เมื่อนางมีครรภ์ได้ห้าเดือนสามีก็ตาย พบครบสิบเดือนก็คลอดบุตร ในเวลาจะคลอด ความปริวิตกได้เกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์ว่า ถ้าเราจะออกจากห้องไปเหมือนทารกอื่น มารดาของเราเป็นคนอนาถาจะลำบากด้วยต้องดื่มน้ำร้อนในให้อาบ ต้องหา

น้ำเย็นมาให้ เพราะฉะนั้นเราจะซ่อนกายเสีย ให้เห็นปรากฏแต่หัวออกจากท้องมารดา คิดแล้ว ก็อธิษฐานว่า ด้วยกุศลที่ได้สั่งสมมานี้ก็ดี ด้วยอธิษฐานบารมีและสัจจะบารมีนี้ก็ดี ขอให้กายของข้าพเจ้าจงเข้าไปปรากฏอยู่ในหัวเถิด ในขณะที่อธิษฐาน สรีระร่างกายอันงามดุจสีทอง ปรากฏอยู่ในท้องมารดา ก็หายเข้าไปอยู่ในหัวอันงามดุจสีทอง จริงอยู่ ความประสงค์ของพระสัมพันธัญญ์โพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมสำเร็จได้ตามที่ปรารถนา เมื่อพระโพธิสัตว์อธิษฐานให้กายเข้าไปอยู่ในหัวแล้ว ก็คลอดออกมาจากครรภ์มารดา นางเห็นลูกมีแต่หัวก็ละอายแก่มหาชนที่คุ้นเคยกัน จึงซ่อนเลี้ยงหัวนั้นไว้แต่ในห้อง ไม่ให้ใครเห็น พอเวลาเช้า นางกินข้าวเสร็จแล้ว อานน้ำให้ลูกแล้ว ก็วางศิระไว้ในห้องหนึ่ง ปล่อยโคและกระบือไปกินหญ้า แล้วตามไปเลี้ยงดูจนเย็น จึงต้อนกลับมาบ้าน ตรวจสอบความเรียบร้อยแล้วจึงขึ้นเรือนไปหาลูก ครั้นวันรุ่งขึ้น นางกินข้าวเสร็จแล้วก็ให้ลูกกินนม อานน้ำแล้วก็แบกถุงผ้าขึ้นบ่า ปล่อยโคและกระบือไปกินหญ้า แล้วตามไปเลี้ยงดู ฝ่ายพระโพธิสัตว์ออกจากหัวทอง กวาดเรือนหุงข้าวต้มแกงต้มน้ำไว้คอยท่ามารดาแล้วก็กลับเข้าไปในหัวดั่งเก่า พอมารดากลับมาจากเลี้ยงโคและกระบือ แล้วปลดถุงผ้าลงจากบ่า เห็นข้าว แกง และน้ำท่าแล้วคิดว่า แปลกจริง ใครกันที่ได้ตกแต่งไว้ให้เรา นั่งบริโภคนแล้วก็ยกศิระบุตรวางไว้ที่ตักถามว่า ใครหนอได้จัดแจงสิ่งเหล่านี้ไว้ให้แม่ พระโพธิสัตว์ตอบว่า ลูกจัดไว้เอง จึงชมเชยพระโพธิสัตว์ พูดยเล่นกับบุตรแล้วกลับไป วันรุ่งขึ้นอีก พระโพธิสัตว์ได้บอกแก่มารดาว่า ข้าแต่แม่ ลูกได้เห็นแม่ได้รับความทุกข์ลำบากนัก ลูกจะไปเลี้ยงโคให้แต่เช้า แม่อยู่บ้านเถิด ครั้นแม่ถามว่า ลูกรักเจ้าไม่มีกาย มีแต่หัว จะไปเลี้ยงโคได้อย่างไรกัน จึงตอบว่า ถ้าแม่ยอม ก็จงนำหัวลูกวางในถาดแล้ววางไว้ที่โคนไม้เถิด พอนางทำอย่างนั้น ถาดนั้นได้กลายเป็นทองด้วยอานุภาพของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์มีอายุได้ ๗ ขวบ คืนวันหนึ่งเมื่อตื่นนอนจึงคิดว่า เรามาเกิดในตระกูลคนเข็ญใจ มารดาก่อนอาถรรพณ์รักษาชีวิตโดยฝืดเคือง ทำนาก็ลำบาก เราจะทำการค้าขายมาเลี้ยงแม่ แล้วบอกแก่มารดา มารดาถามว่า ลูกจะทำการค้าอย่างไร คราวนั้น มีพ่อค้าเรือห้าร้อยพุดกันว่าจะแต่งเรือไปค้าขายที่เมืองสุวรรณภูมิ พระโพธิสัตว์ได้ฟังข่าวจึงถามมารดาว่า แม่ในบ้านเรามีหลักทรัพย์อะไรอยู่บ้าง มารดาตอบว่า ไม่มี จึงบอกแม่ว่า วันนี้ให้แม่ไปหานายบ้านแล้วขีมหอง ๕๐๐ บาทมาให้ลูก ลูกจะนำไปทำทุนค้าขาย มารดาพูดว่า ลูกจะไปค้าขาย

อย่างไรได้ เราเป็นคนจนอนาถาไร้ญาติ จะไปยืมทองเขาได้อย่างไร ทำอย่างไรเจ้าของทอง เขาจึงจะเชื่อเรา พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า แม่ไปเกิดนายบ้านเห็นหน้าแม่แล้วก็จะให้ยืมเอง นางจึงไปหานายบ้าน นายบ้านเห็นแล้วด้วยอำนาจของพระโพธิสัตว์ ก็เกิดจิตเมตตาทักทาย ว่า เจ้ามาหาเราทำไม นางจึงบอกว่า ลูกฉันใช้ให้ฉันมายืมทอง ๕๐๐ บาทเพื่อไปค้าขาย เมื่อได้กำไรแล้วจะเอามาคืน พอนางออกปากคำเดียวนายบ้านก็หยิบทอง ๕๐๐ ลิ่มส่งให้ นางรับแล้วก็ลากลับเรือนแล้วเล่าให้ลูกฟังว่า นายบ้านเขาอดหนุนเรามาก พระโพธิสัตว์ตั้งความกตัญญูไว้เบื้องหน้าสรรเสริญนายบ้านแล้วบอกกับแม่ว่า ลูกจะไปค้าขายกับพวกพ่อค้าทางเรือ มารดาไม่อยากให้ลูกไปจึงปรามว่า ลูก ในชาตินี้เจ้าเกิดมามีร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ ไม่มีกาย ไม่มีนิ้วมือนิ้วเท้า มีแต่หัวเท่านั้นจะไปค้าขายได้อย่างไรกัน มหาสมุทรก็กว้างใหญ่ไม่มีขอบเขต ไม่มีสิทธิ์จะข้ามได้ มีแต่อันตรายมากมาย เจ้าอย่าไปเลย ครั้นวันที่ ๗ พวกพ่อค้าห้าร้อยก็เตรียมสินค้าพากันลงเรือ พระโพธิสัตว์จึงอ่อนวอนมารดาว่า แม่จงพาลูกไปหาพวกพ่อค้า เอาลูกกับทองมอบให้เขาเถิด มารดาไม่สามารถห้ามปรามได้ก็พาไปหาพวกพ่อค้าทั้งหลาย ด้วยอำนาจของพระโพธิสัตว์ พอพวกพ่อค้าเห็นมารดาของพระโพธิสัตว์แล้วก็เกิดความดีใจมาก จึงถามว่า แม่มาแต่ที่ไหน แม่มาธุระอะไร นางบอกว่า ลูกใช้ให้มาหาพ่อค้าถามว่า มาทำไม นางจึงบอกว่า ลูกเขาอยากจะไปค้าขายกับพวกท่านทั้งหลายด้วย พ่อค้าถามว่า ลูกท่านอายุเท่าไร นางบอกว่า ๗ ปี จึงทักท้วงกันว่า ลูกของท่านยังเด็กอยู่ นางก็อ่อนวอนพ่อค้าไปถึงสองสามครั้ง เมื่อพวกพ่อค้าถามว่า ลูกท่านชื่ออะไร นางจึงบอกว่า ลูกของฉัน ไม่มีกาย มีแต่หัว จึงชื่อว่าสุวรรณสิริสา พวกพ่อค้าเห็นดังนั้นก็หัวเราะเยาะเย้ยกัน แล้วถามว่า ไม่มีกายมีแต่หัว จะค้าขายอย่างไรได้ นางฟังแล้วเสียใจยื่นร้องให้อยู่ พวกพ่อค้าเห็นนางร้องให้อยู่ก็มีความกรุณาจึงให้ลูกของนางไปด้วย นางกลับมาแล้วจึงพาลูกรักกับลุงทองของกินลงไปมอบให้แก่ชายเรือ พวกพ่อค้าเห็นพระโพธิสัตว์มีแต่หัวงามดุจทองคำก็เลื่อมใสดีใจมาก พระโพธิสัตว์ก็อำลาแม่ นางสอนพระโพธิสัตว์ว่า ลูกอย่าประมาทเลย จงสวัสดิคมีชัย ได้ลาภมากและมีความสุขเถิด พระโพธิสัตว์รับพรแล้วก็ลงไปในเรือ เรือแล่นไปได้ ๗ วันก็ถึงเกาะทราย พระโพธิสัตว์แลเห็นทรายงามดังสีทองก็จะอยู่ที่นี้เลย จึงบอกกับนายเรือว่า ผมจะอยู่ที่เกาะแห่งนี้ ท่านจงพาผมไปไว้ที่เกาะทรายนี้เถิด พวกพ่อค้าจึงบอกว่า พ่อค้าที่ไหนกัน

จะไปที่นั่น แล้วเจ้าจะอยู่คนเดียวได้อย่างไรเล่า นายสำเภาห้ามปรามว่า เจ้าไม่มีกายไม่มีมือ
 เท้ามีแต่หัวเท่านั้น ใครจะทำเรือนให้เจ้าอยู่ ใครจะหาข้าวให้เจ้ากิน เจ้าจะต้องรับทุกขเวทนา
 ตกแดดตากลมเป็นอันมาก พระโพธิสัตว์ก็ยืนยันที่จะอยู่ให้ได้ นายสำเภาว่า ถ้าอย่างนั้นก็
 ตามใจเจ้า จึงพาสุวรรณฉัตรกับอุททองไปวางไว้ที่เกาะนั้น พร้อมกับพืชพันธุ์ต่างๆ แล้วทำที่
 อยู่ให้พระโพธิสัตว์ วางไว้แล้วก็กลับไปในเรื่องของตน พอพวกพ่อค้าไปแล้ว พระโพธิสัตว์ก็
 ออกจากหัวของพระองค์ แล้วเอาพันธุ์พืชเหล่านั้นเพาะลงในที่ต่างกัน ด้วยอาณาภาพของพระ
 โพธิสัตว์ พืชเหล่านั้นได้งอกงามมีผลดก ครั้งนั้น ยังมีธิดาพระยานาค ๒ นาง ชื่อนางปัญจปา
 ปี และนางปทริกา อ่าลมารดาออกจากราศพิภพ ขึ้นมาที่เกาะนั้น นางนาคทั้งสองเห็นฟัก
 แฝงแตงน้ำเต้า ก็เข้าเก็บหักเล่นตามสบายใจ พระมหาโพธิสัตว์เห็นนางนาคทั้งสองแล้ว จึง
 เข้าไปถามว่า เจ้ามาหักทำลายพืชพันธุ์ของเราทำไม นางได้ยั้งก็ตกใจกลัวจึงตอบว่า ข้าไม่รู้ว่า
 เป็นของเจ้าจึงได้หักทำลาย เพราะแต่ก่อนเข้ามาที่นี่ก็ไม่เห็นเจ้า เพิ่งมาเห็นวันนี้ เจ้าเป็นพระ
 อินทร์หรือพระพรหม พระโพธิสัตว์คิดว่า ถ้าเราตอบว่า เรานะพระอินทร์ เป็นเทวดา หรือเป็น
 ท้าวมหาพรหม นางก็จะเชื่อ แต่จะจริงเป็นคำอุดมเลิศประเสริฐที่สุด จึงกล่าวว่า ข้าเป็นลูก
 ของนางฉันทาลอยู่บ้านฉันทาลคาม มาเห็นเกาะนี้แล้วสบายใจจึงได้มาพักอยู่ นางนาคได้ฟัง
 แล้วจึงกล่าวว่า ท่านอย่าโกรธข้าเลย ข้าจะให้เงินทองตอบแทน พอพระโพธิสัตว์อนุญาตแล้ว
 นางนาคทั้งสองก็ลากลับไปนาคพิภพ นางจึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้บิดาฟัง พระยานาคได้ฟังจาก
 นางแล้วจึงพูดว่า ถ้าเจ้าสองจะไม่ให้อะไรตอบแทน เจ้าจะต้องได้รับโทษหนัก จะต้องไป
 เกิดเป็นทาสเขา เหตุนั้นเจ้าทั้งสองจงเอาแก้ว ๗ ประการ แลเงินทอง ๑๗๘ โกฎิไปให้เขาเสีย
 ครั้นธิดาทั้งสองได้รับอนุญาตจากบิดามารดาแล้ว จึงนำสิ่งของเข้าไปหาสุวรรณฉัตรสากุมาร
 แล้วทักทายว่า พี่มาที่นี่ทำไม มาด้วยเหตุอะไร มาอยู่คนเดียว หรือว่ามีคนอ้อมมาด้วย พระ
 โพธิสัตว์จึงเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้นางทั้งสองฟัง นางทั้งสองได้ฟังทั้งหมดแล้วก็ลากลับไป
 นาคพิภพ ครั้นพวกพ่อค้าทั้งหลายพากันมาถึงเมืองหนึ่งในสุวรรณภูมิประเทศ จำหน่ายสินค้า
 ทั้งหมดแล้ว เรือแล่นออกจากท่ามาถึงที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ ขณะนั้นนายสำเภาคิดว่า พระ
 โพธิสัตว์เจ้า สุวรรณฉัตรสากุมารเห็นจะตายเสียแล้วเพราะตากแดดตากลมและอดอาหารโดย
 ไม่ต้อง สงสัย จึงขึ้นไปบนเกาะเห็นพืชพันธุ์ทั้งหลายมีสีเขียวชะอุ่ม ขณะนั้นพระโพธิสัตว์

เห็นเรือก็หายกายเข้าไปในหัว พอเรือมาถึงเกาะนั้น นายสำเภอก็ถูกจากอาสนะลงจากเรือ เมื่อจะไปหาพระโพธิสัตว์ จึงชวนพวกพ่อค้าเป็นอันมากเข้าไปหาแล้วถามว่า เจ้าสุวรรณสิริสา กุมาร เจ้าไม่มีโรค ไม่มีภัย ไม่มีอะไรเบียดเบียนอยู่สุขสบายในที่นี้ ด้วยวิธีหาเช่ากินค่าหรืออย่างไร ใครปฏิบัติเจ้า ใครหาข้าวให้เจ้ากิน ใครหาน้ำทำไฟให้เจ้าใช้ สุวรรณสิริสา กุมาร จึงตอบว่า ข้าแต่ นายสำเภอ ข้าพเจ้าอยู่คนเดียวปราศจากโรค ภัย อุบัติวะ สุขสบาย เลี้ยงตนได้ด้วยบุญ แล้วถามพวกพ่อค้าว่า ท่านทั้งหลายขายสินค้าหมดแล้วหรือ นายสำเภอตอบว่า เราขายหมดแล้ว บัดนี้ จะกลับไปบ้านเมืองของเรา เจ้าจะไปกับเราหรือไม่ พระโพธิสัตว์ตอบว่า ข้าพเจ้าคิดถึงแม่ อยากจะกลับไปกับท่านทั้งหลาย กรุณาสั่งพวกพ่อค้าให้ขนทรัพย์สมบัติเหล่านี้ไปด้วย นายสำเภอจึงถามว่า เจ้าได้สิ่งของเหล่านี้มาจากไหน เมื่อพระโพธิสัตว์ตอบว่า นางนาคชนมาให้ จึงสั่งให้พวกพ่อค้าทั้งหลายให้ช่วยขนเงินทองแก้วแหวนทั้งปวงลงเรือ และพากุมารลงเรือไปด้วย พระโพธิสัตว์บอกว่า พักแพังแดงน้ำเต้าเหล่านี้ข้าปลูกไว้ ขอให้ท่านทั้งหลายเก็บเอาไปเถิด พวกพ่อค้าทั้งหลายก็พากันขนลงเรือมาด้วย เมื่อเรือแล่นมาถึงท่าบ้าน พระสุวรรณสิริสา กุมารจึงพูดกับนายสำเภอว่า ขอท่านได้โปรดเมตตาสั่งพวกพ่อค้าของท่านให้ช่วยไปบอกกับมารดาของพระผมด้วย นายสำเภอได้ทำอย่างนั้นแล้ว พอพวกพ่อค้าไปถึงเรือนของพระโพธิสัตว์ บอกข่าวที่สุวรรณสิริสา กุมารกลับมาแล้ว นางจันทาลบัณฑิตก็ดีใจ จึงออกมาต้อนรับ พาพระโพธิสัตว์กลับเรือน แล้วถามว่า เจ้าไปได้เงินทองเหล่านี้มาจากไหน พระโพธิสัตว์ตอบว่า นางนาคให้มา นางจึงถามว่า เจ้าได้ด้วยอานิสงส์อะไร แล้วพระโพธิสัตว์ก็เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง พอ นางจันทาลบัณฑิตได้ฟังเรื่องราวทั้งหมดแล้ว นางก็นำทองห้าร้อยบาทไปคืนให้ แก่ นายบ้าน ครั้นพระโพธิสัตว์อายุได้ ๑๖ ปี ก็เกิดปรารถนาจะได้พระราชธิดามาเป็นภรรยา ในกาลนั้น มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งได้ครองเมืองพาราณสี ปรารถนาจะอภิเษกพรหมทัตกุมารราชบุตร จึงให้ไปขอพระราชธิดาพระยามัทธราฐมีนามว่า พิมพา เชิญมาอภิเษกกับพรหมทัตกุมาร มอบราชสมบัติให้ แล้วทรงตั้งนางพิมพาให้เป็นอัครมเหสี เป็นใหญ่กว่านางสนมทั้งปวง พระนางพิมพาอยู่ร่วมกับพระสวามี จึงได้พระราชบุตร ๓ นางชื่อว่า สุวรรณเทวีนาง ๑ สุวรรณจันทานาง ๑ สุวรรณคันธานาง ๑ ราชธิดาทั้ง ๓ นั้น มีอายุเรียงกันคือ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ปี ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์นอนหลับก่อนเที่ยงคืนแล้วตื่นขึ้นมา จึง

ตรีกรตรองว่า ทำอย่างไร เราจึงจะได้นางกุมารีที่มีบุญมาก อุดมด้วยรูป บริบูรณ์ด้วยลักษณะ
 ๖๔ ประการ ประดับด้วยเบญจกัลยาณี เมื่อตรีกรตรองแล้ว พอรุ่งเช้าจึงอ้อนวอนมารดาว่า ลูก
 อยากจะได้นางกุมารีที่มีบุญ มารดาก็ห้ามว่า เราเป็นคนอนาถา จะหานางกุมารีที่มีบุญมาจาก
 ไหนกัน แล้วเจ้าก็ไม่มีกายมีแต่หัว จะทำอะไรกับภรรยาได้ พระโพธิสัตว์ก็กล่าวว่า ได้ฟังมาว่า
 บรรดาราชธิดาของพระเจ้าพรหมทัตทั้ง ๓ นางนี้ นางสาวรณคันธาน้องคนสุดท้าย ทรงแม้งรูป
 งาม น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยเบญจกัลยาณี ลูกอยากได้นางมาเป็นภรรยา แม่จึงไปหา
 ข้าราชการ มีเสนาบดีเป็นต้นแล้ววานให้เขาไปขอให้แก่ลูก ถ้าลูกได้นางก็จะมีชีวิตอยู่ ถ้า
 ไม่ได้ ลูกจะตาย นางจันทาลบัณฑิต สังเกตกิริยาของลูกชายแล้วไม่สบายใจเลย จึงกล่าวว่า
 แม่จะไปหามาหาอำมาตย์วานให้เขาไปช่วยทูลขอกับพระเจ้าแผ่นดินคุณ เมื่อพระโพธิสัตว์ดีใจ
 อยู่ นางก็ไปยังเมืองพาราณสี เข้าไปในพระนคร ก็เข้าไปหามาหาอำมาตย์ในเรือน อ้อนวอนว่า
 ท่านโปรดกรุณาข้าพเจ้า ช่วยไปทูลขอราชธิดาให้ลูกข้าพเจ้าด้วยเถิด มหาอำมาตย์ตอบว่า ข้า
 เกรงพระราชอาญาไม่สามารถจะขอราชธิดาให้ลูกเจ้าได้ แล้วนางก็ไปวิงวอนเสนาบดีให้ไป
 ขอพระราชธิดาให้ แต่ก็ถูกตอบปฏิเสธกลับมาอีก แล้วนางก็ไปหาท่านเสนาบดีอีกคนหนึ่ง
 เพื่อที่จะให้ท่านไปทูลขอพระราชธิดาให้กับลูกชายของตน อำมาตย์ผู้นั้นก็รับรองแล้วเข้าไป
 ในพระราชนิเวศน์ แล้วทูลว่า ได้มีหญิงทุกคตะคนหนึ่งเป็นแม่ของสุวรรณสิริสากุมารวานให้
 ข้าพระองค์มาทูลขอ พระสุวรรณคันธราชธิดา พระเจ้าข้า ระเบียบพาราณสีได้ทรงสดับแล้ว
 ทรงกริ้วมาก ตรัสว่า สุวรรณสิริสากุมารนี้เป็นลูกหญิงเชื้อใจชาติทุกคตะ วานให้ท่านมาขอ
 ราชธิดาของเรา มันมีฤทธิ์ มีอำนาจ มีบุญมาจากไหนกัน เราจะทดลองดูว่า ถ้าไม่มีบุญก็จะ
 ให้ฆ่าเสีย ถ้ามีบุญก็จะยกให้ จึงตรัสว่า ถ้าสุวรรณสิริสากุมารมีบุญ มีฤทธิ์ สามารถสร้าง
 สะพานเงินและสะพานทองตั้งแต่เรือนของตน มาถึงพระราชนิเวศน์ของเราได้ เราจะให้ธิดา
 ถ้าไม่สามารถสร้างได้ เราก็จะให้ราชอาญาแทน แล้วตรัสสั่งเสนาบดีให้ไปบอกแก่นาง
 จันทาลบัณฑิต พระโพธิสัตว์พอได้ฟัง ก็ดีใจมาก นอนคิดว่า ความปรารถนาของเราสำเร็จ
 แล้ว ทำอธิษฐานบารมีว่า เราปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าโดยสัจจะ ขอให้สะพานเงินและ
 สะพานทองจงเกิดมีตั้งแต่เรือนของเราไปถึงปราสาทของพระเจ้า แผ่นดินเกิด ด้วยอำนาจ
 ของพระโพธิสัตว์ ก็ร้อนถึงภพแห่งสมเด็จพระอมรินทร์ ท้าวเธอจึงสั่งให้ท่านวิสุกรรมเนรมิต

สะพานเงินและสะพานทองให้เสร็จ พอรุ่งเช้าพระเจ้าพรหมทัตทอดพระเนตรเห็นสะพานเงินและสะพานทองแล้ว ตรัสว่า สุวรรณสิริสา कुमार นั้นมีบุญหนักหนา แล้วตรัสถามว่า เจ้าทั้งสามผู้ใดอยากได้สุวรรณสิริสา कुमार เป็นสามีบ้าง เราจะแต่งงานให้ และแล้วก็ทรงจัดการแต่งงานให้กับสุวรรณสิริสา कुमार กับนางสุวรรณคันธาธิดาของ พระองค์ ครั้นวันรุ่งขึ้นพระเจ้าพรหมทัตเสด็จประทับ ณ ท้องพระโรง ครั้งนั้น มีเสนาบดีชื่อนั้นที่ไปเข้าเฝ้า เพื่อที่จะทูลให้ขับไล่สุวรรณสิริสา कुमार ออกจากวัง เพราะไม่มีกาย มีแต่หัว ทำให้ราชสำนักเสื่อมเสีย พระเจ้าพรหมทัตก็ทรงเห็นตรงกับนันทเสนาบดีนั้น ในทันใดนั้นเอง ก็ร้อนถึงท้าวสักกเทวราชต้องเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ ประทับยืนอยู่บนอากาศแล้วตรัสถามปัญหา ๔ ข้อ คือ

๑. สิ่งที่ไม่แก่ไม่ตายเป็นหนุ่มอยู่เสมอได้แก่อะไร
๒. คนที่เรียกกันว่าพระราชนั้นเพราะธรรมอะไร
๓. ที่เรียกกันว่ารถนั้นได้แก่สิ่งอะไร
๔. สิ่งอะไรที่รุ่งเรืองอยู่ในโลกนี้และโลกอื่น

แล้วตรัสว่า เราให้เวลาท่าน ๗ วัน วันที่ ๗ เราจะกลับมา ถ้าเจ้าแก้ไม่ได้ เราจะตีหัวเจ้าให้แตกด้วยฆ้องเหล็กอันลูกเป็นเปลวไฟนี้ แล้วก็หายไป ครั้นรุ่งเช้า พระราชาจึงตรัสถามว่า ท่านทั้งหลายใครคิดอธิบายปัญหาได้บ้าง นางพิมพาเทวีได้ทูลว่า สุวรรณสิริสา कुमार เป็นคนที่มีบุญมาก เห็นจะฉลาดสามารถแก้ปัญหานี้ได้ แล้วให้ไปตามสุวรรณสิริสา कुमार มาเข้าเฝ้า พอได้ฟังปัญหาทั้ง ๔ ข้อแล้ว พระโพธิสัตว์ก็แปลงวาจาว่า คุณก่อนชาวพระนครทั้งปวง เรามีนามว่าสุวรรณสิริสา จะทำอุปการะต่อพระสัสสุราช เราจะเหาะขึ้นไปในอากาศ จะกล่าวแก้ปัญหาและเล่นคลีกับท้าวสักกเทวราช ท่านทั้งหลายจงดูรู้ไว้เถิด ดังนี้แล้ว สั่งให้นางสุวรรณคันธาธิดาพาหองกลับมาสู่ปราสาทลดรูปกายออกจากหัว แล้วเหาะขึ้นไปในอากาศ เฝ้าท้าวสักกเทวราชแล้ว กราบทูลว่า พระองค์ต้องการถามปัญหาอะไรก็จงถามเถิด แล้วท้าวสักกเทวราชก็ถามข้อที่ ๑ พระมหาโพธิสัตว์ตอบปัญหาข้อที่ ๑ ว่า ดัณหาและราคะ ซึ่งมีตัณหานั้นเป็นมูล ย่อมถึงแล้วซึ่งความไม่แก่ กิเลสมีโลกเป็นคั่นก็ไม่รู้จักเสื่อม อนึ่งความตระหนี่ก็ไม่รู้จักตาย ท้าวสักกเทวราชได้สดับการแก้ปัญหาข้อที่ ๑ แล้วก็ทรงปรบมือให้ พระมหาโพธิสัตว์ตอบปัญหาข้อที่ ๒ ว่า ผู้ใดที่โลกสมมุติแล้วว่าเป็นพระราชา ก็เพราะทรงถือเอาโดยวิเศษด้วยสังคหวัตถุ ๔ และราชธรรมา ๑๐ ประการ แล้วอธิบายว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยอมทำให้มหาชนยินดีด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือด้วยการทำรุกถกสิกรรม ด้วย

การเลี้ยงคนตามคุณวุฒิ ด้วยการให้กษัตริย์พระราชทรัพย์คิดดอกเบี้ยพอควรเอาไปลงทุนหา
 กำไรได้ พระเจ้าแผ่นดินนั้นเรียกว่าเป็นพระราชอา อนึ่งพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดยอมทำ
 มหาชนให้ยินดีด้วยราชธรรม ๑๐ ประการ คือบำเพ็ญทานเป็นปกติ ด้วยทรงดำรงอยู่ในศีล
 ด้วยบริจาคช่วยเหลือในการใหญ่ๆ ด้วยความซื่อตรง ด้วยความอ่อนโยน ด้วยคอยกำจัดความ
 ชั่วในพระองค์ด้วยทรงพระพิโรธน้อย ด้วยไม่ผิดราชประเพณี พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น
 เรียกว่าพระราชอา แล้วตอบปัญหาข้อที่ ๓ ว่า เรือนรถที่มีกง มีล้อ มีเพล ประกอบด้วยคุม
 งอน และเชือกเข้าด้วยกันจึงเรียกว่า รถ ถ้ามีอย่างเดียวเช่น กง เป็นต้น จะเรียกว่า รถ ไม่ได้
 แต่เรือนรถที่ประชุมพร้อมกันด้วยสัมภาระครบจึงเรียกว่า รถ โดยอธิบายว่า เหมือนกายสัตว์
 ทั้งหลายประชุมด้วยอาการ ๓๒ เป็นอย่างยิ่งจึงเรียกว่า กายรถ แล้วตอบปัญหาข้อที่ ๔ ว่า ชน
 พวกใดเกิดแล้วในตระกูลอันมั่งมีและให้ทานด้วยศรัทธา รักษาศีลเจริญภาวนา ละเสียดซึ่งทั้ง
 เหวทั้งห้า ชนเหล่านั้นเรียกว่า รุ่งเรืองในโลกหน้า เมื่อพระมหาโพธิสัตว์เจ้าได้ตอบปัญหาทั้ง
 ๔ ข้อจบแล้ว เทวดาทั้งหลายก็โปรยปรายทิพย์รัตนบุปผาสักการบูชาและสาธุการกัน ท้าว
 สักกะโยนลูกศิษย์ไปในอากาศโต้กัน ไปโต้กันมา เล่นอยู่สักครู่หนึ่งก็หายตัวไป พระมหา
 โพธิสัตว์เจ้าก็ลงมาจากอากาศเข้าไปนั่งอยู่ใกล้พระเจ้าพรหมทัต พระเจ้าพรหมทัตเห็น
 สุวรรณสิทธาภูมามีรูปร่างงดงามยิ่งนักก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา แล้วทรงตั้งนางสุวรรณ
 คันธาในตำแหน่งอัครมเหสี ซึ่งเป็นใหญ่กว่านางสนมนักฟ้อนทั้งหลาย พระโพธิสัตว์ก็ได้
 พระนามใหม่ว่า สุวรรณสิทธาบรมกษัตริย์ ปรากฏพระนามทั่วไปในสากลชมพูทวีป ตั้งแต่นั้น
 มา พระโพธิสัตว์ได้รับสั่งให้สร้างศาลาโรงทาน ๖ แห่ง พระราชทานแก่จาก วมพิภค คน
 กำพร้า และคนอนาถาทั้งหลาย ทรงบำเพ็ญบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น ล้นพระชนม์แล้วก็ไป
 เกิดในดุสิตเทวโลก สมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำธรรมเทศานี้มาแล้ว ตรัสว่า ภิกษุ
 ทั้งหลายเราได้เป็นมนุษย์อัศจรรย์แต่ชาตินี้เท่านั้นหามิได้ ถึงในชาติก่อนเราก็เป็นมนุษย์
 อัศจรรย์มาแล้ว ดังนี้แล

49. วนาวนชาติ

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสำราญพระอิริยาบถอยู่ที่พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภนางจิณฺจมาณวิกาผู้นำไม้มาประกบท้องให้ดูเหมือนมีครรภ์ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ตาดตวมสีกลิปฺตุต เป็นต้น ความว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้นั่งสนทนากันในธรรมสภาว่า นางจิณฺจมาณวิกานำไม้มาประกบท้องให้ดูเหมือนมีครรภ์ แล้วกล่าวกับประชาชนว่าตนได้มีครรภ์กับพระศาสดา เพื่อให้พระศาสดาเสื่อมจากลาภสักการะ แต่ก็ไม่สามารถทำให้พระศาสดาเสื่อมจากลาภสักการะ ด้วยอุบายนั้นได้ ตนเองกลับถูกรรณีสืบลงไปนรกแล้ว สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับการสนทนาของพระภิกษุทั้งหลายด้วยทิพโสตญาณแล้ว จึงเสด็จมาประทับ ณ ธรรมสภา แล้วตรัสถามถึงเรื่องที่พระภิกษุทั้งหลายสนทนากันครั้งทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า นางจิณฺจมาณวิกานั้นประทุษร้ายเราด้วยมารยา เฉพาะในชาตินี้เท่านั้นก็ห้ามมิได้ แม้ในชาติที่ผ่านมา เธอก็ได้มีความริษยาประทุษร้ายเรา เพราะ ได้ฟังกิตติคุณบุญญาธิการอันจะเกิดขึ้นแก่เรา อย่างนี้เหมือนกัน พระภิกษุทั้งหลายสนใจจะฟังเรื่องนั้น จึงอาราธนาให้ทรงเล่าให้ฟัง จึงทรงนำอดีตนิทานมาเล่าว่า ในกาลเป็นอดีตที่ล่วงมาแล้ว มีพระราชองค์หนึ่งทรงพระนามว่า โกมลราช ทรงครองราชสมบัติอยู่ในโกกิมมหานคร พระองค์ทรงมีพระอักรมเหสี ๒ พระองค์ พระองค์แรกทรงพระนามว่า วลีกาเทวี พระองค์ที่สองทรงพระนามว่า กัณฺหลิมาเทวี พระเทวีทั้งสองมีพระลักษณะอุดมน่าทึ่งสน่าขยันทัก คุณนางเทพกัญญาทีเดียว ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ได้จุติจากเทวโลก ลงมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอักรมเหสีพระองค์ที่หนึ่ง ในเดือนเดียวกันนั้น พระอักรมเหสีพระองค์ที่สองก็ทรงตั้งครรภ์เหมือนกัน อาการแพ้ท้องได้เกิดกับพระอักรมเหสีทั้งสอง คือ พระอักรมเหสีพระองค์ที่หนึ่งทรงปรารถนาจะเสด็จประพาสป่า ทั้งปรารถนาจะไปในประเทศต่างๆ ส่วนพระอักรมเหสีพระองค์ที่สองปรารถนาจะเสวยเนื้อที่ทาด้วยเลือดสดๆ ในท่ามกลางราชพิธี ท้าวโกมลราชได้ทรงสดับความแพ้ท้องของพระอักรมเหสีทั้งสองดังนั้น จึงรับสั่งให้หาพราหมณ์ผู้ทายนิมิตมาเฝ้า ทรงกระทำสักการะแก่พราหมณ์นั้นเป็นอันมาก ทรงเล่าความปรารถนาของพระอักรมเหสีทั้งสองให้ฟัง แล้วตรัสถามว่า คู่ก่อนพราหมณ์ บุตรทั้งสองของเราที่อยู่ในครรภ์ของพระอักร

มเหสีทั้งสองนั้น จะมีลักษณะบุญญาธิการต่างกันอย่างไร พรหมณ์ผู้ทายนิมิตจึงทำนายว่า พระโอรสของพระมเหสีที่หนึ่ง เป็นคนมีบุญ มีปัญญาฉลาดสามารถในศิลปะทั้งปวง ส่วน พระโอรสของพระมเหสีที่สอง เป็นคนมีบุญน้อย ทั้งไม่ฉลาดสามารถในศิลปะทั้งปวง ฝ่าย พระนางกัณ्हลิมาทวีได้สดับดังนั้น จึงคิดหาอุบายว่า เราควรจะฆ่าบุตรของนางวลิกาเทวีเสีย บุตรของเราจึงจะได้ครองราชสมบัติ ดังนี้แล้ว จึงเรียกทาสีคนสนิทของพระนางวลิกาเทวี มาแล้วสั่งว่า เมื่อพระนางวลิกาเทวีประสูติพระโอรสแล้ว เจ้าจงนำพระโอรสนั้นใส่ในหีบ แล้วนำไปฝังไว้ที่โคนไม้จันทน์แดง เราจะให้ทรัพย์แก่เจ้า เมื่อพระนางวลิกาเทวีประสูติ พระโอรสแล้ว ทาสีคนสนิทของพระนางวลิกาเทวีก็ได้ทำอย่างนั้น แล้วเอาผ้าเปื้อนโลหิตพัน กับไม้ เข้ามหาพระนางวลิกาเทวีแล้วทูลว่า พระโอรสของพระแม่เจ้าเป็นไม้ เจ้าคะ พระนางวลิกาเทวีทอดพระเนตรแล้วก็กินแสง รำพัน ในเวลาเย็น พระเจ้าโกมลเสด็จยาดราทหัท กลับมา ริมเสด็จขึ้นไปบนปราสาท ได้ทรงทราบข่าวว่า พระโอรสของพระนางวลิกาเป็นท่อนไม้ ทรงพิโรธเป็นอย่างมาก จึงรับสั่งให้เพชฌฆาตนำพระนางวลิกาเทวีไปประหารเสียที่นอก เมือง ฝ่ายพระนางกัณ्हลิมาทวีทอดพระเนตรเห็นดังนั้นแล้ว จึงทูลขออภัยโทษให้เหลือเพียง ให้นำพระนางวลิกาเทวีฝากให้เป็นคนตักน้ำของ หญิงแม่ครัว พระนางวลิกาเทวีก็เป็นนาง ทาสีตั้งแต่นั้นมา ในกาลนั้น รุกขเทวดาผู้สิงอยู่ ณ ต้น ไม้จันทน์แดงนั้น ได้เห็นนางทาสีนำหีบ มาฝังไว้ที่โคนไม้จันทน์แดงนั้น จึงขุดขึ้นมาเปิดดู พบพระราชกุมารมีพระฉวีวรรณเหมือน ทอง พิจารณาดูก็รู้ว่าพระราชกุมารเป็นหน่อเนื้อพุทธรังษล จึงนำมาเลี้ยงไว้ด้วยน้ำนมอันเป็น ทิพย์ ฝ่ายพระนางกัณ्हลิมามือจะทรงประสูติพระโอรส ลมกัมมฆวาคได้ปั่นป่วนแล้ว ด้วย อานุกาพของเทวดาผู้รักษาพระนคร ซึ่งโอรสที่พระนางกัณ्हลิมาทวีก่อกันแก่ลึงพระนางวลิกา เทวี ครรภ์จึงหลงอยู่ถึง ๗ วัน ต้องไปกราบวิงวอนพระนางวลิกาเทวี แล้วนำน้ำล้างพระบาท ของพระนางวลิกาเทวีมารดพระเศียร จึงประสูติพระโอรสโดยสวัสดิ์ พระเจ้าโกมลทรง ถือเอาพระนามของพระกัณ्हลิมาทวีกับพระนางวลิกาเทวี แล้วขนานพระนามพระโอรสนั้น ว่า กัณ्हลิกุมาร เมื่อกัณ्हลิกุมารมีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา พระเจ้าโกมลก็ทรงสถาปนา ให้ขึ้นเถลิงราชสมบัติ ฝ่ายพระโพธิสัตว์พระโอรสของพระนางวลิกาเทวีต้องพลัดพราก พระชนนี เพราะกรรมในอดีตชาติที่พระโพธิสัตว์เคยเป็นเด็กหนุ่มผู้เที่ยวไปในป่ากับ มารดา

บิดา ได้เห็นฟองไขไก่อปาฟองหนึ่งจึงหยิบเอาไป นางไก่อปาเห็นแล้วจึงผูกเวรไว้ว่า ในอนาคต ขอให้เราได้ทำให้ทารกนั้นพลัดพรากจากมารดาบิดา และทำให้ทารกนั้นตาย นางไก่อปาผูกเวรแล้วก็สิ้นใจมาเกิดเป็นนางกัณ्हลิมาทวี เพราะกรรมนั้น พระโพธิสัตว์จึงถูกนางกัณ्हลิมาทวีพยายามฆ่า และต้องพลัดพรากจากมารดาบิดา แต่พระองค์อันรูกขเทวดาดังชื่อให้ว่า วัฒนาวานกุมาร เลี้ยงดูไว้ เมื่อมีพระชนมายุได้ ๗ ขวบ ถ้ามถึงพระชนกและพระชนนีกับรูกขเทวดา ทราบเรื่องแล้วปรารถนาจะไปช่วยแม่ทำงานเพื่อทดแทนบุญคุณ จึงลา รูกขเทวดา ไปเรียนศิลปะกับพระดาบสจนชำนาญ เมื่อมีพระชนมายุได้ ๘ ขวบ จึงลาพระดาบสไปหาพระชนกพระชนนี ในระหว่างทางได้ลงดื่มน้ำในสระที่กาลยักษ์สิงอยู่ ถูกยักษ์ถามถึงธรรมและอธรรม จึงแสดงธรรมให้ยักษ์และยักษิณีฟัง อันยักษ์และยักษิณีเลื่อมใสให้สาธุการแล้วบอกให้เดินไปทางทิศตะวันตก จะเจอกับเมืองที่ว่างจากกษัตริย์มา ๗ วัน กำลังหาผู้สมควรมาเป็นกษัตริย์ครองเมือง พระโพธิสัตว์ได้เดินทางไปอย่างนั้นแล้ว สมัยนั้น พวกราชบุรุษปรึกษากันว่า สมควรจะเสียดินบุศยราชรถแสวงหาท่านผู้มีบุญที่สมควรจะปกครองราชสมบัติ จึงจัดบุศยราชรถแล้วเสียดินบุศยราชรถว่า ขอให้บุศยราชรถจงไปถึงสำนักท่านผู้มีบุญ แล้วปล่อยไป บุศยราชรถบ้ายหน้าออกนอกพระนคร แล่นไปกระทำประทักษิณพระโพธิสัตว์ แล้วจอดเอาองอนจรดแทบพระบาทอยู่ พวกราชบุรุษจึงพาพระโพธิสัตว์ขึ้นบนราชรถพาไปยังพระราชวัง แล้วสถาปนาให้ขึ้นปกครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ในพระนครนั้น พระเทวีกัทรัง โปรดปราน พระโพธิสัตว์เป็นคูพระโอรสของตน ต่อมา พราหมณ์ปุโรหิตคิดว่า พระราชานี้ยังหนุ่ม ไม่คู่ควรกับพระราชินี เราต่างหากที่สมควร ดังนี้แล้ว จึงลวงให้ชมเมือง พาขึ้นคอไปบนเขาสูง แล้วโยนลงไปในเหว แต่ในเหวนั้นมีต้นรังใหญ่มีกิ่งก้านสาขารองรับพระโพธิสัตว์ไว้ พระโพธิสัตว์จึงไม่ไปบอันตรายใดๆ เลย ถามว่า เพราะเหตุไร พระโพธิสัตว์จึงถูกพราหมณ์ลวงขึ้นไปบนภูเขาแล้วทิ้งในเหว ตอบว่า เพราะกรรมที่พระโพธิสัตว์เคยเกิดเป็นนายโคบาลด้อนโคทั้งหลายไปกินหญ้า ได้เห็นกบตัวหนึ่งจึงจับมันโยนลงไปนในเหวแล้วหัวเราะเล่น โดยอาการที่รื่นเริง กบนั้นได้มาเกิดเป็นพราหมณ์ปุโรหิตเพราะเวรนั้น พราหมณ์ปุโรหิตเห็นพระโพธิสัตว์จึงโกรธยิ่งนัก ลวงขึ้นไปบนภูเขาแล้วทิ้งในเหวดังกล่าว พระโพธิสัตว์ขณะอยู่ที่ปากเหว ก็ไม่สามารถกำหนดทิศทางได้ จึงเดินไปเรื่อยๆ จนถึงสระโบกขรณี ได้ลงไปดื่มน้ำ

อาน้ำในสระนั้น แล้วเก็บงำบัวกินเป็นอาหาร แต่ในสระนั้น มีพระยาकिनนรกับบุตรธิดาเคย
 พากันมาเล่น อาน้ำกันอยู่ประจำ ในเวลากลับไป พระยาकिनนรจึงสั่งให้ยักษ์ประมาณ ๕๐๐
 ตนดูแลสระนั้นไว้ พวกยักษ์เห็นพระโพธิสัตว์ทำอย่างนั้นแล้ว จึงจับพระโพธิสัตว์โบยตีแล้ว
 ขังไว้ พระยาकिनนรทราบเรื่องจึงโกรธมากสั่งให้ยักษ์ประหารพระโพธิสัตว์ด้วยท่อน เหล็ก
 ฝายพระโพธิสัตว์ต้องถูกโบยตี และถูกขังไว้ในกรงเหล็กนั้นถึง ๓ ปี ที่ไม่ได้บริโภคอาหาร
 ใดๆอย่างหนึ่งเลย ก็ไม่ได้ทำกาละกิริยา เพราะเหตุที่พระโพธิสัตว์ได้ดื่มน้ำในสระ
 โบกขรณี น้ำในสระโบกขรณีได้รักษาพระชนมชีพไว้ได้ ทั้งสรีระกายที่ถูกโบยตีก็มีได้บอบ
 ซ้ำด้วยอำนาจที่ดื่มน้ำในสระโบกขรณีนั่น ถ้ามว่า เพราะกรรมอะไร พวกยักษ์จึงพากัน
 ประหารพระโพธิสัตว์ต้องถูกโบยตี แล้วให้ขังไว้ในกรงเหล็กถึง ๓ ปี ที่ไม่ได้บริโภคอาหาร
 ใดๆอย่างหนึ่งเลย ตอบว่า เพราะกรรมที่พระโพธิสัตว์เคยเกิดเป็นคฤหบดี ได้มอบบุตร
 ของตนคนหนึ่งแก่ภิกษุแล้วขอให้บรรพชาเป็นสามเณร แต่สามเณรนั้นเกียจคร้าน ไม่ศึกษา
 เล่าเรียน ภิกษุผู้เป็นอาจารย์จึงพามาหาบิดามารดา แล้วเล่าความประพฤติของสามเณรให้
 คฤหบดีฟัง คฤหบดีจึงอนุญาตให้ได้ว่า เหม็นดีได้ แล้วขอให้สามเณรนั้นฉันอาหาร จนกว่าจะ
 ประพฤติตนตามที่อาจารย์สั่งสอน เพราะเวรนั้น พระโพธิสัตว์จึงถูกพวกยักษ์ทุบตี และขังไว้
 ในกรงเหล็กให้อดอาหารนานถึง ๓ ปี ต่อมา พระยาकिनนรเกิดนิมิตอยากฟังธรรม รู้ว่าพระ
 โพธิสัตว์สามารถแสดงธรรมได้ จึงให้ปล่อยตัว ครั้นได้ฟังอานิสงส์ของศีล ๕ ที่พระ
 โพธิสัตว์แสดงแล้ว ก็เกิดความเลื่อมใส จึงยกธิดาของตนให้กับพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์
 จึงพาภรรยากลับมายังเมืองของพระนางกัจจาทิคนถูกพราหมณ์ปุโรหิต พาไปโยนลงแหว
 พระนางกัจจาทิได้อภิเษกพระโพธิสัตว์กับภรรยาขึ้นครองราชย์ที่แคว้นกาสินัน หลังจากนั้น
 พระโพธิสัตว์ได้ตามหาพระชนนีจนพบ แล้วยกทัพมารบกับพระยาภัณฑวลีน้องต่างมารดา
 จนชนะแล้ว ก็ทรงอภิเษกพระเจ้าโกมลราชกับพระนางวลิกาเป็นอัครมเหสีที่หนึ่ง และพระ
 นางกัจจาทิเป็นอัครมเหสีที่สองแทนพระนางกัณฑลิมาเทวีที่พระเจ้าโกมลทรง สั่งประหารชีวิต
 ไปให้ครองราชย์ในเมืองโกฏินครนั้นแล ส่วนพระองค์พร้อมทั้งพระมเหสีก็ได้ยกทัพกลับไป
 ครองราชสมบัติที่แคว้นกาสินัน เดิม

50. พากุลชาดก

สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสำราญพระอิริยาบถอยู่ที่พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระเทวทัต เป็นเหตุ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า สุขขทาส วณฺเณ เป็นต้น ความว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ได้นั่งสนทนากันในธรรมสภาว่า พระเทวทัตทำความเพียรตะเกียกตะกายเพื่อจะฆ่าพระผู้มี พระภาคเจ้า แต่ก็ไม่สามารถที่จะฆ่าพระพุทธองค์ได้ มาบัดนี้พระเทวทัตนั้นก็ถึงความพินาศ นิบหายไปเอง สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงสดับการสนทนาของพระภิกษุทั้งหลายด้วย ทิพพโสตญาณแล้ว จึงเสด็จมาประทับ ณ ธรรมสภา แล้วตรัสถามถึงเรื่องที่พระภิกษุทั้งหลาย สนทนา ครั้นทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า พระเทวทัตทำความเพียรตะเกียกตะกายเพื่อจะฆ่าเรา แต่ก็ไม่สามารถที่จะฆ่าได้ ต้องถึงความพินาศนิบหายไปเอง เฉพาะในชาตินี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในชาติที่ผ่านมาเธอก็ได้เป็นเช่นนี้มาแล้ว พระภิกษุทั้งหลายสนใจจะฟังเรื่องนั้นจึง อาราธนาให้ทรงเล่าให้ฟัง จึงทรงนำอดีตนิทานมาแล้วว่า ในกาลเป็นอดีตที่ล่วงมาแล้ว มี พระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพรหมทัต ทรงครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี ครั้งนั้น มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่าโกकुติ ได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในทิศตะวันออกแห่งเมืองพาราณสี เขามีทรัพย์สมบัติประมาณ ๗ โกฏิ และมีบริวารมากมาย แต่ไร้บุตร ฝ่ายบิดาของเศรษฐีนั้น ตายไปแล้วเกิดเป็นพระอินทร์อยู่ในภพดาวดึงส์ ขณะนั้น โกकुติเศรษฐีมีอายุได้ ๔๐ ปี ได้ กลายเป็นคนยากจนลง วันหนึ่ง บิดาที่เป็นพระอินทร์ได้รำพึงขึ้นว่า เศรษฐีบุตรของเราที่อยู่ ในมนุษยโลกเป็นอย่างไรหนอ บุตรของเรานี้จะดำรงวงศ์ตระกูลไว้ไม่ได้ ตระกูลของเราจะ เสื่อมสูญเสีย เราจะต้องปลุกหน่อตระกูลของเราขึ้นให้สืบต่อประเวณีเชื้อสายต่อไป เมื่อ พิจารณาเลือกหาผู้ที่มีบุญญานุการ ก็ได้เห็นพระโพธิสัตว์ซึ่งกำลังจะสิ้นอายุสังขตจตุอยู่แล้ว จึงไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์ แล้วเชิญว่า ขอท่านจงได้ไปเกิดในภรรยภรรยาของโกकुติ เศรษฐีเถิด พระโพธิสัตว์รับคำ แล้วลงไปถือปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาของโกकुติเศรษฐี ใน เวลาที่ภรรยาที่พระโพธิสัตว์ปฏิสนธินั้น ภรรยาของโกकुติได้ฝันว่า มีต้นจำปาต้นหนึ่ง ประดิษฐานเอารากหยั่งลงในอ่างทอง ๒ ใบ ตั้งเรียงกันอยู่ในท่ามกลางเรือน เมื่อกาลผ่านไป ได้ ๑๐ อ่างทองใบที่หนึ่งก็แตกทำลาย ส่วนอ่างทองใบที่สอง เมื่อกาลเวลาผ่านไปได้ ๑๕ ปี ก็

แตกทำลายอีก แต่ฉันจำป่านั้นกลับพุ่งสูงขึ้นไปในอากาศ แล้ววกกลับมาประดิษฐานอยู่ ณ ท่ามกลางพระนคร แล้วแตกกิ่งก้านสาขาสวยงามยิ่งนัก นางตื่นมาตอนเช้าจึงไปยังสำนักของ พราหมณ์ผู้ทำนายความฝัน แล้วเล่าความฝันนั้นให้ฟัง พนางถามว่า ความฝันนั้นจะมีเหตุร้าย หรือดีประการใด พราหมณ์ผู้ทำนายความฝันพิจารณาแล้วจึงทำนายว่า ท่านจะได้บุตรที่มี บุญญาธิการมาก แต่เมื่อบุตรนั้นอายุได้ ๑๐ ปี มารดาจักถึงความตาย ต่อมาเมื่อบุตรนั้นอายุได้ ๑๕ ปี บิดาก็จักตาย แต่ต่อไปภายหน้า บุตรของท่านจักได้ครองราชสมบัติเป็นอิสรภาพใน เมืองพาราณสีนี้ ภรรยาของโกณฑุสิเศรษฐีได้ฟังคำทำนายแล้ว มีความโสมนัสยินดีเป็นอย่าง ยิ่ง จึงลาพราหมณ์ผู้ทำนายฝัน กลับมาเล่าเรื่องที่พราหมณ์ทำนายให้สามีฟังทั้งหมด พอถ้วนท สมมาส นางก็คลอดบุตรเป็นชายสีผิวพรรณดุจทองคำธรรมชาติ จึงตั้งชื่อบุตรนั้นว่า พายุหล กุมาร เมื่อพายุหลกุมารอายุได้ ๑๐ มารดาก็ตาย แล้วขึ้นไปเกิดในวิมานทองในดาวดึงส์เทว พิกพ เมื่อพายุหลกุมารอายุได้ ๑๕ ปี เศรษฐีผู้เป็นบิดาก็เกิดพยาธิป่วยไข้ได้รับทุกข์เวทนา เพราะพยาธิบีบคั้น จึงเรียกบุตรนั้นเข้ามาใกล้แล้วตั้งว่า ถ้าพ่อตายแล้ว เจ้าอย่ารีบเผาศาकศพ ของบิดาเสียทีเดียวเลย แต่เจ้าจงนำซากศพของพ่อไปนอนหงายไว้ในป่าช้า แล้วตั้งอ่างน้ำไว้ ในที่ใกล้ซากศพนั้น เพราะพ่อตั้งใจจะให้เนื้อในร่างกายเป็นทานแก่สัตว์ทั้งหลาย เมื่อสัตว์ทั้ง ปวงกินเนื้อหมดเหลือแต่กระดูกแล้ว จงเอากระดูกสิริษะของพ่อมาเก็บรักษาไว้ ถ้าเจ้าจะ ไถนหาว่านข้าวในที่ใด เจ้าจงเอาเชือกผูกกระดูกสิริษะของพ่อลากไปที่นั่น ถ้ากระดูก สิริษะของพ่อมิได้ติดข้องอยู่ที่ใด เจ้าจงอย่าทำไรไถนในที่นั้นเลย ถ้ากระดูกสิริษะ ของพ่อติดข้องอยู่ที่ใด เจ้าจงไถนหาว่านข้าวลงในนั้นเถิด ครั้นสั่งบุตรแล้ว ก็ตายไปเกิดใน ดาวดึงส์เทวพิภพเหมือนกัน ฝ่ายพายุหลกุมาร ครั้นบิดาตายแล้วก็ทำตามคำสั่งของบิดาทุก ประการ แล้วนำกระดูกสิริษะของบิดามาเก็บรักษาไว้ เมื่อมีอายุได้ ๑๖ ปีจึงคิดจะไป แสวงหาสัตว์สักตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้เป็นเพื่อน เขาเที่ยวหาสัตว์ที่จะมาเลี้ยงไว้เป็นเพื่อน จึงเดิน มาถึงเรือนหญิงหม้ายคนหนึ่ง ฝ่ายหญิงหม้ายนั้นเลี้ยงนางสุนัขไว้ตัวหนึ่ง นางสุนัขนั้นตกลูก ออกมา ๓ ตัว ตัวหนึ่งสีขาว ตัวหนึ่งสีเหลือง ตัวหนึ่งสีแดง พายุหลกุมารนั้นไปถึงเรือนหญิง หม้าย ได้เห็นลูกสุนัขเหล่านั้น จึงขึ้นไปหาหญิงหม้ายแล้วพูดว่า กระผมเป็นคนกำพร้าไม่มี ญาติ มารดาก็ตายแล้ว กระผมเป็นคนตัวคนเดียวจริงๆ ไม่มีใครเป็นเพื่อนเลย คุณแม่จงขาย

ลูกสุนัขให้กับกระผมสักตัวหนึ่งเถิด กระผมจะซื้อไว้เป็นเพื่อน หมูิงหม้ายได้ฟังแล้วมีความ
 สงสารจึงพูดว่า เราไม่ขายเอามูลค่า เจ้าต้องการตัวไหนก็จับเอาไปตามความปรารถนาเถิด แต่
 เจ้าต้องรับแม่เป็นแม่บุญธรรม พาหุลกุมารรับคำแล้วก็จับเอาลูกสุนัขตัวสีขาว แล้วลาหมูิง
 หม้ายพาลูกสุนัขไปเลี้ยงไว้ที่เรือนของตน เมื่อถึงฤดูฝน พาหุลกุมารได้ใช้เชือกผูกกระโหลก
 ศีรษะของพ่อลากไปในที่นั้นๆ กระโหลกศีรษะของพ่อได้ไปติดข้องอยู่ในที่คอนสูงขึ้นไปถึง
 ๑๐๐ วา เขาจึงนำกระโหลกศีรษะของพ่อขึ้นหิ้งบูชา แล้วลงมือแผ้วถางที่นาในที่นั้น เมื่อเวลา
 ผ่านไป ๓ วัน ภพของท้าวสักกะได้เกิดร้อนขึ้น ท้าวสักกะจึงพิจารณาจนรู้ว่าหน่อเนื้อ
 พุทธางกูรกำลังลำบาก ต้องการผู้ช่วยเหลือ จึงทรงพาบริวารเสด็จลงมาช่วยแผ้วถางจนเสร็จ
 แล้วเขียนป้ายปักไว้ว่า ท้าวสักกะลงมาช่วยแผ้วถาง แล้วพาบริวารเสด็จกลับไปยังภพของ
 พระองค์ พาหุลกุมาร โภทิสัตว์ซึ่งมีสุนัขเป็นเพื่อน ได้ทำงานจนได้ผลผลิตมากมายด้วย
 อานุภาพแห่งกระโหลกศีรษะของพ่อ ต่อมา ปรารถนาจะรักษาศีลอุโบสถ จึงชำระตนให้
 สะอาดแล้วสมาทานศีลอุโบสถทั้งแปดข้อ ต่อมา ได้พิจารณาเห็นศีลของตนบริสุทธิ์ ก็เกิดปีติ
 โสมนัสยิ่งนัก แต่เมื่อมองไปรอบข้างก็เกิดความปริวิตกว่า เราควรจะหาภรรยาเอาไว้เพื่อ
 ช่วยเหลือกันในยามป่วยไข้ ด้วยอานุภาพแห่งศีลและความปรารถนาของพาหุลกุมาร
 โภทิสัตว์ ภพของท้าวสักกะได้เกิดร้อนขึ้นท้าวสักกะพิจารณาอยู่ ก็รู้ว่า หน่อเนื้อพุทธานุ
 กำลังจะหาภรรยาเอาไว้เพื่อช่วยเหลือกันในยามป่วยไข้ จึงส่งเทพธิดาคนหนึ่งซึ่งจวนจะสิ้น
 อายุในสวรรค์ ไปบังเกิดในครรภ์ของพระมเหสีของพระยาสัตตกฏราชผู้ครองเมืองสัตตกฏ
 นคร ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของเมืองพาราณสีนั้น พระยาสัตตกฏราชนั้นมีพระมเหสี ๗ พระองค์ แต่
 ละพระองค์มีพระธิดาพระองค์ละ ๑ พระองค์รวมพระธิดาทั้งหมดจึงมี ๗ พระองค์ด้วยกัน
 แต่ฝ่ายนางเทพธิดาที่จุติจากเทวโลกนั้นได้มาเกิดในครรภ์ของพระมเหสีคนหนึ่ง ครั้นพอ
 อายุได้ ๑๖ ปี มีรูปทรงสัณฐานผิวพรรณงดงามอุมมออย่างยิ่ง เมื่อท้าวสักกเทวราชส่องทิพ
 เนตรเห็นแล้ว จึงเสด็จลงจากเทวโลก เสด็จไปยังสำนักของพระยาสัตตกฏราช ประดิษฐาน
 อยู่ในอากาศ แล้วแสดงรูปสิริให้เห็นปรากฏ ตรัสว่า เรามาหาท่านเพื่อจะขอธิดาท่านหนึ่ง
 ท่านจงให้ธิดาคนที่เกิดจากพระมเหสีที่หนึ่งแก่เราเถิด เราจะพาเอาไปให้แก่มาณพหน่อเนื้อ
 พุทธางกูรผู้มีบุญญาธิการยิ่งใหญ่ เพราะต่อไปมาณพหน่อเนื้อพุทธานุ นั้น จะได้ครองราช

สมบัติในเมืองพาราณสีนี้ จักได้เป็นพระราชามีบุญญาธิการล้ำเลิศ ธิดาของท่านนั้นก็จักได้เป็นอัครมเหสี พระยาสัตตคฤหาราชได้ฟังนั้น ก็ประคองอัญชลีมีพระหฤทัยโสมนัสกราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวมหามานเทวราช ขอพระองค์เป็นที่พึ่งของข้าพเจ้า จงพาธิดาของข้าพเจ้าไปตามพระประสงค์ที่ได้ทรงเห็นชอบ แล้วจงทรงประกอบให้เป็นคุณประโยชน์นั้นเถิด ท้าวสักกเทวราชได้รับอนุญาตแล้ว ก็เข้าอุ้มราชธิดานั้นเหาะมาทางอากาศ พามาถึงที่นาของพากุลกุมารโพธิสัตว์แล้ว จึงเนรมิตไข่ฟองหนึ่งใหญ่ประมาณเท่าผลพิก มีสีฐานภายในอ่อนนุ่มภายในของไข่นั้นบริบูรณ์ด้วยอาหารเครื่องประดับแลชิ้นโภชนาหารต่างๆ อันเป็นทิพย์ เมื่อราชธิดานั้นปรารถนาสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้นสมปรารถนา ฝ่ายพากุลกุมารได้ยินเสียงลูกสุนัขเห่าอยู่มิได้หยุด นึกประหลาดใจยิ่งนัก จึงลงมาจากเรือนกระท่อมเดินไปดู ก็เห็นไข่วางอยู่ที่นั่น จึงหยิบไข่นั้นมาเก็บไว้บนเรือนกระท่อม ส่วนธิดาที่อยู่ในไข่นั้น เมื่อพากุลกุมารไปแล้วก็ออกจากไข่จึงทำการชำระล้างถูเก็บกวาด ทำเรือนกระท่อมเป็นอันดี แล้วจัดตกแต่งโภชนาหารพร้อมทั้งคาวหวานตั้งไว้แล้ว ก็กลับเข้าไปอยู่ในไข่ตามเดิม ฝ่ายพากุลกุมารทำนาอยู่พอเย็นลงจึงเดินกลับมาในกระท่อมก็เห็นโภชนาหารที่นาง จัดเตรียมวางไว้ จึกนึกว่า ใครหนอจัดแจงโภชนาหารไว้ให้เรา ครั้นรุ่งเช้า พากุลกุมารตื่นขึ้นมาบ้วนปากล้างหน้าแล้ว เปิดประตูไว้แล้วก็ไปทำนาในที่นาของตน ฝ่ายราชธิดาก็ออกจากไข่เห็นว่าพากุลกุมารไปนาแล้วจึงทำการเก็บกวาดและตกแต่ง โภชนาหารดูกาลก่อน ครั้นรู้ว่าพากุลกุมารออกไปช่อนภายนอกนางจึงคิดว่า ต่อไปภายนอก เราก็คงเป็นภรรยาของพากุลกุมาร โดยแท้ พากุลกุมารคงจักได้เป็นพระราชากรองเมืองพาราณสี ตัวเราก็จักได้เป็นอัครมเหสีคู่ราชภิเษก นางคิดแล้วก็มีได้กลับไปอยู่ในฟองไข่ของตนอีกเลย พากุลกุมารเป็นนางนั่งอยู่เป็นปกติแล้ว จึงขึ้นไปปิดประตูเรือนแล้วถามว่า เจ้ามีชื่ออะไร มาแต่ไหน เป็นหญิงมนุษย์หรือเป็นยักษ์ณี หรือเป็นเทพธิดาองค์ใด เหตุไฉนจึงได้มาอยู่ในที่นี่ เทพธิดาตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นธิดาของพระยาสัตตคฤหาราช ท้าวสหสสนย์ผู้มีอำนาจพาข้าพเจ้ามาเพื่อจะปฏิบัติท่าน ท้าวสักกเทวราชได้ให้ไข่ฟองนี้ไว้ เพื่อสำหรับได้ช่อนรันหนึภัย พากุลกุมารได้ฟังแล้ว จึงหยิบเปลือกไข่มาดูแล้วส่งให้นาง นางรับเปลือกไข่แล้วก็เอาไปเก็บไว้ ตั้งแต่นั้นมา ทั้งสองก็อยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา และราชธิดานั้นก็ได้ชื่อว่านางสุขุมานณา เพราะเหตุที่นางได้อาศัยอยู่ในฟองไข่ ฝ่าย

ชาวบ้านที่คุ้นเคยกับพากลุกุมารมาแต่ก่อนพากันไปเที่ยวไปมาอยู่ในที่ นั้น เห็นสองสามี ภรรยาอยู่กินด้วยกัน ก็พูดกันว่า พากลุกุมารเป็นคนทุกคตะ ยากจนหาที่พึ่งมิได้กลับมาได้เมีย รูปร่างคุดนางเทพธิดาในสวรรค์ พากลุกุมารนี้มีบุญเป็นอัศจรรย์หนอ จนเลื่องลือไปตลอดตำบล ฝ่ายกำนันขุนสายผู้เก็บส่วยในบ้านตำบลนั้น เมื่อได้ฟังจากลูกบ้านของตน จึงออกจากบ้านตรงไปยังที่นาของพากลุกุมาร ครั้นเป็นนางรูปทรงสัณฐานงามอุดม และประกอบไปด้วยลักษณะสิริวิลาส มีผิวพรรณอันงามบริสุทธิ์สะอาด คุดคังนางเทพอัปสรในสวรรค์ บริบูรณ์ไปด้วยลีลาจรรยาดรอนดีจึงคิดว่า เราจะเข้าเฝ้าพระราชินีในเมืองพาราณสี แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีได้ทรงสดับคำที่กำนันกราบทูลแล้ว ประรณนาจะได้นางมาเป็นพระมเหสี จึงโปรดให้ส่งคำสั่งไปถึงพากลุกุมารนั้นว่า ให้พากลุกุมารหาไถ่ตัวหนึ่งมาชนกับไถ่หลวง ถ้าไถ่ของพากลุกุมารแพ้ไถ่หลวง เขาจะต้องนำเอาภรรยาของตนมาแทนเงินค่าเดิมพันของไถ่ที่แพ้ พระเจ้าพาราณสีได้ทรงสดับอุบายแล้วจึงตรัสว่า พากลุกุมาร ท่านจงหาไถ่ตัวหนึ่งไปชนกับไถ่หลวงของพระราชินีในวันพรุ่งนี้ พากลุกุมารได้ฟังแล้วจึงเข้าไปบอกกับภรรยาว่า พระราชินีมีพระบัญชาให้ราชบุรุษมาบอกให้พี่หาไถ่ไปชนกับไถ่ของพระราชินีในวัน พรุ่งนี้ นางสุขุมอาธนะจึงลี้ภัยไปในกระเปาะฟองไขที่ท้าวสักกะประทานให้ แล้วจับไถ่ตัวหนึ่งมาส่งให้ พร้อมกล่าวว่า ข้าแต่สามี ท่านจงนำไถ่ตัวนี้ไปชนกับไถ่พระราชินี และให้พรว่า ขอให้ท่านมีชัยชนะเถิด พากลุกุมารรับไถ่แล้วมีจิตชื่นชม โสมนัส จึงอุ้ม ไถ่เข้าไปเฝ้าพระราชินี พระเจ้าพาราณสีมีพระราชดำรัสว่า เราพากันไปที่หน้าพระลานท้องสนามหลวงเถิด ท่านจงไปนำไถ่ที่จะชนมาอำมาตย์ได้ไปนำไถ่ชนที่มีขนาดใหญ่มาตัวหนึ่ง ไถ่ที่สูงใหญ่กว่าไถ่ของพากลุกุมาร ครั้นปล่อยไถ่แล้ว พระเจ้าพาราณสีตรัสว่า ถ้าหากไถ่ของท่านแพ้ไถ่ของเรา ท่านจงให้ภรรยาของท่านแก่เรา แล้วมีรับสั่งให้ปล่อยไถ่ทั้งสองลงในสังเวียนที่ชนไถ่ พากลุกุมารปล่อยไถ่ของตนลงไป ฝ่ายไถ่ของพระราชินีถูกปล่อยไถ่ลงไปพร้อมกัน ฝ่ายไถ่ทิพย์นั้นชันและปรบปีกยืนอยู่ ฝ่ายไถ่หลวงมิได้ปรบปีกและมิได้ชันเลย ขณะที่ไถ่ทั้งสองต่างเข้าจิกกันพัลวันไปมานั้น ไถ่ทิพย์ได้ลงเคียวแทงลูกตาทั้งสองของไถ่หลวง แล้วตีเตอะเอาแข้งและปีกทั้งสองข้างของไถ่หลวงหักทันที ไถ่หลวงก็พ่ายแพ้ไถ่ของพากลุกุมารไป ครั้นไถ่มีชัยแล้ว พากลุกุมารจึงทูลลาเพื่อที่จะไปบอแก่ภรรยา พระเจ้าพาราณสี

นั้นปรึกษากับกำนันว่า เราจะคิดอุบายอย่างไรอีก กำนันทูลว่า ให้พากุลกุมารหาม้าตัวหนึ่งมาวิ่งแข่งกับม้าของหลวงในวันพรุ่งนี้ พระราชาได้ทรงสดับเช่นนั้นแล้ว เห็นชอบด้วยจึงรับสั่งให้ราชบุรุษผู้หนึ่งไปบอกพากุลกุมาร พากุลกุมารจึงบอกแก่นางสุขุม่าอันหาผู้เป็นภรรยา นางสุขุม่าอันหาจึงลี้วงลงไปในกระเปาะฟองไข้ที่ท้าวสักกะประทานให้ แล้วจับเอาม้าตัวหนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างออกมาแล้วมอบให้แก่พากุลกุมาร พากุลกุมารก็ขึ้นขี่อาชาตรงไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสี ฝ่ายอำมาตย์รับพระราชโองการแล้วตรงไปยังโรงม้าหลวงเลือกได้ตัวหนึ่ง พระเจ้าพาราณสีมีรับสั่งให้สารถีขึ้นขี่อาชาตัวนั้น แล้วให้พากุลกุมารขึ้นขี่ม้าที่นำมาวิ่งแข่งขัน ฝ่ายม้าทิพย์มีกำลังว่องไวรวดเร็วยิ่งนักก็เป็นฝ่ายชนะอีก พากุลกุมารจึงทูลลาพระราชากลับเพื่อไปบอกแก่ภรรยาของตน ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีก็ปรึกษากับกำนันอีกว่า จะออกอุบายอย่างไรดี กำนันได้ทูลว่า ให้บอกพากุลกุมารให้หาช่างมาชนกับช่างหลวงในวันพรุ่งนี้ พระราชาเห็นชอบแล้ว จึงรับสั่งให้พากุลกุมารหาช่างมาชนกับช่างหลวง ฝ่ายพากุลกุมารได้ฟังแล้วจึงบอกแก่ภรรยา ภรรยาจึงไปยังที่เป็นที่เก็บฟองไข้ลี้วงลงไปในกระเปาะฟองไข้ที่ท้าวสักกะประทานให้ แล้วนำเอาคชสารตัวหนึ่งออกมาจากกระเปาะไข้ คชสารนั้นมีอวัยวะทั้งปวงอันขาวล้วน มีงาทั้งสองอันงอนงามดูช้อย มีเล็บเท้าทั้งหมดแดงจุกน้ำครั้ง ประกอบด้วยกำลังอันแกล้วกล้าสามารถ นางมอบให้แก่พระโพธิสัตว์แล้วพระโพธิสัตว์ก็จับงาอุญชรชาตินำไปเฝ้าพระราชา เพื่อที่จะชนช่างกับช่างหลวง ฝ่ายพระราชาให้นำเอาช่างเชือกหนึ่งมาซึ่งตัวใหญ่สูงกว่าของช่างพระโพธิสัตว์ แล้วให้นำช่างทั้งสองไปชนกันที่สนามหน้าพระลานหลวง ปล่อยช่างทั้งสองออกไปสู้กัน ช่างทิพย์นั้นมีร่างกายเล็กกว่า แต่มีกำลังอันแกล้วกล้าสามารถ เป็นฝ่ายชนะอีก พระโพธิสัตว์จึงทูลลากลับไปบอกแก่ภรรยา ฝ่ายพระราชาออกอุบายกับกำนันอีก กำนันจึงทูลว่า ควรให้ต้มน้ำร้อนให้เดือดพล่านใส่ลงในอ่างแล้วบังคับให้พากุลกุมารเอามือ จุ่มลงในอ่างน้ำร้อนนั้น ถ้าพากุลกุมารขัดรับสั่งไม่ทำตาม ก็จะต้องรับพระราชอาชญาอันสาหัส พระเจ้าพาราณสีเห็นชอบด้วย จึงมีรับสั่งให้ไปบอกพากุลกุมารมาเฝ้าแล้วให้พากุลกุมารทำตามอย่างที่บอก พากุลกุมารได้รับฟังเช่นนั้นแล้วจึงบอกแก่ภรรยา ภรรยาจึงไปยังที่เก็บฟองไข้ ตั้งสัตยาธิษฐานแล้วนำเอาผลหมากผลหนึ่งออกจากฟองไข้ แล้วส่งให้พระโพธิสัตว์พร้อมกล่าวว่า ท่านจงเอาผลหมากนี้ไปเฝ้าพระราชา ถ้าพระราชาทรงบังคับให้

ทำกิจการอันใด จงเอาผลหมากนี้เข้าไปปากก่อนแล้วจึงกระทำซึ่งกิจการนั้น ท่านอย่าสคั้ง
 กัลวภัยแต่อย่างใดเลย พากุลกุมารจึงไปเฝ้าพระราชธาแล้วจึงสั่งให้ปากุลกุมารนั้นเอามือจุ่มลง
 ไปใน อ่างน้ำนั้น ถ้าท่านไม่ทำตามคำเราเราจะให้ลงอาชญาท่านถึงสาหัส พากุลกุมารจึงใส่
 ผลหมากเข้าไปในปากตั้งสัตยาธิษฐาน เอามือจุ่มลงในอ่างน้ำร้อนนั้น น้ำร้อนนั้นได้
 กลายเป็นน้ำเย็น เขาลงไปในอ่างอาบน้ำคำเกล้าแล้ว จึงขึ้นจากอ่างมาถวายบังคมพระราชานั่ง
 อยู่ พระเจ้าพาราณสีเห็นแล้วก็มีผลประหลาดพระทัยมาก ฝ่ายปากุลกุมารได้ทูลลากลับไป
 ยังที่นาของตน พระเจ้าพาราณสีได้ปรึกษากับกำนันอีกว่า เราจะทำประการอย่างใดดีจึงจะให้
 สามีภรรยาทั้งสองมันพลัดพรากจากกันได้ กำนันทูลว่า พระองค์ควรให้ตกแต่งภัตตาหารอัน
 หมกคดสะอาดด้วย ควรให้ตกแต่งขาพนิยะและ โภชนียาหารอันเจือด้วยฟองไข่ แล้วเชิญ
 คฤหบดีทั้งหลายมีเศรษฐีเป็นต้นให้มาบริโภคร่วมกับกับปากุลกุมาร พากุลกุมารนั้นก็
 บริโภคขาพนิยะและ โภชนียาหารอันเจือไปด้วยฟองไข่ เมื่อบริโภคแล้วภรรยาปากุลกุมารก็
 จักเกิดความเคียดรื้อนหนีไป แล้วผิวเมียทั้งสองนั้นก็ต้องพลัดพรากจากกัน พระเจ้าพาราณสี
 เห็นด้วย จึงให้เชิญอิสรชนทั้งหลายมีเศรษฐีเป็นต้นมาพร้อมกับปากุลกุมาร ฝ่ายปากุลกุมาร
 มิได้รู้ว่าโภชนาหารนั้นเจือไปด้วยฟองไข่ เมื่อบริโภคแล้วนางสุขุมอัณฑาก็ให้มีกายและจิต
 อันห้วนไหวเร่าร้อน ไม่สามารถที่จะนั่งนอนให้เป็นสุขได้ จึงเที่ยวเดินไปเดินมาตลอดที่นา
 แล้วเรียกสุนัขนั้นให้เข้ามาใกล้ๆ สั่งความให้ไปบอกแก่สามีว่า เรามีหทัยร้อนกระวนกระวาย
 นึก ไม่สามารถที่จะอยู่ในที่นี้ได้ จึงส่งแหวนหัว ๓ วงให้แก่ลูกสุนัขขาว แล้วบอกว่าเราจะขอ
 ลาไปบ้านเมืองของเรา ฝ่ายปากุลกุมารบริโภคแล้วก็กลับมายังที่นาของตน เมื่อไม่เห็นนางสุข
 มาอัณฑา จึงถามลูกสุนัขขาว ลูกสุนัขขาวนั้นก็บอกความตามที่นางสั่งไว้ แล้วคาบเอาแหวน
 หัว ๓ วงมาส่งให้แก่พระโพธิสัตว์ ร่ำร้อง ให้รำพันพิลาปอยู่อย่างนั้น จนสิ้นกำลังหยังลงสู่
 ความหลับ ครั้นรุ่งเช้าจึงไปหามารดาเลี้ยงผู้ที่ให้ลูกสุนัข พร้อมกับสุนัขสหายของตน แล้วเล่า
 เหตุการณ์ตั้งแต่เบื้องต้นให้ฟัง แล้วพักในเรือนนั้นคืนหนึ่ง รุ่งเช้าอำลามารดาเลี้ยงจึงเอา
 แหวน ๓ วงนั้นผูกขอดชายผ้าแล้ว มีสุนัขเป็นเพื่อน ทั้งสองผิดหน้าเฉพาะทิศตะวันตกตรงไป
 ครั้นถึงแม่น้ำใหญ่ก็พาสุนัขข้ามแม่น้ำไปด้วยกัน แม่น้ำนั้นใหญ่กว่าวงประมาณ ๑๐ โยชน์ แต่
 เป็นแม่น้ำตื้นบางแห่ง บางแห่งก็ลึก เพราะเหตุนี้ แม่น้ำนั้นจึงมีนามว่าอุตตนา เขาข้ามแม่น้ำ

นั้นอยู่ประมาณสามคืนสามวันจึงถึงฝั่ง ฝ่ายสุนัขนั้นพยายามตามเจ้าของมิได้หยุดยั้งยืนอยู่ในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง ก็มีกายอันเหน็ดเหนื่อยทุกพลภาพสิ้นกำลัง พอถึงฝั่งก็มีหทัยอันเหี่ยวแห้งตายอยู่ที่นั่น พระโพธิสัตว์เห็นสุนัขตาย ก็ไม่สามารถที่จะอดกลั้นความโศกไว้ได้ ก็ร้องให้ฝ่ายหม่ามูชาติทั้งหลายของพากลุกุมารซึ่งตายไปอุบัติบังเกิดในดาวดึงส์พิภพนั้น อยู่ เห็นพากลุกุมารจึงลงมาจากเทวโลก เนมิตรอรรถภาพเป็นแรงบินไปสู่สำนักพากลุกุมารกล่าวว่า ท่านจงให้เนื้อสุนัขนั้นเป็นอาหารแก่เราเถิด เราจะชี้บอกทางแก่ท่าน พากลุกุมารก็อนุญาตให้เนื้อสุนัขนั้นเป็นอาหารแก่เร้าไป แล้วพาพระโพธิสัตว์ไปสิ้นระยะทางได้ ๗ โยชน์ จึงกระทำอาการว่าตายอยู่ในทางนั้น เทวบุตรผู้เป็นญาติอีกองค์หนึ่ง จึงลงมาจากเทวโลกเนรมิตกายเป็นกาเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ แล้วกล่าวว่า ท่านให้เร้าที่ตายนั้นแก่เราเถิด เราจะบอกหนทางไปให้แก่ท่าน พระโพธิสัตว์จึงอนุญาตให้เนื้อเร้านั้นแก่กาไป กาเทวบุตรนั้นก็พาพระโพธิสัตว์ไประยะทาง ๗ โยชน์แล้วก็ทำเป็นตายอยู่ในที่นั้น ท้าวมจฺวานสักกเทวราชก็ลงมาจากสวรรค์ เนมิตกายให้มีรัศมีพร้อมพรายประหนึ่งว่าหิ่งห้อย ไปสู่สำนักพระโพธิสัตว์ แล้วบอกว่าภรรยาของท่านเขาสั่งไว้ว่า ให้เราบอกทางแก่ท่านไปยังเมืองสัตตคฤงคร แล้วพาพระโพธิสัตว์ไปอีก ๗ โยชน์ก็ถึงฝั่งสระ โบกขรณะสระหนึ่ง ในสระนั้นเต็มไปด้วยดอกประทุม ดอกโกมุทและดอกอุบลทั้งหลาย ที่บริเวณสระนั้นประดับไปด้วยต้นไม้มิ่งหลายอันมีดอกและผลต่างๆ กัน ในสระนั้นมีกลิ่นอันหอมฟุ้งด้วยสุคนธ์ชาติ ที่ขอบสระนั้นแวดล้อมไปด้วยต้นโอศกพฤษ์ทั้งปวง เมื่อท้าวสักกเทวราชพาพระโพธิสัตว์พากลุกุมารไปถึง จึงให้พระโพธิสัตว์เข้าไปอยู่ ณ ตำนกหลวงนั้น วันรุ่งขึ้นทาสี ๓ คนจะพากันมาตักน้ำในสระนี้ ฝ่ายนางสุขุม่าอันหาเทวีนั้น เมื่อไปด้วยยานุภาพแห่งเทวดาถึงเมืองสัตตคฤงครแล้วจึงไปเฝ้าพระราชบิดาและ พระราชมารดา ในกาลครั้งนั้น พระเจ้าสัตตคฤงครเห็นพระราชธิดาจึงถามว่า เข้าไปอยู่กินกับสามีของเจ้าแล้วเหตุไฉนจึงกลับมาหาบิดาเล่า หรือตัวเจ้ามีทุกข์ร้อนจึงมาหาบิดาในกาลนี้ นางสุขุม่าอันหาเทวีกราบทูลว่า พากลุกุมารเป็นสามีของหม่อมฉัน บิดามารดาและญาติสักคนหนึ่งก็ไม่มีเลย เป็นผู้อนาถาทำนาเลี้ยงชีพอยู่แต่ผู้เดียว เพราะเป็นเหตุที่ยากจน พระเจ้าพาราณสีผู้มีจิตมีบาปจึงทำการเบียดเบียนประการต่างๆ พระเจ้าสัตตคฤงครได้ฟังประพาดิเหตุแล้ว จึงมีพระราชดำรัสสั่งทาสี ๓ คนว่า พวกเจ้าจงไปนำเอาน้ำในสระ

โบกขรณิมาให้ธิดาเรา ทาสีทั้ง ๓ ไปยังสระโบกขรณิคักน้ำในสระนั้นมาแล้ว ฝ่ายพากลกุมาร
 เห็นพวกทาสี ๓ คนนั้นมาจึงถามว่า ท่านทั้งหลายพามาคักน้ำเพื่อใครกัน จึงบอกเราได้ว่าไหม
 นางทาสีบอกว่า พระสัทบุรุษพระราชธิดาของเรากลับมา พวกเราคักเพื่อจะให้พระราช
 ธิดานั้นสงและสนานและสระพระเศียร พากลกุมารได้ฟังก็มีความโสมนัส เมื่อพระ
 โภธิสัตว์ช่วยยกหม้อจึงนำเอาแหวนใส่ลงในหม้อน้ำแล้ว ทาสีเหล่านั้นก็เอาหม้อน้ำนั้นไป
 ในขณะที่พระราชธิดาสรงสนานอยู่ แหวนก็ตกลงจากหม้อ พระราชธิดาแหวนก็รู้ว่า สามิ
 ของเรามาถึงแล้ว ครั้นรุ่งขึ้นพระเจ้าสัตตกฐราชก็อภิเษกชนทั้งสองให้ปกครองราช
 สมบัติเป็น กษัตริย์สืบสันตติวงศ์ในสัตตกฐนครนั้น ฝ่ายพากลกุมารเสวยราชสมบัติได้ ๓ วันก็
 คิดถึงพระราชสวามีเมืองพาราณสีขึ้นมา ประสงค์จะไปดูหน้าพระราชาสู่ลามกนั้นมากในกาล
 นั้น จึงเข้าเฝ้าเพื่อทูลลา ฝ่ายกำนันคนพาลเห็นพากลกุมารจึงทูลให้พระเจ้าพาราณสีรีบไปจับ
 พากลกุมารฆ่า เสีย แล้วเอาเมียมาตั้งเป็นนางอัครมเหสี แต่ด้วยอานุภาพแห่งเสียงสายธนูของ
 พากลกุมาร พระเจ้าพาราณสีและกำนันก็ตกจากหลังคชสารตายอยู่กับพื้น ในกาลนั้น ชาว
 นครพาราณสีก็พร้อมใจกันเชื่อเชิญพระโภธิสัตว์และพระราชเทวีให้ขึ้นประทับ ณ หลังคช
 สารไปยังเมืองพาราณสี ตั้งพิธีราชาภิเษกให้กษัตริย์ทั้งสองครองราชอาณาจักรแล้วถวายพระ
 นามว่า พระเจ้าพากลราช ท้าวเธอดำรงราชสมบัติโดยทศพิธราชธรรม แล้วพระราชทาน
 โอิฐาทั้งสอนแนะนำและแสดงธรรมเทศนา ทรงสงเคราะห์ห่มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔
 ประการ แล้วสร้างโรทาน ๖ แห่ง ทรงบริจาคพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสน พร้อมด้วยพระ
 ราชเทวีสุขุมมาอันหา ครั้นสิ้นพระชนมชีพก็ขึ้นไปเกิดในดาวดึงส์ภพ สมเด็จพระบรมศาสดา
 ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว จึงตรัสว่า พระเทวทัตนั้นได้พยายามฆ่าพระตถาคต แต่
 บัดนี้เท่านั้นก็หาไม่ แม้ในชาติก่อน เธอก็ได้พยายามฆ่าพระตถาคตมาแล้ว